

ISSN 3009-4690

ГОДИШЊАК МУЗЕЈА КРАЈИНЕ

III

СВЕТИОНИК

Година III, број 3, мај 2026.

ISSN 3009-4690

СВЕТИОНИК

ГОДИШЊАК
МУЗЕЈА КРАЈИНЕ

III

Неготин, 2026.

Број 3, мај 2026.
Оснивач и издавач
Музеј Крајине
Вере Радосављевић бр. 1
19300 Неготин, Србија
+381 (0)19 543 341
muzejnegotin@gmail.com
www.muzejkrajine.org.rs

На корицама:
Гусле, дрво и кожа,
крај XIX века,
Неготин, инв. бр. 834.

За издавача, главни и одговорни уредник

Весна Станковић, професор српскохрватског језика и југословенских књижевности – педагошки саветник, директор Музеја Крајине у Неготину

Уредници

Весна Николић, виши кустос историчар уметности, Музеј Крајине у Неготину
Сања Радосављевић, кустос педагог, Музеј Крајине у Неготину

Редакцијски одбор

Др Радомир Поповић, научни саветник, Историјски институт Београд
Др Ивана Женарју Рајовић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Александра Савић, музејски саветник, Природњачки музеј у Београду
Драгана Игњатовић, музејски виши документариста, Музеј рударства и металургије Бор

Издавачки савет

Др Јелена Вукчевић, Музејска збирка Народног универзитета Трстеник
Александар Марушић, Музеј рудничко-таковског краја у Горњем Милановцу
Ана Чугуровић, Музеј језика и писма у Тршићу
Слађана Милошевић, Музеј Крајине у Неготину

Лектура

Весна Станковић

Превод на енглески

Матеја Станковић

Графички дизајн

Сања Радосављевић

Штампа

Првенац, Неготин

Тираж

150

САДРЖАЈ

ИСТОРИЈА

- 5 Јелица ИЛИЋ
ОПШТИНСКИ ЛЕКАРИ У НЕГОТИНУ
ОД 1862. ДО 1921. ГОДИНЕ
- 25 Весна СТАНКОВИЋ
ХУМАНИТАРНИ И КУЛТУРНИ РАД
КОЛА СРПСКИХ СЕСТРА У НЕГОТИНУ (1929–1941)

ЕТНОЛОГИЈА И АНТРОПОЛОГИЈА

- 51 Миладин КРСТИЋ
ДРУШТВЕНА ФУНКЦИЈА *МОКРАЊЧЕВИХ ДАНА*

ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ

- 71 Весна НИКОЛИЋ
ХРОНИЧАР ЈЕДНОГ ВРЕМЕНА
ОПУС ДУШАНА СТЕФАНОВИЋА
У ЗБИРЦИ МУЗЕЈА КРАЈИНЕ

МУЗЕЈСКА ПЕДАГОГИЈА

- 89 Сања РАДОСАВЉЕВИЋ
КРЕАТИВНЕ РАДИОНИЦЕ КАО ОБЛИК МУЗЕЈСКЕ
ЕДУКАЦИЈЕ: ПРИМЕР МУЗЕЈА КРАЈИНЕ У НЕГОТИНУ

МУЗЕЈСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

- 115 Ивица ТРАЈКОВИЋ
КРАЈИНА – ПУТ НАЗИВА НЕГОТИНСКИХ НОВИНА
У 19. И 20. ВЕКУ

МУЗЕЈСКА БИБЛИОТЕКА

- 139 Слађана МИЛОШЕВИЋ
НЕГОТИНСКЕ РАЗГЛЕДНИЦЕ У ФОНДУ СЛИКОВНЕ ГРАЂЕ
БИБЛИОТЕКЕ МУЗЕЈА КРАЈИНЕ ОД 1945–2015. ГОДИНЕ

ПРИЛОЗИ

169 Сања РАДОСАВЉЕВИЋ
ПРОГРАМСКЕ АКТИВНОСТИ МУЗЕЈА КРАЈИНЕ
ТОКОМ 2025. ГОДИНЕ

Јелица М. ИЛИЋ
Народни музеј Зајечар
jelica.ilic@muzejzajecar.org

Рад примљен: 13. 1. 2026.

Рад прихваћен: 27. 1. 2026.

Оригиналан/изворни научни рад

61(497.11):929”1862/1921”

614.2(497.11)(091)

ОПШТИНСКИ ЛЕКАРИ У НЕГОТИНУ ОД 1862. ДО 1921. ГОДИНЕ

Апстракт: *Први лекари који су дошли у Кнежевину Србију 30-их година XIX века били су распоређени у карантинима, потом је изван број добио службу тзв. окружног физикуса, да би од 50-их година почели са радом по срезовима и општинама. Након доношења Закона о уређењу санитарске струке 1881. године, њихов статус је прецизиран. Овај закон важио је до 1921. године када је отпочела реорганизација санитета у новоформираној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Као и у читавој држави, тако су и у Неготину прво почели са радом карантински лекари, потом окружни и срески, а од 1862. године и општински. Будући да је овај рад део шире теме о лекарима који су службовали на територији Тимочке Крајине од 1836. до 1921. године, у њему смо се фокусирали само на службу општинских лекара. Током наведеног периода, у Неготину се на том месту налазило њих једанаест, задржали су се у просеку по неколико година, а само двојица – Станоје Нешић и Јеврем Кочовић највећи део свог радног и животног века провели су у Неготину. У почетку су лекари били странци, али од краја XIX века почели су да их потискују домаћи људи. У раду су наведени поименице са основним биографским подацима. За истраживање и писање коришћени су државни шематизми, периодика и релевантна литература.*

Кључне речи: закон, Неготин, лекар, општина, служба.

У Србији су почетком XIX века биле веома лоше здравствене прилике. Владале су епидемије разних болести, а становништво је живело у крајње нехигијенским условима. Држава је спорадично спроводила мере заш-

тите па су тако услед колере, која је 1831. године продрла са севера, подигнути карантини у Београду, Поречу и Ћуприји, међутим, они су затворени непосредно по престанку заразе, а нови талас болести

појавио се већ након пет година и однео велики број жртава. Није само колера била погубна за локално становништво, с пролећа 1836. године појавила се и куга у европском делу Турског царства која је претила да угрози Србију. У таквим условима требало је предузети одређене мере па је граница, поред војно-полицијског карактера, попримила обележје санитарног кордона: у државу се могло ући само на местима где су били подигнути карантини и у њима је вршена дезинфекција људи, животиња и робе. Њихова изградња посебно је интензивирана у периоду од 1836. до 1839. године, када су подигнути у Алексинцу, Радујевцу, Рачи, Мокрој Гори и Рашки, док је Пандирало, јужно од Књажевца, на обронцима Старе планине према Пироту, због малог капацитета било полукарантин. Карантински лекари имали су велику одговорност, били су обавезни да прегледају сваку особу, врше селекцију сумњивих на заразне болести, дезинфикују објекте кађењем, а у крајњем случају и сахрањују оне који би умрли. Осим карантина, установљени су и тзв. састанци на Суповцу, Грамади, Јанковој клисури, Вршкој чуки, Шепачкој Ади, Василиној чесми, а нешто касније и у Љубовији и Раму, али у њима нису били запослени лекари.¹ Санитетско-полицајном уредбом за карантине и пограничне састанке, која је донета 1. јуна 1841, правно су дефинисани услови њиховог рада, а о успешности сведочи нам чињеница

¹ Рад састанака или растела регулисан је Устројенијем пограничних састанака, издатим 17. новембра 1839.

да у другој половини XIX века није било озбиљнијег уноса заразних, људских или сточних, болести из Турске и Влашке у Србију.²

Крајем 30-их година XIX века, почела је да се развија и здравствена заштита становништва унутар државе. Највише заслуге, за обе врсте превентивних мера, приписује се Карлу Пацеку³ који је, као дворски лекар, имао прилике и да лично утиче на владара, а посебно треба нагласити његов рад на побољшању организације санитетске службе. Наиме, предложио је Совјету постављање физика (лекара) по округима и начин како да се уреди њихов рад. У

² В. Стојанчевић, „Административно и војно-полицијско уређење српско-турске границе за време прве владе кнеза Милоша”, *Историјски гласник* 3–4, 1951, 29–44; В. Михаиловић, *Из историје санитета у обновљеној Србији 1804–1860*, Београд, 1951; А. М. Савић, „Алексиначки карантин (1839–1858)” у: Алексинац и Поморавље у прошлости: зборник радова са научног скупа одржаног 3. септембра 2021. године у Алексинцу, ур. С. Рајић, Алексинац, 2021, 201–220; М. Јагодић, „Погранична санитарна заштита у Србији средином 19. века” у: *Сузбијање епидемија у нововековној Србији: институционални оквири и практични домети*, ур. С. Рајић, Београд, 2021, 55–65; Ž. Ilić, „Quarantine stations andstanci on the borders in Serbia (1829–1839)”, *Istraživanja – journal of historical researches* 35, 2024, 144–164.

³ Карло Пацек рођен је 1807. године у Угарској. По завршеним студијима медицине у Пешти провео је неколико месеци на усавршавању у Немачкој, а у Србију је стигао 1833. године и постављен за првог начелника санитета. Након смене династија, 1842. године наставио је да води рачуна о здрављу Обреновића, уз то био је управитељ њихових имања у Влашкој и политички саветник. Вратио се са кнезом Милошем Обреновићем, 1859. године. Био је и међу најближим саветницима кнеза Михаила, док са кнезом Миланом није имао добре односе па је крајем 1874. или почетком 1875. године, заувек напустио Србију. Преминуо је у Бечу 1876. године.

допису од 17. априла 1839. то је образложио: *Довољно је познато Високо Славном Совјету, да су до сада сва окружја са лекарима оскудевала; исто тако познато је и то, да би за сав Народ нужно и полезно било своје лекаре имати; и по томе Попечитељство внатрених дела тога мненија, да се за свако Окружје по један искусни лекар определи. Места која треба да се докторима снабдеду, Попечитељство ово предлаже следеће: 1. Шабац, 2. Београд, 3. Смедерево, 4. Јагодина, 5. Чачак и 6. Ужице. Места пак која би одма с Хирурги снабдети требало предлаже Попечитељство: 1. Ваљево, 2. Београд, 3. Милановац, 4. Зајечар, 5. Бања, 6. Крушевац, 7. Карановац а Крагујевац и Пожаревац, за која места Попечитељство ни доктора ни хирурга назначило није, за сада могло би се с гвардијским лекарима помоћи...* Са тим у вези су и два кључна догађаја исте године: 18. јула објављен је Закон о постављању окружних физикуса, а 21. августа обнародована су тзв. Наставленија од 23 члана, која су представљала кратак и практичан Санитетски закон. О дужности лекара, између осталог, предвиђа се: *Кад год се у окружју каква епидемическа појави, то је окружни физикус, по заповести окружног начелства, дужан у место болести отићи, следство исте дознати, средства против ње назначити и употребити, и докле се год болест не угуши, дужан је на месту остати.* Окружни лекари могли су бити доктори медицине или магистри хирургије. Исте године установљена је и заклетва коју су полагали пред свештенством. Поред конкретних послова из домена лечења и

рада на спречавању заразних болести и епидемија, имали су задатак да сузбијају надрилекарство и, колико се то у датим условима могло, здравствено просвећују становништво. Прве кондуит-листе за лекаре уведене су 1841. године, исте године започело је састављање годишњих санитарских буџета, прибирање и сређивање санитарских статистичких података.⁴

Средином XIX века велике заслуге за развој здравствене заштите припадају Емериху Линденмајеру.⁵ Он се на месту шефа санитета налазио од 1845. до 1859. године, а од 1854. године био је и начелник санитарског одељења Попечитељства внатрених дела (Министарства унутрашњих послова). Залагао се за проширење мреже здравствене заштите тако да су у његово

4 Д. Радовић, „Карло Пацек и његов допринос развоју здравствене заштите у Кнежевини Србији (1833–1842)” у: *Сузбијање епидемија у нововековној Србији: институционални оквири и практични домети*, ур. С. Рајић, Београд, 2021, 25–41.

5 Емерих Линденмајер рођен је 1806. године у Ораовици, у румунском Банату. Промовисан је за лекара у Пешти 1832. године и наредне три године бавио се слободном праксом. У Србију је дошао 1835. године и прво постављен за окружног лекара Подринско-савске команде са седиштем у Шапцу одакле је, након две године, премештен у Београд за лекара војне болнице. Незадовољан овим положајем намеравао је да напусти Србију и врати се у Пешту али, после преписке са кнезом Милошем, премештен је у Крагујевац за гардијског лекара. У том периоду доста је радио на уређењу војних болница и унапређењу војног санитета. За шефа санитета постављен је 1845. године и на том месту остао све до пензионисања 1859. године. У међувремену, 1854. године, именован је и за начелника санитарског одељења Министарства унутрашњих дела. Уз знатан практични рад бавио се писањем тако да је аутор прве историје српске санитарске службе и мањег рада о минералним водама у Србији.

време почели са радом и први варошки или општински лекари па је 1851. године забележено да *лекарска места установљена у нашем отечеству било је 17 по Окружјима и 2 у вароши Београдској*.⁶ Линденмајер је настојао и да сваки округ добије болницу, а од 1856. године увео је и службу среских лекара.

Посебно место у организацији здравствене службе припада Владану Ђорђевићу⁷. Најзаслужнији је за доношење Закона о уређењу санитарске струке и чувању народног здравља који је ступио на снагу 11. априла 1881. Од тог тренутка престале су да важе све дотадашње спорадичне наредбе и уредбе будући да, услед застарелости, нису одговарале потребама здравствене заштите становништва.⁸ Тзв. Владанов закон у првом тренутку оцењен је врло повољно како од српске тако и од стране јавности, нарочито аустријске. Стручњаци су га одушевљено поздравили и хвалили. Међутим, његова примена наишла је на велике тешкоће проистекле из недовољног стручног кадра, недостатка финансијских средстава и слабо развијене народне здравствене свести.

6 В. Михаиловић, нав. дело, 449–466.

7 Хипократ (Владан) Ђорђевић рођен је у Београду 1844. године. Студије медицине завршио је у Бечу, бавио се и политиком, био је дипломата, официр, књижевник и академик. О његовој врло успешној каријери говоре нам и чињенице да је био председник министарског савета Краљевине Србије, санитарски пуковник, оснивач Српског Црвеног крста и Српског лекарског друштва. Умро је у Бадену 1930. године.

8 С. Рајић, „Први закон о заштити здравља становништва у Краљевини Србији” у: *Сузбијање епидемија у нововековној Србији: институционални оквири и практични донети*, ур. С. Рајић, Београд, 2021, 67–85.

Најкомпликованије за реализацију биле су одредбе које су се тицале стварања потребног лекарског и помоћног кадра, као и оне за подизање болница. Међу теже изводљивим одредбама била је организација службе окружних и среских лекара будући да им је, поред рада на терену, био додељен и рад у месном надлештву и болници, а поред вршења надзора над јавном здравственом службом често им је преостајала још и приватна пракса.⁹

Будући да су тема овог рада општински лекари навешћемо у целини одредбе које се на њих односе, а налазе се у седмој глави Закона.¹⁰

Члан 14:

1. Свака општина у Србији, која има десет хиљада душа свог општинског становништва, дужна је да издржава општинским прирезом по једног општинског лекара. На двадесет хиљада душа мора општина држати три, а на тридесет хиљада душа, пет општинских лекара.

2. Министарство унутрашњих послова стараће се да свака општина која према тачки 1. овог чл. потребује лекара, истога добије; плату општинског лекара одређује одбор општински, како се погоде с лекаром.

3. Да се не би догодило, да веће вароши имају више лекара него што им треба, док

9 В. Станојевић, „Рад српског лекарског друштва и његових чланова на реорганизацији санитарске службе до 1915.”, *Српско лекарско друштво: Споменница: 1872–1972*, ур. В. Станојевић, Београд, 1972, 70.

10 Кнез Михаило донео је, 1866. године, Закон о устројству општина и општинских власти у којем се разликују варошке и сеоске општине, али њиме није било регулисано питање лекара.

читавају окрузи оскудевају у најнужнијој лекарској помоћи, то се право на праксу лекарима не може даље издавати, чим на сваку хиљаду душа долази по један лекар, урачунавајући у практичне лекаре и оне, који се по својој државној или општинској служби у тој вароши налазе, а нису приватну праксу напустили. Тек пошто се сви срезови и веће општине снабду са потребним бројем лекара, може се допустити да у већим варошима може доћи и по два и више лекара на сваку хиљаду душа.

4. Дужност је општинских лекара главна: да лече општинску сиротињу, и да лече болеснике уопште; даље да проучавају хигијенске одношаје у својој општини, и да предлажу општинској власти све мере које су нужне за одржавање здравља; да извршују калемљење крављих богиња и ревакцинацију; да контролишу кланице, касапнице, пијаце, вашаре, фабрике и занате који су шкодљиви било за раднике у њима, било за њихове суседе, да заједно са надлежним полицијским органима, забрањују продају незрелог воћа, нездравог и поквареног меса, поквареног пића, брашна, нарочито покварене рибе, и свега што је по здравље шкодљиво, да контролишу да ли се законска наређења, односно сарањивања и гробља, у њиховој општини, тачно извршују.

5. Општински лекар је члан управе општинске и према томе ниједна ствар, која се тиче здравља људи и стоке у тој општини, не може се решити без присуства лекарског, и ако општинска власт одобри или нареди нешто што је противно здрављу, његова је дужност да о томе извести прву надлежну надзорну полицијску власт.

6. Као год што се општински лекар не може примити у ту службу без одобрења министра унутрашњих послова, тако се исто он не може ни отпустити без пристанка министровог, који ће тај пристанак дати, чим му општинска управа поднесе основних узрока за то, а тако исто ни министар не може га отпустити док не пристане одбор општински.

7. У великим општинама, у којима има више општинских лекара, општинска управа одредиће најспособнијег међу њима за шефа општинских лекара, и његова ће дужност бити да контролише ревност и савесност у служби својих потчињених лекара и бабица. У том случају, шеф општинских лекара је сам у општинској управи, и на њега се односи оно што је казано у тачци 5. овог чл.

8. Оног општинског лекару, који буде примљен у државну службу, признају се године проведене у општинској служби, као да су проведене у државној.

9. Кад и докле у окружној или среској или општинској болници нема нарочитог лекара, дужан је општински лекар (односно шеф општинских лекара) управљати том болницом и лечити у њој болеснике, за коју ће му услугу министра унутр. послова одредити годишњи додаток плати према обичном средњем броју болесника у тој болници.

10. У почетку сваког месеца дужан је општински лекар (односно шеф општинских лекара) подносити својој општинској, а ова надлежној полицијској власти све извештаје који су прописани од министра унутр. послова.

11. Уговорену плату прима општински лекар на каси управе општинске у вредности монета која је за исте званичном тарифом одређена. Лекарске услуге учињене приватнима, наплаћује по такси прописаној овим законом за све лекаре, а што се тиче визита, зависи од уговора са општином.

12. Без одобрења општинске управе не може њен лекар никуда се из општине удаљавати, нити одсуствовати од своје дужности, осим кад га власт по ванредној потреби, – као што су зараза или хитни судски извићај, а нема државног лекара у месту, – одреди, у ком случају што се тиче стана, хране и накнаде за услуге, равна се среским лекарима.

13. Да би општински лекари били подједнако близу свима, којима може њихова помоћ затребати, дужни су становати на средокраћи своје општине, односно свога кварта у већим варошима.

14. За сиромаша који је ослобођен од плаћања лекарских услуга, сматра се само онај који има од општине сиротињску исправу, са којом ће позвати лекара и са којом може добити бесплатно лекове из свију јавних апотека, или где ових нема, од самог лекара. Те лекове плаћа општинска каса. У тим лековима не сме се прописивати ништа, што није суштаствено нужно за лечење дотичне болести. За то се лекови за сиротињу општинску морају прописивати по војној фармакопеји.

15. Случајеви у којима општински лекар мора у свако доба дана или ноћи притећи у помоћ, па макар му се сиротињска исправа и не показала, и без обзира да ли ће за тај

труд добити награду или не, ово су: кад се породиља мучи да роди, механичне ране и крволиптање, и сви случајеви хитни, у којима је живот у опасности.

16. У случају рата, општински лекари дужни су служити као војни лекари у резервним војним болницама и то: где у општини има само један лекар, он је дужан служити само у оној резервној болници, која се отвори у дотичној општини, а где их има више, ту министар ун. послова, у договору са министром војним, одређује који ће од њих остати у општини, и у месној резервној болници, а који ће бити послани у друге резервне војне болнице.

17. Који општински лекар умре или осакати на војној дужности у резервним болницама, он, односно, његова породица, имају потпору из инвалидског фонда, као и санитетски официри, и њихове породице, према последњој плати, коју су имали у општ. служби.¹¹

Србија у прво време није имала школова-не лекаре па је кнез Милош настојао да их доведе са стране. Прве генерације домаћих, српских лекара почеле су да пристижу са школовања 60-их година XIX века, мада су страни још дуго преовладавали. И док је део странаца врло брзо напуштао Кнежевину због тешких услова рада, други су примали српско држављанство, трајно се насељавали, заснивали породице и својим радом значајно доприносили културном напретку ло-

11 „Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља”, Зборник закона и уредаба у Кнежевини Србији издатих од 18 августа 1880 до 26 јуна 1881, Београд, 1881, 402–406.

калног становништва.¹² О њиховом броју постоје различити подаци. Тако се у листу *Застава* наводи да је, 1870. године, било 17 окружних, 21 срески, 12 варошких, а у самом Београду око 30 приватних лекара.¹³ Коста Тодоровић, пак, каже да је 1877. године Србија имала 64 лекара и 41 лекарског помоћника.¹⁴ Александар Недок пише да је, те године, српски војни санитет имао 19 лекара, док их је у цивилу било 41, као и пет лекарских помоћника.¹⁵ Према Владану Ђорђевићу у Србији је 1879. године било 14 општинских лекара.¹⁶

Будући да су тема овог рада лекари у Неготину, потребно је рећи нешто и о територији и броју становника. Након присаједињења шест нахија Кнежевине Србији, 1833. године, источна граница измештена је на реку Тимок где се налазило село Радујевац, које је постало погранично и у њему је установљен карантин. Осим у Радујевцу, првобитно се, врло кратко, карантин налазио и у оближњем Брегову и они су се, 1837. године, интегрисали у

један. Управо у њима су, крајем 1836. године, постављени први школовани лекари. Претходно је, 1835. године, извршена административна подела државе на округе, срезове и општине, па је формиран и Крајински округ. У његовом саставу нашли су се Крајински, нешто касније и Брзопаланачки срез, са седиштем у Неготину, Кључки са седиштем у Кладову и Поречко-речки са седиштем у Доњем Милановцу. Седиште округа било је у Неготину. Мајданпек је имао посебан статус: у управном погледу био је засебан округ, само је у судском припадао крајинском. На тој територији живело је, према попису из 1834. године, укупно 41.476 становника. Сам Неготин имао је, 1835. године, око 350 кућа и 150 дућана, са приближно 3.000 становника.¹⁷ До краја века број становника се више него удвостручио па из пописа 1895. године сазнајемо да је округ имао 94.835 становника, од тога 82.141 на селу и 12.694 у варошима, а Неготин је бројао 5.412 становника. Такође, по истом попису забележено је да су у округу радила четири лекара, две бабице и један марвени лекар.¹⁸

Основне податке о распореду лекара налазимо у државним шематизмима Кнежевине односно Краљевине Србије, а њихове биографске податке у кондуит-листама.¹⁹ Део биографских података

12 S. Ristić, S. Ristić i S. Jović, „Razvoj zdravstvene kulture u Srbiji u prvoj polovini 19. veka”, *Vojnosanitetski preglad* 68/8, 2011, 716–717.

13 Анон., *Застава*, бр. 20, 6. фебруар 1877, 3.

14 К. Тодоровић, „Здравствени напредак Тимочке Крајине”, *Споменица стогодишњице ослобођења Тимочке Крајине 1833–1933*, ур. Ј. Живановић, Београд, 1933, 97–102.

15 А. Nedok, „Dr Vladan Đorđević, prvi srpski vojni hirurg–operator i prvi sanitetski pukovnik Srpske vojske, načelnik njenog saniteta u tri rata koje je vodila u drugoj polovini 19.veka (1876, 1877 /1878. i 1885), vojni pisac i istoričar srpskog vojnog saniteta – vojnički deo njegovog života”, *Vojnosanitetski preglad*, 12, 2020, 1351–1358.

16 *Отаџбина књижевност, наука, друштвени живот*, књига пета, свеска 17, 18, 19 и 20, ур. В. Ђорђевић, Београд, 1880, 439.

17 Т. Станојевић, *Неготин и Крајина од првих трагова до 1858. године*, Неготин, 1972, 154–160.

18 *Попис становништва у Краљевини Србији 31. децембра 1895. године*, Београд, 1898, 125–149.

19 С. Иванић, „Кондуит-листе”, *Miscellanea* 4, Библиотека Централног хигијенског завода књ. 47, Прилози за историју здравствене културе Југославије и Балканског полуострва, XVI, Београд, 1941.

обрађен је, при чему нам је за писање овог рада највише користио *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918.*²⁰ Такође и монографије Јордана Трокановића и Милоша Крачуловића *Српско лекарско друштво и знаменити лекари Неготинске крајине*²¹ и Јована Максимовића *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX и почетком XX века*²², али и истраживање Славице Поповић Филиповић под називом *Чувари народног здравља топличког краја 1878-1912. од др Јована Пелнаржа до др Алексе Савића*²³, као и неколико биографија објављених у *Српском биографском речнику*²⁴. О здравственим приликама у Крајини објављен је читав низ радова. Тако су се у зајечарском часопису *Развитак* нашли радови Николе Рачића²⁵, Војислава Марјановића²⁶ и Петра Пауновића²⁷, док

20 *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912-1918*, ур. В. М. Суботић, Београд, 1922.

21 Ј. Трокановић и М. Крачуловић, *Српско лекарско друштво и знаменити лекари Неготинске крајине*, Неготин, 2009.

22 Ј. Максимовић, *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX и почетком XX века*, Нови Сад, 2017.

23 С. Поповић Филиповић, „Чувари народног здравља Топличког краја 1878-1912”, од др Јована Пелнаржа до др Алексе Савића”, *Acta Medica Хаттеити*, (Прокупље), 2022.

24 *Српски биографски речник* бр. 1-7, Нови Сад, 2004-2018.

25 Н. Рачић, „Хигијенско-здравствене прилике у Неготину у XIX и у првој половини XX века”, *Развитак*, бр. 3, 1977, 103-110.

26 В. Марјановић, „Поглед на здравствену културу Неготина у XIX веку”, *Развитак*, бр. 2, 1980, 82-90.

27 П. Пауновић, „Здравствени радници на подручју Неготинске крајине средином XIX века”, *Развитак*, бр. 1, 1983, 81-86.

је у неготинском *Баштиник*у рад објавио Јордан Трокановић²⁸. Нешто података налази се и у књизи *Неготин и Крајина* аутора Тихомира Станојевића²⁹. Објављене су и две монографије: Божидар Благојевић, *Здравство у Неготину и Крајини 1836-1996*³⁰ и др Петар Пауновић, Никола Плавшић *Неготин и Крајина, здравствена култура и здравствене прилике (1836-1941)*³¹.

* * *

Општински лекари који су службовали у Неготину од 1862. до 1921. године су:

- Мориц Гартенберг – од 1862. до 1866. године
- Павле Катанић – од 1872. до 1881. године
- Владимир Подградски – 1882. година
- Људевит Корева – 1883. година
- Ђорђе Видаковић – од 1884. до 1888. године
- Станоје Нешић – 1889. године, од 1911.

до 1914. године, после 1918. године

- Јеврем Кочовић – од 1890. до 1891. године, од 1901. до 1903. година и 1910. године

- Јован Пелнарж – од 1893. до 1896. године
- Милан Стефановић – 1897. и 1898. године
- Евгеније Ђена Брановачки – од 1904.

до 1907. године

- Михајило Величковић – 1909. године

У наставку рада даћемо више података о њима.

28 Ј. Трокановић, „Лекари у историји медицине Неготинске крајине”, *Баштиник*, бр. 5, 2002, 104-113.

29 Т. Станојевић, *Неготин и Крајина*, књига II, Неготин, 1980.

30 Б. Благојевић, *Здравство у Неготину и Крајини 1836-1996*, Неготин, 1996.

31 П. Пауновић и Н. Плавшић, *Неготин и Крајина, здравствена култура и здравствене прилике (1836-1941)*, Зајечар, 1998.

Мориц Гартенберг родом из Дрохобића у Украјини. Био је патрон хирургије.³² Каријеру је започео 1838. године у Турској. У Србију је дошао 1854. године и првобитно био распоређен за лекара „Рударског друштва Мајдан–пек”. У Мајданпеку је радио од 1854. до 1858. године, а осим што је бринуо о здрављу рудара обилазио је околна села и према потреби лечио мештане. Из извештаја о његовом раду сазнајемо да је значајно унапредио здравље становништва па су се многе болести и умирање знатно смањили. Из Мајданпека је прешао у Београд где је био приватни лекар, а 1862. године дошао је у Неготин и преузео дужност варошког лекара. У Неготину је остао до 1866. године.³³

Павле Катанић родио се у Винковцима 1840. године, а медицину завршио у Пешти. У родном месту бавио се приватном праксом. По преласку у Србију постављен је за лекарског помоћника у Крагујевачкој болници где је радио од 1866. до 1872. године. Затим је распоређен за општинског лекара у Неготину и ту се задржао скоро читаву деценију, до 1881. године. Вратио се у Крагујевац на место општинског лекара, а 1883. године унапређен је за управника Крагујевачке окружне болнице. До краја

каријере није напуштао Крагујевац, где је и умро 23. фебруара 1911.³⁴

Владимир Подградски један је од чешких лекара који су дошли у Србију за време или непосредно по завршетку српско-турских ратова 1876–1878. године, али није се дуже задржао. Забележено је да је 1882. године био распоређен за општинског лекара у Неготину. Лекарску праксу наставио је у Книну где је провео највећи део живота.

Људевит Корева такође је био Чех, али о њему немамо никаквих података осим да је био распоређен на месту општинског лекара у Неготину 1883. године, након одласка Подградског.

Ђорђе Видаковић рођен је 1845. године, међутим, немамо тачан податак где: у списку учесника Првог српско-турског рата уписан је као студент медицине „са стране” који се 10. јуна 1876. јавио српском војном Министарству. Истакао се храброшћу већ 20. јуна 1876. у току борбе на Мрамору након чега је одликован Таковским крстом са мачевима. У Другом српско-турском рату највероватније није учествовао. Поново је дошао у Србију 1884. године као доктор медицине када је Министарству стигло обавештење из Неготина да је постављен за општинског лекара. Учествовао је у српско-бугарском рату 1885. године као капетан II класе у Тимочкој дивизији, након чега је унапређен у капетана I класе и поново одликован Таковским крстом V реда. Из Неготина је отишао у Ваљево где је службовао од 1889. до 1900. године, потом је прешао на место среског лекара

32 Мада су, по правилу, лекари требали да буду доктори медицине или бар магистри хирургије, у пракси то није било увек изводљиво па су запошљавани и тзв. патрони хирургије, а не тако ретко, у државним шематизмима налазимо и да је место упражењено.

33 А. Недок, „Лекари Јевреји у српском здравству XIX и раног XX века”, *Годишњак за друштвену историју*, свеска 1, 2000, 91–102; Ј. Максимовић, нав. дело, 187; П. Пауновић, нав. дело, 10.

34 Ј. Максимовић, нав. дело, 78.

у Великом Орашју, Округ смедеревски. Пензионисан је 1905. године и наставио да се бави приватном праксом у Београду. Био је члан Српског лекарског друштва. Умро је у Београду децембра 1909. године.³⁵

Станоје Нешић рођен је 1853. године у Неготину где је похађао основну школу и гимназију. Медицину је студирао у Бечу од 1874. до 1879. године, а докторска титула додељена му је 13. фебруара 1884. По завршеном Медицинском факултету вратио се у Србију и распоређен на место лекара Среза кључког. У то време ангажовао се и у политици па је од 1890. године био народни посланик Радикалне странке. Бавио се и преводилаштвом, 1892. године превео је књигу *Како ћеш сачувати живот и здравље своје деце?* од др Ернеста Бике, професора физиологије на Бечком универзитету. Из Крајине је отишао последње деценије XIX века. Године 1894. распоређен је у Горњем Милановцу за физикуса Округа рудничког, а одатле је 1897. године премештен за физикуса Округа моравског. Вратио се у Неготин и у родном месту остао до краја радног и животног века, углавном на служби општинског лекара. Током балканских ратова био је распоређен у Бољевцу. Под надимком Дока запамћен је као прави народни лекар: *Омањег раста, беле браде и бркова са шеширом на глави и црном лекарском ташином у руци. Многе је лечио, излечио и задужио. Давао је своје лекове, није наплаћивао хонораре, уз шалу и смех храбрио је болесне и свакоме излазио*

*у сусрет. Памтила су поколења. Деца су му прилазила и клицала 'Ево га чика Дока'. Кад је ујутро полазио у град, свраћао је у радњу Драгише Вуковића бомбонције и куповао по 2-3 фишека разних бомбона, а кад су му деца прилазила уз поздрав, он је вадио бомбоне из фишека и окренуо би свако дете задњицом према себи и штапићем мало ударио и поклањао бомбон. Био је један од пионира превентивне медицине Тимочке Крајине и у вези са тим остала је записана његова изјава: *Само болнице и опет само болнице решиће питање и профилаксе заразних болести. Код нас, поглавито по селима, где су сви други, покушаји профилактике, просто илузорни.* Бавио се и педагошким радом, нарочито после оснивања Учитељске школе у Неготину 1910. године у којој је, у више наврата, постављан за школског лекара. Друштвено се ангажовао као члан Управног одбора Неготинске штедионице, Винарске задруге, Акционог друштва и Неготинске пиваре. Поред лекарског позива, писао је и за новине, а савременици су га знали и као записивача „народних вицева, шала и игара”. Хумореске је објављивао у неготинском листу *Дрндало*, писао је и за зајечарски *Тимочанин*, објавио је и књигу *Мрсне приче др Рође Цервина*. Постојало је много анегдота о њему. Из брака са супругом Даринком имао је ћерку Радојку која се 1910. године удала за пешадијског поручника Јаромира Феликса. Био је изузетно поштован од суграђана, а посебно је цењена његова хуманост и патриотизам. Умро је и сахрањен у Неготину*

³⁵ А. Недок, „Видаковић Ђорђе” у: *Српски биографски речник*, бр. 2, Нови Сад, 2006.

1936. године где данас једна улица носи његово име.³⁶

Станоје Нешић

Јеврем Кочовић рођен је 1858. године у Новој Вароши. Потичао је из свештеничке породице и са великим трудом, уз материјалне муке, завршио гимназију. Учествовао је у српско-турским ратовима од 1876. до 1878. године. Као стипендиста Словенског добротворног комитета, упућен је 1878.

36 AT-UAW/M 33.5, Promotionsprotokoll der Medizinischen Fakultät der Universität Wien, 1874–1890, Bd. 5, Nr. 1521; *Српске новине*, бр. 54, 9. март 1890, 1; *Народна скупштина сазив за 1890*, 7. децембар 1890, 132; *Застава орган Српске Народне Радикалне странке* бр. 191, 15. децембар 1893, 1–2; *Службени војни лист*, 3. октобар 1910, 771–772; *Просветни гласник* 1. октобар 1923, 226; *Просветни гласник* 1. октобар 1924, 180; С. Динкић, *Неготин, његове улице и тргови*, Неготин, 2002; Ј. Трокановић и М. Крачуловић, нав. дело, 120; А. Недок, нав. дело, 253; П. Пауновић, нав. дело, 68.

године у Москву на студије медицине. Од првих дана боравка у Русији, повезао се са револуционарним покретом. У току лета 1880. године вратио се у Србију и настојао да се повеже са Пером Тодоровићем и српским социјалистима у Паризу. Због револуционарног рада, ухапшен је у Русији 1881. године и протеран у Србију наредне године. У то време био је свршени лекар и као такав отишао је у Немачку, у Јену, где је 1887. године, урадио дисертацију на тему *Успешно хируршко лечење рака штитне жлезде* и дипломирао са одличним успехом. По завршеним студијама, распоређен је у Неготину, прво као општински лекар, а од 1893. до 1898. године налазио се на месту окружног физикуса. Потом је кратко време био вршилац дужности трупног лекара 13. пешадијског пука *Хајдук Вељко*, радио је и као школски лекар од 1899. до 1902. године, општински лекар у три наврата и приватни. У ратовима је, у чину резервног санитетског мајора, био распоређен на место командира Прве пољске болнице Тимочке дивизије I позива народне војске. У Неготину је провео, са малим прекидима, цео свој радни век: пуних 40 година. Пожртвовано је радио пре свега на превентивној медицини и хигијени, залагао се за подизање купатила, амбуланте, окружне болнице итд. Био је активан и у друштвеном животу: на забави приређеној 1890. године дао је прилог за подизање Светосавског дома, који је отворен наредне године. Такође, када је 1902. године основано Друштво за чување народног здравља у Београду, покренуо је рад огранка тог друштва у Неготину и оно

се може сматрати претечом свих потоњих на пољу просвећивања и васпитања народа. Забележено је и да је 13. марта 1903. примљен у аудијенцију код краља Александра Обреновића. У листу *Народно здравље* објавио је, 1912. године, чланак *Узроци здравственог опадања нашег народа. Предавање свештенству Округа Крајинског у Неготину 15. августа 1912 од д-ра Јеврема Кочовића-а*. Био је члан Српског лекарског друштва. Са супругом Лепосавом имао је сина Атанасија, адвоката. Умро је у Неготину 3. маја 1930. изненада, после једнодневнoг боловања.³⁷

Јован Пелнарж рођен је 1850. године у Домажлицама, у Чешкој. У Прагу је завршио осам разреда гимназије и пет година медицине након чега је постао доктор опште медицине. У Србију је дошао у време српско-турских ратова и по њиховом завршетку прво је, априла 1878. године, био распоређен у Великој нишкој војној болници као лекар и шеф Трећег одељења, али већ августа исте године, по потреби службе, премештен је у Прокупље где је био привремени лекар и истовремено обављао дужност трупног лекара у Куршумлији. На дужност у

³⁷ *Мале новине*, бр. 119, 1. мај 1890, 3; *Споменица Светосавског дома*, 1891, 60; *Друштво Светог Саве*, Београд, 1891, 87; *Службени војни лист*, бр. 36, 11. септембар 1899, 4; *Време*, бр. 3000, 6. маја 1930, 4; *Време*, бр. 3055, 2. јул 1930, 4; *Службени војни лист*, бр. 30, 6. август 1930, 10; Д. М. Ценић, *Изабрани списи књига 1*, прир. Л. Перовић, Београд, 1988, 53; З. Јовановић, „Кочовић Јеврем” у: *Српски биографски речник*, бр. 5, Нови Сад, 2011, 315; А. Недок, „Преглед о томе коју су службу вршили српски лекари у ратовима 1912 и 1913”, *Балкански ратови 1912–1913. Рад српског војног санитета*, Београд, 2012, 246; П. Пауновић, нав. дело, 68.

Књажевцу ступио је априла 1879. године и одмах почео интензивно да ради на обнови болнице која је била уништена у претходним ратовима. Такође, у Сврљишком срезу, где су полне болести биле веома распрострањене, отворио је, новембра 1882. године, привремену болницу за сифилитичаре. Из кондуит-листе за 1879. и 1881. годину сазнајемо: *За болести се прилежно распитује, рапорте даје на српском уредно, тачно и добро. Тачан је и савестан у судским случајевима. Људи се не жале на њега, али се дознаје да не иде прилежно болесницима кад се позове, него тек на други или трећи позив. Даје прописне лекарске рецепте. Апотеку не држи јер у вароши има апотеке. (У кондуит-листе за 1879. годину, у време када још није било апотеке у Књажевцу, стоји да „држи уредно апотеку и даје лекове по такси”). У калемљењу богиња је врло тачан и прилежан. Протокол о калемљењу сачињава као нов лекар колико може и подноси уредно и тачно. Према болесницима је пријатан, а и према другима. Уљудан је према старешинама, према једним старешинама је добар, али би желети било да он према своме положају... и васпитању као лекар буде такав и према свима својим претпостављенима. Врло добре нарави, порока нема, потпуно здрав и снажан. Примедба: Из призрења на добро вршење дужности, понашање и осталим добрим странама, заслужује унапређење.* Био је, од 1879. године, дописни члан Српског лекарског друштва, а од 1882. године члан пододбора Српског друштва Црвеног крста у Књажевцу. Као и ранији окружни лекари и он је неколико пута

тражио премештај, а молба му је, коначно, уважена септембра 1884. године када је распоређен на место општинског лекара у Шапцу, где је остао током читаве деценије. У међувремену је, као резервни санитарски официр учествовао и у српско-бугарском рату 1885. године у саставу Моравске дивизије, са распоредом у Прокупљу. У Неготин је прешао да ради као општински лекар крајем 1893. године. Покушао је да добије службу и у Београду, конкурисао је за место општинског лекара 1895. године, али није примљен. Још 1890. године добио је чин резервног санитарског капетана II класе, а у чин резервног капетана I класе произведен је 1896. године након чега је дефинитивно напустио цивилну службу и од 1897. године каријеру наставио у војсци. Прво је био распоређен у сталној војној болници у Нишу, у чину санитарског капетана I класе, већ

Јован Пелнарж

наредне године премештен је за управника привремене војне болнице у Прокупљу где је био и лекар Другог батаљона *Кнез Михаило*, да би се од 1899. године усталио у Пироту. У Пироту је, од 1900. до 1912. године, био управник привремене војне болнице и трупни лекар Трећег пешадијског пука, а током тог периода стекао је чин санитарског потпуковника и одликован орденом Светог Саве IV реда, 1907. године. Уочи балканских ратова, 1911. године, најпре је разрешен дужности трупног лекара Трећег пешадијског пука, с тим да је остао и даље управник привремене војне болнице, а априла наредне године, по потреби службе, премештен је за трупног лекара гарнизона шабачког и управника привремене шабачке војне болнице. Током балканских ратова, месец дана био је управник крушевачке резервне војне болнице, затим два и по месеца референт санитета при месној команди у Скопљу, а од јануара 1913. године до краја рата, референт санитета Дунавске дивизије I позива. За учешће у балканским ратовима одликован је златном медаљом за ревносну службу, носилац је и споменица српско-турског и српско-бугарског рата, као и Крста милосрђа за учешће у балканским ратовима. Крај балканских и почетак светског рата затекао га је у Штипу. У Првом светском рату био је референт санитета Брегалничке дивизије. У саставу санитета поднео је и голготу преко Албаније. Чин санитарског пуковника стекао је 1917. године. Радио је са великим пожртвовањем, отварао болнице и организовао помоћне амбуланте. По окончању рата, у Нишу је,

као санитарски пуковник, учествовао у обнављању Моравске сталне војне болнице. Пензионисан је децембра 1920. године и настанио се у Краљеву где му је син добио концесију за отварање јавне апотеке. Умро је 25. јануара 1934. у Краљеву, где је и сахрањен.³⁸

Милан Стефановић рођен је у Београду 1869. године. По завршеној матури 1889. године уписао је медицину у Бечу и априла 1896. године промовисан за доктора целокупног лекарства. Повратком у домовину, 15. октобра 1896. произведен је у чин активног санитарског поручника. Распоређен је за општинског лекара у Неготину 1898. године, али се није задржао, прешао је у Срез космајски. У Бечу је 1901. и 1902. године био на усавршавању за болести носа, ушију, гуше и коже. По повратку, постављен је за лекара Среза подунавског Округа смедеревског, потом је премештен у Срез масурички Округа врањског, с тим да врши дужност секундарног лекара на кожном одељењу при општој Државној болници у Београду. Из Врања је отишао у Срез добрички Округа топличког 1904. године. На место вршиоца дужности шефа одељења за болести носа, грла и ушију у Београду, постављен је априла 1905. године, а јула 1907. године унапређен за шефа истог одељења. При мобилизацији 1912. године, као капетан Прве класе, распоређен је за командира санитарског воза бр. 1, на тој дужности је и умро у Нишу 22. септембра

1912. Сахрањен је у Београду, у породичној гробници на Новом гробљу.³⁹

Милан Стефановић

Евгеније Ђена Брановачки рођен је 1847. године у Сенти, од оца Василија. Основну школу завршио је у родном месту, док је гимназију учио у Темишвару и Братислави. Студије медицине започео је на Прашком а завршио на Бечком универзитету. Када је Србија ступила у рат са Турском, Брановачки је прекинуо студије у Прагу, прешао у Србију и био лекарски помоћник од 1876. до 1878. године у Дринској војсци. Тек по завршетку ратова, наставио је студије у Бечу и дипломирао 1880. године. Вратио се

38 Ј. Илић, „Др Јован Пелнарж (1850–1934)”, *Архивско наслеђе*, бр. 18, Зајечар, 2024, 51–65.

39 *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912–1918*, 102–103; С. Поповић Филиповић, нав. дело, 72.

у Србију и добио чин санитетског капетана II класе. После три године напустио је војну службу и радио као окружни физикус у Ђуприји, Крушевцу, Алексинцу и Ваљеву, где је био и управник болнице. У српско-бугарском рату 1885. године био је трупни лекар. Као напредњак, указом од априла 1895. године именован је за краљевог посланика. У војску се поново вратио 1897. године као санитетски потпуковник, прво у Дринску, а затим у Моравску дивизију. На свој захтев пензионисан је 1903. године након чега је дошао у Неготин као општински лекар и на том месту остао наредне три године. По одласку из Неготина, настанио се у Београду где је радио као приватни лекар. У Балканским и Првом светском рату Брановачки је, у чину резервног потпуковника, касније и пуковника, одређен за референта санитета Дринске дивизијске области у Ваљеву. Ту је преживео најтеже дане: у жеку заразе није успео да се одупре огромним напорима и сам се заразио пегавим тифусом, оболелог су га пренели у Нишку централну епидемијску болницу на лечење где је и умро 19. фебруара 1915. Био је дописни члан Српског лекарског друштва и утемељивач Друштва Светог Саве. Одликован је ореденом Светог Саве III реда. Међу савременицима важио је за савесног, скромног и некористољубивог човека, коме је пре свега циљ био да помаже болне и невољне.⁴⁰

Евгеније Ђена Брановачки

Михајило Величковић родио се у Београду 1867. године, од оца Марка и мајке Јелене. Основну школу и гимназију завршио је у Београду, а медицинске науке у Бечу. По повратку у Србију постављен је за лекара при београдском гарнизону. После неколико година у војној служби, повукао се на дужност среског лекара у Младеновцу. Краљ Милан га је вратио у војску, а од 1900. до Мајског преврата 1903. године био је лични лекар краља Александра Обреновића. Након преврата, поново се повукао у унутрашњост, у Неготин, на место управника војне болнице. Пошто је пензионисан, наставио је да ради као општински лекар у Неготину, 1910. године прешао је у Бор где је био приватни лекар, а одатле у Параћин на место општинског лекара све до мобилизације 1912. године. На почетку Првог балканског

⁴⁰ *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912–1918*, 15–16; Б. Павловић „Брановачки Евгеније Ђена”, у: *Српски биографски речник*, бр. 1, Нови Сад, 2004, 800; Ј. Максимовић, нав. дело, 194.

рата вратио се у војску, у том тренутку имао је чин санитетског мајора, а од Врховне команде добио је деликатну дужност да организује санитетске возове. Током ратова, у потпуности се посветио тој дужности и до 1915. године помогао је хиљаде српских рањеника и болесника, а ревност му је донела мноштво похвала и одликовања. За време катастрофе 1915. године, добровољно је отишао у Добруцу где је провео више од годину дана. По повратку у Србију, постављен је на место референта санитета Коњичке дивизије, на том положају је и умро у Великом Бечкереку 19. август 1919. од Paralysis cordis. Током каријере био је цењен од колега као ревностан и добар лекар, а од пријатеља и познаника као одличан човек и духовит козер.⁴¹

Михајило Величковић

⁴¹ Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912–1918, 19–20.

Закључак

Први школовани општински лекар у Неготину био је патрон хирургије Мориц Гартенберг који је на тој дужности био од 1862. до 1866. године. Статус општинских лекара дефинисан је Законом о уређењу санитетске струке 1881. године и он је важио до 1921. године када је отпочела реорганизација санитета у новоформираној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Током наведеног периода, у Неготину се на месту општинског лекара налазило њих једанаест. У почетку су то били странци, али што се ближио крај века, почели су да их потискују домаћи људи. Задржавали су се у просеку по неколико година, а само двојица – Станоје Нешић и Јеврем Кочовић, највећи део свог радног и животног века провели су у Крајини. Станоје Нешић био је рођени Неготинац и као такав први школован лекар из овог места. У раду су наведени поименце са основним биографским подацима.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

Дигитализовани извори:

Архив Медицинског факултета Универзитета у Бечу: AT-UAW/M 33.5, Promotionsprotokoll der Medizinischen Fakultät der Universität Wien, 1874-1890, Bd. 5, Nr. 1521

Објављени извори:

„Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља”, *Зборник закона и уредаба у Кнежевини Србији издатих од 18 августа 1880 до 26 јуна 1881*, Београд, 1881.

Отаџбина књижевност, наука, друштвени живот књига пета, свеска 17, 18, 19 и 20, ур. В. Ђорђевић, Београд, 1880.

Попис становништва у Краљевини Србији 31. децембра 1895. године, Београд, 1898.

„Преглед о томе коју су службу вршили српски лекари у ратовима 1912 и 1913”, у: *Балкански ратови 1912–1913. Рад српског војног санитета*, прир. А. Недок, Медија центар Одбрана, Београд, 2012.

Ценић, Димитрије Мита, *Изабрани списи*, књига 1, прир. Л. Перовић, Београд, Рад, 1988.

Штампа

Време, бр. 3000, 6. маја 1930.

Време, бр. 3055, 2. јул 1930.

Друштво Светог Саве, Београд, 1891.

Застава, бр. 20, 6. фебруар 1877.

Застава: орган Српске Народне Радикалне странке, бр. 191, 15. децембар 1893.

Мале новине, бр. 119, 1. мај 1890.

Народна скупштина сазив за 1890, 7. децембар 1890.

Просветни гласник, 1. октобар 1923.

Просветни гласник, 1. октобар 1924.

Службени војни лист, бр. 36, 11. септембар 1899.

Службени војни лист, 3. октобар 1910.

Службени војни лист, бр. 30, 6. август 1930.

Споменица Светосавског дома, 1891.

Српске новине, бр. 54, 9. март 1890.

Литература

Благојевић, Божидар. *Здравство у Неготину и Крајини 1836–1996*, Здравствени центар Бор – Организациона јединица Неготин, Неготин, 1996.

Динкић, Станоје. *Неготин, његове улице и тргови*, Удружење Неготинаца, Неготин, 2002.

Иванић, Стеван, З. „Кондуит–листе”, *Miscellanea 4*, Библиотека Централног хигијенског завода књ. 47, Прилози за историју здравствене културе Југославије и Балканског полуострва, XVI, Београд, 1941.

Плић, Ђарко, D. „Quarantine stations andstanci on the borders in Serbia (1829–1839)”, *Istraživanja-journal of historical researches* 35, 2024, 144-164.

Илић, Јелица. „Др Јован Пелнарж (1850–1934)”, *Архивско наслеђе*, бр. 18, Зајечар, 2024.

Јагодић, Милош. „Погранична санитарна заштита у Србији средином 19. века” у: *Сузбијање епидемија у нововековној Србији: институционални оквири и практични домети*, ур. С. Рајић, Филозофски факултет, Београд, 2021.

Јовановић, Зорица. „Кочовић Јеврем”, *Српски биографски речник*, бр. 5, Матица српска, Нови Сад, 2011.

Максимовић, Јован. *Лекари пречани у српском цивилном и војном санитету у XIX и почетком XX века*, Матица српска, Нови Сад, 2017.

Марјановић, Војислав. „Поглед на здравствену културу Неготина у XIX веку”, *Развитак*, бр. 2, 1980, 82–90.

Михаиловић, Војислав. *Из историје санитета у обновљеној Србији 1804–1860*, Научна књига, Београд, 1951.

Недок, Александар. „Видаковић Ђорђе”, *Српски биографски речник*, бр. 2, Матица српска, Нови Сад, 2006.

Nedok, Aleksandar. „Dr Vladan Đorđević, prvi srpski vojni hirurg–operator i prvi sanitetski pukovnik Srpske vojske, načelnik njenog saniteta u tri rata koje je vodila u drugoj polovini 19.veka (1876, 1877 /1878. i 1885), vojni pisac i istoričar srpskog vojnog saniteta – vojnički deo njegovog života”, *Vojnosanitetski pregled*, 12, 2020, 1351–1358.

Недок, Александар. „Лекари Јевреји у српском здравству XIX и раног XX века”, *Годишњак за друштвену историју*, свеска 1, Београд, 2000, 91–102.

Павловић, Будимир. „Брановачки Евгеније Ђена”, *Српски биографски речник*, бр.1, Матица српска, Нови Сад, 2004.

Пауновић, Петар и Плавшић, Никола. *Неготин и Крајина, здравствена култура и здравствене прилике (1836–1941)*, Завод за заштиту здравља Тимок, Зајечар, 1998.

Пауновић, Петар. „Здравствени радници на подручју Неготинске крајине средином XIX века”, *Развитак*, бр. 1, 1983, 81–86.

Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у ратовима 1912–1918., Издање српског лекарског друштва, Београд, 1922.

Поповић Филиповић, Славица. „Чувари народног здравља Топличког краја 1878–1912, од др Јована Пелнаржа до др Алексе Савића”, *Acta Medica Хаттеути*, 2022.

Радовић, Данијел. „Карло Пацек и његов допринос развоју здравствене заштите у Кнежевини Србији (1833–1842)” у: *Сузбијање епидемија у нововековној Србији: институционални оквири и практични домети*, ур. С. Рајић, Филозофски факултет, Београд, 2021, 25–41.

Рајић, Сузана. „Први закон о заштити здравља становништва у Краљевини Србији” у: *Сузбијање епидемија у нововековној Србији: институционални оквири и практични домети*, ур. С. Рајић, Филозофски факултет, Београд, 2021, 67–85.

Рачић, Никола. „Хигијенско–здравствене прилике у Неготину у XIX и у првој половини XX века”, *Развитак*, бр. 3, 1977, 103–110.

Ristić, Slavica, Ristić, Siniša, Jović, Slađana. „Razvoj zdravstvene kulture u Srbiji u prvoj polovini 19. veka”, *Vojnosanitetski pregled*, 68/8, 2011, 716–717.

Савић, Александар, М. „Алексиначки карантин (1839-1858)” у: *Алексинац и Поморавље у прошлости: зборник радова са научног скупа одржаног 3. септембра 2021. године у Алексинцу*, ур. С. Рајић, Центар за културу и уметност, Алексинац, 2021, 201–220.

Станојевић, Тихомир. *Неготин и Крајина од првих трагова до 1858. године*, Заједница културе, Новинска установа Тимок, Неготин, 1972.

Станојевић, Тихомир. *Неготин и Крајина*, књига II, Историјски архив Крајине, Кључа и Пореча, Неготин, 1980.

Станојевић, Владимир. „Рад српског лекарског друштва и његових чланова на реорганизацији санитетске службе до 1915.”, *Споменица Српско лекарско друштво*, Српско лекарско друштво, Београд, 1972.

Стојанчевић, Владимир. „Административно и војно–полицијско уређење српско–турске границе за време прве владе кнеза Милоша”, *Историјски гласник*, 3–4, 1951, 29–44.

Тодоровић, Коста. „Здравствени напредак Тимочке Крајине”, *Споменица стогодишњице ослобођења Тимочке Крајине 1833–1933*, Удружење Тимочана и Крајинаца, Београд, 1933.

Трокановић, Јордан. „Лекари у историји медицине Неготинске крајине”, *Баштиник*, бр. 5, Неготин, 2002, 104–113.

Трокановић, Јордан и Крачуловић. Милош, *Српско лекарско друштво и знаменити лекари Неготинске крајине*, Здравствени центар–подружница СЛД, Неготин, 2009.

SUMMARY

MUNICIPAL DOCTORS IN NEGOTIN FROM 1862 TO 1921

Jelica M. ILIĆ

The first doctors who arrived in the Principality of Serbia in the 1830s were assigned to quarantines; later, a certain number were appointed to the so-called district physicians' service, and from the 1850s they began working in districts and municipalities. After the adoption of the Law on the Organization of the Sanitary Profession in 1881, the status of all doctors was precisely defined. This law remained in force until 1921, when the reorganization of the sanitary service began in the newly formed Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes.

As in the rest of the country, in Negotin, quarantine doctors were the first to start working, followed by district and sub-district physicians, and from 1862 onwards, municipal doctors. The first municipal doctor in Negotin was the surgeon-patron Moritz Gartenberg, who held this position from 1862 to 1866. During this period, a total of eleven doctors served as municipal doctors in Negotin. Initially, they were foreigners, but toward the end of the century, locals began to take over these positions. They generally remained in office for several years, with only two—Stanoje Nešić and Jevrem Kočović – spending the majority of their professional and personal lives in the Krajina region. Stanoje Nešić was a native of Negotin and thus the first trained doctor from this town. The study lists all eleven doctors by name along with basic biographical data.

Keywords: law, Negotin, doctor, municipality, service

Весна В. СТАНКОВИЋ
Музеј Крајине
stankovic.vesna@gmail.com

Рад примљен: 2. 3. 2026.
Рад прихваћен: 18. 3. 2026.
Оригиналан/изворни научни рад
061.23-055.2(497.11)“1929/1941”

**ХУМАНИТАРНИ И КУЛТУРНИ РАД
КОЛА СРПСКИХ СЕСТРА У НЕГОТИНУ (1929–1941)**

Апстракт: *Рад анализира хуманитарну, просветну и националну делатност Кола српских сестара у Неготину у преломном периоду од 1929. до 1941. године. На основу примарне архивске грађе, која се чува у Историјском архиву Неготина, сто седамдесет једног записника у рукопису са редовних и ванредних седница Кола српских сестара одржаних од 18. 9. 1929. до 1. 4. 1941. године, реконструишу се механизми социјалне заштите, организација добротворних манифестација и улога неготинског грађанства у очувању социјалне стабилности пред Други светски рат.*

Кључне речи: *Коло српских сестара (КСС), Неготин, међуратни период (1929–1941), хуманитарни рад, женска удружења, архивски записници, Христина Јонових, Тимочка Крајина, грађанско друштво, дечја заштита.*

Овај рад заснован је на дескриптивној и аналитичкој методи обраде примарне историјске изворне грађе. С обзиром на то да је период од 1929. до 1941. године у локалној историји Неготина често фрагментарно документован, ови записници представљају незаменљив извор за реконструкцију друштвеног живота.

Основа истраживања су оригинални, руком писани записници са седница управе Кола српских сестара Неготин. Грађа обухвата сто седамдесет један записник, који су вођени хронолошки у периоду од 18. септембра 1929. године до 1. априла 1941. године и који нуде непосредан увид у доношење одлука, финансијско пословање и међуљудске односе унутар организације.

Редовна седница
 одржана 1. марта 1932. г.

Присутан главни број мажица.
 Седницу отвара председница.
 Прочитано је писмо из Штравника, којим
 јављају да имају три познате са
 стране културе и да се истим
 изразом главни поверенику, јаву
 ужит. писме. уживено је.
 Прочитано је позивница нашег
 Кона из Георге, којим позивају
 на свесловенски баа.
 Прочитано је позивница из Гаје-
 ра, нашег Кона, којим позивају
 на сабалу.
 Прочитано је писмо Милош, Г.
 Големолита, Швајцара, којим израва
 изректностима се слоје нашег јерјет
 издава. Јашико се већ истога.
 Са овим је седница завршена.

Секретар,
 Пред. Савеза
 Главне,
 Милоша Негут
 Мад. Михаиловића

Председница,
 Јашико

Записник са редовне седнице КСС, одржане 1. марта 1932. године, Историјски архив Неготин

Сваки записник је аутентичан и садржи датум одржавања седнице, дневни ред и потписе председнице Христине Јоновић, потпредседнице (Никосаве Пепић) и секретара (најчешће Даринке Јовановић). До Записника од 18. октобра 1935. године, не наводе се имена присутних чланица, већ се наводи да је *присутан довољан број чланица*, а од тог датума се наводе имена и презимена тј. списак присутних чланица.

Посебна пажња у раду посвећена је палеографској и језичкој анализа језика и стила којим су записници писани. Коришћена терминологија одражава дух времена – спој административне прецизности и грађанске учтивости (нпр. *ословљавање са госпођа председница, уважена сестра*). Записници имају свечан и емотиван тон који се накнадно мења. У каснијим годинама, језик постаје мање свечан, а више усмерен на конкретне проблеме преживљавања.

Методолошки приступ обухватао је неколико фаза:

1. **Транскрипција:** Дешифровање рукописа са скенираних докумената, што је захтевало пажљиво тумачење због карактеристичног предратног курзива.

2. **Тематска класификација:** Подаци из записника су груписани у теме: хуманитарни рад, организација културних догађаја (забава и приредби), финансијски извештаји и сарадња са државним институцијама.

3. **Квантитативна анализа:** Извлачење статистичких података о броју помогнуте деце, износима прикупљених добровољних прилога и трошковима организације великих догађаја.

Примењена је и просопографска метода – групно проучавање биографија чланица Кола. Идентификацијом презимена и породичних веза, извршена је реконструкција утицаја који је неготинска грађанска елита имала на социјалну стабилност града преко ове организације.

Важно је напоменути да су записници примарно фокусирани на званични рад управе. Стога, овај рад не претендује на потпуни опис приватних живота чланица, већ се строго држи њиховог јавног и хуманитарног деловања како је оно забележено у анализираној грађи.¹

Коло српских сестара основано је у преломном тренутку српске историје, 28. августа 1903. године у Београду. Иницијатори су били истакнути интелектуалци попут Надежде Петровић, Делфе Иванић и Бранислава Нушића, који су препознали потребу за женском организацијом која би објединила хуманитарни рад са снажном патриотском мисијом.

Примарни циљ био је пружање помоћи Србима у неослобођеним крајевима (Стара Србија и Македонија), али и буђење националне свести код жена. За разлику од дотадашњих женских друштава, која су била углавном локалног карактера, Коло српских сестара је постављено као модерна, централизована организација са мрежом одбора широм српских земаља.

1 Види: Ранко Јовић, *Коло српских сестара у Неготину: 20 година од обнове рада*, Неготин, 2016.

Током балканских ратова и Првог светског рата, у периоду од 1912. до 1918. године, чланице Кола су биле окосница добровољних болничарки. Њихова пожртвованост на фронту и у позадини створила је од Кола институцију од највећег националног поверења. У међуратном периоду, у први план се ставља добротворни, али и културно-просветни рад.

Оснивање Кола српских сестара 1903. године пада у време бурних догађаја: Мајски преврат, крај династије Обреновић, поновни долазак на власт династије Карађорђевић,² страдање српског народа у Старој Србији и Македонији.³ Ово женско милосрдно, патриотско, културно-просветно друштво ушло је у ред елитних друштава Краљевине Србије.⁴

Једног летњег јулског дана 1903. године, две пријатељице, Делфа Иванић и Надежда Петровић, шетале су једном стазом од Кошутњака ка Топчидерској цркви и водиле разговор о великом страдању нашег народа у старој и јужној Србији.⁵ Делфа Иванић, књижевница и новинарка, а у то време и наставница француског језика у Скопљу,⁶ била је живи сведок тих догађаја. На неким састанцима био је присутан и Бранислав

Нушић, тада службеник Министарства иностраних дела Краљевине Србије.⁷ Управо је Нушић дао име друштву – Коло српских сестара,⁸ а он и Делфа Иванић су израдили пројекат и правила овог друштва.⁹

На Велику Госпојину, 28. августа 1903. године, у дворани Коларчевог народног универзитета у Београду одржана је прва Скупштина Кола српских сестара.¹⁰ За прву председницу изабрана је Савка Суботић,¹¹ за секретара Надежда Петровић.¹²

У Коло српских сестара се од оснивања масовно учлањују жене, а Друштво се шири по читавој Србији; до Првог светског рата имало је више десетина, а потом и преко сто одбора.¹³ Друштво покреће и свој календар *Вардар*,¹⁴ који излази једном годишње.

Циљ оснивања био је помоћ страдалницима у ратовима, рањеницима, инвалидима, ратној сирочади и сиромашној деци.¹⁵

Једна од првих акција био је добротворни концерт у Народном позоришту у Београду.¹⁶ Краљ Петар I Карађорђевић приложио

2 ДАС, Фонд Министарства иностраних дела, 1903; ДАС, Фонд МИД (1903), *Службени акти о ступању на престо краља Петра I*, ф. I, л. 1–15

3 ДАС, *Документи о спољној политици Краљевине Србије*, књ. 1, св. 1, 142–160.

4 ДАС, *Статут Кола српских сестара*, Београд, 1903, 3–5.

5 Делфа Иванић, *Успомене* (пр. Јасмина Милановић), Београд, 2012, 41–45.

6 ДАС, *Персонална документација Делфе Иванић*, Просветно-политичко одељење, 12–18.

7 ДАС, *Персонални досије Бранислава Нушића*, 8–10.

8 ДАС, *Статут Кола српских сестара*, Београд, 1903, 3–5.

9 Исто, 6–8.

10 ДАС, *Записник са Оснивачке скупштине Кола српских сестара*, 28. август 1903, л. 1–2.

11 Исто.

12 Исто.

13 ДАС, *Извештаји Кола српских сестара 1903–1914*, 2–4.

14 *Календар „Вардар“*, издање Кола српских сестара за 1906. годину, Београд, 1905, 22.

15 ДАС, *Статут Кола српских сестара, чланови о циљу и задацима Друштва*, Београд, 1903, 9.

16 Народна позориште у Београду, архивски програм добротворних концерата 1903–1904, тематске фасцикле *Добротворне приредбе*, 12–15.

је новчану помоћ Друштву,¹⁷ а Коло је уживало покровитељство чланова краљевског дома.¹⁸ Краљица Марија била је највећи добротвор Кола као и њен покровитељ.

Календар КСС Вардар, 1932,
Историјски архив Неготин

Уочи балканских ратова 1912. године, Коло оснива обданиште Чувалиште Свете Јелене¹⁹ и организује курсеве за болничарке²⁰

17 Архив Краљевског двора, *Историјска документација о прилозима и препискама*, 20–25.

18 Архив Краљевског двора, *Званична преписка Кола и Двора*, л, 15–22.

19 ДАС, *Извештај Кола српских сестара за 1912. годину*, 5.

20 ДАС, документација Војномедицинске службе Краљевине Србије. Тематске фасцикле *Балкански ратови – санитар*, л, 40–48.

при хирушкој служби доктора Војислава Суботића, сина председнице Савке Суботић. У време ратова основана је Четврта резервна болница у Београду.²¹ Захваљујући курсевима за болничарке, Србија је у то време имала 300 болничарки које су, осим у болници, директно помагале касније и у ратовима као добровољне болничарке.²²

Жене из Кола су прве затражиле грађанска права за жене која имају мушкарци: право на школовање, наслеђивање и управљање својом имовином. Организују секције за вез и народне рукотворине, оснивају занатске школе. На тај начин се сиромашним девојкама са села омогућавала зарада.

Сима Тројановић, управник Етнографског музеја у Београду, организовао је 1910. године у Прагу изложбу ручних радова под називом *Српска жена*²³ препознавши вредност народних рукотворина.

Током Првог светског рата уништаван је део архиве Кола српских сестара,²⁴ како би се сачувало чланство од одмазде, а што је потврђено у каснијим извештајима Друштва. То је главни разлог што из периода од оснивања до завршетка Првог светског рата постоји много мањи број архивске документације.

21 Војни архив, *Фонд санитарске службе 1912–1913*, к. 124, ф. 3, л, 1–15.

22 Исто.

23 Документација Етнографског музеја у Београду, *Изложба у Прагу 1910*, 8–20.

24 ДАС, *Извештај Кола српских сестара након Првог светског рата 1919*, 1–4.

Оснивање и обнова рада одбора у Неготину

Шест месеци после Београда, жене у Неготину 4. јануара 1904. оснивају Коло српских сестара Неготин. Прва председница неготинског Кола је госпођа Цаја Урошевић, која је друштво водила све до 1929. године. Након ње председница Кола српских сестара у Неготину била је госпођа Христина Јоновић, која је ту функцију обављала све до 1942. године, када услед избијања Другог светског рата и немачке окупације, Гестапо забрањује рад Кола.²⁵ У оквиру своје милосрдне делатности, Коло из Неготина сарађује са осталим одборима у Србији, а пре свега са београдским. Одазива се на све акције и апеле, а посебно када је у питању помоћ за лечење болесних, обезбеђивање лекова, хране, одеће и обуће, организовање посета рањенима, болеснима по болницама и домовима. Оне показују да је Неготин, градић на истоку Србије, духом велики и да је духовно пратио виталне вредности Србије. Основни задатак је добротинство, хуманост и несебична помоћ. Сестре из Неготина су већ 1906. организовале прве курсеве за болничарке и курсеве из домаћинства. Оснивају Коло девојака, раде на описмењавању женске чељади, учествују у прослави ослобођења Тимочке Крајине, раде у Одбору за прославу и добијају одликовање Одбора.

Специфичност неготинског краја односи се на његов географски положај, јер се налази на тремећи Србије, Бугарске и Румуније.

Као погранични центар Тимочке Крајине, Неготин је имао стратешки значај. Одбор је овде деловао као културни светионик који је требало да повеже грађанску класу са традиционалним вредностима.

Након Првог светског рата, главни задатак био је збрињавање ратне сирочади и инвалида. Записници из 1929. године показују да је Коло већ тада било потпуно интегрисано у друштвени живот града, са јасно дефинисаном структуром коју су чиниле најугледније жене Неготина.

У периоду од 1928. до 1932. године, Коло српских сестара из Неготина гради свој Дом на уступљеном земљишту старе Богородичине цркве у Неготину, Цркве Рођења Пресвете Богородице, познате и као Хајдук Вељкова црква. Краљица Марија Карађорђевић је помогла изградњу овог Дома. Неготинско Коло учествује и у изградњи цркве у селу Дупљану 1931. године, у изградњи Храма Светог Саве на Врачару, изградњи неготинске болнице 1929. године, као и дечијег забавишта.

Неготински одбор није био само локално удружење; он је био центар око кога су се окупљале и жене из околних места. У условима када су државне социјалне установе биле недовољно развијене, Коло српских сестара је преузело улогу примарног пружаоца помоћи. Оно је било *сигурна мрежа* за најугроженије породице у Неготину и околини пружајући им додатну социјалну сигурност.

Кроз рад у Колу, жене Неготина су иступиле из приватне сфере домаћинства у јавну сферу. Оне су управљале фондовима,

²⁵ Р. Јовић, *Коло српских сестара у Неготину: 20 година од обнове рада*, Неготин, 2016, 13.

организовале велике јавне догађаје и преговарале са општинским и банским властима. Тиме је Коло директно утицало на модернизацију неготинског друштва, еманципацију жена и њихов грађански активизам.

Неготински одбор је јачао осећај заједништва и припадности држави Краљевини Југославији, негујући српски национални идентитет кроз организацију прослава Св. Саве, Видовдана и других празника, посебно у осетљивом периоду тридесетих година када су се јављале политичке нестабилности. На тај начин жене из неготинског Кола постају чуварке националног идентитета.

Интеграција података из записника који обухватају период од 1929. до 1941. године, даје нам драгоцене податке и увид у рад подружнице Кола у Неготину. Током наведеног периода, председница Кола српских сестара из Неготина је Христина Јоновић, потпредседница Никосава Пепић, а секретар Зорка Станисављевић.²⁶ Већ у првим записницима истичу се хуманитарне активности као доминантан вид активности, као и активности које су у припреми, као што је организација матинеа и забава у корист градње болнице у Неготину и прилог Колу српских сестара из Бањалуке да се тело Петра Кочића из Београда пренесе у Босну (Бањалуку).²⁷ Сличне активности ће бити периодично организоване као сталне акције неготинског Кола.

Анализа језика записника рефлектују хијерархијски однос према централном од-

бору у Београду који се често помиње као *Главни одбор* и чија се упутства следе, као и озбиљност организације. Тон записника је свечан и званичан, са титулама: господин, госпођа и госпођица, које редовно стоје уз имена, као скраћенице које поштују правопис тога времена. Избор лексике, као што су архаичнији облици *кољиво*, *свирачи*, *слаба*, уместо: жито, музичари, болесна, дочаравају говор с почетка 20. века. Такође, избор речи и склоп реченица указују на високо образовање.

Локални контекст на основу записника даје ширу слику повезаности неготинског Кола са градом. Осим редовне чланарине, имућни појединци из Неготина и околине уписивали су себе или своје најближе чланове породице у велике добротворе или добротворе и на тај начин јавно подржали рад Кола српских сестара у Неготину. Записник са редовне седнице неготинског Кола од 1. септембра 1931. наглашава значај добротвора: *Председница саопштава да је г-ђа Фрусина Матејевић уписала као добротворе Кола свога мужа Јована и сина Мику са улогом од 500 динара.*²⁸ Посебно се истичу добротвори из локалне средине као позитивни примери хуманости: *Благанјник реферише да је г-ђа Данка Влајка Станојевића уписала свога сина Саву за великог добротвора са 500 динара. Г. Светозар Јовановић, п. пуковник у пензији, уписао је своју жену Зорку рођену Ђурић у добротвора са 200 динара. Г. Димитрије Поповић, учитељ, уписао је своју кћер Милену у добротворе са улогом од 200 динара.*²⁹

26 ИАН, „Записник“, *Књига записника редовних и ванредних седница Кола српских сестара у Неготину, период 1929–1941. године*, кутија бр. 1, 18. 9. 1929.

27 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 7. 12. 1929.

28 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 9. 1931.

29 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 2. 1932.

У периоду између два светска рата, Неготин је представљао једно од значајнијих урбаних и културних средишта источне Србије.³⁰ За разлику од појединих вароши које су тек пролазиле кроз процес трансформације из оријенталних касаба у модерне варошице европског типа, Неготин је већ располагао формираном грађанском елитом која је активно учествовала у друштвеном, привредном и културном животу града.³¹

Архитектура и централно градско језгро одаје утицај уређеног места. Центар града са репрезентативним здањима попут зграде Суда, Гимназије и Учитељске школе одражавао је архитектонске утицаје средњоевропског урбаног модела који се у Србији развијао крајем 19. и почетком 20. века.³² Тргови и главне улице били су места окупљања трговаца и занатлија и средишта јавног живота вароши.³³ Друштвени статус имућнијих грађанских породица огледао се и у изгледу њихових кућа, али и у настојању да деци омогуће школовање у већим европским центрима, попут Беча, Пеште и Париза.³⁴

Економски контекст Неготина је веома битан за рад Кола српских сестара. Иако је

Крајина била превасходно пољопривредни крај познат по виноградарству, Неготин је био трговачко чвориште. Управо је овај економски стабилан слој становништва омогућио несметано функционисање хуманитарних друштава попут Кола српских сестара, јер су имућне породице биле главни донатори.

Неготин је у међуратном периоду био град школа и учености. То је директно утицало на рад Кола српских сестара, јер су чланице Кола често биле супруге професора или су и саме биле образоване жене.

Велики утицај су имале Учитељска школа и Гимназија. Ове институције нису биле само образовне установе, већ и расадници културних дешавања. Професори су често били организатори предавања, а ђаци главни учесници програма на добротворним приредбама Кола.

Музичка традиција у Неготину је веома изражена. Као родно место Стевана Мокрањца, Неготин је неговао посебан култ музике. Записници Кола често бележе сарадњу са певачким друштвима, што је забављама Кола давало висок естетски ниво и привлачило велики број посетилаца.

Грађанско друштво Неготина било је строго структурирано, али истовремено и прогресивно у погледу женског активизма. У записницима из 1930-их година срећемо презимена која се деценијама провлаче кроз историју града. Жене из ових породица нису биле само *домаћице*, већ носиоци социјалне одговорности. Пример је Зорка Зора Бан, жена апотекара Радивоја Бана и власника чувене Банове апотеке изграђене 1906.

30 С. Бркић, *Неготин и Крајина у прошлости*, Неготин, 1998, 145–150.

31 Д. Јовановић, *Крајина и Неготин у друштвеном и културном животу Србије у 19. и почетком 20. века*, Београд, 2001, 201–205.

32 С. Бркић, нав. дело, 162–168.

33 М. Стојановић, *Историја Неготина*, Неготин, 1983, 210–214.

34 Д. Јовановић, нав. дело, 233–236.

Кола српских сестара у Неготину, фото-разгледница, 1930, МКН/Сг инв. бр. 181

године, коју је основао његов отац Петар Бан. Радивоје Бан је и одговорни уредник локалног недељника *Крајина* тридесетих година 20. века, као и велики хуманитарац који је давао лекове за школску амбуланту и помагао сиромашним ученицима. Зорка Бан је била веома активна чланица Кола српских сестара у међуратном периоду и заменица председнице Кола у одређеним периодима.³⁵

Жене се укључују у јавни живот. У међуратном Неготину, учешће у Колу српских сестара било је ствар престижа, али и моралне обавезе. Кроз рад Кола, неготинска жена је модерирала друштвене односе, бринући о онима које је систем занемарио (сирочад, сиромашни ђаци, стари).

35 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 2. 2. 1931.

Као град близу границе са Бугарском и Румунијом, у Неготину је била изражена српска национална свест. Страх од нестабилности био је још увек присутан. Међуратни период, иако миран, носио је сећања на тешка страдања у Великом рату. То је код грађана будило јаку емпатију према ратним инвалидима, избеглицама и сирочади, што је у записницима КСС Неготин видљиво кроз учестале акције помоћи овој категорији становништва. *Помоћ од 200 динара даје се и руској сирочади.*³⁶

Неготин је био одан династији Карађорђевић, што се огледало у свечаним обежавањима државних празника у органи-

36 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 7. 1931.

зацији Кола, чиме се потврђивао статус града као важног националног упоришта на истоку земље. Посебно је била цењена краљица Марија Карађорђевић, покровитељка Кола српских сестара, као и Александар I Ујединитељ Карађорђевић, коме је, дан после убиства у Марсељу, посвећена комеморативна седница неготинског Кола.³⁷

Хуманитарни, културно-просветни и родољубиви рад неготинског Кола

У Записнику од 1. маја 1930. године дат је програм оснивања Дома Забавишта да би чланице могле своје слободно време да проведу корисно и пријатно.³⁸ У први план се издваја жеља чланица да буду на корист друштву.

Неготинско Коло је велики рад уложило у Забавиште и залагало се за забрану да се наплаћује школарина за Забавиште.³⁹ Председница је дала предлог да мајке чија деца бораве у Забавишту треба да буду чланице КСС и да плаћају чланарину, а да се упути молба председнику општине да се у буџет за 1931. годину унесе и издржавање Забавишта. Забавиште је веома заступљено у раду Кола српских сестара Неготина и под сталном бригом чланица. Оне се брину о огреву и новчаној помоћи, тако сазнајемо за намеру да се умоли архимадрит Буковског манастира за дрва за забавиште, да се сакупе добровољни прилози сестара како би се забавиште одржало, као и да се напише акт директору Учитељске школе да тражи

новчану помоћ за забавиште код Бановине.⁴⁰ Министарство социјалне политике тражило је обавештење да ли деца у нашем забавишту остају цело време или само током школског времена. Забавиште није радило стално, већ само током школског времена.⁴¹ Сваке године се читају и извештаји о раду. Из Записника од 1. октобра 1936. год. сазнајемо да је у Забавиште уписано седамдесет шесторо деце смештене у две учионице, а учитељица је Цица Симић.⁴²

У окриљу Кола српских сестара из Неготина, образован је и Одбор девојака КСС које су од материјала израдиле пуно лепих ствари које ће бити на лутрији на забавама Кола. Коло девојака даје наду да ће у своје време продужити Коло.⁴³ Одбор и Коло девојака КСС имају за циљ да се и млађе и старије жене окупе са истим хуманитарним и културно-просветним циљем. Девојке се сакупљају четвртком после подне и раде.⁴⁴ Председница Кола девојака била је госпођа Дана Пантић која је примила диплому за продату хаљиницу на изложби у Књажевцу, а поводом стогодишњице Кола српских сестара.⁴⁵ Девојке из Девојачког кола су тада биле у народним ношњама. Девојачко коло је радило од 1930. до 1934. године у окриљу Кола српских сестара. Према Записнику од 1. јануара 1934. сазнајемо да Г-ђа Пантић саопштава да се већина девојака из Дево-

37 ИАН, „Записник“, Књига..., 18. 10. 1934.

38 ИАН, „Записник“, Књига..., 1. 5. 1930.

39 ИАН, „Записник“, Књига..., 1. 11. 1930.

40 ИАН, „Записник“, Књига..., 20. 8. 1931.

41 ИАН, „Записник“, Књига..., 4. 4. 1935.

42 ИАН, „Записник“, Књига..., 1. 10. 1936.

43 ИАН, „Записник“, Књига..., 22. 5. 1932.

44 ИАН, „Записник“, Књига..., 1. 2. 1932.

45 ИАН, „Записник“, Књига..., 24. 8. 1933.

Управи Кола „Српских Сестара“

Неготин.

Патронатинији од стране државне касинира-
класица из Коменцијаци Кола. Моју рећи да
сам працано одрејна повољна материјал. одрејен-
цијона ове године.

Све појредне китари, што сам потребовао
у школу неког год. мојо сам да набавим; са
одреденом ми сумом од 100 дина. месечно.
Свршивши се неколика година, покушаје расцупити,
ферија коју морам провешти у месцу; а под којим
материјал недовољан - без икаквих обавезени армита.
По то мадав, принуђен сам да се обраћам црвеној
цркви коју кола коју недовољно и мојим
државни градњина помоћ, коју су ми одређивали
преко школ. год. 1934/35 како би ми омогућили одрејено.
За до сад цказану помоћ, веома сам захвалан,
и неизмерно благодаран, и надам се да ће ме
кола „Српских Сестара“ и своим приликом узети
као своја патронца (заштитника).

Неготин

29-IV-1935 год.

Содружни рецпиовачени;
Радојић Михаило

уч-IV-школ. уч. шк.

За осветле рено амтимау
за 1935-6 год.

јачког кола „разудало“ и да је остао мали број, те ће престати са радом ако не добију нове чланице.⁴⁶

Чланице Кола не заборављају ни своје преминуле сестре те одређују дан парастоса умрлим добротинитељим, утемељивачима и члановим Кола српских сестара и за тај дан се одређује 9. децембар, када ће се упалити један палилеј.⁴⁷

Неготинско Коло помаже сиромашним ученицима, али такође, прати њихово учење и напредовање. У Записнику од 2. фебруара 1931. се наглашава да *ђак учи добро и благодарити Кола што га је помогло.*⁴⁸ Ђаци 8. разреда, који су добијали помоћ Кола српских сестара, доносе на увид сведочанство и потребно је да имају бар врло добар успех. Учитељска школа указује КСС велико поверење и тражи да неке сестре присуствују испиту *прва помоћ.*⁴⁹

Осим сиромашној деци из Неготина и околине, Коло помаже и деци на југу Србије за Божић и Материце. На састанцима се јасно поставља проблем и даје решење: *Деца на југу Србије трпе. Да се помогну.*⁵⁰ Такође се кроз више акција сакупља помоћ и руским избеглицама и руској сирочади. *Помоћ руској сирочади од 200 динара.*⁵¹

Једна од сталних акција Кола српских сестара је облачење *сироте деце* за Материце. У Записнику од 1. септембра 1931. године наглашена је одлука да се обуче два-

наесторо сиромашне деце за Материце и то осам дечака и четири девојчице, за дечаке *капутићи, панталоне и ципеле, а за девојчице капутићи и ципеле.*⁵² Коло купује обућу и потребан материјал, а жене саме шију. Њихов пожртвован рад се јавно похваљује на састанцима: *Г-ђа Јела Стојковић је дала 100 динара за облачење „сироте деце“. Хвала!*⁵³

Молбе људи који траже помоћ од Кола читају се на састанцима и о њима се одлучује у складу са могућностима. Сестре неготинског Кола су дале новчану помоћ *раднику ради повратка кући,*⁵⁴ помоћ од 600 динара за Чехословаке (280 дин. по вароши сакупљен, а од чланица 422 динара), за *туберкулозног младића 40 дин. за писаљке за децу у забавишту 20 дин. за чишићење оцака и оправку крова.*⁵⁵

Коло је привржено Српској православној цркви и са њом сарађује на више начина. За *подизање Храма Светог Саве уписале су се четири наше чланице за неимаре. Плаћају по два динара месечно док Храм Св. Саве не буде готов.*⁵⁶

Родољубље и приврженост Србији видљива је кроз целокупан рад КСС Неготин. На ванредној комеморативној седници, одржаној 18. октобра 1934. године, на дан погребња краља Александра Карађорђевића, одржано је предавање о његовим заслугама.⁵⁷

46 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 1. 1934.

47 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 12. 1930.

48 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 2. 2. 1931.

49 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 6. 1934.

50 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 7. 6. 1931.

51 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 7. 1931.

52 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 9. 1931.

53 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 26. 11. 1931.

54 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 8. 10. 1935.

55 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 17. 11. 1938.

56 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 26. 11. 1936.

57 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 18. 10. 1934.

Бошко Лацића уч-IV разреда
Учитељске школе, моли за
месечну помоћ ради издр-
жављања

Колу српских сестара
Неготину

Башта ми је замолити Јаружа Касић да ми
школа одреди месечну помоћ, пошто сам
врло сиромашан збога тога немам никакве
могућности да се издржавам. Откад ми је у
рату отишао а мајка одвао умрла. Од
остале родбине немам који би ме узео у
защиту. Досадашње моје издржавање је било
могуће, јер ме је издржавао Јованки Вилековић
Амањски или његовом сироти, ја сам приуштио
самим себи и добрим људима.

Надам се да ће Кола српских сестара
школа ми у сироти и одредити помоћ, па ме
и најмању ствар, за коју бих био велико
захвалан.

Остајем у нади!

Неготин
19-IV-1936 год.

Уздрав,
Бошко Лацића
уч-IV разреда Учил. школе.

Такође, Коло даје прилог за споменик захвалности јунацима за ослобођење Јужне Србије на Зебрњаку код Куманова.⁵⁸ Одбору за постављање бисте, Коло српских сестара Неготин даје прилог од 100 динара за бисту Стевану Мокрањуцу.⁵⁹

Један од најплеменитијих аспеката рада Кола који се види кроз записнике, представља развој еманципације кроз образовање и патронат над Женском занатском школом у Неготину. Помоћ се најчешће спроводи кроз плаћање школарине и набавку опреме за рад тј. машине за шивење. Одлука о финансирању ученица доноси се на основу тога да ли потичу из породица са више деце или су изгубиле родитеље. Кроз плаћање школарине и куповину машина за шивење и материјала за практичну наставу, Коло је омогућавало девојкама економску независност.

Организација културних догађаја (забава, приредби, матинеа, кермеса)

Организација културних догађаја увек је вршена са хуманитарним или културно-просветним циљем. Цене су биле изражене посебно за самце, а посебно за породице. *Цене за самце биле су 10 динара, за породице 5, а за ђаке 3 динара.*⁶⁰

Матинеи су били врло популарни. Одржавали су се између два и шест сати после подне. У Записнику од 7. децембра 1929. године Коло српских сестара из Него-

тина је организовало матине и забаву у корист изградње болнице у Неготину.⁶¹ Некада се дешавало да се матине није одржао јер је близо полугође на директори нису дозволили.⁶²

Матинеи нису имали само забавни и хуманитарни карактер, већ су имали и предавања која су везана за здравље, добротворство и етичке теме. Једно од таквих предавања одржао је др Аца Тодоровић говорећи о Самарјанству, као библијској парадигми о милосрђу. Потом је била организована игранка.⁶³

Кермес као добротворна забава у природи, организована је најчешће у централном неготинском парку.⁶⁴

Забавне вечери су везане за празнике и у оквиру њих се приказују рецитације надарених ученика, музички део, а све са добротворним циљем. На основу Записника од 1. јула 1931. прецизно се приказују приходи остварени на забавној вечери за Видовдан: од конфета, лутрије, продатих карата; расход за свираче и плакате, као и укупан добитак остварен за хуманитарне сврхе. Чланице Кола су продавале и *циглице*, срећке, а приход је био намењен за изградњу Дома у Модричи.⁶⁵

Костимиране забаве биле су у међуратном периоду веома популарне и подразумевале су облачење чланица у народну нош-

58 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 14. 10. 1937.

59 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 4. 1938.

60 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 7. 6. 1931.

61 Бановинска болница *Хајдук Вељко* добија нову наменску зграду 17. јула 1932. године.

62 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 4. 1933.

63 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 12. 1. 1930.

64 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 6. 7. 1930.

65 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 7. 1931.

Коло српских сестара у Неготину, фото-разгледница, 1940, МКН/Сг инв. бр. 180

њу. Често се вршила размена ношњи са другим месним одборима Кола српских сестара јер би се на тај начин приказало богатство ношњи из различитих крајева Србије и Југославије. Као пример могу се навести да Коло из Сурдулице тражи на позајмицу и размену два костима из овог краја, а то исто тражи и Коло из Штипа и из Бјелог Поља.⁶⁶

Костимирана забава која се одржала 25. новембра 1933. у хотелу Београд имала је осмишљен програм, као и ручне радове домиране за лутрију. *Том приликом ће се деца*

*спремити да рецитију, а чланице Кола да дају 80 радова за лутрију и да Коло девојака спреми радове.*⁶⁷

Ношња и ручни радови су били изузетно цењени. Организоване су изложбе ручних радова на којима би *госпође за процену радова* давале свој суд о уметничкој изradi и лепоти радова. Коло сарађује са свим релевантним удружењима и излази у сусрет када *Удружење Тимочана и Крајинаца желе да приредe изложбу народних радова, а Коло да обучи неколико девојчица.*⁶⁸

⁶⁶ ИАН, „Записник“, *Књига...*, 2. 12. 1930.

⁶⁷ ИАН, „Записник“, *Књига...*, 9. 10. 1933.

⁶⁸ ИАН, „Записник“, *Књига...*, 12. 12. 1931.

Сарадња са државним институцијама, одборима Кола српских сестара и ширим женским покретима

Коло српских сестара из Неготина успешно сарађује са *Матицом* тј. централним одбором КСС из Београда и са месним одборима Кола. Такође, одличну сарадњу има и са државним институцијама попут Гимназије, Учитељске школе, Српском православном црквом, Војском... У записницима се често помиње да се *умоли директор Гимназије да ђачки оркестар свира бесплатно на забавама*, као што се наводи за забаву у Хотелу Гранд који је дао бесплатну салу увече, 28. августа 1930. год, на Велику Госпојину, славу Кола српских сестара.⁶⁹ У Записнику од 2. 10. 1939. наглашено је да је директор Гимназије позвао Коло да *узме учешћа у прослави јубилеја – 100 година Гимназије*.⁷⁰ Прослава је успела и учествовала су сва женска друштва у обележавању јубилеја.

У сарадњи са главним одбором Кола српских сестара из Београда, неготинско Коло сваке године узима за продају одређени број календара *Вардар*. Из Записника од 21. 12. 1938. сазнајемо да главни одбор из Београда моли да сваки одбор КСС купи и сабрана дела Момчила Настасијевића у 9 књига (стихови, есеји, музичке драме, приповетке) *јер његова дела припадају реду најбољих националних творевина*.⁷¹

Месни одбори Кола српских сестара сарађују кроз различите области, размењују

костиме, међусобно се помажу, најчешће кроз прилоге за изградњу домова КСС у различитим местима. Једна од занимљивијих сарадњи је давање прилога неготинског Кола Колу српских сестара из Бањалуке када је тражило прилог да би се тело Петра Кочића из Београда пренело у Бањалуку (Босну).⁷²

Осим са месним одборима, неготинско Коло сарађује са југословенским женским удружењима и присуствује на међународним конгресима. Годишњи извештаји се читају на годишњој Скупштини Кола и то читањем свих записника из претходне године, а затим се читају извештаји о благајни. Извештаје оверавају три оверача записника, председница, секретар и благајник, а затим се шаљу централном одбору у Београд. У Годишњем извештају КСС за 1930. годину даје се и извештај о присуствовању делегата из неготинског Кола у Бечу на Конгресу интернационалног женског савеза, који је био *импозантан* и који је вођен на немачком и француском језику.⁷³

Неготинско КСС је повезано и са Колом југословенских сестара које је основано 1921. године, а поводом десет година од оснивања су позване и сестре из неготинског Кола.⁷⁴

Из Записника од 27. априла 1932. сазнајемо за писмо Југословенског женског савеза, упућено Народној скупштини и надлежнима о сузбијању беспослице и кризе у друштву.⁷⁵

69 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 28. 8. 1930.

70 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 2. 10. 1939.

71 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 21. 12. 1938.

72 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 7. 12. 1929.

73 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 5. 1930.

74 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 5. 1931.

75 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 27. 4. 1932.

У Неготину су 1933. године постојала четири женска друштва. Коло српских сестара из Неготина сарађује са Женском подружницом и Удружењем домаћица и матера из Неготина и заједнички организују забаву у корист руских сирочади и поплавлених.⁷⁶

На основу Записника од 1. маја 1933. може се увидети да сестре из Кола српских сестара на састанцима бирају представнице које ће ићи на Главну скупштину КСС у Београд 14, 15. и 16. маја 1933. и на Скупштину Југословенског женског савеза у Нови Сад 21, 22. и 23. маја 1933. године. У записницима се сваки договор између сестара потврђује речима: *Прима се.*⁷⁷

Представнице неготинског Кола учествовале су 1934. године на Свесловенској забави у Београду, коју је отворила краљица, а на којој је било присутно преко 600 делегата из унутрашњости.⁷⁸

Коло српских сестара сарађује и са Црвеним крстом и приложило је 50 динара за Народну кухињу за сиромашну децу основану у селу Дуљану поред Неготина 1935. године.⁷⁹

Социолошки профил чланица и друштвени легитимитет

Анализа чланства Кола српских сестара у Неготину открива да ова организација није била само хуманитарно удружење, већ кључна тачка окупљања женске грађанске

елите. Учешће у Колу било је вид *јавног домаћинства* – проширење улоге мајке и супруге на целу заједницу. Ко су биле жене у неготинском Колу? То су углавном супруге угледних Неготинаца (трговаца, професора, официра, свештеника), што Колу даје висок друштвени легитимитет. Овај сегмент рада пружа и дубљи увид у социјалну стратификацију неготинског друштва кроз призму Кола српских сестара.

У међуратном периоду, друштвени статус жене био је уско везан за положај њеног супруга или оца. На основу презимена из записника, може се закључити да су Коло чиниле:

Супруге државних чиновника и официра. Жене среских начелника, судија и официра неготинског гарнизона. Оне су представљале везу између Кола и државног апарата, што је олакшавало добијање дозвола за приредбе.

Просветна интелигенција. Супруге професора чувена Неготинске гимназије и Учитељске школе. Ове жене су у Коло уносиле педагошко знање, помажући у идентификацији деце којој је помоћ најпотребнија.

Свештеничке породице. Присуство попадија (породице попут Поповића и Јовановића) гарантовало је морални интегритет и блиску сарадњу са Црквом, која је била духовни покровитељ Кола.

Трговачки слој. Супруге имућних неготинских трговаца и винара (породице као што су Станисављевић или Божиновић) биле су кључне за финансијску стабилност, често донирајући сопствена средства или материјал за одећу сиротиње.⁸⁰

76 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 5. 7. 1932.

77 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 5. 1933.

78 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 3. 1934.

79 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 4. 4. 1935.

80 Породица Станисављевић била је једна од најзначајнијих трговачких кућа у Неготину тог доба, чији су чланови били кључни дародавци за изградњу јавних здања.

Коло српских сестара Неготин, фото разгледница, МКН/Сг инв. бр. 918

Висок друштвени легитимитет који је Коло уживало долазио је из чињенице да су ове жене биле *чувари јавног морала*. Њихово појављивање на забавама и прикупљање прилога није доживљавано као просјачење, већ као патриотска дужност. Грађани Неготина су са пуним поверењем давали прилоге јер су знали да сектор вођења финансија (благајна) воде жене из најпоштенијих кућа. На тај начин им је указано јавно поверење.

Чланице су биле носиоци естетских вредности. Оне су одлучивале о томе каква ће се музика слушати на забавама и какви ће се рецитали изводити, директно утичући на укус неготинске чаршије. Осим хуманитарне, оне су имале и културну мисију.

Иако су деловале у оквиру традиционалних вредности (вера, краљ, отаџбина), чла-

нице Кола су кроз записнике показале високу дозу организационе самосталности. Поседовале су административну способност. Вођење записника, кореспонденција са банском управом и управљање сложеним фондovima показују да су ове жене поседовале вештине које су превазилазиле оквире тадашњег домаћинства.

Сестринство је било веома изражено. Ословљавање са *сестро*, у записницима није било само формално; оно је указивало на стварање чврсте мреже подршке међу женама, што је био први корак ка активнијем учешћу жене у политичком и друштвеном животу града.

Један од најзанимљивијих аспеката рада Кола српских сестара у Неготину био је начин на који су чланице користиле свој ли-

чни и породични углед како би обезбедиле подршку државних и локалних власти. Записници из 1932. и 1933. године пружају јасне примере ове праксе.

У записнику од 1. новембра 1932. године, види се да управа Кола не наступа као молилац, већ као равноправан друштвени партнер.⁸¹

Чланице се боре за ослобађање од такси. Приликом организације добротворних забава, потпредседница Никосава Пепић и секретар Даринка Јовановић упућивале су званичне дописе Општини Неготин. С обзиром на то да су биле супруге угледних грађана, њихови захтеви за бесплатан закуп сале или ослобађање од пореза на лутрију готово увек су решавани позитивно.⁸²

Сарадња са војском је била на високом нивоу. Записници бележе ангажовање војних оркестара за потребе Кола. Ово је било могуће захваљујући чињеници да су поједине чланице биле супруге високих официра неготинског гарнизона, што је Колу давало статус организације од државног значаја.⁸³

Легитимитет чланица омогућавао им је да постављају стандарде понашања у граду: Избор девојака из одбора није био насумичан. У записницима се често наглашава да ће на забавама послуживати искључиво девојке из угледних породица и чланице одбора. Тиме је Коло гарантовало пристojност и елитни карактер својих догађаја, што је привлачило још већи број имућних донатора.⁸⁴

Јавна транспарентност је била веома важна. Чињеница да је благајница подносила детаљне извештаје који су били доступни на увид, градила је непоколебљиво поверење грађана.⁸⁵ У свету где је државна администрација често била спора, Коло је деловало брзо и ефикасно управо због угледа својих чланица.

Током најтежих година кризе, када је буџет Општине био дефицитаран, Коло је успевало да издејствује средства за *одевање сиромашне деце*. У записницима се види како управа вешто користи аргумент *националне и социјалне потребе* пред локалним моћницима, који често нису могли да одбију захтеве својих суграђанки из високог друштва.

Детаљна листа чланица и просопографска анализа чланства у периоду од 1938. до 1940. године

На основу Записника редовне седнице одржане у априлу 1938. године, можемо реконструисати састав управе и ширег чланства. Ова имена нису само пуки пописи, већ представљају мрежу породица које су деценијама обликовале јавни живот града.

Христина Јонових је била председница. Личност која се континуирано појављује као лидер одбора, симбол стабилности и везе са централом у Београду. Никосава Пепић била је потпредседница. Личност која се појављује као замена председнице. Даринка Јовановић је секретар. Секретар се посебно похваљује за *вредан рад у одобравању свих при-*

81 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 11. 1932.

82 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 30. 11. 1937.

83 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 8. 1940.

84 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 10. 1937.

85 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 13. 5. 1937.

сутних чланица, што указује на снажну унутрашњу кохезију у тренутку када се спољнополитичка ситуација у Европи компликује. Она је била одговорна за вођење педантне администрације која нам данас омогућава увид у овај период. Милева Поповић је благајница. Иако се у различитим записницима име благајнице мењало, у овом периоду она је кључна фигура задужена за управљање фондовима у време велике штедње.⁸⁶

На седници су забележена следећа имена, која чине језгро неготинског Кола пред рат: Христина Јонових, председница, Никосава Пепић, Катица Ристић, Тина Антонијевић, Зора Станисављевић, Мара Стефановић, Соја Павловић, Мира Стевановић, Пола Томић, Ната Сечански, Зорка Илић, Пола Петковић, Деса Јерчић, Даница Заставниковић, Милева Ђоковић, Софија Николајевић, Милина Божиновић, Стојанка Јотић, Дара Ђорђевић.⁸⁷

Иако су у записницима наведена само имена и презимена, историјски контекст Неготина нам омогућава да изведемо неколико закључака о овим женама. Може се уочити породични континуитет. Презимена попут Стефановић, Поповић, Павловић и Ђорђевић припадају кругу најугледнијих трговачких и чиновничких породица Неготина.

Образовни ниво је на високом нивоу. На основу језика којим комуницирају и начина на који воде седнице (помињање кореспонденције са *Југословенским женским савезом*),

јасно је да је реч о високо образованим женама за тај период, које су биле потпуно свесне модерних друштвених токова.

Изражена је међугенерациска веза. У попису се јављају и старије госпође (попут председнице) и млађе чланице (девојке које се често ангажују за послуживање на забавама), што указује на то да је Коло успешно вршило трансфер патриотских вредности на млађе генерације.

Овај попис имена демантује представу о женској пасивности у међуратном периоду. Ове жене су управљале озбиљним буџетима, организовале јавне догађаје који су окупљали цео град и директно утицале на социјалну политику Општине. Њихова имена су остала сачувана управо захваљујући овим записницима, који су данас једини примарни извор за проучавање женске историје Неготина у 20. веку.

Финансијско пословање и материјална помоћ

Финансије Кола српских сестара у Неготину биле су засноване на принципу потпуне транспарентности и строге наменске потрошње. Записници детаљно документују како је Коло стварало буџет у време када је државна помоћ била минимална.

Кермеси и матинеи су се често организовали. Ове поподневне забаве биле су *финансијски мотори*. Записници бележе куповину материјала за бифе, штампање плаката и афиша. Посебно су значајне одлуке о прикупљању дарова за лутрију од него-

86 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 4. 1938.

87 Исто.

тинских трговаца и занатлија, као и од самих чланица.⁸⁸

Светосавски балови били су централни годишњи догађаји. Записници из децембра и јануара посвећени су ангажовању оркестра, закупу сале (најчешће хотел *Београд*) и изради свечаних позивница.⁸⁹

Још један начин финансирања био је и продаја венчића уочи празника Врбице. Била је ово једна од сталних акција која је доносила мања средства Колу.

Чланарине и легати су прецизно евидентирани. Водила се строга евиденција ко је од чланица уплатио дуговања, као и управљање новцем који је завештан Колу као закуп или прилог.⁹⁰

Главни извор прихода нису биле чланарине, већ велики друштвени догађаји који су мобилисали цео град. Пример из 1940. године наводи приход од забаве у износу од 1.100 динара. За то време, ово је била значајна сума (поређења ради, просечна чиновничка плата износила је око 1.000–1.500 динара).⁹¹

Прилози и дарови су били чести на забавама или за потребе лутрије на забавама. Записник из 1938. године бележи да су за лутрију добијени ручни радови, а председница јавно истиче добар пример: *Наш вредни секретар извезла је и сашила три јастучнице и две шустиклице за лутрију тако лепо да је то за сваку похвалу, што по-*

казује да су чланице донирале и свој ручни рад како би се прикупио новац.⁹²

Највећи део новца одлазио је на одевање и исхрану сиромашних ђака. Структура трошкова 1940. даје прецизне податке. Од прикупљених 1.100 динара, на саме трошкове организације забаве потрошено је 470 динара (закуп сале, музика, штампа плаката), док је остатак од преко 600 динара усмерен директно у фонд за помоћ.⁹³

Вршена је и директна помоћ у природи. Коло је често куповало штофове на велико. Забележено је: *Обучено је 12 ђака основне школе. Одело су деци предале чланице. Женска деца добила су капуте и ципеле. Мушка деца капуте, панталоне и ципеле.*⁹⁴ Ова врста помоћи била је кључна јер је омогућавала деци да достојанствено похађају школу и учествују у литијама.

Свака седница почињала је извештајем благајнице (Милеве Поповић или Софије Николајевић). Записници бележе прецизне износе. Уколико би се појавио мањак или нејасноћа, секретар је била дужна да поднесе додатно објашњење, што је спречавало било какву могућност малверзација и чувало углед Кола.

Предвечерје рата и промена фокуса рада (1938–1941)

Иако су хуманитарне акције биле примарне, Коло је 1938. године било активно укључено у шире женске покрете као што је

88 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 13. 5. 1937.

89 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 1. 1937.

90 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 2. 1932.

91 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 4. 1940.

92 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 4. 1938.

93 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 8. 1940.

94 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 15. 1. 1932.

Југословенски женски савез. У записницима се помиње кореспонденција са овим савезом, што показује да неготински одбор није био изолован, већ део шире мреже која је заговарала еманципацију и заштиту жена.

Подружница Кола у Неготину се придружује у давање помена Стевану Мокрањцу. Веза са локалном културом потврђује се на различите начина, али и кроз одлуку о полагању венца на бисту Стевана Мокрањца, чиме Коло наглашава свој патриотски и идентитетски карактер.

У предвечерје Другог светског рата, осећа се промена фокуса рада, већа опрезност, штедљивост, али и жеља да мир преовлада. У Записнику од 11. маја 1939. године и Извештају о раду, председница Кола Христина Јоновић, позива чланице на стрпљење јер *Капља камен дуби, скромност Скромност, без плате и параде, наш одбор ради своје дужност и опрез Надајмо се да ће и ово тешко време проћи и да ћемо више урадити.*⁹⁵

На ванредној седници Кола у Записнику од 16. септембра 1939. године, сестре са жаљењем тврде: *Сви народи за држање мира нису могли да спрече оружани сукоб у Европи.*⁹⁶ Црвени крст и Коло српских сестара у својим срединама организују курсеве за болничарке. Позвана су сва женска удружења да организују течајеве за болничарке. Осим Кола, присутна су и удружења Женска подружница и Хришћански женски покрет и изабрани одбори.⁹⁷ Курс болничарки је тра-

јао шест недеља, шездесет и четири часа од 1. октобра 1939. године и одржаван је у Дому Кола српских сестара у Неготину.⁹⁸

Уласком у 1940. годину, тон записника постаје озбиљнији. Благајнички извештаји из августа 1940. бележе прецизне износе (нпр. приход од 1.100 динара, трошкови од 470 динара). Сваки издатак се пажљиво мери, што сугерише припрему за несигурна времена.⁹⁹

Почињу да се појављују записи о сакупљању прилога не само за сиромашне, већ и за специфичне потребе које намеће војна мобилизација и државна одбрана.¹⁰⁰

На Годишњој скупштини у Записнику од 10. 10. 1940. године, председница Кола каже *да изузетно тешке прилике владају у целом свету, нека би дао Бог да наша отаџбина прође кроз ову страшну кризу са што мањим поремећајима у свим облицима.* Она истиче шта је дужност Кола српских сестара: *Наша дужност је да чувамо нашу традицију, наше обичаје, нашу веру, све оно чиме смо се од малена запајали да чувамо као светињу...* Бодрећи сестре из Кола, наглашава: *Нисмо се умориле, не смемо стати ни једнога тренутка, а увек смо спремне да радимо за добро и напредак наше отаџбине и нашег народа.*¹⁰¹

Последњи записници са почетка 1941. године сведоче о неуморном раду, упркос ратној атмосфери. Брига о деци и сирочади се наставља. Чак и у јануару 1941. године, Коло доноси одлуке о подели помоћи нај-

95 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 5. 1939.

96 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 16. 9. 1939.

97 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 19. 9. 1939.

98 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 23. 9. 1939.

99 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 8. 1940.

100 Исто.

101 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 10. 10. 1940.

сиромашнијим породицама. Ово показује да мисија Кола није престала ни пред највећом претњом.¹⁰² Дошао је крај једне епохе. Записници из овог периода представљају последње трагове грађанског друштва Неготина које ће након априлског слома 1941. године бити трајно измењено.

Из 1941. године сачувана су четири записника, а последњи је Записник од 1. априла 1941. године, настао само пет дана пре почетка Другог светског рата у Југославији и бомбардовања Београда. Петар II Карађорђевић је узео власт у своје владалачке руке.¹⁰³ Коло шаље податке министру социјалне политике и народног здравља о

Забавишту. Забавиште је 1941. године имало два одељења. У прво одељење је уписано 41 дете узраста од 3 до 7 година. Од њих, 17 родитеља плаћају, а 27 не плаћају. У друго одељење уписано је 41 дете старости од 3 до 7 година. Од њих, 15 родитеља плаћају, а 26 не плаћају Забавиште.¹⁰⁴

Коло српских сестара из Неготина није радило од 1. априла 1941. године до 7. априла 1995. године, када је рад Кола обновљен. После 54 године принудне паузе и забране рада друштва, које је проглашено за национално, елитистичко и буржоаско, Коло српских сестара је обновило свој хуманитарни, културно-просветитељски и родољубиви рад.

102 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 2. 1. 1941.

103 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 27. 3. 1941.

104 ИАН, „Записник“, *Књига...*, 1. 4. 1941.

Година	Кључна активност	Главни изазов
1929.	Обнова рада, делегирање за Скупштину	Организација управе
1932.	Акција за Врбицу, одевање деце	Светска економска криза
1936.	Сарадња са друштвом <i>Матица</i>	Социјална нестабилност
1938.	Помен Мокрањцу, веза са Женским савезом	Културна мисија
1940.	Велика добротворна забава	Мобилизација и предратна штедња
1941.	Последња подела помоћи пред рат	Одржавање рада под претњом рата

Табеларни приказ активности подружнице КСС у Неготину 1929–1941.

Закључак

Делатност Кола српских сестара представља значајан пример организованог учешћа жена у друштвеном и хуманитарном животу Србије почетком 20. века. Од оснивања 1903. године, ово друштво је развило широку мрежу активности усмерених на помоћ угроженом становништву, неговање рањеника и подршку просветним и националним иницијативама. Рад Друштва био је посебно изражен у време балканских ратова и Првог светског рата, када су чланице Кола организовале болничарску службу, прикупљање материјалне помоћи и збрињавање ратне сирочади.

У срединама попут Неготина, где је постојала развијена грађанска структура и активан јавни живот, делатност Кола срп-

ских сестара уклапала се у шири процес друштвеног и културног организовања. Чланице овог друштва припадале су углавном образованом и грађанском слоју становништва, што је омогућило да се хуманитарни рад повеже са ширењем просвете, неговањем националне свести и јачањем улоге жена у јавном животу.

Посматрано у историјској перспективи, Коло српских сестара није било само добротворна организација, већ и важан чинилац друштвене мобилизације и културног развоја српског друштва у првим деценијама 20. века. Његова делатност оставила је трајан траг у локалним срединама, укључујући и Неготин, где је допринела развоју хуманитарних и културних активности и учвршћивању традиције женског друштвеног ангажмана.

СКРАЋЕНИЦЕ

ДАС – Државни архив Србије

ИАН – Историјски архив Неготин

КСС – Коло српских сестара

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Документација Историјског архива у Неготину:

Књига записника редовних и ванредних седница Кола српских сестара у Неготину, период 1929–1941. године

Документација благајне и спискови прималаца помоћи:

Прилози уз књиге записника КСС Неготин за период 1929–1941.

Објављени извори

Бркић, Станоје. *Неготин и Крајина у прошлости*, Историјски архив Неготин, Неготин, 1998.

Јовановић, Добривоје. *Крајина и Неготин у друштвеном и културном животу Србије у 19. и почетком 20. века*, Историјски архив „Средње Поморавље” Јагодина, Београд, 2001.

Јовић, Ранко. *Коло српских сестара у Неготину: 20 године од обнове рада*, Историјски архив Неготин и Коло српских сестара, Неготин, 2016.

Стојановић, Миодраг. *Историја Неготина*, Музеј Крајине, Неготин, 1983.

Документација Државног Архива Србије:

Документи МИД Краљевине Србије о положају Срба у Старој Србији и Македонији.

Записник са Оснивачке скупштине Кола српских сестара, 28. август 1903.

Извештаји Кола српских сестара 1903–1914.

Извештаји Кола српских сестара 1912.

Извештаји Кола српских сестара 1918.

Персонална документација и рукописна заосташина Делфе Иванић (Успомене).

Персонални досије Бранислава Нушића (служба у МИД-у).

Фонд Министарства иностраних дела (МИД), 1903. (Службени акти о ступању на престо краља Петра I).

Документација Војног архива Србије:

Фонд санитетске службе Краљевине Србије 1912–1913.

Архив Краљевског двора:

Историјска документација о прилозима и званична преписка Кола српских сестара и Двора.

Документација Етнографског музеја у Београду:

Изложба народних рукотворина у Прагу 1910. године.

Документација Народног позоришта у Београду:

Програм добротворних концерата и приредби 1903–1904.

Статути, периодике и зборници

Статут Кола српских сестара, Београд, 1903. (Примерци у Архиву Србије и Народној библиотеци Србије).

Календар „Вардар“, издање Кола српских сестара, Београд (годишта према доступности у НБС).

SUMMARY

HUMANITARIAN AND CULTURAL WORK OF THE SERBIAN SISTER'S CIRCUIT IN NEGOTIN (1929–1941)

Vesna V. STANKOVIĆ

The activities of the Circle of Serbian Sisters represent a significant example of the organized participation of women in the social and humanitarian life of Serbia at the beginning of the 20th century. Since its founding in 1903, this society has developed a wide network of activities aimed at helping the vulnerable population, caring for the wounded, and supporting educational and national initiatives. The work of the Society was particularly prominent during the Balkan Wars and World War I, when the members of the Circle organized a hospital service, collected material aid, and cared for war orphans.

In areas like Negotin, where there was a developed civic structure and active public life, the activities of the Circle of Serbian Sisters fit into a broader process of social and cultural organization. The members of this society belonged mainly to the educated and bourgeois strata of the population, which made it possible to connect humanitarian work with the spread of education, the cultivation of national consciousness, and the strengthening of the role of women in public life.

Viewed in a historical perspective, the Circle of Serbian Sisters was not only a charitable organization, but also an important factor in the social mobilization and cultural development of Serbian society in the first decades of the 20th century. Its activities left a lasting mark on local communities, including Negotin, where it contributed to the development of humanitarian and cultural activities and the strengthening of the tradition of women's social engagement.

Keywords: Serbian Sisters' Circle (SS), Negotin, interwar period (1929–1941), humanitarian work, women's associations, archival records, Hristina Jonović, Timočka Krajina, civil society, child protection.

Миладин Д. КРСТИЋ
krsticmiladin93@gmail.com

Рад примљен: 22. 4. 2026.
Рад прихваћен: 12. 5. 2026.

Прегледни рад
78.091.4(497.11)“1966/...”
316.72:78.091.4(497.11)

ДРУШТВЕНА ФУНКЦИЈА МОКРАЊЧЕВИХ ДАНА

Апстракт: Рад анализира фестивал Мокрањчеви дани као значајну културну и друштвену појаву, са посебним освртом на његове манифестне и латентне функције. Полазећи од антрополошко-социолошке функционалистичке теорије, аутор сагледава развој фестивала од његовог оснивања 1966. године до данас, анализирајући промене у програмској концепцији, друштвеној улози и идентитетским значењима манифестације. Посебна пажња посвећена је односу фестивала према фолклору, југословенској и српској културној политици, као и процесу постепене трансформације од ‘народнијег’ ка елитнијем фестивалу уметничке музике. Рад показује да Мокрањчеви дани имају вишеструке функције: културну, едукативну, забавну, туристичку, социјално-интегративну и идентитетску. Фестивал представља важан симбол локалног идентитета Неготина и значајан елемент националног културног наслеђа Србије.

Кључне речи: Мокрањчеви дани, Стеван Стојановић Мокрањац, Неготин, фестивали, културна политика, идентитет.

Увод

Фестивали, јавне свечаности које се редовно одржавају, од давних времена постоје као део друштвеног живота. Они могу имати најразличитије садржаје, па

тако постоје фестивали религијских садржаја, музички фестивали, филмски фестивали, фестивали хране и пића и тако даље. У овом раду покушаћу да аналитички сагледам један музички фестивал, једну од најзначајнијих музичких манифестација

у Србији – Мокрањчеве дане. Реч је о фестивалу који се већ шест деценија одржава у Неготину, родном месту великог композитора Стевана Стојановића Мокрањца. У првом делу ћу дати дијахронични пресек ове друштвене појаве, то јест, покушаћемо да сагледамо како је овај фестивал изгледао раније, а како изгледа данас и да, колико је могуће, установимо до каквих је промена дошло. Тај пресек ће бити основа за функционалну анализу, за утврђивање које друштвене функције фестивал има, односно које друштвене потребе задовољава, и да ли су се те функције временом мењале. Функционалну анализу заснивам на поставкама функционализма, антрополошког теоријског правца, који је у антропологију утемељен захваљујући чувеном научнику Брониславу Малиновском. Ове теоријске поставке полазе од идеје да је друштво сложена целина, чији сваки од саставних делова има одређену функцију, којом задовољава одређене потребе, и на тај начин помаже функционисање целокупног друштва. Малиновски је *по моделу живог организма конструисао друштвену структуру као затворени систем елемената, чија се животна судбина одиграва у динамици функционалних међуодноса*.¹ За њега је култура *хармонично интегрисан тоталитет у коме нема ничега што не би одговарало одређеној потреби*² и сматра да се *увек може дефинисати и социолошки одредити какав учинак производе делатности*

1 Z. Glušćević, Predgovor, u: B. Malinovski, *Naučna teorija kulture*, Beograd, 1970, 30.

2 M. Panof, *Bronislav Malinovski*, Beograd, 1979, 95.

једне [...] организоване људске групе, коју потребу задовољавају, које услуге чине себи и заједници као целини.³ Потребе које одређена друштвена појава задовољава могу бити видљиве, манифестне, али постоје и оне које нису наочиглед, које су скривене, латентне.⁴

У овом раду, дакле, полазећи од ових основних идеја функционалистичке теорије, покушаћу да откријем због чега се фестивал Мокрањчеви дани одржава и које друштвене функције има на манифестном и латентном плану.

Године 2016, као студент етнологије и антропологије на Филозофском факултету у Београду, у оквиру предмета Методологија етнологије и антропологије – функционална и социјално интеракционалистичка анализа, који је предавао проф. др Иван Ковачевић, добио сам задатак да извршим функционалну анализу фестивала Мокрањчеви дани. Тада сам, за те потребе, ради прикупљања података о истраживаној појави, извршио једнодневно теренско истраживање. Посетио сам Неготин у време одржавања фестивала и том приликом обавио разговоре са људима који су у прошлости на неки начин били укључени у манифестацију, као учесници или организатори, а и годинама су пратили њене програме. Резултат тог истраживања био је семинарски рад, који сам те 2016. године написао. Он ми је сада, у великој мери, уз извесна прилагођавања, послужио као основа за писање овог рада.

3 B. Malinovski, *Naučna teorija kulture*, Beograd, 1970, 87.

4 Videti: R. K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Enlarged ed. New York, 1968.

За дијахрони пресек веома значајан извор података о прошлости ове манифестације послужила ми је, још тада, монографија *Мокрањчеви дани 1966–1990*, академика Дејана Деспића. Користио сам и другу доступну литературу, јер је од 2016. године до данас објављено још радова са темом Мокрањчеви дани. Такође, користио сам и садржај доступан на интернету.

Настанак фестивала Мокрањчеви дани

Може се рећи да је фестивал Мокрањчеви дани настао захваљујући обнови родне куће Стевана Стојановића Мокрањца у Неготину. Године 1956. организована је прослава стогодишњице његовог рођења, коју је иницирао Савез композитора Југославије. Централна прослава одржана је 8. и 9. јуна у Београду, где су гостовали најистакнутији аматерски хорови из целе земље. Прослава је имала покровитељство председника Југославије Јосипа Броза Тита. Завршни концерт прославе одржан је 17. јуна у Неготину, где су певали Хор Радио Београда и Хор *Хајдук Вељко* из Неготина. Том приликом у Неготин је први пут дошао истакнути југословенски композитор академик Михаило Вукдраговић, једна од најзаслужнијих личности за настанак Мокрањчевих дана. Тада је, посетивши Мокрањчеву родну кућу, која је била у врло лошем стању, решио да се заузме за њену обнову. Дошао је на идеју да би Неготин требало да буде центар музичких догађаја који су везани за личност Стевана Стојано-

вића Мокрањца. Обнову куће покренула је Српска академија наука и уметности (САНУ) 1963. године. Поред САНУ и општине Неготин, у овом пројекту су учествовали и Републички секретаријат за културу, Културно-просветна зајница Србије и Савез музичких друштава Србије.⁵ *Са рестаурацијом се започело 1. априла 1964. године, да би већ 29. септембра исте године, на дан обележавања педесетогодишњице смрти Мокрањца, кућа била званично отворена за посетиоце.*⁶ Спомен плочу на тек обновљеној кући открио је председник САНУ Илија Ђуричић. Том приликом хор Музичке академије у Београду одржао је концерт духовне и световне музике. Ово је био први корак ка Мокрањчевим данима, који су први пут одржани у септембру 1966. године.⁷

Са друге стране, половином шездесетих година 20. века у Србији почиње се све више са организовањем манифестација туристичко-фолклорног типа, које су често биле везане за већ постојећу традицију народних вашара и сабора. Неготин, чији је вашар тада надалеко био чувен, није био изузетак. Он је везан за празник Мала Госпојина, који пада 21. септембра, и традиционално га је обележавало веома велико окупљање народа. То је била прилика да се са њим повеже културно-туристичка манифестација, која је подразумевала учешће различитих аматерских културно-уметничких друштава из

5 Д. Деспић, *Мокрањчеви дани 1966–1990*, Неготин, 1990, 27–31.

6 И. Трајковић, *Музејска заоставштина Стевана Мокрањца*, Неготин, 2016, 20.

7 Д. Деспић, нав. дело, 31.

неготинског краја, чија је делатност у то време била веома развијена. Ово је било подстицај за окупљање великог броја туриста, али и стручњака из различитих области – етнолога, музиколога, мелографа – који проучавају фолклорну грађу. С обзиром на то да се у основи Мокрањчевог дела налазе фолклорни музички елементи, не чуди то што су се ова два чиниоца склопила у нешто што ће чинити основицу, у том тренутку будућих, Мокрањчевих дана.⁸ Тако је, срећним стицајем разних идеја и иницијатива, годишњица и догађаја – око Мокрањчеве куће и његовог дела, фолклора и туризма, ваишара и културе – сазрело време да се роди и стална светковина у његовом граду, у његову част и с његовим именом. Управо због тога, што су подстицај и идеје долазили са различитих страна, и од великог броја људи, тешко је дати прецизан одговор на питање ко су, уствари, творци ове манифестације.⁹

Програм Мокрањчевих дана – дијахрона перспектива

Програм Мокрањчевих дана је, по природи ствари, од самог оснивања фестивала до данас у музичкој сфери имао тежиште на Мокрањчевом делу и на хорској музици. Мало је Мокрањчевих дела која нису бар једном у Неготину зазвучала, а многа су изведена скоро небројано пута¹⁰. Од насатанка фестивала извођена су његова оства-

рења и световне и духовне музике. Иако је најприкладније место за извођење духовне музике црква, из идеолошких разлога првих година фестивала то је било неприхватљиво. Први концерат у цркви у оквиру Мокрањчевих дана одржан је 1978. године, и то у неготинској Старој цркви, а извео га је Женски хор *Collegium musicum*, који је том приликом извео Мокрањчеву Литургију. Након шест година, после много расправа и убеђивања, концерт духовне музике одржан је и у Новој цркви. Наредне три године, црквени простор поново за концерте није био коришћен, да би након промене друштвене климе, која се догодила крајем 80-их година 20. века, концерти у Новој цркви постали уобичајена пракса.¹¹

Године 1974. установљено је хорско натпевавање – такмичење у хорском певању, које је постало незаобилазни део фестивала и његов својеврсни симбол¹². Од тренутка установљавања натпевавања организатори су увек настојали да позову ансамбле из свих република и покрајна Југославије и тако исказивали југословенско обележје фестивала.¹³ У том духу 1983. године установљен је посебан вид програма под називом *Музика народа Југославије*. У оквиру овог програма сваке године је екипа извођача из друге југословенске републике предстаљала музику своје средине.

8 Исто, 32–33.

9 Исто, 33.

10 Исто, 45.

11 Исто, 45–47.

12 И. Трајковић, *Музејска документација фестивала Мокрањчеви дани*, Неготин, 2024, 22.

13 Д. Деспић, нав. дело, 50–51.

Прве године представљена је Босна и Херцеговина, 1984. године Македонија, 1985. године Словенија и 1986. године Хрватска. Након тога, ова пракса је напуштена.¹⁴ Када је реч о промовисању званичне идеологије југословенске државе и подстицању југословенског идентитета, ваља напоменути да је 1977. године један целовечерњи концерт, на којем су извођене народне партизанске песме, био посвећен Титу, Партији и Револуцији.¹⁵ Промовисање идеје југословенства и комунистичка идеологија препознају се и у говорима који су одржавани на отварању фестивала. Тако је на отварању 20. Мокрањчевих дана тадашња функционерка Олга Николић између осталог рекла: *Мокрањчеви дани су од самог свог почетка замишљени као манифестација и фестивал музике свих који живе у нашој социјалистичкој заједници, јер у музичком делу Стевана Мокрањца основа је мелос народа и народности Југославије.*¹⁶

Осим хорске музике, фестивал је од свог настанка у програму имао и солистичку вокалну и сваковрсну инструменталну музику, и соло и у извођењу различитих ансамбала. Тако су на фестивалу наступили многобројни истакнути солисти, затим најразличитији инструментални састави: Београдски академски трио, Београдски дува-

чки квинтет, Гудачки квартети *Мокрањац* и *Јосип Славенски* из Београда, *Стратик* из Загреба, оркестри музичких школа *Станковић* и *Мокрањац*, Репрезентативни оркестар ЈНА (Југословенске народне армије) и други.¹⁷ Увођење *лакших* музичких жанрова (забавне музике, цеза...) пред организаторе се повремено постављало као недоумица – са једне стране постојала је жеља да се приступачнијим програмима привуче шира публика, док је са друге стране постојала жеља да фестивал има културну основу и мисију да ту публику едукује и да је навикава на дела високе уметничке вредности. Иако су Мокрањчеви дани од свог настанка стављали тежиште управо на дела високе уметничке вредности, нису били искључиви ни према *лакшим* жанровима. Тако се већ прве године фестивала на програму нашло и неколико црначких духовних песама, које су извели чланови Хора *Иво Лола Рибар*. Исти хор је двадест година касније на свом концерту имао програм који су умногоме чинили хорски аранжмани разних евергрин мелодија. Године 1983. Цез оркестар РТБ (Радио телевизије Београд), под управом Војислава Симића, изводи композиције инспирисане темама из *Руковети*, где је постојала идеја да се овакви концерти повежу са Мокрањчевим делом. Иста идеја постојала је и 1988. године, са ансамблом *Седморица младих*, али она није спроведена, тако да је овај забављачки ансамбл наступио са својим стандардним програмом и тако испао из

¹⁴ Исто, 58.

¹⁵ <http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=95>

¹⁶ О. Николић, „Мокрањчеви дани остављају дубоке трагове у развоју наше уметности и културе: Реч на отварању XX Мокрањчевих дана у Неготину 17. 9. 1985“, у: *Развитак : часопис за часопис за друштвена питања, културу и уметност*, бр. 4–5, (Зајечар), јул–октобар 1985, 67.

¹⁷ Д. Деспич, нав. дело, 52–54.

постојећих оквира фестивала. Неколико пута учесник фестивала био је и Дечији хор *Колибри*, чији је репертоар добрим делом шлагерског типа.¹⁸ Биг бенд оркестар РТС-а (Радио-телевизије Србије) наступио је 2007. године, Васил Хаџиманов бенд 2009. године, Београдски цез трио 2012. године, а 2015. године хор *Viva Vox*. Године 2017. у оквиру фестивала одржан је концерт евер грин музике *Добра вам ноћ пријатељи*, на којем су, између осталих, наступили познати певачи Бети Ђорђевић, Дејан Цукић, Ана Софреновић и Жељко Васић.¹⁹

У програм Мокрањчевих дана од 1973. године укључивани су посебни концерти намењени Музичкој омладини, као и низ предавања која су намењена младима у форми *Трибине Музичке омладине*. Тако је овај фестивал, у сарадњи са организацијом Музичка омладина, настојао да шири круг љубитеља музике, што је један од његових важних циљева.²⁰

Такође, од самог свог настанка Мокрањчеви дани имали су и изразиту фолклорну основу. Као што је речено, један од главних подстицаја за покретање фестивала била је и његова веза са чувеним неготинским вашаром. У време настанка фестивала, вашар је у великој мери био стециште *изворне народне уметности – музике, игре, ношњи, рукотворина и свакојаког другог стваралаштва*.²¹ Као такав, он је био привлачан за фолклористе, етнологе, етно-

музикологе.... Од почетка, посета вашару је, нарочито за госте фестивала, била обавезан тренутак у доживљавању Мокрањчевих дана. Вашар је, посредно, одредио и термин одржавања фестивала – првих година отварање је увек било око 21. септембра, главног дана вашара. Тих година, почетни део Мокрањчевих дана био је обележен фолклорним манифестацијама. Одржавао се сусрет аматерских фолклорних група, које су се пре тога кроз манифестацију *Такмичење села* избориле за учешће на Мокрањчевим данима. Они су учествовали у свечаној поворци кроз град, која је приређивана на отварању. У оквиру првих неколико фестивала одржавало се и такмичење сеоских дувачких оркестара, на којем је учествовало и по десетак оркестара. Године 1968. уведено је витешко надметање Хајдук Вељкових бећара, који су, уз дувачке оркестре и фолклорне групе, такође чинили свечану поворку кроз град. Ипак, већ 1971. године одустало се од *бећара* и такмичења оркестара. Исту судбину доживела је и поворка фолклорних група, која се се последњи пут помиње у програму из 1979. године. Од 1972. године, ни вашар више није део Мокрањчевих дана. Он је током година доживљавао својеврсну трансформацију – на њему је било све мање изворног народног стваралаштва, а све чешће је са њега одјекивала новокомпонована *народна* музика. С обзиром на то да су етнологи и фолклористи тог доба били заинтересовани искључиво за *прави* фолклор (у романтичарском духу), он је убрзо престао да буде предмет њиховог интересовања. Публика

18 Исто, 55–56.

19 <http://www.mokranjcevi-dani.com>

20 Д. Деспих, нав. дело, 57.

21 Исто, 69.

ових двеју манифестација све више је почела да се одваја. Вашарска публика је била многобројна, а малобројнија фестивалска је све мање била заинтересована за вашар. Изузетак је предстаљао фестивал 1982. године, када је, чини се, покушано да се напуштена пракса оживи. Вашар је тада узет за сцену фолклорне смотре на којој су учествовала културно-уметничка друштва из Неготина и из више села његове околине. Након тога, дошло је до трајног раздвајања, које је на симболичан начин, од 1985. године (20. Мокрањчеви дани), изражено и одвајањем термина фестивала, који је померен на нешто раније датуме.²² Време почетка и трајања фестивала се сада сваке године разликује: почиње између 9. и 13. септембра и траје 6 до 8 дана.²³ Иако се тада одустало од поменутих манифестација фолклорног типа, није у потпуности прекинута веза са фолклорним садржајем – концерти народне песме и игре остали су саставни део програма, окупљајући свираче и певаче из Неготинске Крајине, али и са простора читаве Југославије, касније из Србије. Поред извођача изворног народног стваралаштва, од настанка фестивала до данас на њему наступају и фолклорни ансамбли културно-уметничких друштава која приказују народно стваралаштво у стилизованом виду – многобројна истакнута аматерска културно-уметничка друштва (АКУД-ови), као што су *Иво Лола Рибар*, *Бранко Крсмановић* и *Абрашевић* из Београда, а 1989. године на Мокрањчевим

данима први пут наступа национални Ансамбл народних игара и песама Србије *Коло*²⁴, који ће до данас наступити још много пута. Емила Петровић, етнолог, виши кустос, а данас музејски саветник Музеја Крајине, 2016. године, приликом моје посете Неготину, испричала је један занимљив детаљ, да је др Бранка Радовић, дугогодишњи селектор Мокрањчевих дана, иако је први пут на Мокрањчеве дане дошла много после раздвајања фестивала и вашара, једном приликом је изјавила да је највише волела да оде на неготински вашар и слуша влашку музику. Од 2007. године до данас у Мокрању, селу одакле потиче породица композитора Стевана Стојановића Мокрањца, одржава се *традиционални програм Нити традиције, посвећен представљању фолклорних играчких и свирачких ансамбала, као и певачких етно група*.²⁵

Иако су Мокрањчеви дани пре свега музички фестивал, од самог настанка су, поред музичког програма, увек садржали и активности другачијег типа. У програм фестивала се од 1969. године укључује ликовна сцена, а од 1971. разноврсне књижевне манифестације.²⁶ Део програма су често и позоришне представе, изложбе фотографија, пројекције филмова, етнологске и историјске изложбе... Године 1972. на Мокрањчевим данима је први пут изведена

24 Д. Деспић, нав. дело, 71–72.

25 А. Паладин, „Нити традиције Димитрија О. Големовића“, у: *Мокрањац, часопис за културу*, број 27, (Неготин), 2025, 66; Videti: S. Mihajlović Jovanović, „*Niti tradicije* okupile u Mokranju brojne poštovaoce tradicije“, <https://www.ngportal.rs/niti-tradicije-okupile-u-mokranju-brojne-postovaoce-tradicije/>

26 И. Трајковић, *Музејска документација...*, 22.

22 Исто, 69–71.

23 И. Трајковић, *Музејска заоставштина...*, 24.

позоришна представа. То је био мјузикл *Торта са пет спратова* дечијег Позоришта *Бошко Буха* из Београда.²⁷ До данас су на фестивалу са представама наступила многобројна позоришта из Београда, националног нивоа – Народно позориште, Атеље 212, Звездара театар, Позориште на Теразијама...²⁸

Првих година манифестације организована су саветовања наставника музике, као и директора музичких школа, која су имала за циљ унапређење музичке наставе и подизање музичке културе уопште.²⁹ *Упоредо са фестивалом расла је и неготинска Музичка школа, а важан подстицај дат је и неговању музике у општеобразовним школама.*³⁰

Такође, од самог настанка фестивал је имао и научне димензије. Различити научни скупови (симпозијуми, трибине...) били су редовни део Мокрањчевих дана. Садржина таквих скупова, а самим тим и типови стручњака који су се на њима састајали, пратили су промене у садржини самог фестивала (нарочито у погледу улоге фолклорних елемената на њему). Тако су првих година најбројнији били скупови етнолога и фолклориста, затим су се скуповима придружили музиколози и етномузиколози, да би након 1980. године углавном биле организоване музиколошке трибине, које су само каткад укључивале понеко етномузиколошко саопштење. Крајем 60-их го-

дина 20. века почела је изградња Хидроелектране *Ђердан I* на Дунаву, па је, због предвиђених последица које је овај пројекат подразумевао (изградњом је потопљено двадесет насеља у којима је живело 25.000 људи), инвеститор финансирао хитно етнографско истраживање североисточне Србије, укључујући и Неготинску Крајину. Истраживање је обавила екипа стручњака из Етнографског музеја у Београду, а предводио ју је др Слободан Зечевић. Такође, студенти Музичке академије у Београду, предвођени професором др Драгославом Девићем, уз помоћ општине Неготин, током 1966. и 1967. године вршили су мелографски рад по селима. Скупови су касније проширили своју тематику и на фолклор других карајева Србије. На предлог академика Михаила Вукдраговића, од 1967. године окупљају се и музиколози и други музички радници око тема посвећених уметничком музичком стваралаштву. У почетку су се музиколошки радови углавном бавили Мокрањчевим делом. Њима је знање о Мокрањцу и његовом делу умоногоне допуњено. На каснијим скуповима преовлађују радови о другим музичким ствараоцима. На музиколошким конференцијама понекад су учествовали и научници из иностраних земаља: из Пољске, Италије, Бугарске, тадашњих Совјетског Савеза и Чехословачке... Они су понекад наступали и са радовима о југословенским композиторима. После 1984. године углавном су организовани необавезнији видови окупљања научних радника, који су названи

27 <http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=95>

28 <http://www.mokranjcevi-dani.com/>

29 Д. Деспић, нав. дело, 82.

30 И. Трајковић, *Музејска документација...*, 22.

дискусионе трибине.³¹ Ове научне трибине, које углавном окупљају музикологе, опстале су до данас као редовни програм фестивала, а њихова тема је углавном Мокрањчево дело.

Од 1. јануара 2000. године, независно од фестивала, објављује се Часопис за културу Мокрањац.³² Издавач је Дом културе Стеван Мокрањац из Неготина. Последњи објављени, 27. број овог часописа, промовисан је почетком 2026. године.³³

Мокрањчеви дани 2016. године

Године 2016, од 9. до 14. септембра, одржани су 51. Мокрањчеви дани. Програмска шема најбоље се види у најави тог фестивала, која је објављена на сајту Мокрањчевих дана:

С обзиром на трајност и значај фестивала Мокрањчеви дани, његов програмски концепт сачуваће идејну окосницу манифестације чија је основна мисија промовисање стваралаштва најзначајнијег српског композитора Стевана Стојановића Мокрањаца и афирмација његовог и уопште српског музичког стваралаштва и извођаштва, са акцентом на неговању хорске традиције. Фестивал ће такође задржати праксу отварања и ка другим областима уметничког

изражавања и подстицаће традиционалне манифестације везане за ликовну, књижевну и позоришну сцену, што доприноси његовој програмској атрактивности. Истовремено постоји обавеза да се начини остварења основне мисије мењају следећи новине и у медијском и у технолошком смислу. [...]

Програмски концепт фестивала задржаће основне стубове: натпевавање, концерт хора – победника натпевавања, гостовање (музичког) позоришта (мјузикл и други жанрови), камерни и симфонијски концерт (са обавезним извођењем дела српских композитора), гостовање реномираног хорског ансамбла, као и уметника и ансамбала из иностранства, наступ фолклорних група, класику у 11. У пратећим програмима ликовну, књижевну и научну трибину (посвећену стваралаштву Мокрањаца), као и промоције значајних публикација...³⁴

Након дугог низа година током којих је селектор фестивала била др Бранка Радовић, те 2016. године је први пут селектор била проф. др Соња Маринковић. Манифестација је отворена у Мокрањчевој родној кући беседом епископа топличког Арсенија, који је говорио у име патријарха Српске православне цркве Иринеја. На отварању поздравну реч је имао Јован Миловановић, тадашњи председник општине Неготин. Тог првог дана у галерији Дома културе отворена је изложба слика београдске сликарке, професорке и академике Љубице Цуце Сокић. Касније је у сали Дома културе одржано традиционално натпевавање хо-

31 Д. Деспић, нав. дело, 79–80.

32 <http://www.mokranjcevi-dani.com/?cat=15>

33 S. Mihajlović Jovanović, „Promocija novog broja časopisa Mokraњac u Negotinu 12. februara“, <https://www.ngportal.rs/promocija-novog-broja-casopisa-mokranjac-u-negotinu-12-februara/>

34 <http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=726>

рова. Другог дана фестивала програм је отпочео већ устаљеном формом *Класика у 11*. У галерији Дома културе предстаљена је изложба слика *Ехо музике*. Истог дана је на сцени Дома културе Српско народно позориште из Новог Сада наступило са опером *Кнез Иво од Семберије*, а у Музеју Хајдук Вељка одржана је промоција књиге *Звуци тимочке лире*. Трећег дана је у Цркви Свете Тројице у Неготину одржана света литургија, затим је поново следила *Класика у 11*. У Цркви Свете Тројице у Мокрању концерт је одржао Хор *Свети Стефан Дечански* из Новог Сада. У порти исте цркве наступила су и аматерска сеоска културно-уметничка друштва из Мокрања, Кривеља код Бора и Манастирице код Кладова. Увече је у цркви у Неготину концерт одржала нишка Црквена певачка дружина *Бранко*, а у Дому културе је одржан концерт Београдског диксиленд оркестра. Четврти дан отпочео је *Класиком у 11*. Увече је у Дому културе наступио Хор *Ангел Манолов* из Софије, који је победио у натпевавању хорова претходне године, а на малој сцени Биоскопа *Крајина* концерт је одржао *Гудачки квартет Београдске филхармоније*. Петог дана поново *Класика у 11*, а затим је на малој сцени Биоскопа *Крајина* одржана научна трибина са темом *Мокрањчево дело у светлу савремених богослужбених и уметничких елемената музике православног Истока*, коју је водио музиколог др Богдан Ђаковић. Након трибине одржана је пројекција документарног филма *Довољно*

за бесмртност, чији су аутори Ана Ђорђевић, Бојана Радовановић, Милош Браловић и Стефан Савић. Увече је у Дому културе комад Горана Марковића *Мале тајне* извело позориште Мадленианум из Земуна. Последњег дана фестивала, после *Класике у 11*, у Мокрањчевој родној кући одржана је промоција књиге *Музејска заоставштина Стевана Мокрањца*, аутора Ивице Трајковића, да би у завршници фестивала у Дому културе наступио Хор и Симфонијски оркестар РТС (Радио телевизије Србије), са диригентом Бојаном Суђићем. Завршну реч је имала селектор фестивала проф. др Соња Маринковић, а фестивал је затворио председник општине Неготин Јован Миловановић.³⁵

Пројекција документарног филма *Довољно за бесмртност* у Биоскопу Крајина у Неготину 2016. године
(фото: Миладин Крстић)

35 <http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=743>

На изложби *Чувари народне баштине*, која је била део пратећег програма 51. фестивала Мокрањчеви дани, са ауторком изложбе Емилом Петровић (фото: Дејан Крстић)

Мокрањчеви дани данас

Последњи, 59. Мокрањчеви дани одржани су од 13. до 19. септембра 2025. године. Они се у програмском и организационом смислу нису разликовали од претходних фестивала током дугог низа година. У међувремену, због епидемиолошке ситуације изазване пандемијом корона вируса, 2020. године они, први пут од свог настанка, нису одржани³⁶, а крајем 2024. године фестивал добија новог селектора Жељка Лучића, реномираног оперског певача³⁷.

36 J. B. K. „Otkazani Mokranjčevi dani i Jesenji vašar u Negotinu”, <https://www.danas.rs/kultura/otkazani-mokranjcevi-dani-i-jesenji-vasar-u-negotinu/>

37 S. Mihajlović Jovanović, „Željko Lučić, renomirani operски bariton, izabran je za novog selektora festivala Mokranjčevi dani, a Programska komisija već je održala

Фестивал је, по обичају, свечано отворен у дворишту Мокрањчеве родне куће. Беседу је одржао проф. др Димитрије О. Големовић, етномузиколог и композитор, а неготински хорови су, са учесницима натпевавања хорова, извели Мокрањчеву Шесту руковет. Затим је, такође у комплексу Мокрањчеве родне куће, отворен Ликовни салон Дома културе *Стеван Мокрањац*. Касније је у Дому културе одржано традиционално натпевавање хорова. Другог дана фестивала програм је отпочео светом литургијом у Цркви рођења Пресвете Богородице. На

prvu sednicu u pripremi narednog festivalskog izdanja”, <https://www.ngportal.rs/zeljko-lucic-novi-selektor-mokranjcevih-dana-odrzana-prva-sednica-programske-komisije/>

градском тргу учесници натпевавања наступили су у оквиру програма *Класика у 11*. Истог дана у Мокрању, у порти Цркве Свете Тројице, одржан је програм посвећен изворном народном стваралаштву *Нити традиције*. У галерији Дома културе, у вечерњим часовима, отворена је изложба Милете Продановића *Сажимање*, а након тога *Синфонијета* из Видина у Бугарској је на сцени Дома културе извела Моцартову оперу *Чаробна фрула*. Трећег дана, након *Класике у 11*, у фоајеу Дома културе концерт је одржао Алерто Месирика, гитариста из Италије. У галерији Дома културе отворена је ликовна изложба *Ехо музике*, а на сцени ове установе наступили су Хор Академског културно-уметничког друштва *Иво Лола Рибар* из Београда и Гудачки квартет *Ирис*. Наредног дана поново је одржан програм *Класика у 11*, а касније је у галерији Мокрањчеве родне куће отворена изложба *Мокрању на дар*. Затим је, такође у комплексу Мокрањчеве куће, наступила Вокална група *Константин* из Ниша. Увече је Позориште на Теразијама из Београда извело мјузикл *Неки то воле вруће*. Пети дан, поново почиње *Класиком у 11*. Затим је одржана премијера опере за децу Димитрија О. Големовића *Жабица луталица*. У сали Дома културе наступио је Хор Радиотелевизије Србије (РТС-а), на челу са диригентом Србољубом Динићем. Шестог дана фестивала у Уметничкој школи *Стеван Мокрањац* одржан је семинар за диригенте под називом *Диригентско ходочаиће*. Након *Класике у 11*, у галерији Мокрањчеве родне куће одржана је научна трибина *Медијски*

лик Стевана Стојановића Мокрањаца. Истог дана одржан је и концерт Неготинског певачког друштва (које је победило у натпевавању хорова 2024. године), као и цез концерт триа Владимира Маричића. Последњи дан фестивала поново је отпочео семинаром за диригенте *Диригентско ходочаиће*. Поново је одржан и програм *Класика у 11*, а након тога промоција монографије др Стефана Цветковића *Фонд за културна давања 2008–2024, мотор музичког живота Србије*. Увече је у сали Дома културе наступио Симфонијски оркестар Радиотелевизије Србије (РТС-а), након чега је фестивал свечано затворен.³⁸

Функције Мокрањчевих дана

Које су функције фестивала Мокрањчеви дани и које друштвене потребе он задовољава? На манифестном нивоу, како је рекла Емила Петровић коју сам 2016. године интервјуисао: *Фестивал 'Мокрањчеви дани' је један од начина како враћамо Мокрању*. Предраг Милошевић, композитор и диригент, велики приврженик овог фестивала, на његовој десетогодишњици истакао је да су Мокрањчеви дани проистекли из потребе *да се у родном граду нашег великог ствараоца на пољу звучне уметности ода захвалност и похвала за многе, уметничке творевине*

38 <https://mokranjcevi-dani.com/?cat=30>; S. Mihajlović Jovanović, „59. Mokranjčevi dani u Negotinu od 13. do 19. septembra – Program”, <https://www.ngportal.rs/59-mokranjcevi-dani-u-negotinu-od-13-do-19-septembra-program/>

којима је он даривао свој народ³⁹. Како каже Ивица Трајковић, у основи фестивала је замислио да се кроз музику искаже признање композитору.⁴⁰ Дакле, и овај фестивал, као и многи други, постоји да би се неком одала почаст, а у овом случају реч је, по многим, о највећем композитору са српских простора, Стевану Стојановићу Мокрањцу. То је најочигледнија функција коју он има, које су свесни и посетиоци, и учесници, и организатори од времена његовог настанка до данас. Чини се да је то био и главни повод његовог покретања, а и данас главни повод његовог одржавања. Међутим, поред ове функције, коју овај фестивал има на манифестном нивоу, он има и низ других функција.

Првенствено, Мокрањчеви дани су најважнији културни садржај који има општина Неготин. За време фестивала Неготинци имају прилику да виде и чују различита висока уметничка остварења, пре свега музичка, која, осим грађана великих градова, ретко ко може да види и чује у свом месту. Често су то премијере, било да је реч о концертима или о позоришним, балетским и другим представама. Гордан Јањић, археолог, музејски саветник Музеја Крајине, са којим сам разговарао 2016. године, тада је рекао: *Мокрањчеви дани су манифестација која омогућава да ми видимо крем класичне музике из Србије, окружења, па чак и из шире Европе, својевремено је то било и из света.* Дакле, фестивал доприноси културном животу и развоју локалне средине, а и шире.

Фестивал има и изузетан едукативни значај. Као што смо видели, првих година организовани су семинари и саветовања за наставнике музичког образовања, у циљу унапређења музичке наставе и ширење знања из области музике. Он је изнедрио и средњу музичку школу у Неготину, из које је изашао веома велики број људи који се баве музиком. Постојање фестивала и музичке школе повећало је и број поштоваоца класичне музике. Едукативну функцију фестивал обавља и научним активностима које су на њему присутне. Као што смо видели, научни симпозијуми су до 1984. године били његова редовна активност. У првим годинама, док је манифестација била препуна фолклорних елемената и док је још била у вези са неготинским вашаром, на научним скуповима је највише било етнолога и фолклориста, да би касније ови скупови били углавном музиколошке природе. Симпозијуми су у великој мери унапредили знање о Мокрањцу и његовом делу, али, са друге стране, и етнографско знање о Неготинској Крајини, па и ширег подручја источне Србије. Видели смо да су на музиколошким скуповима гостовали и научници из иностранства. После 1984. године научни карактер Мокрањчевих дана се смањује – од тада музиколози ограничују својеврсне трибине, на којима се углавном говори о Мокрањчевом делу – али он и даље постоји. Дакле, манифестација едукативну функцију врши на више нивоа. Ову функцију континуирано има од свог настанка до данас, с тим што су се њени видови и интензитети временом мењали.

39 Д. Деспих, нав. дело, 11.

40 И. Трајковић, *Музејска документација...*, 21.

Мокрањчеви дани имају и *забавну функцију*. Када је реч о класичној музици, у вези са њеним забавним карактером може бити дискусије, с обзиром на разлике између њених различитих стилова. Наравно, литургија, на пример, нема забавну црту, али, са друге стране, разне врсте концерата или, на пример, опера, итекако могу имати елементе који задовољавају човекову потребу за забавом. Такође, остале врсте музичких и других програма итекако испуњавају забавну функцију – видели смо да је на Мокрањчевим данима наступао и и даље наступа знатан број извођача *лакших* жанрова, као што су џез оркестри, дечији хорови и други, као и да су стандардни програм и различите позоришне представе, филмови и друго. Првих година фестивала, док је он био повезан са чувеним неготинским вашаром, његова забавна функција је, чини се, била и једна од његових главних функција. Видели смо да је у том периоду велики број људи окупљао због својих фолклорних садржаја: фолклорних наступа аматерских културно-уметничких друштава, такмичења дувачких оркестара, витешког надметања Хајдук Вељкових бећара, свечаних поворки учесника кроз град.... Може се рећи да је у овом периоду фестивал био *народнији*. Његовим програмским одвајањем од вашара (1972. године) и његовим дефинитивним временским одвајањем од вашара (1985. године), он све више постаје *елитистички*. То су му казивачи са којима сам разговарао 2016. године и замерали. Они су тада као лошу праксу наводили то да нико од њих, иако на неки начин учествују у огра-

низацији, не добија карту за фестивал, нити је добијају студенти или ђаци, већ карте добијају лекари, политички функционери, од којих многи нису ни заинтересовани за програм који фестивал нуди. Дакле, може се рећи да је фестивал доживео неку врсту трансформације од општенародне приредбе, која је, ипак, и тада у свом програму имала дела из високе уметности, ка једном озбиљнијем фестивалу затворененијег типа и *елитистичког* профила. Како је истакла Емила Петровић: *Некада је била веселија атмосфера; људи сада томе приступају сувише озбиљно, а не би требало то да буде тако; требало би да буде отворенији однос*. У складу са овом трансформацијом, забавна функција Мокрањчевих дана се током времена смањивала, али се није потпуно изгубила.

Мокрањчеви дани имају, мада не у великој мери, и *туристичку функцију*. С, обзиром да је реч о фестивалу класичне музике, која у Србији није широко популарна, он не представља манифестацију која ће у Неготин привући значајнији број туриста. Број оних који у Неготин долази искључиво да би пратили програм фестивала није велики. Међутим, са друге стране, на фестивалу има, пре свега хорских, а и позоришних, фолклорних и других представа у којима учествује велики број људи, тако да у Неготин тада дође велики број учесника фестивала. Током седмодневног трајања последњег, 59. фестивала, Неготин је био домаћин више од 900 уметника из земље и света (Мађарске, Норвешке, Италије, Аустрије, Словеније, Бугарске и Босне и Херцегови-

не)⁴¹. Хотелски капацитети у граду су у периоду одржавања манифестације попуњени. Кафићи и ресторани имају повећан број посетилаца. Неготински приватници у одређеној мери имају економске користи од ове манифестације. Првих година фестивала, док је он био повезан са вашаром и док је на њему значајан удео имала фолклорна компонента, вероватно је (заједно са вашаром) имао и много значајнију туристичку функцију.

Манифестација Мокрањчеви дани, чини се, има изузетан значај и у социјалном смислу, те има и своју *социјално интегративну функцију*. Она окупља знатан број људи из света уметности, повезује их, држи их у контакту, омогућава им да размене своја искуства, да се срећу и да се друже. У ранијем периоду, када је фестивал био *народнији*, ова његова функција је била још израженија. Такође, све до распада Југославије, а у једном периоду и после тога, постојала је пракса да, након што гости из разних градова, па из других држава гостују на Мокрањчевим данима, неготински хор касније гостује код њих. И ова пракса се током времена све више губила, а данас гостовања више не функционишу на принципу размене. Интегративну функцију ова манифестација, чини се, обавља и на нивоу установа културе у граду, које учествују у њеној организацији. Главни организатор Мокрањчевих дана је Дом културе *Стеван Мокрањац*, али у њиховој организацији учествује и Музеј

Крајине из Неготина, чији је депанданс Мокрањчева кућа, која је сваке године једно од места одржавања фестивалских програма. Уз то, Музеј Крајине у време фестивала организује изложбе различитог типа. Тако су радници ових културних установа у периоду одржавања фестивала повезанији и упућенији једни на друге више него што је то можда иначе случај. Са друге стране, како је 2016. године са разочарењем истицао Петар Гавриљук, професор клавира у Музичкој школи *Стеван Мокрањац*, са којим сам приликом моје тадашње посете Неготину разговарао, ова установа, која је *раније учествовала у организацији фестивала, сада више не учествује*. Можда и овај пример указује на својеврсно отуђење фестивала од народа. Данас, Петар, са којим сам 2026. године поново разговарао, каже да су се у овом смислу последњих година у *извесној мери мало поправиле ствари*. *Музичка школа поново учествује у неким програмима, али је то далеко од онога како би требало да буде*.

Веома значајна, можда и најзначајнија, функција Мокрањчевих дана јесте њихова *идентитетска функција*. Ову функцију, рекао бих, овај фестивал обавља на три нивоа – *локалном* (неготинском), *националном* (српском, а раније, у време Југославије *југословенском наднационалном*) и *личном*. Мокрањац и Мокрањчеви дани, као део културног наслеђа Неготина, обележавају овај град. Једни од основних идентитетских маркера (симбола) неготинског и крајинског идентитета су Хајдук Вељко и Мокрањац. Неготин је *преко својих устано-*

41 С. Маринковић, „Ходочашће Мокрањцу – 59. пут“, у: *Мокрањац: часопис за културу*, бр. 27, (Неготин), 2025, 50.

ва културе успео да створи својеврстан идентитет Мокрањчевог града⁴². Међутим, после толико година одржавања, и сами Мокрањчеви дани, као фестивал, постали су маркер градског идентитета Неготинаца. Они представљају најзначајнији културни догађај у граду. У тих неколико дана може се рећи да Неготин оживи, он тада постаје

42 Ј. Илић, Предговор, у: И. Трајковић, *Музејска документација фестивала Мокрањчеви дани*, Неготин, 2024, 6.

значајан културни центар на националном нивоу. Овај идентитетски значај на локалном нивоу, чини се, кроз време није губио на значају. Гордан Јањић истиче: *Као рођени Неготинац поносан сам што мој град има једну такву културну манифестацију, мислим да нема много градова у Србији који имају тако нешто као што има Неготин. [...] То је за Неготин велика ствар и ја сам због тога презадовољан као Неготинац.*

Неготински трг у време одржавања 51. Мокрањчевих дана: Мокрањац (на заставама) и Хајдук Вељко Петровић (на споменику), два маркера неготинског идентитета (фото: Миладин Крстић)

Истакнута застава Републике Србије
у дворишту Родне куће Стевана Мокрањца,
Неготин 2016. године
(фото: Миладин Крстић)

Са друге стране, сам Мокрањац је изузетно значајна личност на националном, српском, а у не тако далекој прошлости, и на наднационалном, југословенском нивоу. Видели смо да је од свог настанка фестивал имао југословенски карактер. Организатори су увек водили рачуна о томе да позову ансамбле из свих република које су чиниле југословенску државну заједницу. Једне године је, видели смо, у част Тита и партије, био изведен целовечерњи концерт народних партизанских песама. Такође, од 1983. до 1986. године на фестивалу је постојао посебан вид програма *Музика народа Југославије*. Исто тако, у говорима на отварањима фестивала увек је истицан

његов југословенски карактер, подстицан је југословенски идентитет и позивало се на *братство и јединство*. Из идолошких разлога, неготинска црква дуго није могла да постане простор у којем се изводи део програма фестивала. После распада Југославије, фестивал и даље има државни значај, али у оквиру СР Југославије, потом Србије и Црне Горе, и на крају Републике Србије почиње да се наглашава Мокрањчев национални, српски идентитет. Често се истиче да је он највећи српски композитор. Његов лик је 2000. године стављен на новчаницу од 50 динара, где се налази и данас. Више музичких школа у Србији носи његово име. Мокрањац је несумњиво постао део српског националног идентитета. У складу са тим, држава и данас препознаје значај фестивала Мокрањчеви дани и наставља праксу његовог финансирања и уважавања тог значаја, која је постојала и у време Југославије. Дакле, на нивоу државе идентитетска функција Мокрањчевих дана постоји у континуитету од њиховог оснивања, али се она, у складу са историјским околностима и државним политикама, трансформисала тако што је он од маркера југословенског, наднационалног идентитета постао маркер српског, националног идентитета.

И на крају, овај фестивал, део је и личних идентитета – идентитета свих оних који су за њега везани, било да они учествују на њему, било да су део његове организације, или су, пак, његови посетиоци. Део живота тих људи *поклапа* се са фестивалом и он је значајан део њихових личних идентитета.

Закључак

Као што видимо, Мокрањчеви дани су веома сложена манифестација. Она је првенствено музичког карактера, али, пред тога, она има и разне друге садржаје. За скоро 60 година, колико постоји, доживела је и својеврсне трансформације. Промене се првенствено огледају у програму фестивала, а било је и промена у вези са просторима у којима су се програми одржавали. Чини се да, ако овај фестивал посматрамо у дијахроној перспективи, он има две фазе. Оно што те две фазе разграничава јесте улога фолклорне компоненте у њему и његова повезаност са вашаром. Од 1972. године вашар више није у програму фестивала, а од 1985. он је од вашара трајно одвојен променом термина одржавања. Фестивалска и вашарска публика су се раздвојиле. У том смислу можемо говорити и о елитизацији ове манифестације. Фестивал се и из друге перспективе може посматрати тако као да има две фазе, а граница ових фаза је тренутак распада Југославије. До тог тренутка, он је имао изразити југословенски, а од тог тренутка изразити национални карактер. Од тада Мокрањац и његово дело почињу да се посматрају искључиво као српско културно наслеђе.

Мокрањчеви дани, поред функције на манифестном нивоу, а то је одавање почести

лику и делу Стевана Стојановића Мокрањца, имају и неколико функција на латентном нивоу. Они представљају најважнију културну понуду Неготина. Они, дакле, квалитативно значајно обогаћују културни живот источне Србије. Уз то, овај фестивал, кроз разна стручна предавања и саветовања, а и кроз научне симпозијуме и трибине, врши и изузетну едукативну функцију, мада је она у својеврсном опадању (данас су остале само музиколошке трибине). Фестивал има и забавну функцију (кроз програме забавног карактера), која је, такође, много мање присутна у односу на прве године његовог одржавања, када је и неготински вашар био део његовог програма. У одређеној мери Мокрањчеви дани имају и туристичку функцију, али не толико привлачењем посетилаца програма колико привлачењем учесника програма са стране. Ова функција је, такође, у прошлости била значајнија. Мокрањчеви дани, окупљајући изванредан број људи на једном месту и поспешујући њихов међусобни контакт и сарадњу, имају и одређену социјално интегративну функцију. И на крају, фестивал Мокрањчеви дани има изузетну идентитетску функцију и то на три нивоа: 1. локалном (неготинском), 2. сада националном (српском), а у прошлости наднационалном (југословенском), и, на послетку, 3. личном (као део идентитета учесника, организатора и посетилаца).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

J. B. K. „Otkazani Mokranjčevi dani i Jesenji vašar u Negotinu”, <https://www.danas.rs/kultura/otkazani-mokranjcevi-dani-i-jesenji-vasar-u-negotinu/> [приступљено 15. 3. 2026]

Mihajlović Jovanović, Suzana. „Niti tradicije okupile u Mokranju brojne poštovaoce tradicije“, <https://www.ngportal.rs/niti-tradicije-okupile-u-mokranju-brojne-postovaoce-tradicije/> [приступљено 16. 3. 2026]

Mihajlović Jovanović, Suzana. „59. Mokranjčevi dani u Negotinu od 13. do 19. septembra – Program“, <https://www.ngportal.rs/59-mokranjcevi-dani-u-negotinu-od-13-do-19-septembra-program/> [приступљено 15. 3. 2026]

Mihajlović Jovanović, Suzana. „Promocija novog broja časopisa *Mokranjac* u Negotinu 12. februara“, <https://www.ngportal.rs/promocija-novog-broja-casopisa-mokranjac-u-negotinu-12-februara/> [приступљено 3. 3. 2026]

Mihajlović Jovanović, Suzana. „Željko Lučić, renomirani operski bariton, izabran je za novog selektora festivala *Mokranjčevi dani*, a Programska komisija već je održala prvu sednicu u pripremi narednog festivalskog izdanja“, <https://www.ngportal.rs/zeljko-lucic-novi-selektor-mokranjcevih-dana-odrzana-prva-sednica-programske-komisije/> [приступљено 15. 3. 2026]

„Obeleženo 160 godina od Mokranjčevog rođenja“ <http://www.zamedia.rs> [приступљено 15. 3. 2026]
<http://www.mokranjcevi-dani.com> [приступљено 5. 3. 2026]

<http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=726> [приступљено 13. 12. 2016]

<http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=743> [приступљено 15. 12. 2016]

<http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=95> [приступљено 25. 4. 2016]

<http://www.mokranjcevi-dani.com/?cat=15> [приступљено 3. 12. 2016]

<https://mokranjcevi-dani.com/?cat=30> [приступљено 15. 3. 2026]

Литература

Деспих, Дејан. *Мокрањчеви дани 1966–1990*, Мокрањчеви дани, Неготин, 1990.

Glušević, Zoran. Predgovor, u: Malinovski, Bronislav. *Naučna teorija kulture*, Vuk Karadžić, Beograd, 1970.

Илић, Јелица. Предговор, у: Трајковић, Ивица. *Музејска документација фестивала Мокрањчеви дани*, Музеј Крајине, Неготин, 2024.

Маринковић, Соња. „Ходочашће Мокрањцу – 59. пут“, у: *Мокрањац: часопис за културу*, бр. 27, (Неготин), 2025.

Malinovski, Bronislav. *Naučna teorija kulture*, Vuk Karadžić, Beograd, 1970.

Merton, Robert K. *Social Theory and Social Structure*, Enlarged ed. Free Press, New York, 1968.

Николић, Олга. „Мокрањчеви дани остављају дубоке трагове у развоју наше уметности и културе: Реч на отварању XX Мокрањчевих дана у Неготину 17.9.1985“, у: *Развитак: часопис за друштвена питања, културу и уметност*, бр. 4-5, (Зајечар), јул-октобар 1985.

Паладин, Александра. „Нити традиције Димитрија О. Големовића“, у: *Мокрањац : часопис за културу*, бр. 27, (Неготин), 2025.

Panof, Mišel. *Bronislav Malinovski, Beogradski izdavačko-grafički zavod*, Beograd, 1979.

Трајковић, Ивица. *Музејска заоставштина Стевана Мокрањаца*, Музеј Крајине, Неготин, 2016.

Трајковић, Ивица. *Музејска документација фестивала Мокрањчеви дани*, Музеј Крајине, Неготин, 2024.

SUMMARY

THE SOCIAL FUNCTION OF MOKRANJAC DAYS

Miladin D. KRSTIĆ

The paper presents a functional analysis of the festival Mokranjac Days, one of the most important musical events in Serbia, which has been held in the hometown of composer Stevan Stojanović Mokranjac since 1966. Starting from the theoretical premises of functionalism, the author seeks to determine which social needs the festival satisfies, that is, which functions it performs at the manifest and latent levels. The separation of the festival's functions is preceded by a diachronic review of its development, from the initiatives for the renovation of Mokranjac birthplace and the first festival programs, to the present day. This diachronic review shows the richness of the festival's content, which consisted of very different programs, mainly musical but also others. The festival has transformed over time. On the one hand, it has transformed from a *more folk* one with elements of folklore and fairs, to a more elite one exclusively dedicated to artistic serious music. On the other hand, it has transformed under the influence of various socio-political contexts. During the socialist Yugoslavia, the Mokranjac Days had a distinct Yugoslav character, which was reflected in the participation of ensembles from all republics, programs dedicated to the music of the peoples of Yugoslavia and the emphasis on the ideology of brotherhood and unity of the Yugoslav peoples. After the collapse of Yugoslavia, the festival gradually acquired a more pronounced national, Serbian cultural character, while the personality of Mokranjac became one of the important symbols of Serbian cultural identity.

The festival has multiple social functions. In addition to the basic, manifest function of paying tribute to Mokranjac and affirming his work, the festival also has a significant cultural, educational, entertainment, tourist and social-integrative role. Its identity function is particularly emphasized, because both Mokranjac and the festival itself have become important symbols of the local identity of Negotin, and at the same time part of the national cultural identity of Serbia.

Keywords: Mokranjac Days, Stevan Stojanović Mokranjac, Negotin, festivals, cultural policy, identity.

Весна Д. НИКОЛИЋ
Музеј Крајине
vesna.stamenkovic@gmail.com

Рад примљен: 15. 1. 2026.
Рад прихваћен: 29. 1. 2026.
Оригиналан/изворни научни рад

75.071.1 Стефановић Д.
069.5:75(497.11)

**ХРОНИЧАР ЈЕДНОГ ВРЕМЕНА
ОПУС ДУШАНА СТЕФАНОВИЋА
У ЛИКОВНОЈ ЗБИРЦИ МУЗЕЈА КРАЈИНЕ**

Апстракт: *Рад је посвећен анализи уметничког опуса Душана Стефановића, са посебним освртом на дела која се чувају у Ликовној збирци Музеја Крајине у Неготину. Полазећи од биографских података и контекста његовог неакадемског уметничког формирања, рад сагледава развој Стефановићеве уметничке позиције у односу на завичајни културно-историјски простор као централни тематски и поетски оквир његовог стваралаштва. Разматрају се утицаји и визуелни узорци, као и преокрет ка систематичном бележењу локалне архитектуре и културне баштине средином 20. века. Анализирани су ликовни поступци и технике које је користио: цртеж, акварел, темпера и уље, као и њихова улога у формирању визуелног језика који обједињује уметничку и документарну функцију. Рад разматра значај Стефановићевог опуса у контексту музејске збирке и локалне културне меморије, као и његов допринос очувању идентитета Неготинске Крајине.*

Кључне речи: Душан Стефановић, Неготинска Крајина, Ликовна збирка, документарна вредност, хроничар.

Уметност као облик визуелног сведочења има значајну улогу у бележењу културних, историјских и друштвених процеса, при чему архитектонски и урбани мотиви заузимају посебно место као носиоци културне меморије простора.¹ У оквиру српске ликов-

не уметности 20. века, нарочито у регионалним културним срединама, овакве уметничке праксе добијају изразиту документарну и идентитетску функцију. Источна Србија, са својим специфичним историјским и културним слојевима, представља простор у коме је визуелно бележење архи-

¹ Т. Kuljić, *Kultura sećanja*, Beograd, 2006, 6.

Душан Стефановић, *Конак кнеза Тодорчета*, 1966,
цртеж тушем и пером, 28 x 39,5 cm, Музеј Крајине инв. бр. 200/Л

тектонског наслеђа имало посебан значај у условима убрзаних друштвених и урбанистичких промена. У том контексту, стваралаштво Душана Стефановића може се посматрати као јединствен спој уметничког израза, документарне прецизности и истраживачког приступа, при чему његов опус у оквиру Ликовне збирке Музеја Крајине представља значајан корпус визуелне меморије Неготинске Крајине.

Рад се бави анализом опуса Душана Стефановића у оквиру Ликовне збирке Музеја Крајине, са циљем да се његово стварала-

штво сагледа као сложена и вишеслојна целина у којој се преплићу уметничка пракса, музеолошко-истраживачки рад, педагошка делатност и ауторска промишљања сопственог стваралаштва. Циљ рада није стилска анализа појединачних уметничких дела у ужем формалистичком смислу, већ интерпретација уметниковог опуса као визуелно-документарног корпуса значајног за проучавање културне меморије и просторног идентитета Неготинске Крајине.

Методолошки приступ у раду заснива се на комбинацији историјско-уметничке

анализе, музеолошке интерпретације и критичке рецепције. Основу истраживања чине уметникова дела сачувана у Ликовној збирци Музеја Крајине, као и пратећа архивска и каталожка грађа. Посебно место у истраживању заузимају ауторски искази Душана Стефановића и ликовне критике Павла Васића и Николе Кусовца, објављене у каталозима изложби и у листу *Политика*, које се у раду третирају као извори за разумевање уметникове позиције и начина на који је његов рад тумачен у стручној јавности.

С обзиром на то да опус Душана Стефановића није обимно заступљен у националним синтезама историје уметности, рад полази од претпоставке да је за његово адекватно вредновање неопходан низ комплементарних приступа. У раду се разматра и о контекстуализацији мотива, техника и стваралачких поступака у односу на просторне, временске и културне оквире њиховог настанка. Оваква перспектива омогућава да се уметник сагледа као активни учесник у обликовању локалне културне сцене, а не искључиво као аутор појединачних ликовних остварења.

Посебна пажња посвећена је питању рецепције и институционалне валоризације уметниковог рада. Анализом стручних осврта и музејске документације, рад настоји да покаже на који начин је Стефановићев опус препознаван, тумачен и очуван у оквиру локалних културних институција, пре свега Музеја Крајине у Неготину.

Животни пут и културни контекст деловања

Животни и стваралачки пут Душана Стефановића одвијао се у сложеним историјским и друштвеним околностима које су значајно утицале на обликовање његовог културног и уметничког профила. Рођен је 1922. године у Давидовцу код Кладова, у просветарској породици. Његов отац, Војин Љ. Стефановић,² био је учитељ³ и учесник Првог светског рата.⁴ Мајка, Јулка Танасијевић, била је домаћица, кћи кафеције Љубомира Танасијевића из Кладушнице.⁵ Одрастао је у окружењу у коме су образовање, култура и јавна одговорност представљали кључне вредности. Породица се 1927. године настанила у Неготину, средини која ће постати његов животни и стваралачки ослонац.

Рано испољена склоност ка цртању и визуелном изражавању развијала се пара-

2 Војин Стефановић рођен је 11. јануара 1895. године у Неготину, од оца Љубивоја, берберина, и мајке Саре. ИАН, *Извод из матичне књиге рођених*, од 15. 8. 1961.

3 Војин Љ. Стефановић радио је као учитељ у Давидовцу (Кључко-крајински срез). ИАН, *Решење*, Министарство просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, акт бр. 6814 од 2. 2. 1924.

4 Војин Стефановић је као наредник Четвртог пешадијског пука одликован Сребрним војничким орденом Карађорђевог звезде са мачевима за храброст у рату против Аустроугарске 1916. године. ИАН, *Решење министра војске и морнарице Краљевине Југославије*, акт бр. 53781 од 21. 4. 1938.

5 Војин и Јулка венчали су се 27. 10. (9. 11) 1919. године у Кладушничком храму Сош. Св. Духа. ИАН, *Извод из књиге за уписивање венчаних, цркве Кладовске, храма Св. Великомученика Ђорђа*, текући број 24, 3.

лелно са општим образовањем стеченим у Државној реалној гимназији у Неготину,⁶ као и у Пољопривредној школи коју је похађао уочи Другог светског рата. Ратни период представљао је једну од кључних прекретница у његовом животу. Активно учешће у Народноослободилачкој борби, хапшење и интернација у казнени затвор у Нишу,⁷ као и касније ангажовање у Југословенској народној армији,⁸ оставили су трајан траг на његов лични и интелектуални развој, продубљујући свест о историјском времену и друштвеној одговорности појединца.

Послератне године обележене су и тешким породичним околностима. Након смрти оца 1948. године,⁹ као најстарији син преузео је бригу о бројној породици, што је условило одустајање од формалног високог образовања. Иако је ова животна одлука онемогућила његову академску афирмацију, није умањила његов културни и уметнички развој.¹⁰

6 Душан Стефановић завршио је четврти разред Државне реалне гимназије у Неготину школске 1938/39. године; у сведочанству је из цртања оцењен највишом оценом. ИАН, *Сведочанство о нижем течајном испиту*, акт бр. 793 од 20. јуна 1939.

7 Према сведочењу његовог сина Саше Стефановића, Душан Стефановић је током Другог светског рата био ухапшен и упућен у нишки логор, из којег је пуштен након шест месеци. Интервју обављен са: Сашом Стефановићем, уметниковим сином, 2015.

8 ИАН, *Решење*, акт бр. 20 од 3. 9. 1954.

9 Интервју обављен са: Сашом Стефановићем, уметниковим сином, 2015.

10 Стефановић је кроз самостално образовање, систематично читање и рад, изградио широку интелектуалну основу која ће бити видљива у свим сегментима његовог каснијег деловања. Исто.

Након завршетка Другог светског рата и стабилизације животних околности, Душан Стефановић започиње професионални ангажман у области културе и образовања, који ће значајно утицати на формирање његовог уметничког опуса. Његов рад у Градском музеју у Неготину,¹¹ најпре као службеник и стручни сарадник, а потом као хонорарни сарадник,¹² био је важна етапа у формирању његовог истраживачког и хроничарског приступа. У оквиру музејске делатности учествовао је у прикупљању, систематизацији и проучавању етнографске, археолошке и историјске грађе, претежно кроз теренска истраживања у селима Неготинске Крајине и ширег подручја источне Србије.¹³

Музејска пракса омогућила је Стефановићу директан контакт са материјалним остацима прошлости, што је значајно утицало на његово разумевање простора као историјски слојевитог феномена.¹⁴

11 Душан је, са места млађег кредитног комерцијалисте Среског државног магацина у Лугу, постављен за службеника Градског музеја у Неготину, почев од 1. новембра 1950. године. ИАН, *Решење*, акт бр. 942 од 1. 11. 1950; С. Милошевић, „Радници Музеја Крајине“ у: *Музеј Крајине 1934–2014. године*, Неготин, 2014, 166.

12 Душан Стефановић радио је у Музеју од 1950. до 1954. године, а потом и хонорарно до 1956. године. *Летопис Народног музеја Крајине – Неготин (1934–1979)*, прир. С. Радосављевић, М. Стевановић и И. Трајковић, Неготин, 2021, 53.

13 Стефановић је учествовао у теренским истраживањима у Мокрању, Прахову, Корбову, Мосни, Тополници, Голубињу, Бољетину и на Мирочу, прикупљајући предмете и визуелну документацију за музејску збирку. Исто, 68, 105.

14 Стефановић је, као члан редакције локалног листа *Крајина*, био ангажован на графичком уређивању новинских прилога и истовремено започињао бележење мотива из Неготина. Д. Стефановић, *Акварели Неготина*, каталог изложбе, Неготин, 1986.

Рад у музеју није представљао искључиво професионалну обавезу, него и извор знања и инспирације, који су утицали на обликовање визуелне структуре његових дела.

Паралелно са музејским радом, Стефановић је остварио значајну педагошку каријеру у области ликовног образовања. Као наставник цртања у Вишој мешовитој гимназији¹⁵ и касније као професор ликов-

¹⁵ Душан Стефановић је радио као хонорарни наставник цртања у Вишој мешовитој гимназији током школских 1951/52, 1952/53. и 1953/54. године, при чему је наставу држао у петом и шестом разреду са утврђеним недељним фондом часова. ИАН, *Лист оцењивања*, акт без бр. од јуна 1954.

ног васпитања и школски библиотекар у Учитељској школи *Саво Драгојевић*, имао је важну улогу у образовању младих генерација, чиме је допринео ширењу интересовања за уметност и културну баштину у локалној заједници.¹⁶ Као школски библиотекар, активно је учествовао у формирању културних навика ученика, подстичући ин-

¹⁶ Поред наставног рада, Стефановић је руководио ликовном секцијом и организовао изложбе ученичких радова, при чему је посебну пажњу посвећивао развоју уметничке свести и креативних способности младих. Његов педагошки рад био је запажен и позитивно оцењен, нарочито због ангажованости, приступачности и постигнутих резултата у раду са ученицима. ИАН, *Лист оцењивања*, акт без бр. од јуна 1954.

Душан Стефановић, *Музеј Крајине*, 1994, акварел, 34 x 49 cm, Музеј Крајине инв. бр. 191/Л

тересовање за књигу, уметност и локалну историју.¹⁷

Стефановићев културни ангажман није био ограничен на институционалне оквире. Активно је учествовао у културном животу Неготина као организатор, сарадник и хроничар бројних догађаја. Бавио се и књижевним стваралаштвом, пишући поезију и прозу,¹⁸ као и музиком,¹⁹ што сведочи о његовом мултидисциплинарном приступу култури. Ова ширина интересовања омогућила му је да уметност сагледава као јединствен систем повезаних израза, у којем се визуелно, књижевно и музичко искуство међусобно прожимају.

Управо овај сложени професионални и културни ангажман омогућио је Стефановићу да изгради специфичну позицију унутар локалне, али и шире културне сре-

17 Од 1959. године Душан Стефановић је уређивао и водио библиотеку Учитељске школе, која је почетком шездесетих година бројала више хиљада књига и бележила сталан раст фонда. Паралелно са библиотечким радом, хонорарно је предавао ликовно васпитање у нижим разредима ове школе, при чему се, са проширењем наставног плана, повећавао и број одељења и недељних часова које је изводио. ИАН, *Упитник за оцењивње службеника органа државне управе*, акт без бр. од 1960; ИАН, *Упитник за оцењивње службеника органа државне управе*, акт без бр. од 1962.

18 Поред ликовног стваралаштва, Душан Стефановић се бавио и писањем поезије. Његови песнички текстови, инспирисани историјским догађајима и личностима, откривени су тек након његове смрти и објављени, што је указало на постојање мање познатог, али значајног сегмента његовог стваралачког опуса. М. Стефановић, „Сећање на уметника“, *Буктиња*, Неготин, 2009, 29.

19 Поред писања, Душан Стефановић је био посвећен и музици, а у локалној средини упамћен је као први учитељ гитаре у Неготину, чиме је дао значајан допринос развоју музичке едукације. Исто, 28.

дине. Његов рад може се посматрати као спона између музејске праксе, педагошког рада и уметничког израза, што му даје додатну вредност у контексту истраживања културне меморије.

У културном животу источне Србије друге половине 20. века, Душан Стефановић заузима место тихог, али доследног ствараоца, чији је рад био дубоко укоренен у локалну средину. Иако лишен формалне академске дипломе, захваљујући истрајности, образовању и етичком односу према култури, изградио је позицију уваженог културног посленика.²⁰

Формирање уметничког интересовања

Формирање уметничког интересовања Душана Стефановића одвијало се изван оквира формалног академског образовања, али у континуираној вези са културним простором у коме је живео и деловао. Рано испољена склоност ка цртању и визуелном бележењу окружења развијала се паралелно са постепеним обликовањем свести о значају локалног културног наслеђа.

У раној фази стваралаштва, Стефановић је био изложен утицајима различитих визуелних и културних образаца, пре свега кроз стручну литературу и репродукције дела значајних уметника. Посебно место у његовом формирању заузимао је рад Љубомира Ивановића,²¹ чију је цртачку

20 Н. Кусовац, *Наборано лице Крајине – Изложба слика Душан Стефановић*, каталог изложбе, Неготин, 1994.

21 Љубомир Ивановић (1882–1945) припада кругу уметника код којих цртеж има самосталну и аналитичку улогу. Његов цртачки поступак заснива се на

дисциплину и аналитички однос према мотиву препознао као модел применљив и изван академског контекста. Ивановићево схватање цртежа као средства истраживања, а не пуке илустрације, имало је трајан утицај на Стефановићево разумевање ликовног процеса.²²

Кључни преокрет у његовом уметничком усмерењу настао је средином педесетих година 20. века, када се, под утицајем разговора са професором Ибровцем,²³ интензивније окреће мотивима завичајне културно-историјске баштине. У том периоду приступио је бележењу старих надгробних споменика у крајинским селима,²⁴ као и документо-

прецизној и дисциплинованој линији, која служи анализи структуре, пропорција и просторних односа, а не пукој описности форме. Архитектонски и пејзажни мотиви изведени су уз избегавање декоративности, уз наглашену конструктивну логику и коришћење светлости и сенке кроз варијације у ритму и густини линије. Д. Медаковић, *Српски сликари XVIII–XX века Ликови и дела*, Нови Сад, 2021, 311–327.

22 Н. Кусовац, нав. дело.

23 Миодраг Ибровац (1885–1973), историчар књижевности и редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду, био је истакнути интелектуалац и члан Српске академије наука и уметности. Његова сугестија Душану Стефановићу о значају систематичног бележења локалне културно-историјске баштине забележена је у каталогу изложбе, у оквиру сведочења уметничког брата, Миодрага Стефановића и имала је подстицајну улогу у уметничком даљем усмеравању. М. С, „Потопљен град остао на сликама“, *Политика – Експрес*, 23. IX 1971.

24 Током боравка у Санцаку, где је Стефановић цртао мотиве тог подручја, упознао је професора Ибровца, који му је скренуо пажњу на надгробне споменике Неготинске Крајине из 19. века, што је резултирало настанком циклуса од око педесет цртежа. Указивање на недовољно истражене и визуелно недовољно документоване сегменте Неготинске Крајине деловало је као снажан подстицај за систематичнији рад

вању изгледа Доњег Милановца непосредно пре његовог потапања услед изградње хидроелектране Ђердап.²⁵ Ови радови данас имају изузетну документарну вредност, будући да представљају јединствен визуелни траг урбаних и културних целина које су у међувремену нестале.²⁶

Поред ликовног аспекта, Стефановићев однос према архитектури био је и истраживачки. Његови цртежи и слике често су настајали након систематичног теренског рада, при чему је, поред визуелних карактеристика, бележио и сазнања о контексту објекта. Оваква пракса указује на свесно преузимање улоге хроничара простора, у којој уметнички чин добија и документарну функцију.²⁷

Сам уметник је у више наврата указивао на потребу да се мотиву приступа са личном и емотивном укоренењем, наглашавајући да приказани простор мора бити препознатљив, именован и повезан са конкретним искуством. За Стефановића, природа и архитектура били су носиоци идентитета завичаја, са сопственом историјом и значењем.²⁸

на терену и истовремено као потврда вредности локалних тема у ширем културном контексту. В. Ј. „Портрет – Сликара нашег краја“, *Крајина – лист за друштвена и политичка питања општине Неготин*, број 14, година X, 28. децембар 1979, 7.

25 П. В. „Изложба Д. Стефановића“, *Политика*, 6. мај 1972, 16.

26 М. С, нав. дело.

27 П. Васић, „Д. Стефановић: У служби свога краја“, *Политика*, 9. април 1966, 11.

28 У својим размишљањима Стефановић је природу посматрао у аналогiji са односом портретисте према моделу, доживљавајући је не као пуки визуелни мотив, већ као живу и персонализовану појаву простора, дубоко укоренењу у завичајно искуство. Д. Стефановић, *Изложба слика Душан Стефановић –*

Његово стваралаштво превазилази границе индивидуалног уметничког израза и улази у сферу културне одговорности, доприносећи разумевању, очувању и преношењу локалног културног идентитета, што представља једну од кључних вредности његових дела.²⁹

Од терена до уметничког дела

Уметнички рад Душана Стефановића био је заснован на јасно дефинисаном радном процесу, који је обједињавао непосредно посматрање простора, теренско истраживање и ликовну интерпретацију. Стефановић је у природи и урбаном простору израђивао бројне скице, бележећи основне елементе композиције, односе маса, ритам архитектонских целина и светлосне услове. Ови рани цртежи имали су карактер визуелних записа и аналитичке грађе и нису били намењени јавном излагању као самостална уметничка дела. Поред ликовних белешки,³⁰ често је уписивао податке о локацији, називима улица, власницима објеката или историјским околностима везаним за конкретни мотив.

Процес трансформације теренских скица у завршена дела одвијао се у атељеу, који је током већег дела његовог живота био

смештен у оквиру приватног стамбеног простора.³¹ У атељеу су се теренски записи прерађивали, допуњавали и ликовно обликовали, при чему је уметник задржавао верност основном мотиву, али је кроз избор кадра, композиције и атмосферских односа уводио субјективну интерпретацију.

Стефановићев однос према мотиву није био репродуктиван у ужем смислу. Иако је полазио од стварног простора, коначни визуелни резултат био је усмерен на очување карактера места, а не на фотографску верност. Овај приступ подразумевао је свесно истицање појединих архитектонских елемената, ритмова или текстура, као и редукцију секундарних детаља који нису доприносили основној идеји дела. На тај начин, уметнички чин постаје процес селекције и интерпретације, а не механичког бележења.

Методолошка доследност огледа се и у томе што је Стефановић исти принцип примењивао независно од технике којом је радио. Без обзира да ли је реч о цртежу, акварелу, темперу или уљу на платну, основни поступак који је обухватао теренско истраживање, аналитичку припрему и ликовну синтезу, остајао је непромењен. Оваква доследност омогућила је формирање препознатљивог ауторског рукописа у коме

уља, каталог изложбе, Неготин, 1982.

29 Душан Стефановић је 1971. године добио *Септембарску награду*, најзначајније признање у Неготинској Крајини. М. С, нав. дело.

30 У оквиру ових белешки, Стефановић је често уносио и напомене о колористичким односима, бележећи које боје и тонове је предвиђао за поједине делове композиције, што указује на промишљен и систематичан приступ раду.

31 Стефановићев начин рада указује на склоност ка импровизованом атељеу у приватном простору, где је дневна соба привремено преузимала функцију радног простора. У таквим условима, намештај би био заштићен, штафелај постављен, а радни процес обухватао је истовремено започињање нових дела и дорађивање ранијих радова распоређених у непосредној близини. Ови подаци засновани су на усменом сведочењу уметниковог сина Саше Стефановића. Интервју обављен са: Сашом Стефановићем, уметниковим сином, 2015.

техника служи концепту и теми, а не доминира сама по себи.

Тако формиран опус представљен је јавности кроз континуирану излагачку активност. Душан Стефановић је током своје уметничке каријере излагао, поред Неготина, у бројним градовима Србије.³² Ова излагачка пракса омогућила је да његов рад буде сагледан и вреднован у ширем културном контексту, изван локалне средине у којој је настајао.

Његови цртежи, скице и завршени радови представљају документарни материјал о изгледу урбаних и руралних целина Неготинске Крајине у одређеном историјском тренутку. Овако конципиран радни процес чини основу за разумевање уметничког односа према појединачним техникама и медијима, као и за тумачење његовог опуса у контексту визуелне документације и културне меморије простора.

Губитак вида и духовни континуитет

Позни период живота Душана Стефановића обележен је постепеним, а затим и потпуним губитком вида, што је имало пресудан утицај на могућност да настави активну ликовну продукцију. Вишегодишњи проблеми са видом, укључујући готово потпуни губитак вида на једном оку и изразито високу диоптрију на другом, довели су до тога да је 1995. године потпуно престао са ликовним стваралаштвом. Ова

³² Самосталне и групне изложбе остварио је, између осталог, у Београду, Панчеву, Ковину, Мајданпеку, Опову, Зајечару и Кутини.

прекретница означава јасан прекид уметничке праксе у материјалном смислу, али не и у његовом односу према уметности као духовној и интелектуалној активности.

Иако више није могао да учествује у визуелној продукцији, Стефановић овај период није доживљавао као одрицање од уметности, већ као промену начина њеног проживљавања. Ликовни рад уступа место унутрашњој визуелизацији сопственог опуса и континуираном промишљању културног и уметничког контекста у коме је деловао. Такав однос према позном периоду сведочи о високом степену унутрашње дисциплине и прихватања, без покушаја компензације губитка вида алтернативним облицима изражавања.

Посебну улогу у очувању интелектуалног континуитета имала је подршка супруге Данке,³³ која је посредовала у његовом контакту са књигом, стручном литературом и савременим културним токовима. Овај аспект позног периода не представља биографску анегдоту, него важан елемент за разумевање начина на који је уметник наставио да делује унутар културног поља, иако више није могао активно да ствара.

Повлачење из јавног живота у последњој деценији, допринело је смањеној видљивости његовог рада, али није утицало на значај већ формираног опуса. Он наставља да

³³ Подаци о приватном и породичном животу Душана Стефановића, посебно они који се односе на његов позни животни период обележен повлачењем у приватни простор и ограниченим јавним деловањем, засновани су на усменом сведочењу његовог сина Саше Стефановића. Интервју обављен са: Сашом Стефановићем, уметничким сином, 2015.

постоји кроз музејске збирке, архивску и каталoшку грађу, као и кроз стручне интерпретације настале у периоду његове активне излагачке делатности. У том контексту, текстови Павла Васића и Николе Кусовца добијају додатну тежину као сведочанства стручне рецепције у тренутку када је уметник још био активно присутан у културном простору.

Павле Васић у својим освртима из шездесетих и седамдесетих година 20. века, насталим поводом изложби у Београду и Опову, тумачи Стефановићево стваралаштво кроз призму документарности и аналитичког приступа мотиву. Посебно истиче серију акварела посвећених Доњем Милановцу уочи његовог потапања, наглашавајући њихову двоструку вредност: као ликовних остварења и као јединствених визуелних сведочанстава о простору који је трајно нестао. Васићеви текстови указују на Стефановићев свесни избор мотива са израженим историјским и културним значењем, као и на његову тежњу ка равнотежи између документарности и ликовног израза.³⁴

Шири и синтетички оквир за тумачење Стефановићевог опуса даје Никола Кусовац у тексту објављеном поводом изложбе 1994. године у Неготину. Кусовац одбацује поједностављену одредницу самоуког уметника и истиче Стефановићеву темељну образованост, сигурно владање класичним ликовним средствима и доследно опредељење за поетски реализам. Његово стваралаштво тумачи као стилски хомогену и заокружену

целину, засновану на тачном цртежу, промишљеној композицији и наглашеном осећању историјског, без осцилација, радикалних прекида или експерименталних искорака.³⁵

Управо ови текстови, настали у време када је уметник био активно присутан на културној сцени, представљају поуздану основу за накнадно вредновање његовог рада. У одсуству нове продукције у позном периоду, они омогућавају да се целокупно стваралаштво Душана Стефановића сагледа као заокружена и доследно изграђена целина, у којој је визуелна продукција временски ограничена, али је уметничка свест трајна и континуирана.

Опус Душана Стефановића у Ликовној збирци Музеја Крајине

Укључивање дела Душана Стефановића у Ликовну збирку Музеја Крајине резултат је дуготрајних и вишеслојних процеса институционалне валоризације, који су се одвијали у оквиру његове професионалне и стваралачке повезаности са локалним културним установама. Однос уметника са Музејом није био ограничен на пасивну улогу аутора чија су дела инкорпорирана у збирку, већ је подразумевао активну сарадњу у области теренских истраживања, документације и презентације културно-историјске баштине Неготинске Крајине. Та сарадња имала је значајан утицај на формирање збирке, али и на начин на који се његов опус данас интерпретира у музеолошком и научном контексту.

34 П. Васић, нав. дело, 11; П. В, нав. дело, 16.

35 Н. Кусовац, нав. дело.

Аквизиција Стефановићевих радова реализована је различитим механизмима: путем званичних откупа, ауторових поклона, као и донација приватних лица.³⁶ Ова разноврсност путева уласка у фонд указује на континуирано препознавање вредности његовог стваралаштва у локалној заједници, као и на специфичне институционалне оквире у којима се збирка формирала. Чињеница да су поједина дела у Музеј ушла без пратеће архивске документације, упућује на раније фазе музејске праксе, али не умањује њихов уметнички, документарни и културно-историјски значај.

У Ликовној збирци Музеја Крајине чува се укупно 42 дела Душана Стефановића, што омогућава сагледавање његовог опуса као концептуално повезане целине. У музејском контексту, ова дела функционишу двојачко: као аутономна уметничка остварења и као визуелни документи о урбаним и руралним просторима источне Србије у одређеним историјским тренуцима. Управо ова двострука функција представља једну од кључних одлика Стефановићевог стваралаштва и чини га посебно релевантним за интердисциплинарна истраживања.

Институционални оквир музеја омогућава да се Стефановићево дело сагледа изван оквира индивидуалне уметничке биографије и укључи у шири дискурс о културној меморији, визуелној историји и регионалном идентитету. Његова дела постају део визуелне топографије Неготинске

Крајине, служећи као изворна грађа за истраживања у областима историје уметности, етнологије, архитектуре и урбанизма. Музеј не делује искључиво као место чувања, него као активни посредник у процесу научне интерпретације.

Посебно је значајно истаћи да је део Стефановићевог опуса настао у директној вези са његовим радом у Музеју. Теренска истраживања, документација споменика културе и непосредан контакт са материјалном баштином утицали су на избор мотива, као и на методолошки приступ њиховој визуелној артикулацији. Овај спој музејске праксе и индивидуалног уметничког рада представља редак пример симбиозе институционалног и ауторског деловања у локалном културном простору.

Ликовни опус Душана Стефановића, сагледан кроз радове који се чувају у Музеју Крајине, одликује се јасно дефинисаном тематском оријентацијом и доследним односом према изабраним мотивима, независно од примењених техника. Уметничко стваралаштво обухвата цртеж, акварел, темперу и уље на платну, при чему свака техника има прецизно утврђену улогу у оквиру ширег концепта визуелне документације културно-историјског простора Неготина и његове околине.

Тематско језгро опуса чине прикази сакралне и профане архитектуре, урбаних структура градског језгра Неготина, као и надгробних споменика и руралних амбијентата, при чему је значајан део приказаних објеката данас измењен, угрожен или више не постоји. Овим избором мотива, Стефа-

36 В. Николић, *Каталог Ликовне збирке Музеја Крајине у Неготину*, Неготин, 2023, 37, 41, 47, 49, 51, 53, 55.

Душан Стефановић, *Мртва природа*, 20. век, уље на платну, 48 x 63 cm, Музеј Крајине инв. бр. 321/Л

новићево дело превазилази границе аутономног ликовног израза и стиче изражену документарну, меморијску и музејску вредност.

Техничка разноврсност у његовом опусу не произлази из тежње ка експериментацији, већ из функционалног и методолошки промишљеног односа према медију. Избор технике условљен је карактером мотива и захтевима визуелне анализе, при чему су архитектонски објекти и просторни амбијенти обрађивани средствима која омогу-

ћавају јасну структуру, аналитичку прецизност и очување визуелне информације.

Цртежи заузимају централно место у његовом опусу и представљају основ визуелног и аналитичког мишљења. Најчешће су посвећени урбаним амбијентима старог Неготина, архитектонским целинама и меморијалним просторима, као што су улични углови историјског градског језгра или стара сеоска гробља.³⁷ Архитектонске

³⁷ Током 1979. године цртежи Душана Стефановића из Ликовне збирке Музеја Крајине у Неготину, изведени у техници туша и пера, репродуковани су

целине приказане су у прецизно конципираној перспективи, уз изразиту пажњу посвећену материјалности фасада, кровним конструкцијама и поплочаним површинама. Линија функционише као примарни носилац форме и структуре, варирајући у дебљини, густини и правцу, док сенчење паралелним и укрштеним потезима гради просторну дубину и пластичност. У појединим радовима, социјална и урбана хијерархија чита се кроз однос архитектонски скромнијих и репрезентативнијих објеката, док детаљи попут натписа, отвора и комерцијалних приземља указују на типолошке обрасце развоја вароши у 19. веку. Меморијални цртежи старих гробаља, са крстовима интегрисаним у природно окружење, наглашавају спој архитектонског, пејзажног и симболичког, при чему натписи и датуми на споменицима уводе слој личног и колективног памћења. Белешке на полеђинама цртежа, са подацима о локацији и историјском контексту, додатно појачавају њихову архивску и документарну вредност.

Акварел у опусу Душана Стефановића заузима важно место као медиј погодан за интерпретацију сакралне и профане архитектуре Неготина у којима су односи светлости, боје и простора од пресудног значаја. У овој техници настају прикази објеката и њиховог непосредног окружења, при чему је архитектонска структура досле-

дно утемељена на јасном цртежу, док боја има улогу у артикулацији атмосфере и просторне дубине. Стефановић у акварелима комбинује конструктивну прецизност са транспарентним слојевима боје, при чему фасадне површине грађевина моделује топлим и хладним тоновима у складу са светлосним условима. Боја није декоративни елемент, већ средство за обликовање запремине, наглашавање пластичности архитектонских делова и успостављање равнотеже између масе грађевине и околног простора. Природно окружење третирано је слободнијим потезима и мекшим тонским прелазима, чиме се успоставља однос између архитектонске стабилности и атмосферске променљивости. На тај начин, акварел функционише као медиј који повезује документарну тачност са лирским доживљајем простора.

Темпера заузима посредно место између цртежа и пуне сликарске материјалности. У овој техници Стефановић обрађује мотиве традиционалне архитектуре и ентеријера, при чему су заступљена два тематска правца: приказ куће из Доњег Милановца, као јединог примера који не припада неготинском простору, и унутрашњост старе воденице. Архитектонски мотив куће третиран је са наглашеном конструктивном јасноћом и контролисаном колористичком организацијом, док је у приказу воденице акценат стављен на функционалну структуру простора и однос између његових појединачних елемената. Густо испуњена композиција, са наглашеним дрвеним конструкцијама, воденичким камењем и

у виду серије од десет разгледница, обједињених у заједничку коверту под називом *Стари Неготин, збирка слика из инвентара Музеја Крајине*. Издавачи ове серије били су Инекс Крајина и *Мокрањчеви дани*. Серија разгледница чува се у фонду сликовне грађе Музеја Крајине под инв. бр. 1171.

пратећим справама, грађена је одлучним потезима и слојевитим наношењем боје, што омогућава артикулацију простора и материјалности без губитка целине. Иако тематски везани за традиционални амбијент, ови радови у темперу показују већу сликарску слободу у односу на цртеж и акварел, уз задржавање јасне структурне организације мотива.

Сликарство у техници уља на платну омогућило је уметнику даље продубљивање изражајних могућности кроз слојевито грађење форме и наглашену текстуалност. У оквиру ове технике, Стефановић се бави сакралним мотивима и мртвом природом. Приказ манастира грађен је кроз сложене односе светлости и сенке, где светлост има конструктивну улогу у обликовању простора и атмосфере. Мртва природа, са предметима попут шкољки, рибе и стаклених посуда, постављене су у тамном, тонски неутралном простору који служи као контраст и појачава драматику композиције. Светлост, усмерена са једне стране, моделује форме и истиче текстуру површина, стварајући утисак материјалности и опипљивости.

Заједничка карактеристика свих техника у Стефановићевом опусу јесте њихова доследна подређеност теми и концепту. Медиј представља функционални елемент у процесу визуелног изражавања простора, времена и културне меморије, омогућавајући сагледавање опуса као кохерентне и интерпретативно сложене целине.

Посматрање опуса Душана Стефановића у оквиру Ликовне збирке Музеја Крајине

омогућава интердисциплинарни приступ који интегрише формалну ликовну анализу, музеолошку интерпретацију и проучавање визуелне културе као носиоца колективног памћења. Појединачна дела се не анализирају изоловано, него као делови ширег визуелног система који одражава историјске, просторне и друштвене трансформације локалне средине. Анализа је усмерена на однос између мотива, технике и контекста настанка, при чему се посебна пажња посвећује функцији уметничког дела као документа. Оваквим приступом, Стефановићев опус се сагледава не само као продукција појединца, него као визуелни корпус који активно учествује у формирању и очувању културне меморије Неготинске Крајине, док музејска збирка представља динамичан оквир у којем се значења дела непрестано преиспитују и надограђују.

Уметност, меморија и локални идентитет

Стваралаштво Душана Стефановића представља изузетно значајан, али у ширем националном контексту недовољно истражен сегмент српске ликовне и културне историје 20. века. Његова уметничка пракса превазилази оквире индивидуалног израза и задобија карактер систематичног визуелног сведочења о простору, времену и културном идентитету Неготинске Крајине.

Стефановићево стваралаштво показује да одсуство формалног академског образовања није нужно препрека достизању високог уметничког и интелектуалног дитета. Напротив, његов опус сведочи о снази ауто-

дидактичког приступа, утемељеног на дисциплини, истраживачком раду и дубоком познавању историје уметности. Техничка сигурност у цртежу, доследност у композицији и промишљен избор медија указују на аутора са јасно изграђеним ликовним идентитетом и зрелом уметничком позицијом.

Посебну вредност Стефановићевог рада представља његово систематско усмеравање ка архитектонским и урбаним мотивима завичаја. Приказујући куће, улице, тргове, гробља и сакралне објекте, он не документује само њихов физички изглед, већ и њихово место у колективном памћењу заједнице. Архитектура у његовом делу функционише као носилац историјских, социјалних и културних значења, а уметничко дело као медијум културне меморије. На тај начин, Стефановићево сликарство постаје визуелна хроника једног простора у тренутку његових најинтензивнијих трансформација.

Интердисциплинарни карактер његовог опуса, који обједињује ликовну уметност, музеологију, етнологију и историографију, додатно појачава његову научну и културолошку релевантност. Пракса бележења података о мотивима, власницима објеката и историјским околностима на полеђинама цртежа потврђује да је уметнички чин за Стефановића био нераскидиво повезан са истраживачким и документарним радом. У том смислу, његов опус представља јединствен визуелни архив источне Србије.

Педагошки, музејски и музички ангажман уметника додатно проширују разумевање његове улоге у културном животу заједнице. Поред тога што је био сликар,

Стефановић је активно учествовао у обликовању културне свести, образовању младих и очувању локалног наслеђа. Његова поезија, откривена постхумно, и музичка делатност представљају унутрашњу, интимну димензију истог стваралачког импулса који покреће и његово сликарство.

Губитак вида у позним годинама живота, уместо да означи крај уметничког пута, допринео је додатном продубљивању значења његовог опуса. Радови настали у ранијем периоду добијају карактер трајних носилаца визије, сведочећи о уметности као простору унутрашњег гледања и духовне истрајности.

Заступљеност дела Душана Стефановића у Ликовној збирци Музеја Крајине потврђује њихову уметничку, документарну и културну вредност. Ова колекција представља значајан сегмент визуелне меморије региона, отварајући простор за даља научна истраживања, интерпретације и мултидисциплинарне приступе.

Дела Душана Стефановића заузимају важно место у оквиру српске ликовне уметности 20. века, посебно у домену уметничке документације и визуелне културне меморије. Његова дела сведоче о томе да уметност, када је укореењена у личном искуству и дубокој повезаности са простором, могу постати чувари идентитета, времена и колективног памћења.

Скраћенице:

ИАН – Историјски архив у Неготину

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Документација Историјског архива у Неготину:

Извод из књиге за уписивање венчаних, цркве Кладовске, храма Св. Великомученика Ђорђа, текући број 24, 3.

Извод из матичне књиге рођених, од 15. 8. 1961.

Лист оцењивања, акт без бр. од јуна 1954.

Решење, акт бр. 20 од 3. 9. 1954.

Решење, акт бр. 942 од 1. 11. 1950.

Решење министра војске и морнарице Краљевине Југославије, акт. бр. 53781 од 21. 4. 1938.

Решење, Министарство просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, акт бр. 6814 од 2. 2. 1924.

Сведочанство о нижем течајном испиту, акт бр. 793 од 20. јуна 1939.

Упитник за оцењивње службеника органа државне управе, акт без бр. од 1960.

Упитник за оцењивње службеника органа државне управе, акт без бр. од 1962.

Литература

Kuljić, Todor. *Kultura sećanja*, Beograd, 2006.

Кусовац, Никола. *Наборано лице Крајине – Изложба слика Душан Стефановић*, каталог изложбе, ЈП Радио телевизија Крајна Неготин, Неготин, 1994.

Летопис Народног музеја Крајине – Неготин (1934–1979), прир. С. Радосављевић, М. Стевановић и И. Трајковић, Музеј Крајине, Неготин, 2021.

Медаковић, Дејан. *Српски сликари XVIII–XX века Ликови и дела*, Прометеј, Нови Сад, 2021.

Милошевић, Слађана. „Радници Музеја Крајине“ у: *Музеј Крајине 1934–2014. године*, Музеј Крајине, Неготин, 2014.

Николић, Весна. *Каталог Ликовне збирке Музеја Крајине у Неготину*, Музеј Крајине, Неготин, 2023.

Стефановић, Душан. *Акварели Неготина*, каталог изложбе, Музеј Крајине – Неготин и Културно-просветна заједница, Неготин, 1986.

Стефановић, Душан. *Изложба слика Душан Стефановић – уља*, каталог изложбе, Музеј Крајине и Културно просветна заједница општине Неготин, Неготин, 1982.

Стефановић, Миодраг. „Сећање на уметника“, *Буктиња*, Крајински књижевни круг, Неготин, 2009.

Штампа

Васић, П. „Д. Стефановић: У служби свога краја“, *Политика*, 9. април 1966.

В. П. „Изложба Д. Стефановића“, *Политика*, 6. мај 1972.

Ј, В. „Портрет – Слика нашег краја“, *Крајина – лист за друштвена и политичка питања општине Неготин*, број 14, година X, 28. децембар 1979.

С, М. „Потопљен град остао на сликама“, *Политика – Експрес*, 23. IX 1971.

SUMMARY

A CHRONICLER OF AN ERA THE CORPUS OF DUŠAN STEFANOVIĆ IN THE ART COLLECTION OF THE KRAJINA MUSEUM

Vesna D. NIKOLIĆ

This paper examines the artistic oeuvre of Dušan Stefanović through the prism of his representation in the collection of the Krajina Museum in Negotin, viewing it as a combination of artistic expression, documentary practice, and cultural memory. It discusses the manner in which Stefanović, although without formal academic education, developed a distinctive visual language based on the systematic documentation of his native environment and the architectural heritage of the Negotin Krajina.

Key segments of his artistic production are analyzed, ranging from early influences and a turn toward local themes, through fieldwork and the use of various artistic techniques, to the significance of his works as visual testimonies of urban and cultural entities that have, over time, been altered or have disappeared. The paper highlights Stefanović's role as a chronicler of his time, whose oeuvre today possesses exceptional value in the context of the museum collection and the preservation of local cultural identity.

Keywords: Dušan Stefanović, Negotin Krajina, Art Collection, documentary value, chronicler.

Сања В. РАДОСАВЉЕВИЋ
Музеј Крајине
sanjaradosavljevic73@gmail.com

Рад примљен: 21. 1. 2026.

Рад прихваћен: 2. 2. 2026.

прегледни рад

069.12(497.11)

**КРЕАТИВНЕ РАДИОНИЦЕ
КАО ОБЛИК МУЗЕЈСКЕ ЕДУКАЦИЈЕ:
ПРИМЕР МУЗЕЈА КРАЈИНЕ У НЕГОТИНУ**

Апстракт: У раду се анализира улога креативних радионица као једног од кључних облика савремене музејске едукације, са посебним освртом на праксу Музеја Крајине у Неготину. Полазећи од теоријских поставки музејске педагогије и конструктивистичког приступа учењу, рад разматра трансформацију музеја из традиционалних институција усмерених на збирке у отворене, интерактивне просторе знања. Методологија рада заснива се на анализи релевантне литературе и студији случаја, кроз приказ и евалуацију едукативних програма и креативних радионица реализованих у Музеју Крајине. Резултати указују да креативне радионице значајно доприносе активном учењу, развоју креативности и критичког мишљења, као и бољем разумевању културног наслеђа код деце и младих. Закључује се да креативне радионице представљају ефикасан и флексибилан модел музејске едукације, који јача везу музеја са заједницом и потврђује његову образовну и друштвену улогу.

Кључне речи: информално образовање, креативне радионице, музејска педагогија, музејска едукација, активно учење, културно наслеђе, Музеј Крајине.

Увод

Музеји у савременом друштву више нису схваћени само као институције које прикупљају, чувају, проучавају и излажу културна добра, већ као динамични простори учења, комуникације и друштвене

интеракције. Њихова улога се проширила са сакупљања, заштите, конзервације и презентације на образовање, интерпретацију и активно учешће публике у процесу стварања значења.¹ Савремена музеологија све

¹ А. Савић и С. Врзић, *Музеји и комуникација с публиком у 21. веку: савремене праксе*, Београд, 2024, 24.

више истиче значај музеја као простора неформалног и информалног образовања, где посетиоци уче кроз искуство, доживљај и стваралаштво.² У том контексту, музејска педагогија се профилисала као посебна област која обједињује теорију и праксу едукације у музејском простору, постављајући у средиште посетиоца као активног учесника процеса учења.

С обзиром на своју специфичну природу, музејска едукација се разликује од формалног образовања по томе што полази од искуственог и конструктивистичког модела учења – где се знање не преноси једносмерно, већ се ствара у интеракцији са предметима, простором, људима и контекстом.³ Музеји су, дакле, места *активног учења* у којима се одвија учење по слободном избору – оно које је суштински мотивисано и показује да особе уче зато што желе, а не зато што морају.⁴ Као такви, они представљају просторе у којима посетиоци кроз посматрање, доживљај и практичне активности граде сопствено разумевање културног наслеђа.

У том оквиру, Музеј Крајине у Неготину представља пример установе која је пре-

познала значај едукативне функције музеја и систематски је развија кроз програме намењене деци и младима. Кроз креативне радионице, едукативне програме и сарадњу са школама и предшколским установама, педагошка служба музеја активно гради мост између културног наслеђа и савремених образовних потреба.

Овај рад има за циљ да анализира креативне радионице као специфичан облик музејске едукације, користећи пример Музеја Крајине као студију случаја. Полазећи од конструктивистичке парадигме учења, рад разматра на који начин музеј кроз осмишљене едукативне програме остварује своју педагошку мисију и успоставља комуникацију са најмлађом публиком.

Методолошки оквир рада заснива се на квалитативном приступу који обухвата анализу релевантне музеолошке и педагошке литературе, као и студију случаја Музеја Крајине у Неготину. Рад се ослања на анализу програмских активности и креативних радионица реализованих у музеју, као и на искуства музејских педагога у раду са децом и младима. Кроз посматрање, евалуацију активности и интерпретацију педагошких исхода, разматра се улога креативних радионица као ефикасног облика музејске едукације у савременом музејском контексту.

Теоријски оквир

Музеј као простор учења

Идеја музеја као простора учења није нова, али је њено савремено разумевање дубоко промењено. Од краја 20. века музеји

2 G. E. Hein, *Learning in the Museum*, London, 1998, 7; J. Milutinović, "Informalno obrazovanje – pojmovni okvir i karakteristike", u: *Pedagoška stvarnost: časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja*, br. 5–6, Novi Sad, 2003, 394–407.

3 G. E. Hein, "The constructivist museum", *Journal for Education in Museum*, No. 16, 1995, 21–23; Dž. I. Hajn, "Muzejska edukacija", u: *Vodič kroz muzejske studije*, prir. Šeron Makdonald, Beograd, 2014, 499.

4 Dž. H. Folk, L. D. Dirking i M. Adams, "Život u društvu koje uči: muzeji i učenje po slobodnom izboru", u: *Vodič kroz muzejske studije*, prir. Šeron Makdonald, Beograd, 2014, 467, 483.

се посматрају као *интерактивни простори знања* у којима се учење заснива на искуству, рефлексији и личном доживљају. У оквиру тзв. *нове музеологије*, посетиоци нису више пасивни примаоци информација, већ ко-креатори значења, који активно учествују у интерпретацији музејских садржаја.⁵

Ајлин Хупер-Гринхил (Eileen Hooper-Greenhill), професорка музеологије на Универзитету у Лестеру, истиче да је музеј педагошки простор у коме се знање конструише кроз дијалог између посетиоца, предмета и контекста. Тај приступ уводи музеј у образовни систем као место неформалног и доживљајног учења, где се теоријска сазнања повезују са личним искуством. Музеји више нису пасивна складишта предмета, већ активни простори интерпретације, дијалога и учења. У овом оквиру, образовање засновано на музејима подстиче критичко размишљање, креативност и културну свест охрабрујући ученике, посебно малу децу, да се баве артефактима кроз истраживање и машту.⁶

Конструктивистички приступ музејској едукацији

Према Џорџу Хајну (George Hein), једном од кључних теоретичара музејског

5 E. Hooper-Greenhill, *Museums and the Shaping of Knowledge*, London&New York, 2003, 1–8. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/34846/1/36%20pdf.pdf>; A. Huper-Grinhil, “Proučavanje posetilaca”, u: *Vodič kroz muzejske studije*, prir. Šeron Makdonald, Beograd, 2014, 521–540.

6 E. Hooper-Greenhill, *Museums and Education – Purpose, Pedagogy, Performance*, Routledge, New York, 2007, 45–46; Dž. I. Hajn, nav. delo, 499.

образовања, музеј је идеално место за примену конструктивистичког модела учења, јер омогућава активну интеракцију, индивидуално истраживање и повезивање нових сазнања са постојећим искуством. Конструктивистички приступ почива на неколико основних постулата:

- знање није апсолутно, већ се гради индивидуално;
- учење се одвија у контексту, а не у изолацији;
- интеракција и искуство су кључни за разумевање;
- улога педагога је да буде фацилитор, а не преносилац знања.⁷

У музејском окружењу, то значи да кустос педагог не *предаје* у традиционалном смислу, већ ствара услове за истраживање, питање и откривање. Уместо фронталног приступа, користе се интерактивне методе, рад у групама, игре, креативне активности и експерименти.

Џон Х. Фолк и Лин Д. Диркинг (John H. Falk and Lynn D. Dierking) развијају овај концепт кроз *Интерактивни модел искуства у музеју*, који објашњава да учење зависи од три међусобно повезана контекста:

1. личног контекста (интересовања, мотивација, предзнања),
2. социокултурног контекста (комуникација и сарадња са другима),
3. физичког контекста (простор, предмети, изложбени амбијент).⁸

7 G. E. Hein, “The constructivist...”, 21–23; Dž. I. Hajn, nav. delo, 499; E. Hooper-Greenhill, *Museums and the Shaping...*, 200.

8 J. H. Falk and L. D. Dierking, *The Museum Experience Revisited*, New York, 2016, 26–29. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781315417844_A27018099/

Када су ова три аспекта уравнотежена, музеј постаје интегрисано окружење учења, што је посебно важно у раду са децом и младима.

Учење кроз искуство и игру

Конструктивистички модел у музејској пракси блиско је повезан са принципима експерименталног и доживљајног учења, према којима знање настаје кроз процес искуства, рефлексije, концептуализације и примене.⁹ У музејском контексту то се најчешће реализује кроз радионице, интерактивне поставке и партиципативне програме.

Код деце предшколског и школског узраста, креативне радионице представљају идеалан модел за овакав тип учења. Кроз игру, уметничко стварање, симулацију и експеримент, деца развијају когнитивне, емоционалне и социјалне компетенције, истовремено градећи однос према културном наслеђу.

Музејска радионица, као педагошки формат, истовремено комбинује интерактивно учење, стваралаштво и социјалну интеракцију, чиме се остварују образовни, васпитни и културни циљеви.

Музејска педагогија у Србији – између теорије и праксе

Традиционално усмерени на сакупљање, конзервацију и заштиту збирки, музеји су деценијама били институције фокусиране превасходно на чување културног, историјског и природног наслеђа. Међутим, током друге половине 20. века, а посебно у 21. веку, долази до значајних промена у приступу музејској пракси: пажња се све више усмерава ка посетиоцима и едукацији, а комуникација музеја са публиком постаје централни аспект рада. У овом контексту, музеји се трансформишу у активне просторе учења, интеракције и друштвеног ангажмана, нудећи посетиоцима могућност да кроз креативне и интерпретативне активности самостално конструишу знање и осете значај културног наслеђа,¹⁰ док музејска педагогија постепено постаје централни инструмент кроз који музеји остварују своју образовну и културну мисију.

Развој музејске едукације у Србији последњих деценија указује на постепено јачање свести о значају рада са публиком, али истовремено открива и бројне структурне и институционалне изазове. Музејска едукација је дуго била третирана као пратећа активност изложбене делатности, без јасно дефинисаног статуса равноправне музејске функције. Иако се у новијем периоду све чешће препознаје њен значај, у пракси и даље изостаје системско и доследно укључи-

preview-9781315417844_A27018099.pdf; Džon H. Folk, Lin D. Dirking i Marijana Adams, nav. delo, 470–471.

9 D. A. Kolb, *Experiential learning: experience as the source of learning and development*, New York, 1984, 20–26.

10 А. Савић и С. Врзић, нав. дело, 11.

вање педагошке делатности у стратешко планирање музејског рада.¹¹

Један од кључних проблема представља недовољно институционално препознавање музејске педагогије у односу на друге музејске струке. У бројним музејима едукативни програми у великој мери зависе од личног ангажовања и ентузијазма појединаца, а не од јасно дефинисаних стратегија развоја публике. Недостатак стручних кадрова, ограничена финансијска средства и недовољна техничка опремљеност додатно утичу на обим, континуитет и квалитет педагошких активности. Посебан изазов представља и недовољно развијен систем континуираног стручног усавршавања музејских педагога, због чега се знања и компетенције најчешће стичу кроз појединачне семинаре, конференције и сарадњу са међународним организацијама.¹²

Упркос наведеним ограничењима, музејска пракса у Србији показује да ова област поседује значајан развојни потенцијал. Поједини музеји, као што су Народни музеј Србије, Музеј Војводине, Етнографски музеј, Природњачки музеј, Музеј рудничко-таковског краја, Народни музеј Лесковац, Народни музеј Кикинда, Завичајни музеј Књажевац, Музеј Крајине и други, систематски развијају едукативне програме који превазилазе оквире тради-

ционалног вођења кроз изложбе. Ови програми подстичу активно учешће публике, интерпретацију наслеђа кроз игру, стваралачки процес и лични доживљај, као и сарадњу са образовним институцијама и локалном заједницом. Посебна пажња све више се усмерава ка инклузивним програмима, приступачности музејских садржаја различитим друштвеним групама и развоју дигиталних образовних платформи.

Музејска педагогија у Србији данас се налази у процесу трансформације. Савремени теоријски оквири, који музеј дефинишу као образовни и друштвено ангажовани простор, све више утичу на практичне моделе рада. Ипак, да би се остварила пуна интеграција теорије и праксе, неопходно је системско унапређење институционалне подршке, јачање стручних кадрова и развој дугорочних стратегија рада са публиком.

Упркос наведеним изазовима, у музејској пракси у Србији уочљиви су процеси који указују на постепено јачање педагошке функције музеја. У том контексту, музејска педагогија у Србији постепено прелази из домена маргиналних образовних активности у суштинску и интегралну функцију музејског деловања. Примери попут Музеја Крајине показују да музеји, кроз креативне радионице и интерактивне програме, могу функционисати као живи центри културе и знања, који активно укључују заједницу и значајно обогаћују искуство посетилаца.

11 D. Latinčić i D. Kiurski, "Muzejska edukacija u Srbiji: stanje i izazovi", u: *ICOM Srbija: časopis nacionalnog komiteta međunarodnog saveta muzeja – Srbija*, br. 17/18, (Beograd), 2023, 15–17.

12 Isto.

Музеј Крајине као простор информалног образовања

Кратак историјат и савремени контекст

Музеј Крајине у Неготину основан је 1934. године, на иницијативу виђенијих Неготинаца, као институција посвећена очувању културне, историјске и уметничке баштине Неготинске Крајине. Данас представља један од најзначајнијих регионалних музеја у Србији, са комплексном структуром која обухвата више организационих јединица: Централну зграду са археолошким, етнолошким, историјском и уметничком поставком, Родну кућу Стевана Мокрањца и Музеј Хајдук Вељка. Поред тога што документује и чува културно наслеђе овог подручја, музеј има изразито развијену едукативну и културну функцију, у којој педагошка служба заузима важно место.

Током последње деценије, Музеј Крајине доживео је значајну трансформацију у свом приступу јавности: од класичног изложбеног музеја, усмереног преваходно на презентацију збирки, постао је отворен образовно-културни центар. Овај процес прати увођење нових интерпретативних приступа, интерактивних програма и интензивне сарадње са образовним институцијама на свим нивоима. У складу са европским музеолошким тенденцијама, музеј настоји да *оживи* културно наслеђе, чинећи га разумљивим, доступним и доживљивим за све генерације. Кроз креативне радионице, деца се упознају са локалном историјом, народном културом и

уметничким техникама, истовремено развијајући критичко мишљење, креативност и осећај за заједницу.

Педагошка служба као носилац едукативне мисије

Педагошка служба Музеја Крајине, која ове године навршава 54 године постојања, има кључну улогу у остваривању едукативне функције музеја. Њен рад заснива се на принципима музејске комуникације, доживљајног учења и партиципативног приступа, који подразумевају активно учешће публике у процесу сазнавања. Кустос педагог, у сарадњи са музејским водичем и другим стручним сарадницима (историчарком уметности, документаристом, кустосом сарадником за просторно очување музејског комплекса и вишом књижничарком), развија и реализује програме намењене различитим категоријама посетилаца, са посебним акцентом на децу и младе.

Основни циљ делатности педагошке службе је да приближи музејску грађу различитим узрастима, преводећи сложене појмове културе, историје и уметности на језик разумљив и инспиративан за најмлађе. Програмски приступ обухвата развијање когнитивних, емоционалних и социјалних компетенција кроз активности које спајају игру, стваралаштво и учење.

У остваривању ових циљева, посебна вредност рада педагошке службе Музеја Крајине огледа се у томе што она не делује изоловано, већ у сталној сарадњи са образовним институцијама на територији

општине Неготин. Сарадња са школама и предшколским установама остварује се кроз заједничке пројекте, тематске програме, посете изложбама и реализацију креативних радионица. На тај начин музеј постаје продужетак школског простора, али у много слободнијем, инспиративнијем и искуственом облику.

Педагошка пракса Музеја Крајине, која се развија у оваквом институционалном и образовном оквиру, у великој мери почива на конструктивистичком моделу учења, који се у музеју реализује кроз директно искуство, експериментисање и стварање.¹³ Уместо једносмерног преношења информација, активности су осмишљене тако да омогућавају самостално откривање, истраживање и креативно тумачење.

У оквиру радионица, кустос педагог делује као посредник и помагач (фацитатор) процеса учења – он подстиче, усмерава и отвара простор за дијалог, али не намеће готова решења. Посетиоци, посебно деца, имају прилику да у интеракцији са музејским предметима, изложбеним амбијентом и другима, граде сопствена значења и сазнања. Оваква пракса у потпуности одговара моделу учења у три контекста који су формулисали Џон Х. Фолк и Лин Д. Диркинг: лични, социокултурни и физички контекст.¹⁴ На пример, радионице које се реализују у амбијенту актуелних изложби (као што су *Гоблени – слике концем обојене*,

Трагом вина или Уметност на дар) повезују садржај изложбе са активним стваралачким ангажманом деце. Тај интегрисани приступ учењу омогућава да се теоријска знања претварају у лично искуство, а музејски простор постаје жива учионица.

Управо због оваквог приступа, рад са децом предшколског и млађег школског узраста представља темељ развоја музејске публике. У том смислу, Музеј Крајине посвећује посебну пажњу стварању позитивног првог искуства са музејом. Радионице као што су: *Ускришња радионица, Хемија, Момчило и ми, Боцкај и слику скоцкај, Цртање дарова уметности и Азбука Музеја Крајине* представљају континуитет у раду са децом, при чему свака од њих има свој специфичан циљ, методологију и педагошки ефекат.

Ове радионице не само да подстичу развој когнитивних и креативних способности, већ и граде емоционалну везу између детета и музеја. То искуство често постаје полазна тачка за касније разумевање значаја културног наслеђа, као и за стварање навике посећивања културних установа. Поред тога, музеј на овај начин делује и као посредник у процесу интергенерацијског преношења културних вредности, повезујући традицију и савремени начин живота кроз активност, игру и стваралаштво.

Остваривање овако сложених педагошких циљева захтева и интердисциплинарни приступ у осмишљавању и реализацији програма. Једна од највећих вредности педагошког рада у Музеју Крајине јесте интердисциплинарност. Свака радионица

13 О. Džinkić i J. Milutinović, "Učenje u muzeju u svetlu konstruktivističke teorijske osnove", u: *Zbornik odseka za pedagogiju*, Sveska 28, Novi Sad, 2019, 93–108.

14 J. H. Falk and L. D. Dierking, *The Museum Experience...*, 23–29.

је резултат сарадње кустоса педагога са стручњацима различитих профила: историчарком уметности, документаристом, вишим књижничарем, музејским водичем, па чак и природњацима или уметницима. Та сарадња омогућава да садржаји буду богатији, а приступ свеобухватнији.

Пример добре праксе представља радионица *Хемија, Момчило и ми*, у којој је научни садржај (хемијски експерименти) повезан са културно-историјским контекстом живота и рада Момчила Ст. Мокрањца, док радионица *Грожђе у бојама прошлости* обједињује пољопривредну традицију и уметнички израз. Овакви програми у музеј уносе нове педагошке и културолошке димензије, показујући да он није само чувар прошлости, већ активни учесник у образовању и стварању друштвених вредности.

Кроз програме педагошке службе, Музеј Крајине остварује и значајну друштвену и инклузивну функцију. Организовањем радионица у сарадњи са локалним школама и предшколским установама, музеј се позиционира као отворен и приступачан простор. Деца из сеоских школа, која често немају редовне могућности посета културним установама, добијају прилику да кроз радионице учествују у културном животу заједнице.

Сагледан у ширем друштвеном контексту, Музеј Крајине остварује своју образовну мисију, али постаје и фактор друштвене кохезије и културне демократизације, што га сврстава међу најзначајније институције културе у општини Неготин.

Анализа и интерпретација креативних радионица у Музеју Крајине

У овом поглављу анализиране су и интерпретиране одабране креативне радионице које су се током година реализовале у Музеју Крајине и његовим изложбеним просторима. Изабрани примери не представљају потпун преглед свих реализованих програма, већ репрезентативан узорак који илуструје различите моделе музејске педагогије, интердисциплинарне приступе и методе рада са различитим узрасним групама. Њихова анализа омогућава сагледавање улоге музеја као активног образовног простора у коме се културно наслеђе тумачи, проживљава, ствара и преноси.

1. Ускршња радионица – традиција као основа креативног учења

Контекст и концепт

Ускршња радионица представља један од најзначајнијих педагошких програма Музеја Крајине, који се реализује сваке године уочи најрадоснијег хришћанског празника – Ускрса. Ова радионица настала је као спој традиције, игре и ликовног стваралаштва у процесу неформалног учења. Концепт радионице се ослања на идеју музеја као простора *живог наслеђа*¹⁵, где се обичаји

¹⁵ Нематеријално културно наслеђе или како се често назива *живо наслеђе*, означава праксе, приказе, изразе, знања, вештине, као и инструменте, предмете, артефакте и културне просторе који су с њима повезани, које заједнице, групе и у појединим случајевима, појединци, препознају као део свог културног наслеђа. Оно се преноси с генерације на

Ускршња радионица, 2025. године

и симболи празника не представљају као статични експонати, већ као део искуства које деца активно доживљавају и тумаче.

Учесници радионице су деца предшколског узраста из ПУ *Пчелица*, што условљава избор метода рада, визуелних и наративних садржаја, као и динамику активности. Радионица се ослања на кон-

генерацију, заједнице и групе га изнова стварају, у зависности од окружења, њихове интеракције са природом и историје, пружајући им осећај идентитета и континуитета. На тај начин промовишу поштовање културне разноликости и људске креативности. Закон о културном наслеђу, *Службени гласник РС*, број 129 од 28. децембра 2021.

структивистички модел учења, према којем деца граде знање кроз сопствено искуство, истраживање и креативно изражавање.¹⁶ Комбиновањем разговора и практичног рада, активности омогућавају повезивање когнитивног, емоционалног и искуственог учења.

Циљеви

Основни циљ радионице је упознавање деце са симболиком и обичајима везаним за Ускрс, као и да подстакне креативност кроз ликовно-уметнички израз. Аналитички посматрано, циљеви се могу поделити на:

¹⁶ G. E. Hein, "The constructivist...", 21–23.

- Образовни: Упознавање деце са симболом празника, значењем боја, облицима и традиционалним начинима украшавања укршњих јаја, као и развијање разумевања улоге обичаја у културном животу заједнице.

- Функционални (развојни): Подстицање развоја fine моторике, визуелне перцепције, креативног мишљења и способности индивидуалног ликовног изражавања.

- Социјално-културни: Развијање осећаја припадности културној традицији, подстицање сарадње, заједничког рада и позитивне комуникације међу учесницима.

- Креативни циљеви: Омогућавање деци да кроз уметничко стваралаштво изразе лични доживљај празника и традиције.

Методологија и примене

Методолошки, радионица следи принцип конструктивистичког учења и искуственог приступа.¹⁷ Кустос педагог радионицу започиње разговором и причом о празнику, што омогућава постепено увођење деце у тему и подстиче њихову радозналост и емоционално укључивање. Овај приступ одговара Хупер-Гринхиловој концепцији *наративног музеја* у којем учење почиње од личног ангажмана и емоције.¹⁸

Практични део радионице обухвата ликовно стваралаштво у којем деца користе различите материјале (боје, папир, налепнице

и природне материјале) како би украсила јаја и симболе празника. Активности су осмишљене тако да омогућавају слободно и индивидуално изражавање, уз истовремено подстицање заједничког рада и размене идеја.

Педагошки и музеолошки ефекти

Са педагошког становишта, радионица је допринела развоју осећаја за лепо, маште, као и јачању емоционалног односа деце према традицији и културном наслеђу. Посебан значај радионице огледа се у интерактивном односу који се развија између деце, васпитача, музејског водича и кустоса педагога, чиме музеј постаје простор дијалога, сарадње и заједничког стварања.

Са музеолошког становишта, радионица представља пример активне интерпретације нематеријалног културног наслеђа. Традиционални обичај фарбања јаја трансформисан је у искуствени образовни процес који омогућава деци да упознају културне вредности и да их лично доживе.

Резултат

Резултати радионице потврдили су да се традиционални обичаји, када су интерпретирани кроз активно и креативно учешће деце, могу успешно интегрисати у савремене облике музејске едукације и учинити музеј релевантним простором учења за најмлађу публику.

17 A. Vitkomb, "Interaktivnost: razmišljanje van okvira uobičajenog", u: *Vodič kroz muzejske studije*, prired. Šeron Makdonald, Beograd, 2014, 517–518.

18 Dž. I. Hajn, *nav. delo*, 499.

2. Едукативна радионица *Хемија, Момчило и ми* – интердисциплинарност као модел учења у музеју

Контекст и концепт

Повод за покретање радионице *Хемија, Момчило и ми* било је отварање меморијалне поставке посвећене проф. др Момчилу Ст. Мокрањцу, сину Стевана Мокрањца, у родној кући славног композитора 2022. године. Од те године, радионица се реализује сваког априла, на дан рођења проф. др Момчила Ст. Мокрањца, чиме Музеј Крајине успоставља и одржава континуитет у обележавању живота и научног доприноса овог значајног хемичара. Конципирана као програм који повезује науку и културу, уметност и историју, радионица представља изузетан пример интердисциплинарне музејске педагогије и савременог приступа интерпретацији научног и културног наслеђа.

Полазиште радионице јесте идеја да музеј није само место чувања културних добара, већ и простор експеримента, истраживања и дијалога између различитих области знања. Кустос педагог је, у сарадњи са професорима хемије и музејским водичем, осмислила концепт у коме ученици Гимназије изводе хемијске експерименте, док их посматрају млађи ученици и предшколци. На овај начин реализује се Хајнов принцип *учења у заједници*, где се знање гради кроз социјалну интеракцију и непосредно искуство.¹⁹

Програм је постављен у меморијалном амбијенту, што доприноси дубљем разу-

мевању контекста личности и дела Момчила Мокрањца као научника, универзитетског професора и грађанина свог времена. Та корелација историјске меморије и савремене интерпретације представља снажан музеолошки оквир за искуствено учење.

Циљеви

Циљеви радионице су вишеслојни и осмишљени тако да обухвате образовне, функционалне, социјалне и културне димензије учења:

- Образовни циљеви: Упознавање са животом и научним радом проф. др Момчила Ст. Мокрањца и основним принципима хемије кроз практичне експерименте, као и развијање свести о повезаности научног и културног наслеђа.
- Функционални (развојни): Подстицање научне радозналости, логичког мишљења, способности посматрања и закључивања, као и развој комуникационих и презентационих вештина код ученика који демонстрирају експерименте.
- Социјално-културни: Подстицање сарадње између ученика различитих узраста, развијање међугенерациског учења и развој свести о јединству културног и научног наслеђа, као и о значају личности које су, кроз породичне, културне и историјске везе, укључене у музејске наративе националне културе.
- Креативно-истраживачки: Подстицање истраживачког духа и интересовања за научно експериментисање кроз визуелно атрактивне и безбедне огледе.

19 G. E. Hein, "The constructivist...", 21–23.

- Музеолошки: Позиционирање музеја као простора за интеграцију науке и културе.

Методологија и примене

Методолошки приступ радионице заснива се на искуственом и конструктивистичком моделу учења, у којем се знање гради кроз активност, сарадњу и непосредно искуство. Програм је реализован у две међусобно повезане фазе:

- Едукативни део (теоријски увод):

Кустос педагог уводи учеснике у причу о Момчилу Мокрањцу, његовом научном раду и историјском контексту. Потом се објашњавају основни хемијски појмови и принципи који ће бити демонстрирани. Овај наративни приступ омогућава учесницима да тему сагледају кроз личну причу и културни контекст.

- Практични део (експериментални рад):

Ученици Гимназије, под надзором свог професора и кустоса педагога, изводе експерименте попут промена боја раствора, реакција киселина и база, и безбедних визуелних демонстрација. Посматрањем, постављањем питања и учешћем у дискусији, млађи учесници активно граде разумевање научних појава.

Кроз овај метод остварује се оно што Фолк и Диркинг називају *интерактивним моделом музејског искуства* – учење које се одвија унутар личног, социокултурног и физичког контекста.²⁰ Ученици не усвајају

пасивно знање, већ га заједнички граде кроз активност, питања и дискусију.

Педагошки и музеолошки ефекти

Педагошки ефекти ове радионице огледају се у развоју:

- научног начина мишљења, логичког расуђивања и разумевања узрочно-последичних односа;

- међугенерациске комуникације, јер гимназијалци преузимају улогу *младих едукатора*;

- мотивације за учење, јер млађи ученици и предшколци спонтано усвајају појмове путем визуелног и емпиријског доживљаја.

Музеолошки, ова радионица је значајна јер редефинише функцију музеја као мултидисциплинарног центра учења. Уместо традиционалног приказивања предмета, музеј постаје место где се знање експериментално открива, повезује и практично демонстрира, кроз примену елемената експерименталне, односно лабораторијске методе, прилагођене музејском контексту.

Резултат

Резултати радионице показали су да је овај модел рада повећао интересовање ученика за природне науке, али и оснажио свест о културној вредности научног наслеђа. Преношење знања кроз сарадњу и дијалог створило је трајне обрасце позитивног односа према учењу и култури.

20 Dž. H. Folk, L. D. Dirking i M. Adams, nav. delo, 470–471.

Креативна радионица Хемија, Момчило и ми, 2024. године

3. Креативна радионица *Боцкај и слику скоцкај* – очување живог наслеђа кроз традиционалне технике

Контекст и концепт

Радионица *Боцкај и слику скоцкај* реализована је у Музеју Хајдук Вељка, у амбијенту изложбе *Гоблени – слике концем обојене*, као део програма који прати тематске изложбе посвећене традиционалним уметничким техникама, чији је аутор кустос педагог Музеја Крајине. Амбијент изложбе био је интегрални део наставног и креативног процеса: ученици су током радионице имали прилику да истовремено посматрају изложбене гоблене и сами се опробају у изради својих минијатурних везова по готовим шемама. На тај начин, изложбени простор је постао активна учионица, што је

у потпуности у складу са концептом *учења у контексту*²¹, у којем се музеј сагледава као простор у коме се теоријско знање, посматрање и практичан рад прожимају у јединствено искуство учења.

Ова радионица је својом тематиком и изведбом савршено одговорила годишњој²² теми Дана европске баштине – *Живо наслеђе*. Усмерена је на праксе, знања и вештине које су се преносиле са генерације на генерацију, а које се и данас користе, што одговара UNESCO дефиницији *нематеријалног културног наслеђа* као облика колективног сећања и идентитета.²³

21 G. E. Hein, "The constructivist...", 21–23.

22 Радионице веза *Боцкај и слику скоцкај* реализоване су у 2023. години.

23 Закон о потврђивању конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа. *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 1/2010.

Циљеви

Основни циљ радионице био је упознавање ученика са традиционалном техником веза као делом културног наслеђа, као и подстицање личног креативног односа према традиционалним уметничким формама.

Циљеви радионице били су мултидисциплинарно формулисани, обједињујући културне, педагошке и друштвене аспекте музејске едукације:

- Образовни: Упознавање ученика са техником, мотивима и симболиком гоблена и текстилне уметности, као и разумевање значаја традиционалних ручних техника у културном животу заједнице.

- Функционални (развојни): Подстицање развоја fine моторике, пажње, концентрације, стрпљења, визуелног и просторног мишљења кроз практичан рад на везу.

- Социјално-културни: Развијање сарадње, колективног рада и свести о значају очувања традиционалних вештина као дела локалног културног идентитета.

- Креативни: Омогућавање ученицима да кроз избор мотива и начин израде изразе лични доживљај традиције и естетских вредности.

- Музеолошки циљ: Оживљавање изложбеног простора кроз учешће публике и стварање интерактивног односа између посетилаца и музејских предмета.

Методологија и примене

Методолошки приступ радионице заснива се на искуственом и конструктивистичком моделу учења, где се знање стиче кроз непосредан рад, експериментисање и повезивање са личним доживљајем.

Радионица је реализована у неколико међусобно повезаних фаза:

1. Уводна фаза – интерпретација изложбе:

Кустос педагог упознаје ученике са изложбом гоблена, њиховом техником, мотивима и историјским контекстом. Разговор је вођен интерактивно, подстичући ученике да посматрају детаље, постављају питања и износе своја запажања.

2. Практична фаза – израда гоблена:

Ученици, уз стручну подршку кустоса педагога, вишег кустоса историчара уметности и музејског водича, приступају изради својих гоблена по готовим шемама, користећи вунене конце и платно. Сваки ученик бира мотив који му се највише допада, што подстиче индивидуалност и лични избор унутар традиционалног оквира.

3. Рефлексивна фаза – разговор и анализа:

На крају радионице, учесници представљају своје радове и говоре о утисцима, изазовима и лепоти самог процеса. Кроз овај део реализује се оно што Фолк и Диркинг описују као *рефлексивно учење у музејском контексту*, где искуство добија своје значење тек кроз разговор и заједничку интерпретацију.²⁴

24 J. H. Falk and L. D. Dierking, *The Museum Experience...*, 23–34.

Креативна радионица *Боцкај и слику скоцкај*,
2023. године

Педагошки и музеолошки ефекти

Педагошки резултати радионице били су вишеструки. Ученици су:

- усвојили основне технике веза и разумели како се традиционалне вештине преносе са генерације на генерацију;
- развили концентрацију, стрпљење и осећај за детаљ;
- стекли свест о томе да ручни рад има културну и емоционалну вредност, а не само практичну функцију;
- показали висок степен интересовања и задовољства у процесу рада.

Музеолошки гледано, ова радионица је значајна јер музеј трансформише у *простор живог наслеђа*, место где се знање не само излаже већ и ствара. Интерактивни приступ

омогућио је музеју да превазиђе пасивну улогу чувара предмета и да постане активни медијатор културног памћења.

Резултат

Остварени резултати потврђују да овакве активности, ослоњене на традиционалне технике и савремене педагошке принципе, имају дугорочни утицај на културну писменост, креативни развој и емоционалну повезаност деце са наслеђем.

4. Креативна радионица *Грожђе у бојама прошлости* – интерпретација традиције кроз игру и стваралаштво

Контекст и концепт

Креативна радионица *Грожђе у бојама прошлости* реализована је у галерији Музеја Хајдук Вељка у организацији педагошке службе Музеја Крајине, као пратећи програм изложбе *Трагом вина*, чији су коаутори етнолог музејски саветник и виши књижничар Музеја Крајине. Радионица је осмишљена као интегративни едукативни програм који кроз игру, стваралаштво и искуствено учење приближава најмлађим посетиоцима локалну традицију виноградарства и винарства.

Учесници радионице били су ученици IV разреда Основне школе *Бранко Радичевић* из Неготина. Уводни део радионице обухватао је разговор о виноградарству и винарству као деловима материјалне и духовне баштине Неготинске Крајине. О значају ових

заната говорио је кустос Музеја, мастер инжењер пољопривреде, који је на занимљив и приступачан начин деци приближио технике гајења винове лозе и процес производње вина, као и експонате традиционалног винарства и виноградарства.

Ова радионица представља пример интердисциплинарне музејске праксе, јер повезује педагогију, етнологију и пољопривреду у јединствено искуство учења. Као што истиче Хупер-Гринхил, оваквим активностима музеји постају простори *активног сазнавања*, где посетиоци не примају само информације, већ их проживљавају кроз чула, емоције и стваралачки чин.²⁵

Циљеви

Радионица је конципирана тако да истовремено испуни више нивоа циљева:

- **Образовни:** Упознавање деце са традиционалним начином гајења винове лозе и производње вина у Неготинској Крајини, као и са музејским предметима који сведоче о виноградарству и винарству као важним сегментима локалне културне историје; развијање разумевања везе између природних процеса, људског рада и културног наслеђа.

- **Функционални (развојни):** Развијање способности посматрања, повезивања и логичког размишљања кроз упознавање процеса од гајења лозе до производње вина; подстицање fine моторике, координације и концентрације кроз моделовање облика од пластелина.

²⁵ E. Hooper-Greenhill, *Museums and the Shaping ...*, 1–8; A. Huper-Grinhil, *nav. delo*, 521–540.

- **Социјално-културни:** Подстицање сарадње, комуникације и размене идеја међу учесницима; развијање осећаја припадности локалној заједници и поштовања према традиционалним занимањима и обичајима који обликују културни идентитет Неготинске Крајине; јачање свести о културном наслеђу као важном делу личног и заједничког идентитета.

- **Креативни:** Подстицање маштовитог изражавања и fine моторике кроз обликовање предмета од пластелина; омогућавање деци да кроз креативни рад визуелно и симболички интерпретирају традиционалне садржаје.

Методологија и примене

Методолошки приступ радионице заснива се на искуственом учењу и конструктивистичком моделу, где се учесници активно ангажују у процесу стварања значења.

Радионица је имала три фазе:

1. Едукативна фаза – интерпретација културне баштине:

Кустос сарадник за музејско очување музејског комплекса – мастер инжењер пољопривреде, уз употребу фотографија, предмета из етнолошке збирке и прича из прошлости, представио је процес гајења лозе и прављења вина. На овај начин деца су уведена у тему кроз мултисензорно искуство које обједињује визуелно, слушно и когнитивно учење.

2. Креативна фаза – практичан рад:

Под вођством кустоса педагога и музејског водича, ученици су од пластелина

обликовали гроздове, корпе, косире и друге предмете повезане са виноградарством. Овом активношћу подстакнуто је стваралачко мишљење и вежбана моторика, док је истовремено одржана корелација са темом изложбе.

3. Рефлективна фаза – разговор и повезивање искуства:

Ученици су заједно анализирали своје радове, разговарали о томе шта су научили и како изгледа традиционални живот виноградача. Размена утисака и тумачење сопственог рада помогли су им да разумеју дубљи смисао радионице, везу између културе, природе и заједнице.

Методички посматрано, овај програм комбинује демонстрацију, дијалог, игру и практичан рад, што омогућава деци различитих стилова учења да се укључе и остваре успех.

Педагошки и музеолошки ефекти

Радионица *Грожђе у бојама прошлости* показала је изузетну ефикасност у повезивању културног наслеђа и савремених образовних циљева.

Педагошки ефекти:

- деца су развила интересовање за локалну историју, занате и традиционалне вештине;
- унапређене су фина моторика, координација и визуелна перцепција кроз обликовање и стварање;
- кроз разговор и тимски рад подстакнут је социјални и емоционални развој;
- деца су стекла искуство учења заснованог на истраживању и искуству, а не на пасивном слушању.

Музеолошки ефекти:

- изложба *Трагом вина* добила је нову димензију – трансформисана је из пасивног у интерактивни простор;

Креативна радионица *Грожђе у бојама прошлости*, 2025. године

- музеј се позиционирао као активни медијатор културног памћења и информалног образовања;

- створен је модел радионице који интегрише знање кустоса различитих профила (педагог, етнолог, агроном) и тиме показује вредност интердисциплинарности у савременој музејској пракси.

Резултат

Резултати радионице показују да су деца, кроз активан и креативан рад, успешно повезала појмове виноградарства и винарства са свакодневним животом и културном традицијом Неготинске Крајине, при чему је изложба функционисала као полазиште за разумевање локалног наслеђа.

5. Креативна радионица *Цртање дарова уметности* – од посматрања до личног стваралаштва

Контекст и концепт

Креативна радионица *Цртање дарова уметности* реализована је као пратећи про-грам изложбе *Уметност на дар – Нада Којић*, на којој су представљена уметничка дела која је ова академска сликарка поклонила Музеју Крајине, а чији је аутор виша кустоскиња историчарка уметности. Радионица представља пример интегрисане музејске праксе која повезује педагошку делатност и стручни кустоски рад, у овом случају кроз сарадњу кустоса педагога са вишом кустоскињом историчарком уметности. Циљ оваквог приступа био је да се

посетиоцима, деци предшколског узраста, омогући непосредан доживљај уметничких дела и подстакне њихово сопствено ликовно изражавање.

Радионица је одржана у галерији Музеја Хајдук Вељка, у организацији педагошке службе Музеја Крајине. Водиле су је кустос педагог, виша кустоскиња историчарка уметности и музејски водич. Учесници су били малишани ПУ *Пчелица*.

Идејна основа радионице заснована је на промишљању уметности као *дара који се дели*, чиме се код деце подстиче емоционална, естетска и социјална димензија уметничког доживљаја. Радионица је постављена у непосредан простор изложбе, чиме је реализован принцип *учења у музејском контексту* – искуствено учење које произилази из директног сусрета са оригиналним уметничким делима.²⁶

Оваква поставка у складу је са конструктивистичким моделом образовања у музејима који наглашава активно учешће, лични доживљај и креирање значења. Деца нису била само посматрачи изложбе, већ су кроз сопствено ликовно стварање *доживела* уметност као процес размене, инспирације и повезивања са заједницом.

Циљеви

Циљеви радионице могу се сагледати кроз следеће функционалне целине:

- Образовни: Упознавање деце са изложбом и уметничким опусом Наде Којић кроз непосредан контакт са оригиналним

26 J. H. Falk and L. D. Dierking, *The Museum Experience...*, 23–34.

делима; развијање способности визуелног опажања и разумевања основних елемената ликовног изражавања: боје, линије, облика и композиције; подстицање свести о уметности као облику комуникације и поклона који носи емоцију и поруку.

- Функционални (развијни): Развијање фине моторике, координације покрета и концентрације кроз практичан ликовни рад; подстицање когнитивног развоја, маште и способности симболичког мишљења; јачање самопоуздања кроз процес самосталног стварања.

- Социјално-културни: Развијање сарадње, емпатије и уважавања различитих идеја и начина изражавања; подстицање разумевања уметности као културне вредности која се дели унутар заједнице; јачање односа деце према музеју као простору културног и друштвеног окупљања.

- Креативни: Подстицање личног уметничког израза кроз интерпретацију изложених дела; развијање способности преносења емоција, утисака и идеја путем визуелног стваралаштва; подстицање слободног и маштовитог приступа уметничком процесу.

- Музеолошки: Упознавање најмлађих са улогом музеја као простора стварања и откривања, а не само чувања, као и јачање интеракције између кустоса, педагога и публике, као модела савремене музеолошке праксе.

Методологија и примене

Методологија радионице заснивала се на принципима конструктивистичког учења и

учења кроз искуство, који полазе од идеје да дете активно гради знање кроз лични доживљај, стварање и рефлексију.

Примена у пракси:

1. Уводни део (интерактивно вођење кроз изложбу) – Виша кустоскиња историчарка уметности упознала је учеснике са изложеним делима, техникама и мотивима сликарства Наде Којић, користећи прилагоден и интерактиван приступ. Разговор је био заснован на подстицању визуелног запажања и личног доживљаја уметничких дела.

2. Разговор и анализа утисака – Кустос педагог водила је разговор са децом о томе како доживљавају боје, облике и емоције које препознају у уметничким делима. Ова фаза омогућила је учесницима да развијају способност интерпретације визуелних садржаја и вербализације сопственог доживљаја.

3. Креативна фаза – Деца су, инспирисана уметничким делима са изложбе, креирала сопствене дарове уметности користећи бојице, пастеле и темпера боје. Задатак је био слободан, али тематски усмерен: изразити шта за њих представља дар или шта би они поклонили неком другом кроз уметност.

4. Завршна презентација и рефлексија – На крају радионице, учесници су изложили своје радове у галеријском простору. Кустос педагог је са децом разговарала о томе шта су нацртали, зашто су изабрали одређене мотиве и шта за њих значи *поклон уметности*. Овај сегмент је реализован као

Креативна радионица *Цртање дарова уметности*, 2025. године

део процеса *рефлексивног учења* – деца уче кроз разговор, емоционалну артикулацију и анализу сопственог рада.

Оваква структура комбиновала је наративну, демонстрациону, практичну и рефлексивну методу, чиме је обезбеђен холистички приступ учењу и активно укључивање полазника у процес стицања знања.

Педагошки ефекти:

- Радионица је допринела развоју креативног мишљења и самосталног изражавања код деце.
- Учесници су научили да уметничко дело није нешто удаљено и недодирљиво, већ нешто што може да се доживи, разуме и инспирише лични израз.

- Развијен је осећај естетског вредновања уметности и разумевање визуелног језика.

- Деца су, кроз практичан рад, развијала фину моторику, концентрацију и маштовитост.

- Подстакнута је емоционална интелигенција – деца су изражавала своја осећања кроз боју, форму и симболику.

- Развијена је социјална интеракција и емпатија кроз сараднички рад и међусобну подршку.

Музеолошки ефекти:

- Радионица је допринела оживљавању изложбеног простора и активирању публике најмлађег узраста.

- Остварена је синергија између различитих музејских струка, педагогије и историје уметности, што је унапредило интердисциплинарни карактер музејске едукације.

- Позитивна реакција деце и васпитача потврдила је важност стварања мостова између изложби и образовних програма.

- Радионица је послужила као модел за интегрисање изложбених и едукативних садржаја у јединствену целину.

- Створено је окружење у којем су се уметничка дела и деца међусобно *огледала*, музеј је постао простор дијалога између уметности, васпитања и заједнице.

Резултати:

- Деца су створила бројне маштовите и емотивне радове, који су постали видљив доказ успешности методолошког приступа.

- Ојачана је веза између музеја и локалних предшколских установа, што је резултирало новим позивима за сарадњу.

- Радионица је допринела афирмацији Музеја Крајине као простора отвореног за инклузивно и искуствено учење.

6. Креативна радионица *Азбука Музеја Крајине* – упознавање музејских предмета кроз игру и цртање

Контекст и концепт

Креативно-едукативна радионица *Азбука Музеја Крајине* представља један од најзначајнијих и методолошки најкомплекснијих педагошких пројеката педагошке службе

Музеја Крајине. Радионица је настала као ауторски пројекат кустоса педагога, у оквиру истоимене публикације и изложбе, са циљем да се музејске збирке приближе деци предшколског и млађег школског узраста кроз њима близак образовни модел – азбуку.

Изложба је конципирана по принципу словног низа, *од А до Ш*, где је свако слово представљено музејским предметом из различитих збирки (археолошке, историјске, етнолошке и уметничке). Оваква структура омогућава деци да културно наслеђе доживе као логички и визуелно повезан систем, у коме се слова, појмови и предмети међусобно надопуњују.

Радионица је осмишљена као интерактивна шетња кроз изложбени простор, уз попуњавање радних свезака које садрже задатке, асоцијативне игре, мозгалице и ликовне активности. Оваквим приступом музеј је постао простор интеграције наставних садржаја (језичких, уметничких, историјских и логичких), чиме је у потпуности реализован концепт конструктивистичког учења, у коме дете активно гради знање кроз искуство.²⁷

Циљеви

Радионица *Азбука Музеја Крајине* била је усмерена ка развоју више нивоа компетенција и вредности. Циљеви радионице могу се сагледати кроз следеће функционалне целине:

- Образовни: Упознавање деце са музејским предметима и њиховим културно-

27 Dž. H. Folk, L. D. Dirking i M. Adams, nav. delo, 470–471; O. Džinkić i J. Milutinović, nav. delo, 93–108.

историјским значењем; развијање способности повезивања слова, појмова и визуелних симбола; учење азбуке кроз контекст културног наслеђа.

- Функционални (развојни): Развијање когнитивних способности, логичког повезивања и решавања задатака; подстицање пажње, концентрације и визуелног памћења; развијање fine моторике и креативног мишљења кроз ликовно изражавање и решавање задатака у радним свескама.

- Социјално-културни: Подстицање сарадње међу учесницима и развијање културе дијалога; јачање свести о културном наслеђу као делу личног и колективног идентитета; развијање позитивног односа према музеју као простору културног окупљања и учења.

- Креативни: Подстицање деце да кроз цртање и осмишљавање сопствених симбола изразе лично разумевање музејских предмета; развијање маштовитог приступа културном наслеђу; оснаживање самопоуздања кроз стваралачки рад.

Методологија и примене

Методолошки, радионица је заснована на принципима конструктивистичког и искуственог учења, где деца кроз активно учешће *граде* знање, а не примају га пасивно. Применом мултисензорних техника (визуелних, моторичких и когнитивних), радионица је омогућила сваком детету да учи у складу са својим темпом, стилем и интересовањем. Ток радионице може се поделити у четири фазе:

1. Уводна фаза – мотивација и оријентација у простору:

Кустос педагог уводи децу у изложбу, представља концепт азбуке и начин на који су предмети повезани са словима. У овој фази доминира разговор и интерактивно постављање питања.

2. Истраживачка фаза – активно учење и откривање:

Деца пролазе кроз изложбу, посматрају предмете и бележе у радним свескама своје одговоре, идеје и запажања. Сваки задатак је прилагођен узрасту и објашњен кроз игру и асоцијације.

3. Креативна фаза – стварање и изражавање:

Учесници цртају, боје и осмишљавају своје предмете за одређено слово, чиме показују разумевање материјала и сопствену интерпретацију.

4. Рефлексивна фаза – размена искустава:

На крају, ученици разговарају о свом доживљају музеја, излажу радове и размењују утиске. Кустос педагог кроз разговор води ка заокруживању сазнања и повезивању личног искуства са колективним памћењем.

Методе које су примењене укључују:

- демонстрацију и објашњење,
- вођену дискусију,
- игру и слагалице као облик учења,
- рефлексивни дијалог.

Педагошки и музеолошки ефекти

Ефекти радионице *Азбука Музеја Крајине* могу се сагледати на више нивоа.

Креативна радионица *Азбука Музеја Крајине*, 2026. године

Педагошки, радионица је показала да је могуће повезати образовне стандарде (познавање слова, читање, логичко размишљање) са музејским садржајем на забаван и креативан начин. Деца су активно учествовала, постављала питања и самостално долазила до закључака, што је суштина конструктивистичког модела учења.

Развијене су вештине критичког мишљења, креативног решавања проблема, комуникације и сарадње. Радионица је такође подстакла позитивну емоционалну везу деце са музејом као местом пријатног искуства, што је у складу са теоријом о *психолошком ангажману посетилаца*.²⁸

Музеолошки ефекат огледа се у томе што је музеј у овом програму прешао границу традиционалне презентације и постао партнер у процесу образовања. Сарадња са шко-

лама и вртићима омогућила је интеграцију формалних образовних садржаја и неформалних облика учења, што представља један од кључних циљева савремене музејске педагогије.²⁹

Резултат

Радионица *Азбука Музеја Крајине* представља пример како музеј може постати кључни актер у раном образовању и у развоју културне писмености деце. Њен успех огледа се у томе што је спојила игру, знање и наслеђе у један целовит процес учења, у коме је дете активни стваралац, а музеј живи простор искуства. Радионица је омогућила деци да кроз игру и стваралаштво савладају азбуку и истовремено развију критичко мишљење, креативност и интересовање за културно наслеђе.

28 Dž. H. Folk, L. D. Dirking i M. Adams, nav. delo, 470–471.

29 E. Hooper-Greenhill, *Museums and Education...*, 45–46.

Закључак

На основу спроведених анализа и примера реализованих креативних радионица у Музеју Крајине, може се закључити да ова установа успешно развија модел музејске педагогије заснован на принципима конструктивистичког, искуственог и интердисциплинарног учења. Кроз пажљиво осмишљене интерактивне програме намењене деци предшколског и школског узраста, кустос педагог у сарадњи са другим стручњацима музеја успева да интегрише образовне, културне и креативне садржаје у јединствено искуство које подстиче активно учешће, радозналост и стваралаштво код најмлађих.

Креативне радионице Музеја Крајине показују да се музејски предмет може посматрати као полазиште за учење, истраживање и креативно мишљење. Примери наведених радионица сведоче о разноврсности тема и метода, при чему се музејска збирка користи као активан образовни ресурс. Свака од ових активности пример је едукативног процеса у којем се музејски предмет доживљава као извор нових значења и искустава, у складу са конструктивистичким схватањем да се знање гради кроз искуство и интеракцију.

Посматрано из музеолошког и педагошког угла, Музеј Крајине својим програмима афирмише улогу музеја као простора учења кроз доживљај, што одговара моделима које заговарају Хајн и Хупер-Гринхил, према којима музеј треба да постане простор дијалога и партиципације, где посетилац активно гради знање у сусрету са предметом и контекстом. У том смислу, креативне радионице Музеја Крајине представљају конкретну реализацију концепта *учења у за-*

једници, који подстиче сарадњу музеја са школама и предшколским установама и интегрише музејско учење у шири образовни систем.

Са стручног становишта, радионице представљају облик *живе интерпретације* културног наслеђа, јер омогућавају учесницима да се са материјалном и нематеријалном баштином повежу кроз искуство, емоцију и креативни чин. Оне доприносе развоју културне писмености, визуелне перцепције, логичког и критичког мишљења, као и неговању вредности као што су сарадња, толеранција и поштовање културних разноликости.

Уз то, програм радионица има и ширу друштвену вредност: музеј се позиционира као инклузиван простор који подржава активно учешће деце и младих у културном животу заједнице. Оваквим приступом музеј постаје отворена, динамична установа – место учења, истраживања и стварања, у којем се прошлост не посматра као завршено поглавље, већ као инспирација за разумевање садашњости и обликовање будућности.

Овакви радови имају и посебан значај као облик стручне документације музејске праксе, јер омогућавају да се едукативни програми, методе рада и педагошка искуства систематизују, анализирају и учине доступним стручној и широј културној јавности. Стога, креативне радионице Музеја Крајине нису само пратећи садржај изложби, већ кључни инструмент у изградњи педагошке функције музеја. Њихова вредност лежи у могућности да подстакну нове генерације на активно промишљање културног наслеђа и стварање личних веза са њим.

Управо у томе се огледа савремена улога музеја – да не буде само чувар прошлости, већ и катализатор креативности, знања и културне свести будућности.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

Falk, H. John and Dierking, D. Lynn. *The Museum Experience Revisited*, Routledge, New York, 2016. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781315417844_A27018099/preview-9781315417844_A27018099.pdf [приступљено 2. 12. 2025]

Hooper-Greenhill, Eilean. *Museums and the Shaping of Knowledge*, Routledge, London & New York, 2003. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/34846/1/36%20pdf.pdf> [приступљено 10. 12. 2025]

Литература

Vitkomb, Andrea. “Interaktivnost: razmišljanje van okvira uobičajenog”, u: *Vodič kroz muzejske studije*, prir. Šeron Makdonald, Narodni muzej Beograd, Beograd, 2014.

Kolb, A. David. *Experiential learning: experience as the source of learning and development*, Prentice Hall, New York, 1984.

Савић, Александра и Врзић, Сања. *Музеји и комуникација с публиком у 21. веку: савремене праксе*, Музејско друштво Србије, Београд, 2024.

Folk, H. Džon, Dirking, D. Lin i Adams, Marijana. “Život u društvu koje uči: muzeji i učenje po slobodnom izboru”, u: *Vodič kroz muzejske studije*, prir. Šeron Makdonald, Narodni muzej Beograd, Beograd, 2014.

Hajn, I. Džordž. “Музејска едукација”, u: *Vodič kroz muzejske studije*, prir. Šeron Makdonald, Narodni muzej Beograd, Beograd, 2014.

Hein, E. George. *Learning in the Museum*, Routledge, London, 1998.

Hooper-Greenhill, Eilean. *Museums and Education – Purpose, Pedagogy, Performance*, Routledge, New York, 2007.

Huper-Grinhil, Ajlin. “Proučavanje posetilaca”, u: *Vodič kroz muzejske studije*, prir. Šeron Makdonald, Narodni muzej Beograd, Beograd, 2014.

Džinkić, Olja i Milutinović, Jovana. “Učenje u muzeju u svetlu konstruktivističke teorijske osnove”, u: *Zbornik odseka za pedagogiju*, Sveska 28, Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet, Novi Sad, 2019, 93–108.

Периодика

Latinčić D. i Kiurski, D. “Музејска едукација у Србији: стање и изазови”, u: *ICOM Srbija: časopis nacionalnog komiteta međunarodnog saveta muzeja – Srbija*, br. 17/18, (Beograd), 2023, 15–17.

Milutinović, Jovana. "Informalno obrazovanje – pojmovni okvir i karakteristike", u: *Pedagoška stvarnost: časopis za školska i kulturno-prosvetna pitanja*, br. 5–6, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2003, 394–407.

Hein, E. George. "The constructivist museum", *Journal for Education in Museum*, No. 16, 1995, 21–23.

Закони

Закон о културном наслеђу, *Службени гласник РС*, број 129 од 28. децембра 2021.

Закон о потврђивању конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа. *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 1/2010.

SUMMARY

CREATIVE WORKSHOPS AS A FORM OF MUSEUM EDUCATION: THE CASE OF THE KRAJINA MUSEUM IN NEGOTIN

Sanja V. RADOSAVLJEVIĆ

This paper examines creative workshops as a key form of contemporary museum education, grounded in the theoretical framework of museum pedagogy and the constructivist learning model. The focus is on the transformation of museums from collection-oriented institutions into interactive learning environments in which visitors actively participate in the construction of knowledge. Special attention is given to the museum's role as a space of informal education and to learning through experience, play, and creative engagement.

Using the Krajina Museum in Negotin as a case study, the paper analyzes the work of the educational department and selected creative workshops implemented with children and young audiences. The analyzed examples demonstrate how cultural and scientific heritage can be successfully interpreted through interdisciplinary, participatory, and experiential approaches. The results indicate that creative workshops significantly contribute to the development of cognitive, social, and creative competences, strengthen emotional connections to cultural heritage, and position the museum as an active agent within the local community.

The paper concludes that creative workshops represent an effective and flexible model of museum education, successfully linking theory and practice, reinforcing the pedagogical function of museums, and confirming their contemporary educational and social role.

Keywords: informal education, creative workshops, museum pedagogy, museum education, active learning, cultural heritage, The Krajina Museum.

Ивица Н. ТРАЈКОВИЋ
Музеј Крајине
trivica76@gmail.com

Рад примљен: 16. 1. 2026.
Рад прихваћен: 27. 1. 2026.
Оригиналан/изворни научни рад
070КРАЈИНА

КРАЈИНА – ПУТ НАЗИВА НЕГОТИНСКИХ НОВИНА У 19. И 20. ВЕКУ

Апстракт: Лист 'Крајина' представља једно од најзначајнијих гласила Неготинске Крајине и важан извор за проучавање културне, политичке и друштвене историје источне Србије. Прво издање покренуто је 1890. године у Неготину, убрзо након оснивања прве штампарије у граду. Лист је био усмерен на политичка, економска, просветна и локална питања, те је имао улогу носиоца јавног живота и формирања јавног мњења у Неготинској Крајини крајем 19. и почетком 20. века. Током свог постојања лист 'Крајина' је више пута обнављан. Сачувани примерци представљају вредан архивски материјал који документује развој локалне штампе, политичке токове и културне промене у Неготину и ширем региону. Овај лист је значајан сегмент историје српске локалне периодике и сведочанство развоја јавне речи у мањим урбаним срединама.

Кључне речи: Крајина, Неготин, Музеј, стара штампа, информисање.

Значај старе штампе

Стара штампа представља један од најважнијих извора за истраживање прошлости. У њој су забележени догађаји, мишљења, политичке и културне појаве које су обликовале свест и живот људи у одређеном историјском периоду. Новине, часописи и други штампани медији нису били само средство информисања, већ и огле-

дало друштва, одраз његових вредности и уверења. Истраживање старе штампе омогућава да се сагледа како су догађаји били тумачени у своје време, како се формирало јавно мњење и како је текла комуникација између власти и грађана.

Стара штампа има огромну вредност за историчаре јер представља примарни извор информација. Из ње се могу пратити политички догађаји, међународни односи,

локалне иницијативе и друштвени процеси. Новински текстови, извештаји, коментари и огласи пружају увид у начин на који су савременици доживљавали сопствено време. Често се у штампи могу наћи подаци који нису сачувани у другим документима, што је чини незаменљивим извором при реконструкцији историјских збивања. Поред тога, штампа омогућава истраживачима да прате еволуцију новинарског стила и развој медијске културе у различитим епохама.

Штампа је огледало друштва у коме настаје. Кроз старе новине може се проучавати свакодневни живот, мода, језик, обичаји и вредности једне епохе. Социолози и културолози у старој штампи проналазе изворе за истраживање јавног мњења, родних улога, односа према религији, образовању и култури. На пример, анализом рубрика посвећених женама у новинама с краја 19. века могу се пратити промене у схватању женске улоге у друштву. Штампа такође одражава идеологије, политичке оријентације и начине обликовања колективног идентитета, па је значајна за разумевање националних и политичких идеја.

Многи истакнути писци и интелектуалци свој рад су започели у новинама или часописима. Штампа је често била место првог објављивања књижевних дела – приповедака, песама, фељтона и критика. Она је стога драгоцен извор за истраживање књижевног живота у прошлости. Језички гледано, новине омогућавају праћење развоја правописа, граматике и речника српског језика, али и утицаја страних језика и појава нових термина.

Штампа није важна само за хуманистичке дисциплине. Истраживачи из области економије, демографије, политикологије и медијских студија користе новинске текстове као емпиријске податке за анализу економских кретања, друштвених трендова и развоја институција. Она такође служи за проверу тачности других извора – архивских докумената, мемоара или усмених сведочења. Данас, захваљујући процесу дигитализације, стара штампа постаје све доступнија истраживачима, што доприноси очувању културног наслеђа и омогућава нове методе анализе.

Улога локалне штампе

Локална штампа представља најнепосреднији облик комуникације између грађана и друштва у којем живе. Она извештава о догађајима који се тичу свакодневног живота једне заједнице – о локалној политици, култури, образовању, спорту и проблемима грађана. Иако често има ограничен тираж и мањи број читалаца од престоницких медија, њен значај је изузетан, јер се бави темама које су најближе обичном човеку. Локална штампа је мост између појединца и институција, између прошлости и садашњости, између локалног идентитета и шире друштвене стварности. Њена улога није само информативна, већ и образовна, културна, демократска и документарна.

Основна улога локалне штампе јесте информисање грађана о догађајима из њихове непосредне околине. Док национални меди-

ји извештавају о државним и међународним питањима, локалне новине доносе вести о раду општине, школама, јавним предузећима, инфраструктурним пројектима, културним догађајима и спортским резултатима. На тај начин локална штампа испуњава важну друштвену функцију – приближава институције грађанима и омогућава им да буду обавештени о свим активностима које утичу на њихов живот. Такође, она је често први медиј који препозна и објави теме које касније постану предмет интересовања шире јавности.

Локална штампа има значајну улогу у очувању демократских вредности. Кроз објављивање извештаја, интервјуа и коментара, локални новинари прате рад локалних власти, јавних предузећа и институција, чиме делују као чувари јавног интереса. Они имају задатак да укажу на злоупотребе, неправилности или запостављене проблеме, чиме омогућавају грађанима да контролишу власт и захтевају одговорност. Управо зато локална штампа представља један од стубова грађанског друштва. Без локалних медија, многе информације би остале скривене, а грађани би били лишени могућности да утичу на дешавања у свом окружењу.

Једна од најлепших улога локалне штампе јесте што она повезује људе. Кроз приче о обичним грађанима, локалним херојима, школама, удружењима и спортским клубовима, локални медији граде осећај заједништва и припадности. Они негују локални идентитет и подстичу солидарност међу становницима. Локална штампа тако поста-

је не само извор вести, већ и платформа за дијалог у заједници – место где се чују различита мишљења и предлози.

Поред информативне функције, локална штампа има и важну културну и образовну мисију. Она прати културне догађаје, промовише локалне уметнике, писце, сликаре и музичаре и тако доприноси очувању културног наслеђа. Објављивањем текстова о историји места, традицији и значајним личностима, локална штампа чува колективно памћење и преноси знање младим генерацијама. Такође, она често подстиче јавне расправе о образовању, екологији и друштвеним вредностима, чиме доприноси ширењу опште културе.

Стари бројеви локалних новина имају велики значај као историјски извор. Истраживачи, историчари и етнологзи користе их да би реконструисали развој једне заједнице – њене институције, догађаје, навике и односе међу људима. Локална штампа је често једини писани траг о неким догађајима, прославама, изградњи школа, мостова или културним манифестацијама. Зато је њено очување и дигитализација од огромног значаја за националну културну баштину.

У ери дигиталних медија и друштвених мрежа, локална штампа се суочава са бројним изазовима. Пад тиража, смањени приходи од оглашавања и одлив кадрова довели су до гашења многих локалних листова. Ипак, многи локални медији су се прилагодили новим технологијама – покренули интернет портале, друштвене мреже и дигитална издања. Тако је локална

штампа, иако у новом облику, задржала своју улогу гласа народа и чувара локалне демократије.

Историја неготинског штампарства

Историја неготинског штампарства и штампе доступна нам је, у највећој мери, захваљујући др Тихомиру Станојевићу, који у монографији *Неготин и Крајина од 1859. до 1940. године* пише о првим штампаријама и првим листовима у Неготину, Николи Плавшићу, који је, поводом 110 година штампарства у нашој средини, аутор *Штампарства и штампе у Неготинској Крајини (1889–1999)* и Димитрију С. Кирицојевићу са делом *Штампа у Неготину и Крајини (1890–2005) – успони и падови*. Овом темом су се бавиле и Сања Радосављевић у својој књизи *У очима посетилаца – Музеј Крајине кроз историју настанка, сталне поставке и Књигу утисака*, као и Сузана Сиротовић која је аутор публикација *Неготинска штампа 1890–1945. и Књижарство и штампарство у Неготину: 1888–1945*. Њихова истраживања веома су драгоцене, а резултати до којих су дошли представљају објективно документовање старе штампе, која је изузетно важна за културну баштину Неготина.

Највише штампе која је излазила у Неготину налази се у Музеју Крајине и Историјском архиву у Неготину, затим у Народној библиотеци Србије, Матици српској у Новом Саду, Народној библиотеци *Доситеј Новаковић* у Неготину, као и у Матичној библиотеци *Светозар Марковић* у Зајечару.¹

1 С. Сиротовић *Неготинска штампа 1890–1945*, Неготин, 2020, 11.

Из времена појаве штампе на овим просторима, у историјском делу поставке Музеја Крајине, изложена је штампарска преса произведена у Берлину, као и први примерци листа *Крајинац*. У музејској библиотеци чувају се укоричена и хронолошки сређена издања новина које су излазиле у Неготину, од којих су многа и дигитализована.

Неготин је добио своју прву штампарију 1889. године. Сматра се да је купљена у Каиру, а први власник био је Мита С. Николајевић. Већ прве године после набавке штампарије, штампана је прва књига у Неготину – *Двоструко убиство*, вероватно превод са немачког. Године 1890. у овој штампарији почиње да излази први лист у Неготину, под називом *Крајина*, који је излазио четвртком и недељом и то само те године. Од 1891. године штампарију је преузео А. Стојановић који почиње да издаје нови лист *Неготинац*, који је излазио четвртком и недељом, од 1892. до 1905. године. Власник је био пододбор Либералне странке, а одговорни уредник Ј. Цветковић. Од тада, па све до Првог светског рата, локални листови носили су печат страначке политичке борбе и њихове странице биле су испуњене јетким изазовом противника, памфлетима, клеветатама и међусобним разрачунавањима, у којима речи нису биране, а биле су проткане неукусом. Борбу око власништва над штампаријом прекинуо је окружни одбор, који је преузео штампарију 1892. године, дозволивши да се штампају страначки листови, али под њиховом контролом.²

2 Т. Станојевић, *Неготин и Крајина од 1859 до 1940. године*, Неготин, 1980, 151–153.

Окружни одбор, орган локалне самоуправе, штампао је и издавао службени лист округа, под називом *Крајински гласник*, који је излазио од 1892. до 1894. године. Уредник је био Ђока Лазаревић. У окружној штампарији штампа се од 1892. до 1895. године и лист *Крајинац*, орган неготинских радикала, чији је власник и уредник био Васа Франичевић, учитељ. Када је Неготин добио и другу штампарију, чији је власник био Милојко Деспотовић, *Крајинац* је од 1895. до 1907. године штампан у њој. Убрзо је окружна штампарија прешла у власништво Милоша Марковића. У тој штампарији штампан је лист самосталних радикала *Крајински одјек*, који је излазио два пута недељно. Власник и уредник је био Велимир Петровић. Од 1904. године, у штампарији Милоша Марковића, штампа се нови лист за политику, привреду и просвету – *Крајински весник*, који је излазио 1904. године. Власник је био Милош Марковић, а одговорни уредник Јован Предић. У овој штампарији штампа се и службени лист окружног одбора који се од 1906. године појављује под називом *Крајина*, која је излазила од 1906. до 1913. године. Уредник је био Михаило Рашковић. Док су самостални радикали издавали свој лист, десно крило неготинских радикала је покренуло свој нови страначки лист *Крајински радикал*, који је излазио у периоду од 1907. до 1910. године. Власник и одговорни уредник је био Михаило Рашковић. Тако су у истој штампарији два крила радикала издавала своје страначке листове.³

3 Исто.

У време бугарске окупације (1915–1918) страначка штампа није излазила. Између два рата излазили су следећи листови: *Слобода Крајине*, излазила је само 1918. године; *Гласник Вељкове Крајине*, лист за културу и економско подизање, излазио је од 1924. до 1937. године, власник је био Р. Романовић, а уредник Миливоје Лазић; *Дрндало*, лист за шалу и забаву, излазио је у периоду од 1928. до 1929. године; *Крајинске новости* излазиле су од 1929. до 1935. године, уређивао их је др Александар Тодоровић; *Крајински гласник* излазио је од 1933. до 1934. године и *Крајинске новине* излазиле су од 1939. до 1940. године. У неготинској штампарији, поред петнаестак листова, до Другог светског рата штампано је око двадесетак књижица и мноштво плаката и брошура.⁴

У периоду од 1941. до 1945. године није излазио ниједан штампани лист у Неготинској Крајини. Срески одбор Народног одбора Неготина 1948. године покренуо је лист *Крајинске вести*, са циљем да прати и афирмише велике резултате обнове и изградње у послератном периоду. Лист је излазио сваке суботе у периоду од 1948. до 1949. године, а одговорни уредник био је Рајко Јовчић. Септембра 1951. године, Одбор за прославу обележавања десетогодишњице Народног устанка и седмогодишњице ослобођења Неготина издаје лист *Вељкова Крајина*, као пригодно издање посвећено обележавању јубилеја. Текстове су написали чланови Одбора за прославу јубилеја, а одговорни уредник је био Никола Рачић. Наредне године, 15. марта, објављен је први

4 Исто.

број *Велкове Крајине*, као петнаестодневни лист Народног фронта. Лист је излазио два пута месечно, а одговорни уредник био је Станимир Ђерговић.⁵ Од 10. јуна 1952. године, лист *Велкова Крајина* мења назив у *Крајина*. Лист је излазио у периоду од 1952. до 1991. године, са прекидом од 1961. до 1978. године.⁶ Оснивач *Крајине* био је средњи одбор Народног фронта, а главни уредник био је Станимир Ђерговић. Лист је излазио два пута месечно.⁷

У другој половини 20. века у Неготину су излазили и многи школски, омладински и предузетнички листови. Многи од њих излазе и данас.⁸

Последњих деценија неготинске установе културе покрећу своје годишњаке. Историјски архив у Неготину 1998. године почиње да издаје свој годишњак под називом *Баштиник*. Од 2000. године излази часопис за културу *Мокрањац*. Оснивач и први издавач је установа *Мокрањчеви дани*, након чијег гашења часопис издаје Дом културе *Стеван Мокрањац*. *Библиопис* – часопис за књижевност, уметност, културу и библиотекарство, излази у склопу издавачке продукције Народне библиотеке *Доситеј Новаковић*. Први број *Библиописа* појавио се 2006. године, након чега је уследила четворогодишња пауза у излажењу. Други

5 Д. Кирицојевић, *Штампа у Неготину и Крајини (1890–2005), успони и падови*, Неготин, 2008, 46–51; Н. Плавшић, *Штампарство и штампа у Неготинској Крајини (1889–1999)*, Неготин, 1999, 177.

6 Н. Плавшић, нав. дело, 178.

7 Д. Кирицојевић, нав. дело, 51.

8 С. Радосављевић, *У очима посетилаца – Музеј Крајине кроз историју настанка, сталне поставке и Књигу утисака*, Неготин, 2018, 70.

број изашао је 2010. године и тада се *Библиопис* усталио као издање Библиотеке које се публикује једном годишње. Од 2013. године *Библиопис* излази једном годишње, као двоброј. Након низа година са богатом издавачком делатношћу, Музеј Крајине 2024. године покреће свој годишњак – *Светионик*.

Хронологија излажења *Крајине*

Лист *Крајина* 1890. године

У Неготину је 1890. године почео да излази лист за поличка, економска и просветна питања *Крајина*, четвртком и недељом. Главни уредник М. Н. Рашковић, као државник и један од писменијих Неготинаца је професионално уобличавао текстове и утицао да новина буде документ о приликама и односима у Крајини као делу Краљевине Србије.⁹

У овом периоду број писмених становника се стално повећавао, пошто школе постоје у свим већим селима. У граду живи и ради доста чиновника, официра, свештеника, трговаца и занатлија, тако да је читалачка публика формирана. Крајина је имала широку привредну комуникацију са Европом, пре свега преко пристаништа у Радујевцу, преко кога је успостављен и бродски путнички саобраћај са Београдом.

Лист *Крајина* 1906–1913. године

Крајина је 1906. године била *Службени орган Округног одбора* Округа Крајинског.

9 Д. Кирицојевић, нав. дело, 23.

Окружни одбор је био власник, а уредник Мијаило Н. Рашковић, пензионер и делово-ђа Окружног одбора. Лист је излазио 10, 20 и о коњу сваког месеца, а цена му је била 3,5 динара.

Лист је штампан у новој штампарији М. Деспотовића у Неготину. Власник је на последњој страници листа штампао неколико рекламних порука о својој фирми.

Као и свако јавно гласило *Крајина* је те године објавила своју издавачку позицију, задатке и циљеве, али је уредник морао да појасни многе њене делове. *Све што пише мора бити строго објективно, узвишено и принципијелно.* Овим натписом, уредник је поставио темеље просперитета листа и бављења свим животним питањима која су интересантна за грађане.¹⁰

Велкова Крајина 1951–1952. године

Са поруком *Главу дајем, Крајину не дајем!* лист је изашао као пригодно издање посвећено обележавању десетогодишњице народног устанка и седмогодишњице ослобођења Неготина. Лист је гласило Народног фронта. Уређује га Станимир Ђерговић и излази два пута месечно.

Лист је по садржају ревијалног карактера, са доста фотографија. По утврђеној рубрицираности у листу су објављивани актуелни садржаји махом из средина где су дописници били аматери. Лист се штампа у Заводу за васпитање младежи у Неготину.¹¹

¹⁰ Исто, 29–30.

¹¹ Д. Кирицојевић, нав. дело, 50; Н. Плавшић, нав. дело, 177–178.

Крајина 1952–1960. године

У условима ушвршћивања народне власти и реорганизације многих државних структура, а годину дана пре излажења *Крајине* уведено је самоуправљање у политички и привредни систем. Постојала је све већа потреба за развијањем јавног информисања. Захваљујући традицији у развијању и штампању новина, лист *Крајина* је врло брзо постао основни носилац у систему јавног информисања у Неготину и срезу.

Оснивач *Крајине* је срески одбор Народног фронта, главни уредник је Станимир Ђерговић. У редакцији је радило од три до пет новинара. Штампана је у штампарији Завода за васпитање младежи у Неготину. Лист је излазио два пута месечно.¹²

Крајина је тиражом покривала велико географско подручје, а третманом најразличитијих питања обиловала је текстовима свих жанрова – од вести, извештаја, коментара, фељтона, пропагандних порука. Красиле су је квалитетне фотографије и понеки цртеж сликара. Свих осам страница су биле рубрициране и строго конципирани. Прва страна *Крајине* била је испуњена текстовима о питањима државне политике. На другој страни су регистровани догађаји у селима и државним органима тако да текстови могу да се сврстају у хронику.

Пољопривредни преглед је доминантна рубрика на трећој страни *Крајине*.

Проблематика омладине и пионира описивана је на четвртој страни *Крајине*. Теме су се најчешће односиле на изградњу и обнову

¹² Д. Кирицојевић, нав. дело, 51.

ВАЊРЕДНИ БРОЈ

Бр. 9.

Неготин, Уторник 25. јула 1906. год.

Год. I.

КРАЈИНА

СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОКРУЖНОГ ОДБОРА ОКРУГА КРАЈИНСКОГ

Власник
Окружни ОдборИздава 10, 20, и скопца сваког месеца
Цена је листу до краја ове године 3.50 динараУредник
Мијанло Н. Рашковић
давова окр. одбора

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОБЈАВА

Началник окр. Крајинског на образложењу преставку окружног одбора а на основу чл. 13 закона о уређењу округа и срезова, сазива окружну Скупштину у ванредан сазив, на дан 25 јула 1906 год., ради решења питања о учешћу округа као самоуправног тела у престојехем дочеку Њег. Вел. Краља и ради одобрења кредита за утрошак око Његовог дочека.

Из канцеларије Началства окр. Крајинског, 20 јула 1906 године Бр. 6754.

ДОЛАЗАК Његовог Величанства српског Краља ПЕТРА

У прошком броју овог листа, чим смо чули, да ће Врли потомак оног дива, који у почетку прошлог столећа, својим херојским мишицама сломио јонај претешки ропски ланац, којим азијати, преко 500 година Србина, уквржена држаху, Карађорђа, његов унук, наш дични Краљ Петар, посети Крајину, похитали смо одма да наше миле Крајинце о томе извести. Према времену, кад смо ту вест сазнали, ми смо их известили једном кратком белешком, али, ипак, уверени смо, да и оно неколико речи њ о најкратак извештај, довољан је био да раздрага њихова племенита срца, не обично превеликом радошћу и осећајима највеће милине и најсмирнијег одушевљења.

Краљ Петар долази у Неготин, долази у Крајину, да посети Крајину, да види њене знаменитости, да посети бојна и крвава поља, она, камо је српски ђени, огњевити змај, љути бич српских диндушмана, Његов Дед, долетао, и са својим сатрудбеницима чуда и покоре починио турчину, чија раја беше тада Србин и чега је плод данашња слобода Србинова. Долазе да посети оно место где је храбри Ајдук Вељко, десно крило Војда Карађорђа, пао; — да посети гроб његов, где јуначке кости његове, пале за отаџбину, раздробљене турским ђулетом, почињају. Долази Краљ Петар да се види и с вама Крајинцима, да коју по могућству проговори с вама, да видите како живите и у каквим се приликама находите. С тога доласку овом радује се свако у Крајини и мало и велико, и мушко и женско, безграничном радошћу.

Кад бацимо један ма и летимичан поглед на историју Србинову, одиста има момената, који утврђују веру у ону народну узречицу, да Бог чува Србина и Србију. Услед незгодног географског положаја, у коме се Србија нахођи, на вратници Балканског тропља и као оаза у мору Српских непријатеља; и услед плаховитог темперамента његовог, дешавали му се у животу и таки часи, да су претили коначном уништењу његовом. Али баш у тим часима Бог сачува Србина. На крају седамнајестог столећа турком спремијене крвопије Јаничари, претили су да Србина коначно сатру, да потуку све што је веће а од дече да направе послушну рају или, што је још горе, потурчењаке, који су после били гори и од самог Турчина. Али баш у сред ове погубије Србинове, Бог који чува Србију, посла му спасиоца ђенија Карађорђа, који не само да сачува српско име и Србина, већ удари

најчвршти темељ коначном ослобођењу његовом од Турака.

Па, реците, драги Крајинци, зар, тиме, Бог није сачувао Србина и Србију?

У времену од пре неколико година, као што је сваком честитом Србину познато, брод Српске Државе, поткачен вихорима и олујама разних корупција које су истицале са врхова државних и највишег места — са престола, у сред најопаких чеврртија, почео да се јако колеба, тако да је било момената, када и сами крманоши њени беху изгубили сваку наду да за навек не потоне у пучину. Али у сред општег јада и очајања и изгубљене наде, јави се опет Господ Бог да сачува Србију и Србина од погубије, пославши јој за спасиоца унука оног хероја који ју је спасао и од турског ига.

Краљ Петар зна шта значи снага народна. Он зна, да што више развијена ова снага, у рукама мудра и јуначна руковоаца, може чуда да почини, као што је, тако развијена, чуда починила руковањем његовога витешког деде. И одмах још од првих дана, Његова је највећа брига за развијање свих моћи Његовог милог Му Народа. За развијање народних моћи потребне су слободе и зато му је дао све уставне слободе, и сам се лично стара да се исте до крајњих скрупула не окрњене очувају и даље све више развијају. Краљ Петар, за ово време одкад је на престола, утврдио је у народу уверење да је најслободоумнији владалац. Зато га сваки Србин — а Србин воли слободу — из дубине душе своје премного воли и поштује. С тога и долазак Његов у Крајину биће најдражији и најмилији од свих досадањих долазака владоачевих.

Ми смо уверени, да ће све живо у Крајини, што се човеком зове похитати да дође да дочека свог

Југославије организовањем омладинских радних бригада.

Привредна проблематика је праћена на петој страни, а на шестој страни су објављиване занимљивости из свих области.

Седма страна била је посвећена догађајима у спорту. Последња, осма страна била је испуњена разним темама, а остало је простора и за штампање пет огласа. *Крајина* је временом постајала све озбиљнија и професионалнија са разноврсним текстовима, тако да је била врло популарна и тражена од читалаца.

У *Крајини* су отворене рубрике са дефинисаним циљевима да се о најразличитијим питањима отворе полемике и износе писмена мишљења познатих интелектуалаца.

Крајина – дечји лист бр. 1, година 1, изашла 21. априла 1954. године. Ово је први покушај да се у послератном периоду напише и изда *Крајина* за децу и омладину.

Крајина често објављује текстове о реорганизацијама задруга, школа, трговине, а критички је расположена према здравству, шпекулацијама и злоупотребама.

Директор Музеја Стојан Младеновић, стални сарадник *Крајине* после више десетина текстова обајављених у рубрици *Из завичајне историје* објављује врло запажене чланке историографске садржине о боју на Штубику, Карађорђу, Хајдук Вељку, Николи Абрашу и другим јунацима из Првог српског устанка. *Крајина* пише о музејској акцији прикупљања предмета из Крајине и организованим изложбама.

Концепција и изглед листа се временом мењају, слова у наслову су пунија, мења се

број страна. *Крајина* пише о оснивању Музичке школе у Неготину, објављују се савети стручњака агронома, али и изјаве сељака – пољопривредних произвођача. Објављују се врло успеле, али непотписане карикатуре. Отворена је рубрика *Кроз градове и села нашег среза*.

Пише се о белој кути у тимочким селима, о подизању споменика Мокрањцу и иницијативи да се заштити родна кућа композитора, о првом дечјем карневалу, који треба да постане традиционалан, о оснивању фабрике у Прахову, али и о уништавању великог археолошког блага у истом селу.

Отворено је дечје одељење болнице, пише се о привредним темама. О посети председника Републике Јосипа Броза Тита 1959. пише се као о великом историјском догађају. Ипак, саопштењем о спајању листова *Тимок* и *Крајина* објављеним 1. априла 1960. године, на дуже време је запечаћена судбина листа *Крајина*, која више није излазила после доношења одлуке Среског одбора ССРН Зајечар. У првих 10 бројева *Тимока* није објављен ниједан текст неготинских новинара. Сви су распоређени за дописнике у Књажевцу, Бору и другим општинским центрима. Лист *Тимок* није објављивао тираж, тако да се не зна ни колико је примерака на територији општине Неготин дистрибуирано.¹³

У неколико наврата је у листу *Тимок* излазио подлистак *Крајина*, као на пример приликом сусрета Неготин – Неготино на Вардару, као и поводом неких значајнијих догађаја.

13 Исто, 63.

Смрт фашизму — Слобода народу!

Број 1 Година 1

НЕГОТИН

21 април 1954 ГОДИНЕ

Лист излази
повремено

ЦЕНА 20 ДИНАРА

КРАЈИЦА

ДЕЧЈИ ЛИСТ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
НИКОЛА РАЧИЋ
РЕДАКЦИЈА
улица „Бориса Кидрича“ број 12
Телефон број 15
Текучи рачун код Филијале
Народне банке у Неготину
број 261-1-303
Штампарија и издаваштво
Дома за васпитање младежи
Неготин — Крајина

НАШОЈ ДЕЦИ

Хеј! ви ћаци,
ви прваци
и ви други, најстарији,
озбиљнији,
ви осмаци.

Са доласком рода, ластва и пролећа,
„Крајина“ вам пева песме, прича приче.
вама шаље шарен букет разноврсног цвећа.

УРЕДНИШТВО

ПРОЛЕЋЕ

Ја сам дете из далека
Кћи последњих снежних дана,
Бели покров с' горе свлачим
И у пишће дол облачим.

Ја сам сеја зеленила
Ја подижем из мртвила.
Земљу, снагу
Травку драгу
Доносим Вам птице благе.

Ја сам доба љубичица
кукурека и ђурџица
Ја сам венац свих лепота
Ја сам извор свих живота.

Ја у марту стичем крила
Ал' сам лепша сред априла
А најслаба тек у мају
Кад се руже расцветеју

И кад свуда широм целим
Заблиста се цвећем белим
Куд погледам свуда живот.

Чим ја дођем ево ласте,
Ветар пири трава расте.
Где ја прхнем свуда цвеће
Свуда се кличе: „Ех пролеће!“

Љубомир Кеесеровић

НИЈЕСАМ БАШ ИЗ САРАЈЕВА

— НАРОДНА ПРИЧА —

Некакав Турчин, дошавши у берберницу да се обрије, каже на питање да је из Сарајева. Берберин од ђаволства стане хвалити како су Сарајлије сви јунаци, и да се они нигде недиду наквасти, него суву косу брију. Турчину то буде мило, и показавши да је и он јунак, пристане да га брију ненаквашена; али кад га стане врло бољети и више не могне трпети, онда рече: „Накваси мало, нијесам баш из Сарајева, него поблизу оданде.“

Крваве пахуљице

Поранио деда Бранко да својој Белки скине шаше с тавана тек што је свануло. Иде он по сипкавом, тек напалом снегу и у себи мисли: пусте ли године, боже мој! Зазимило пре времена, а ране нема; да је бар код кога узамити, макар му дупло одрадио с пролећа, кравцу ону да онувам, бразду да изорем и зрно бацим ка и сваки. Таман стари у себи загуњао, кад га, грже пандурев глас с вратинца.

—Еј! Бранко, старино моја, дођи де! Сиroma сиротињу разуме, ал' шта ћу... ваља живети.

Присетио се деда Бранко да јету неки враг чим га пандур овако рано зове па хутке пошао вратинцама.

На ђурџишту закукурекао петом скупљајући кокошке око себе, а Веселинка, добра дедина унука у дедином сукнесном гуњцу, стала на кухњи праг загледавши се у снег који је лагано покривао дојучерашњу приу, нахислу земљу. И зарадовало се дете, као и сва деца првом снегу, па закорачила у снег, направила грудву и бацила се у дудово грање што се пред старом кућом грана преко ниског крова. Дед Бранко отресе ноге од снега и дружи јој троум урмљан комадић хартаје са три црвене црте преко нечитког рукописа.

—Дед, види. Шта веле опет?

Веселинка узме позив, завири у њега и једва успе да прочита: „Позив хитно и неодложно да дотераш краву пред судиницу“ и печат и нечитак полуписмен потпис.

Краву?! промрмља старац и загледа се у земљу. Веселинка виде дедин тужан поглед и поје за њим у собу. Гутао је деда Бранко и хутети испратио Веселинку у школу.

Она најпре по свом обичају завири у штаду. Два велика, крајина ока засјала су равнодушно у полумраку, а затим је Белка махнула репом и по обичају рикнула тупо и продорно, У јаслама није било више шаше; сену се није могла надати. Гледале се њих две нешто дуже но обично, а затим је Белка наставила да прежива, а Веселинка се упутила у школу, ведром и расположена.

Први снег! Зар може бити веће дечије радости од чаробног изгледа дрвеће; под снегом, кућа, поља и људи... да и људи у тој чистој белини, невиној и једноставној, а опет лепој и хармоничној! Данас је све тако лепо, као да је са црном, расквашеном земљом коју сада прекрива бели паперјаст покривач нестало свих невоља овога света, дојучерашње, људске, па и њене дечије, јер их она почела да осећа пре него што је могла да их схвата и разуме. Отац је остао у заробљеништву, а мајка јој је прошле године умрла од тешке болести. Остала је са бабом и дедом и као што је често волела да каже са „својом Белкицом“, њих четворо који једу и живе, а не могу да зараде све што им треба за свакидашњи гољи живот. Зато је Веселинка волела Белку као рођену мајку и данима је водила на испашу, на извор, у хлад и штаду, милујући њену беличасту, глатку длаку и слузаве ноз-

дрве што је њуше топлином животињске питомости и захвалности.

И данас, погледајте! Зар није дивно прво, зимско јутро чији се хоризонт невидљиво спаја са сивим небом, по коме се једино при дрвеће као дечјом руком учртано на бели лист папира? Како су кућише мале у снегу, како је пут покривен и како је све чисто и невино као детиња душа. Радовала се Веселинка овом дану спонтано и искрено као при пут у свом животу, и завезаним путем несташно разгонала, својим шиљастим опанцима, нападани снег лево и десно, остављајући за собом две изломљене траке. Из сивог неба пахуљице су долетале, као развезане латиче маслачка на тихом ветру...

Али се већ у школи Веселинка вратила својим свакидашњим бригама и убрзо је нестало сјаја у њеним зеницама заједно са пахуљицама које су престале. Сунце је с мучком пробијало густу, ваздушну масу која је притискивала хоризонт, а незамрзнута земља унијала је лагано у себе бели покривач. И мада је у школском двористићу било врло живо, јер се водила огорчена битка грудвама снега уз раздрагане повике и смех што се издваја из стотину пискавих и промуклих грла. Веселинка их је тужно посматрала, мислећи на јутрашњи позив, деду и Белку. Грудве су као бели лептирови прелетале ваздухом, распрскавале се и опет нове узлетале с краја на крај двористића. Играли су се „Немаца и наших“. „Наши су ваљали једноставне грудве, бацајући их на непријатеља, као што се ручне бомбе бацају. Стена “Зврца” је јуришао “голим рукама” на непријатеље, хватао их по средини и бацао у снег. Са друге стране наступали су “Немци” (четвртаци) са пушкама, минобачачима, машинама и пиштољима начињених од кочева и ограде што су нашли у суседству. Нападали су “унакрсном ватром” артиљерије (букови пањевци) уз непрекидно штекетање митраљеца и рафала машинских пушака. Средином двористића је наступало тенк, начињен од служитељевих саоница за дрва и учитељевог сандука за лчеве који је неупотребљив стајао у шупи. Настао је врхунац битке. Стевица је кренуо (Наставак на другој страни).

КРАЈИНА

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИЧКА И ДРУШТВЕНА ПИТАЊА

ЦЕНА 10 ДИНАРА НЕГОТИН 1 АПРИЛ 1960 ГОДИНЕ ГОДИНА IX - БРОЈ 327

ПРЕД ПЕТИ КОНГРЕС ССРНЈ Утрвен пут новим друштвеним односима на селу

Досадашњи резултати на развоју пољопривреде и стварању социјалистичких друштвених односа на селу, који чине две стране јединственог процеса, у пракси су потврдили правилност и дилектоскожност анализе која је извршена на Деветом пленуму Савезног одбора Социјалистичког савеза радног народа Југославије. Јасно одређен пут социјалистичког преобраћаја нашег села који је дат на овом Пленуму обезбедио је садашњи буран процес модернизације пољопривредне производње и израстања нових друштвених односа, који су отворили широке економске перспективе производњаца.

Резултати који су остварени у нашој пољопривредној производњи данас су већ познати и у свету. Не само да се наша земља ослободила од новог жита, већ се саобудило може рећи да је проблем производње неколико наших најважнијих пољопривредних култура, а пре свега пшенице и кукуруза, решен.

ОТПОЧЕЛО ОРАЊЕ ЗА ПРОЈЕКТУ СЕТВУ

У велики селу Неготинске општине пољопривредни производњи почели су орање за пројектну сетву. Упоредо са орањем врши се и уговарање нових површина са земљорадничким заједницама. Како су нам рекли у Одељењу за привреду Народног одбора општине пред земљорадничке задруге у овом периоду поставља се као привредни задатак да се испуне планови кооперираних пољивина. Према плану који је извршен још јесенас на подучју ове Општине за хибридни кукуруз треба да буде кооперирано 1.803 хектара. Међутим до сада је кооперирано 613 а од тога узорно 368 хектара.

Нешто боље резултате у дубоком замском орању између пољопривредна добра. Пољопривредни комбинат „Неготин“ по плану је требало да узоре за хибридни кукуруз 550 хектара. И поред лоших временских прилика у току јесени на Комбинату су успели да овај план реализују са 450 хектара. Пољопривредно добро у Гамичу од планираних 45 хектара узорало је 40 хектара. За пројектну сетву, како смо обавештени, обезбедило је довољно семена хибридног кукуруза. Вештачка ђубрива су такође набављена и налазе се у магацинима. Машински парк је потпуно осposобен и спреман за пројектну сетву.

Већ прошле године остварена је већа производња пшенице, кукуруза, шећерне репе, него што се то предвиђало за последњу годину садашњег Петогодишњег плана.

Опозоднаша промена бројног стања стоке показује да су се и у овој области пољопривреде почеле већ значајно да осећају резултати напора који се чине, иако се ту још знатно заостаје за развитком ратарства. Међутим, брзо повећање броја стоке на развијенијим социјалистичким газдинствима и организоване мере које се предузимају у пољопривредним и задружним организацијама на даљем унапређењу сточарства у целини обављају и у овој грани крупне резултате у наредном периоду.

Упоредо са оваквим порастом саме пољопривредне производње, пољопривредне и задружне организације све више прерастају у крупне социјалистичке производње јединице које су способне да, на бази савремене технике, организују друштвени процес производње. Резултати који су прошле године постигнути на крупним социјалистичким газдинствима то најбоље потврђују.

Унапређење података о пољивинама које су обухваћене процесом модернизације производње у последње две године указује да се он све шире прихвата од стране самих производњаца. У 1958 години, на пример, савременим облицима агротехнике било је обухваћено 750.000 хектара, а у прошлој години 1.200.000 хектара. У овој години се очекује да ће се овај процес проширити на око 1.900.000 хектара. Само у протеклој јесенјој сетви високорозним сортама пшенице на социјалистичким газдинствима и у производној сарадњи између задруга и индивидуалних производњаца обухваћено је преко 800.000 хектара према 320.000 хектара у претходној години.

Узрочи оваквих кретања пре свега леже у чињеници да су у овој сарадњи између задружних организација и индивидуалних производњаца, у удруживању између социјалистичког сектора и сељака пронађени обострани материјални интереси који воде ка општем порасту пољопривредне производње, порасту националног дохотка читаве друштвене јединице, јачању друштвених средстава за производњу и истовремено подизању животног стандарда свих производњаца.

(с. с.)

У ОВОМ БРОЈУ ДОНОСИМО:

- 1) ИЗАБРАНИ НОВИ НАРОДНИ ОДБОРИ ОПШТИНА
- 2) ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ АУТОВУСКОГ САОБРАЋАЈА
- 3) НОВО У ДОЂЕМ МИЛАНОВЦУ
- 4) ПРВЕ ГОДИНЕ УЧИТЕЛЈСКЕ ШКОЛЕ У НЕГОТИНУ
- 5) КРАЈИНСКИ КАЧКАВАЉ НА ИНОСТРАНОМ ТРЖИШТУ
- 6) ТРЕЋИ УЗАСТОПНИ ПОРАВ

ИЗАБРАНИ НОВИ НАРОДНИ ОДБОРИ ОПШТИНА

У многим местима гласали сви бирачи

Завршени су избори за народне одборе општина. На бирачким местима 20, 26 и 27 марта бирачи нашег среза још једном су показали да у народним одборима општина гледају власт народа. И због тога су у сваком избору, сваком селу, свакој улици и сваком граду избори за народне

је високу политичку свест грађана нашег среза, који нису дозволили да их ма шта спречи да изврше своју бирачку дужност.

Овако велики успех постигнут на изборима највише је обрадовао бираче тако да је у највећем броју села после саопштавања резултата наста-

нерешеним проблемима и новим плановима. У дискусијама успели су похвалени и тражена су решења за постојеће проблеме, а пројекти су оштро критиковани. Они одборници који нису показали спремног да сарађују са бирачима, да их извештавају о раду народних одбора и да у народним одборима активно учествују у раду на овим изборима нису ни кандидовани, а ако су се и налазили на листинама кандидованих нису изабрани.

Велико учешће производњаца на изборима за одборнике већа произвођача, као и масовно учешће у конструктивним дискусијама вођеним на предизборним састанцима обављају да ће већа производњаца у наредном периоду да одиграју најважнију улогу у привредном развоју наших комуна и да ће реч непосредних производњаца у народним одборима општина да се све више чује.

У многобројним предлозима које су бирачи на предизборним састанцима упутили новим народним одборима општина налазе се и стваралачке сугестије за даљи рад, а и могућност да се искористе још неискористене снаге за даљи развитак наших комуна.

Бирачи су јасно казали и у дискусијама на предизборним састанцима и масовним изласком на гласање да одборника траже активно учешће у изградњи комуналног система.

На бирачким местима у Неготину

одборе општина били и опште народни (грађански, свенародна манифестација) јединства и спремности да се без резерве, свим снагама настави велики део изградње и пројекта наше Социјалистичке Југославије.

Број гласаљих бирача који на изборима за општинска већа достигли су 92,81 процента од укупно уписаних бирача, а на изборима за већа производњаца народних одбора општина достигли су 93,72 процента показу-

ло народно славе, манифестације новим народним одборима а поћ после избора претворена је у народно весеље.

У припремама за избор бирачи су на разним састанцима Социјалистичког савеза, Народне омладине, других организација и на зборовима бирача показали велико интересовање за рад народних одбора и развитак комуналног система. Пажљиво су саслушали извештаји о досадашњем раду, постигнутим успесима,

РЕЗУЛТАТИ ГЛАСАЊА У СРЕЗУ ЗАЈЕЧАР

Општина Бољевац: Гласало у групи индустрије 94 посто а у групи пољопривреде 91,05 посто.

Општина Бор: Гласало у групи индустрије 95,85 посто а у групи пољопривреде 98,89 посто.

Општина Брза Паланка: Гласало у групи индустрије 93,81 посто а у групи пољопривреде 96,73 посто.

Општина Доњи Милановац: Гласало у групи индустрије 94,56 посто а у групи пољопривреде 88,39 посто.

Општина Зајечар: Гласало у групи индустрије 93,17 посто а у групи пољопривреде 93,30 посто.

Општина Јабучевац: Гласало у групи индустрије 100 посто а у групи пољопривреде 99,07 посто.

Општина Калина: Гласало у групи индустрије 100 посто а

у групи пољопривреде 98,34 посто.

Општина Кладово: Гласало у групи индустрије 96,31 посто а у групи пољопривреде 97,36 посто.

Општина Крајевина: Гласало у групи индустрије 91,54 посто а у групи пољопривреде 97,32 посто.

Општина Минићеве: Гласало у групи индустрије 94,35 посто а у групи пољопривреде 89,81 посто.

Општина Неготин: Гласало у групи индустрије 93 посто а у групи пољопривреде 96,91 посто.

Општина Салац: Гласало у групи индустрије 96,98 посто а у групи пољопривреде 98,02 посто.

Срез Зајечар: Гласало у групи индустрије 93,72 посто а у групи пољопривреде 95,50 посто.

САОПШТЕЊЕ О СПАЉАЊУ ЛИСТОВА „ТИМОК“ И „КРАЈИНА“

У складу са стављеним срезом Прејседништво Среског одбора Социјалистичког савеза радног народа одлучило је да се почев од 1. априла 1960 године на појединим Зајечарског среза издаје један лист као орган Среског одбора Социјалистичког савеза. У том смислу донета је одлука да се своје досадашње листове „Тимок“ и „Крајина“ у један лист са седиштем у Зајечару, као и издања од бирачких одбора Социјалистичког савеза одвајају од осталих са седиштем у Неготину.

Прејседништво је одредило комисију која ће релативно конкурсу за нове листове „Зајечар“ и „Крајина“ који су се прејшатали на лист за 1960 годину доћиће од 1. априла лист „Тимок“. Уколико то не може бити извршено прејшатаће се од 1. априла лист „Крајина“ до краја априла 1960 године.

Редакција листа „Тимок“
Редакција листа „Крајина“

ПОВОДОМ 50 ГОДИНА УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ ОСНИВАЊЕ И ПРВЕ ГОДИНЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У НЕГОТИНУ

Двадесет шестог јануара 1910 године Народна скупштина Краљевине Србије изгласала је Закон о установљењу Учитељске школе у Неготину. Петог фебруара исте године тај Закон је проглашен и тиме је стекао пуну важност. У то време у Србији су постојале четири учитељске школе: две женске, у Београду и Крагујевцу и две мушке, у Алексинцу и Јагодини. Неготинска учитељска школа основана је, дакле, као трећа учитељска школа у Србији.

Друштвено-политичке прилике Неготинске Крајине почетком XX века још увек су биле обележене снажним грађанском класом као основном друштвеном снагом, која је поред борбе за политичку и економску афирмацију тежила и афирмацији на културно-просветном пољу. Из те тежње с једне стране и старих потреба с друге стране (Неготинска Крајина је у то време била крај са највећим бројем села без учитеља) произајала је и Учитељска школа у Неготину. Нужност отварања учитељске школе у Неготину истакла је и дебата по предлогу за оснивање такве школе вођена у Народној скупштини Србије, у којој је само глас од тринаест говорника заузео негативан став, а приликом гласања су само четири посланика гласала против.

ПРВИ НАСТАВНИЦИ

За упис у I разред, који је обележен августом месеца 1910 године, пријавило се 40 кандидата из различитих крајева тадашње Србије и Црне Горе, од којих су примљени 32, а 12 септембра 1910 године отпочела је настава. Већ сам са став ученика прве генерације, који су се скупили из свих крајева Србије и Црне Горе, доказује нам да је значај Неготинске учитељске школе прелазно оквире Неготинске Крајине и Источне Србије и да је, захваљујући Црну Гору, додирнуо све границе тадашње Србије.

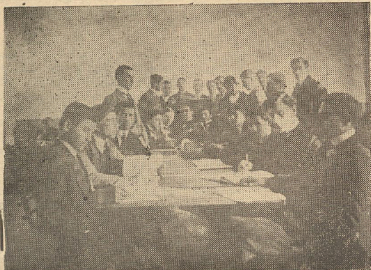
Као новостворена, са свега једним разредом који је био смештен у једној учионици Неготинске гимназије, школа није могла да има одмах свој наставни кадар, па су наставу изводили ховорарио наставници Гимназије. Основне школе и Школе за вишодеље и војере у Букову. То су били: Јован Станојевић, Јован Николић, Алекса Јовановић, професор Гимназије; Радован Калиновић, учитељ за рад у Гимназији; Александар Кузмановић, Радиње Ристић и Никола Богдановић, учитељи Основне школе; Светислав Удвоички, суплет Школе за вишодеље и војере у Букову, Нидрих Винић, војни капеланик и Милош Поповић, свештеник. Дужност управитеља вршили су директор Гимназије, народни посланик Ђока Стојковић и директор Неготинске женске приватне гимназије Влазисав Сантнер. Доцније је школа почела да добија своје сталне наставнике од којих као прве Павла Љотића за директора и Душана Јовановића, суплента, педагозије за на-

ставу историје и географије. Школа је радила и пре и поштоде а предавали су следећи предмети: српски језик, немачки језик, историја, земљопис, јестаственица, математика, наука хришћанска, полска привреда, ручни рад, гимнастика, цртање, нотна певање. А доцније, када је школа добила и старије разреде, предавани су још: педагошка група предмета, психологија, логика и познавање грађанских права и дужности, хемија, физика и хигијена. У оквиру наставе гимнастике, коју је изводио једно време пензионисани официр, ученици су били обу-

дагошког израђивању ученика. На часовима семинара ученици су читали своје радове, дискутовали о њима и, у духу Хербартове педагогије, после дискусије обавезно изводили поучу. Тако је овај семинар, по речима директора Љотића, основојачки ученика да памерно самостално говори и достојно да разговара у друштву као потоњи учитељ.

Друштвени и забавни живот првих ученика

Увиђајући значај екскурзија за правило стручно израђивање будућих учитеља, наставнички колектив је и поред ве-

Прва генерација Учитељске школе на педагошком семинару

чавани и војним вештинама, а нарочито печачењу и гађању. Настава свирања је извођена по групама свакога дана осим четвртка од 4—5 часова поподне, а сваке суботе по подне од 3-4 часа, ученици су ишли на вечерње у цркву.

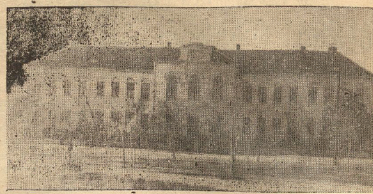
Фонд учила и књига којим је школа у почетку располагала био је веома мали, тако да је само свесрдно залагање наставника омогућило квалитетнију наставу. Наставнички колектив, на челу са директором Павлом Љотићем који је предлично својом педагошком културом, настојао је да наставу уздигне до нивоа тадашњих педагошких достигнућа. Тако су сви ученици поред редовне наставе ручног рада и и полске привреде коју су имали у школском радионицима и на школском имању, изучавали и по један занат код месних занатлија. То је било обично изучавање заната, стварање вештине у руковању по јединим занатским алатима, а не и упознавање закона на којима почињу процеси индустријске производње, па се и не може о томе говорити као о тешком познанику наставе и производног рада. Али, то је био производни рад, који је, у мањој или већој мери, ипак значајно везу школе са животом а то је, за оно време, било веома значајно. Од посебног је значаја, по речима тадашњег директора Љотића, тај рад био за осposољавање будућих учитеља продужних школа.

Појавом старијих разреда, трећег и четвртог, стварали су услови за оснивање педагошког семинара који је вршио улогу литерарне дружине и обједињавао рад на литерарном и пе-

дних тешкоћа организовао у овом периоду екскурзију ученика, у оквиру којих су ученици обишли планину Сто, Рудну Табу, Мајданецк, Кучево, Голубац, Велико Градиште, Оршаву, Херкулес Баг и Турн Северни у Румунији и Кладово.

Мада у школи првих година нису постојале никакве ученичке друштвене организације, у којој се, ипак одликује интензиван друштвени забавни живот. Већ у другој години постојања тадашњих наставних музике, војни капелник Нидрих Винић, основао је хор и оркестар школе, а иницијативом свих ученика почела је да се развија аматерска позорница делатности. Ови облици уметничко-забавног живота омогућили су ученицима организовање честих приредби са програмом, које су биле веома лепо примане од грађана и претстављале су значајну ставку у културно-забавном животу града.

Први ученици Неготинске учитељске школе долазили су махом из сиромашних породица које нису могле да им обезбеде издржавање на школовању. С друге стране, потребе за учитељима биле су све веће, те је Држава била приморана да око половине од укупног броја ученика прими на свој буџет. Благодељење (сти пензија) износило је 30 до 50 динара месечно зависно од разреда у коме се ученик налазио а додељивање је само одличним и врло добрим ученицима. У почетку су се ученици чији родитељи нису живели у Неготину, а њих је било далеко највише, хранили по кафанима-апчинцима, а доцније, на иницијативу директора Љотића, била је организована ђачка трезна у згради која се

налази на месту где се данас налази управна зграда Фабрике суперфосфата у градњи. У трезни су ученици, по приступачној цени, добијали три obroка дневно, а један, сасвим мали, број ученика у једној просторији трезне и стаи. Тако је трезна била, уствари, значајан интериат. То је и била идеја директора Љотића када је оснивао трезну, да она времемом прерасте у интернат, за чије издање је неколико пута тражио средства од тадашњег Министарства просвете.

ШТРАЈК

За међусобне односе ученика карактеристично је било јако изражено друштвољубље и узajазна солидарност. То је нарочито дошло до изражаја марта месеца 1914 године, када је у школи избио штрајк због великог смањења благодеља. Том приликом ступили су у штрајк сви ученици, без обзира да ли су били благодејци или не, да ли су ставовали код родитеља или не. По томе како је организован и вођен видела се да је обављен по извесним утицајем различитих штрајкова које је у то време организовала Социјал-демократска партија. Ученици су поставили јасно формулисани захтев да се благодељацима обезбеде благодељење у висини потребној за најскромније издржавање, написали петицију Министарству просвете, одржавали стално састанке у Букову и Баљевцу ради подизања морала код оних малодушника, организовали колективну исхрану на Баљевцу хранила су се на казану као у војсци, водили рачуна о реду, самостално забравили поћно кретање сем дежурнима који су имали задатак да обилазе станове најколебљивијих и подижу им морал итд. Сва настојања ондашњих власти да прекину штрајк нису имала успеха и ученици су се вратили у школу тек пошто су њихови захтеви прихваћени.

Штрајк, иначе, наишао је на неподељене симпатије грађана, а нарочито млавова и месних руководилаца Социјал-демократске партије Милана Голоринића — „Бечлије“, Михајла Летића и Анте Урошевића који су штрајку пружили пуно моралну и материјалну помоћ. За извесан број ученика није била непозната марксистичка теорија о социјализму и они су имали прилике да своја знања из те области ставио у многакају користећи библиотека у читаоницу Радничког дома преко које су примали Радничке новине и слушајући дискусије које су се по многим питањима социјализма водиле. Кад то знамо онда не нам бити јасно зашто су за време штрајка упутили писмо Драгиши Лапчевићу социјал-демократском посланику Народне скупштине и захтевали интервенцију по њиховој петицији. Јасно ће нам бити и то што су штрајк отпочели маршом кроз варош и песмом: „Ој

другови што сте тако свели министри нам право одузели“. На крају, као приликом јасно, намеће се закључак да је тај штрајк био израз револта против социјалних неправди којих је било све више и више.

Септембра месеца 1914 године, после залапа Аустрије на Србију, министар просвете наређује да, због великих потреба да ученици учитељских школа што пре доврше школовање, те да тако држава добије што пре квалификоване учитеље, под управом Неготинске учитељске школе отпочне одмах рад ученика II и III разреда свих мушких учитељских школа. Тако је Неготинској учитељској школи био додељен и значајан задатак да скупни све ученике тадашњих учитељских школа у Србији и да као једна ради све до окупације земље. Тада су у школи биле три одељења II разреда и три одељења III разреда са око 150 ученика. Први разред није постојао, јер због ратах прилика није био вршен пријем нових ђака, а IV разред био је пуњив на уштељску дужност. Окупација која је дошла 1915 године прекинула је рад школе до ослобођења.

У овом кратком периоду у школи дела један већи број ново дошавших наставника на челу са директором др Стеваном Окановићем, нашим истакнутим педагогом који је својим радом обезбедио себи место у нашој националној историји педагога.

Многи кажу да школе деле своју историју са зградама у којима су живеле. Па ако је тако, онда да не останемо дужни им зградама које су прихватиле новоосновану школу за све време док није добила своју зграду.

Напред је речено да је Неготинска учитељска школа почела рад у згради Неготинске гимназије. Ту је она остала паду прву школску зграду, да би за наредну годину добила неколико пословних просторија које су се налазиле преко пута Банове апотеке на простору данашњег градског парка. Прелазак у засебне просторије и одвајање од гимназијске зграде, иако је у то време у Неготину било веома тешко наћи погодне просторије за школу, дошло је на иницијативу Министарства просвете, које је сматрало да специфичност школе захтева њену потпуно самосталност. Са додељивањем трећег разреда гимназије 1912/13 године, школа је опет морала да мења зграду и сада добија крило на спрату новоосноване зграде. Основне школе. Те исте године, после много дужних чекања на одобрење плана од стране Министарства грађевина, отпочело је издање зграде Учитељске школе, која је уприлике 1914 године била углавном завршена, те је могла да прими, сада, сва четири разреда. У тој се згради школа и данас налази.

Александар МИЉКОВИЋ

После двадесетогодишњег периода (1960–1979), у коме лист *Крајина* није излазио, ниједан се из плејаде неготинских новинара није вратио да као професионалац ради у Неготнију. У периоду развоја регионализма, партијски и органи власти у срезу, односно региону Зајечар, проценили су да је довољан један лист, па су *Тимок* прогласили својим гласилом.

Друштвени развој и услови за поновно излажење листа *Крајина*

У општини Неготин, у периоду 1975–1980. године дошло је до наглог развоја привреде. Култура и образовање су такође имали велики утицај на становништво, тако да је целокупна клима у друштву допринела да се стекну услови за поновно покретање листа. Формирана је Радна организација за информативну издавачку делатност *Крајина*. Новоосновану радну организацију делимично је финансирао СИЗ за информисање Неготин.

Начела програма у области јавног информисања су доношена у друштвено политичким организацијама СКЈ, ССРН, Синдикат, Савез омладине, Савез бораца, стручна и професионална удружења.¹⁴

***Крајина* 1979–1991. године**

Лист *Крајина* је после двомесечних припрема са свега три новинара почео да излази и продаје се по систему *колективне претплате*. Део тиража је продаван на кио-

сцима индивидуалним купцима, а око 500 примерака откупљивале су банке за своје девизне штедише које су привремено радиле у иностранству.

Лист *Крајина* те 1979. године већ излази у тиражу од 6.000 примерака. Текстови су све разноврснији и квалитетнији. Већ ојачала редакција листа добија нове сараднике, пријатеље, али и материјалну и финансијску потпору Индустрије хемијских производа у Прахову, а затим и већине организација удруженог рада у општини.

Први број обновљеног листа *Крајина* изашао је 27. јуна 1979. године поводом Дана самоуправљача, на осам страна формата 35x40cm. Лист за политичка питања општине Неготин уписан је у републички регистар новина. Пошто редакција није имала просторије за рад, новинари су текстове писали у једној мањој просторији Радничког универзитета у Неготину. *Крајина* је штампана у *Прогресу* код Милошева, удаљеном око 4 km од Неготина. Трајно решење за смештај *Крајине* изнађено је преношењем два грађевинска објекта бившег Дечијег забавишта у Неготину, у Улици Радета Недељковића бр. 1, у дворишту старе цркве 12. 9. 1979. године.

Лист је имао утврђену издавачку политику и строгу рубрицираност, као и тачан календар излажења. Први број *Крајине* је обиловало мемоарском грађом и прешироким текстовима.

Издавачком политиком листа *Крајина* утврђено је да се на првој страници штампа од три до пет ударних наслова, са по једном публикованом фотографијом. Заглавље ли-

¹⁴ Исто, 71–72.

ста и поједини наслови штампани су црвеном бојом.

Садржаји из рада друштвено-политичких организација штампани су на другој страни. Привремено су излазили фељтони у наставцима.

Трећа страна листа имала је сталне рубрике из удруженог рада и привређивања, а на четвртој су доминирали наслови из области пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Скупштинском животу и развијању делегатског система била је намењена пета, а селу и месним заједницама шеста страна листа. На овој страни су повремено објављивани конкурси, потребе за радницима, мали огласи...

Текстови из области културе, науке и образовања публиковани су на седмој страни. Повремено су излазили фељтони *Из наше прошлости*, *Кроз збирке музеја* итд.

Последња страна листа обиловала је текстовима, табелама и резултатима из области физичке културе и спорта.

Издавачком политиком утврђена је строга рубрицираност, број наслова, број фотографија, број реклама, чак и врста слова, тако да је новина *Крајина* изгледала чисто и лепо обликовано, пријемчива сваком читаоцу.

У првом броју *Крајине* најзапаженији су чланци *Расте гигант на Дунаву* (са фотографијом ИХП Прахово), *Отвара се робна кућа*, *Нова фабрика бетонских елемената у градњи*.

Лист је почетком осамдесетих година, током периода успона и полета у општини

афирмативно писао о друштвено-политичком животу у општини, привреди и пољопривреди, али се успотивио рушењу нове чаршије и двадесетак дућана подигнутих почетком 20. века ради рашчишћавања локације за изградњу вишеспратница.

Током 1980. године, као подлистак, први пут излази *Млада Крајина*. Године 1981. пише се о обележавању 125 година рођења Стевана Мокрањца, а најављује се и подизање споменика Хајдук Вељку, чији је аутор Небојша Митрић. Године 1982. лист пише о дневним догађајима и извештава са великих градилишта.

Лист је 1983. године отворен за *обичног човека* кога све више користе да се пожале, критикују бирократске и нечовечне појаве. Негује се фељтон са историографским садржајима – *Бој на Штубику*.

Њива или радно место, Пензионери, уступите млађима радно место – вапаји новинара, јер су проблеми незапослених све већи. Надахнут је текст о педесет година Музеја Крајине. Именован је одбор за изградњу и откривање споменика скојевцима, који је откривен поводом доласка Савезне штафете. У свим крајинским селима, у препуним салама, организују се *Сусрети села*.

Објављено је писмо директора Завода за заштиту споменика културе Ниш под називом *Не рушите центар Неготина*. На фотографији се види да је пола нове чаршије већ порушено. Пошта у Неготину добила је нове просторије.

Прорадио је неготински *Биг Бен* на куполи Нове цркве, после вишегодишњег квара. Износе се подаци о реалном паду стандарда

Млада КРАЈИНА

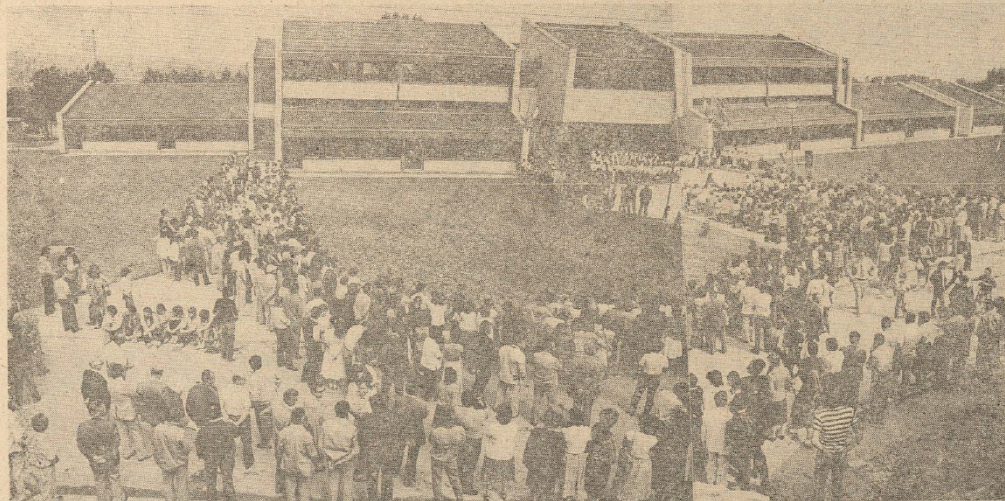
„Народ који има
такву омладину
не треба да се
боји за своју
будућност“.

Т и т о

КРАЈИНА — ДОДАТАК

23. СЕПТЕМБАР 1983.

ОСНОВНА ШКОЛА „ЈОСИП БРОЗ ТИТО“ ПРОСТОР ЗА САВРЕМЕНУ НАСТАВУ

Ученички простор у основном образовању пре изградње Основне школе „Јосип Броз Тито“ стварао је доста проблема за извођење квалитетне наставе. Тај простор је по ученику износио 0,97 квадратног метра, а нормативима је прописано да износи 2 метра. И број ученика био је већи од предвиђених 800. Зато се још априла 1976. године дошло на идеју да се гради нова основна школа. Сама градња треће основне школе у граду, како је називана у почетку, почела је априла 1979. године

Средства за њену изградњу обезбеђена су месним самодоприносом грађана Неготина, кредитом од Јутобанке, Ђердаша II, удруживањем два пута амортизације свих основних школа са подручја општине и директне помоћи од радних организација Водопривредне РО „Неготин“, „Тимока“ и Комуналне организације „Бадњево“.

Објекат је завршен и пуштен у рад 26. новембра 1982. године, а за његову изградњу утрошено је 780 милиона динара, а изграђен је по идејном пројекту „Енергопројекта“ из Београда. Радове је извела ГРО „Тимоградња — Крајина“ док је инвеститор био СИЗ основног образовања.

Укупна расположива корисна површина школе без сале за физичко васпитање је 4124 квадратна метра. Укупно има 13 учионица, четири кабинета, библиотеку, простор за предшколски узраст, школску кухињу, вишенаменску салу са тризаријом за рад секција и друштвених организација, наставничке канцеларије и школску радионицу. У склопу школе је сопствена топлана на чврста горива, игралиште за

мале спортове и травњаци. Овој школи територијално припадају и ученици путници од петог до осмог разреда из насељених места Поповице, Трване, Чубра и Видровац.

У 1983-84 школској години школа „Јосип Броз Тито“ има 36 одељења, од чега дваест од првог до петог разреда, шеснаест од петог до осмог, осам одељења у селима и укупно 950 ученика. У школи ради 60 радника, четрдесет је ангажовано у настави, а остало чине радници који раде на одржавању чистоће, грејања и руководно и административно особље. Стручност наставног кадра је потпуна, јер је 87,5 одсто предавача са вишом и високом школском спремом.

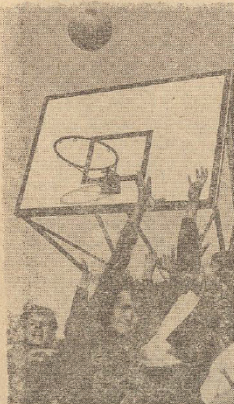
Ова школа која представља јединствени меморијални центар у граду, на достојан начин обележава живот и рад председника Јосипа Броза Тита чије име носи. Тренутно се традиција сећања на Тита и његово дело реализује поставком Титових мисли — „Тито је рекао“. У наредном периоду, како истиче директор школе Мирослав Видосављевић, настојаће се да се ово обележавање оствари и кроз нове садржаје: писање пригодних литерарних састава, ликовне радове, обележавање значајних историјских датума за које је везано Титово име, као и обележавање Дана школе.

Школа „Јосип Броз Тито“ је због модерног објекта, добре опремљености и назива који носи, чест домаћин многим стручним групама. У њеним просторијама се често организују састанци актива наставника, саветовања и семинари за просветне раднике као и спорте такмичења.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

УСПЕШАН РАД СЕКЦИЈА

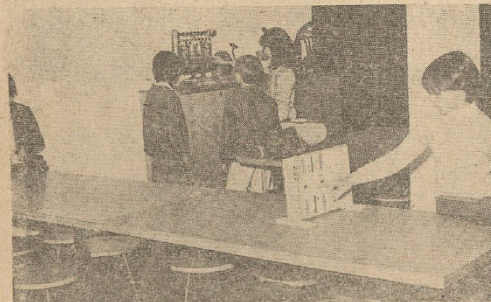
Ученици Основне школе „Јосип Броз Тито“, осим своје редне наставе, врло радо посеђују многобројне секције и баве се слободним активностима. У школи постоје секције за спорт и физичку културу, литерарна, рецитаторска, драмска, фолклорна и ликовна као и научне групе.

Најактивније су литерарна и рецитаторска секција који ма руководи Ђорђе Жикић, наставник српскохрватског језика. Ученици — чланови ових секција доста пишу, читају, учествују на конкурсима са својим делима. Ова секција има 62 члана, учеству

ју иако је ово нова школска секција. Постала је већ таква, да се овде одржавају многе књижевне вечери, сусрети са piscима и песницима. Пре неколико дана, у оквиру Сајма књига, у просторијама ове школе организовано је књижевно вече и сусрет са Миром Алечковић и др Сашом Божковић. Чест гост ове школе је и песник поникао у нашем крају Адам Пуслојић. Све сусрете са књижевницима деца дуго памте и они им служе у очигледној настави и везују их за књигу и литерарно стваралаштво. Литерарна секција је и организатор и издавач зидних новина које излазе поводом значајних датума. Удруг Жикић, почети да издоруће, како нам је истакло лави и лист школе. Замислимо је да излази четири пута нају најбољи ученички радови годишње и да се у њему дови. Школски лист још увек није добио име, а даће му га сами ученици на једном од наредних састанака литерарне секције.

Спортска секција окупуља 80 ученика у неколико споратских дисциплина. Највеће интересовање постоји за ногомет, одбојку, стони тенис и шах, а формиране су и мушка и женска екипа у рукомету. Хор ове школе редовно наступа на свим свечаностима у школи и у граду, а исто тако и драмска секција. Фолклорно – ритмичка секција окупуља седамдесетак

је на свим конкурсима које организује Матиична библиотека „Радмила Новаковић“. Ученици — piscи и песници учествовали су и на забрбачком конкурс југословенског значаја „Модра ласта“ и освојили прво место.

Рецитаторска секција броји 76 чланова, који учествују на свим свечаностима у школи, а на регионалном такмичењу освојили су друго и тре

ћанова, ликовна је малобројнија, има 18 чланова и брине о уређењу школског простора, а учествује и на многабројним конкурсима.

Научне групе — млади истраживачи, биолози, хемичари, историчари, математичари као и географичари — су такође активни. Да ове секције добро раде говори и по

датак да им је Међуопштински завод за унапређење васпитања и образовања у Зајечару доделио признање за учешће на регионалној смотри и за допринос развоју те

хничког стваралаштва младих. Диплому је за изванредне резултате из електротехнике добио Драгољуб Гогоњетић, ученик ове школе. Б. Р.

ИЗВИЂАЧИ

ДОБАР ПЛАСМАН НА СВИМ ТАКМИЧЕЊИМА

О одреду извиђача „Миле Радосављевић — Пики“ у последње две — три године много се говори. То је одред извиђача који се својим радом уздигао на највише висине у Савезу извиђача Србије и спада у ред најбољих. Добра политика одреда, шко

сип Броз Тито“, а старешина чела постаје наставник Мирослав Ружич.

Добар рад и одлична сарадња на нивоу школе и одреда даје и изванредне резултате. Одред је у овој години учествовао на такмичењима

Сусрет са Миром Алечковић и др Сашом Божковић

ловане млађих категорија, сарадња са родитељима и школама из којих су чланови довело је да овај одред постане пример осталим одредима како треба радити.

Одред „Пики“ највише са чињавају ученици из основних школа „Ђук Караџић“, „Јосип Броз Тито“ и ООУР „12. септембар“. Седиште одреда је у Основној школи „Јосип Броз Тито“ у којој је одред добио одличне просторне услове за рад. Велика учионица за водње, четне и одредске састанке, канцеларија и магацински простор у потпуности задовољавају потребе овог одреда. У рад одреда поред родитеља ученика ове школе укључени су и наставници. Ових дана формираше се и чета извиђача коју ће сачињавати само ученици Основне школе „Јо-

савезног и републичког карактера и са њих се враћао увек са пласманом који није био нижи од трећег места.

На почетку ове школске године Одред је у сарадњи са школом а у оквиру Септембарских свечаности, организовано на теренима школе тродневну акцију „Пикијеви дани“.

У акцији је учествовало 15 екипа из 11 градова наше земље. Највише успеха имали су извиђачи са Умке, којима је припао велики прелазни печар. Друго место освојило је Зајечар, а треће екипа „Викторија“ из одреда „Владимир Назор“ из Карловаца.

Како нам рекоше у школи, акција ће постати традиционална а покровитељ акције биће школа „Јосип Броз Тито“.

становништва, а посебно личних доходака запослених. Мокрањчеви дани, 18. по реду, прерасли су у југословенски музички фестивал.

Штампарија *Прогрес* у Неготину престаје да штампа *Крајину*. Крајину почиње да штампа *Дневник* у Новом Саду. Током 1984. године *Крајина* почиње да излази као недељник.

Крајина је наставила да афирмише и читаоцима приближава резултате које постижу радници и стручњаци на изградњи хидроенергетског и пловидбеног система *Ђердан 2*.

У хемијској индустрији Прахово, упркос великим губицима, остваривана је рекордна производња у свим фабрикама, о чему је редовно писано у листу.

Пише се о напорима *Крајина вина* да подигне нове винограде, о реконструкцији старе цркве, о животу и раду наших радника у иностранству.

Крајина је 1989. годину дочекала у новој опреми, смањених димензија, пошто је штампана у штампарији *Борбе* у Београду. Обим јој је био осам страна. Графички изглед и прелом био је знатно бољи.

Садржаји и текстови су интересантнији, а облици новинарског стваралаштва су разноврснији. Редакција се подржавала јачање јединствене Србије, опстанак Југославије и даљи развој њених тековина. У привредном животу је све теже. Велика је инфлација, пише се о проблемима радника, о упису за зајам за привредни препород Србије и сличним темама.

Лист је 30. априла 1991. године изашао на полуформату (30x20cm) на 20 страница. И даље се штампа у *Борби*, у тиражу од 6.000 примерака. У заглављу стоји *недељни лист Крајина* под бројем 459. Излази седмично. Лист има следеће рубрике: политичку хронику, малу привреду, актуелности, скупштинску хронику, образовање, реаговања, интервју, пољопривреду и спорт.

Пише се о економској кризи, вишковима радника, митинзима упозорења и штрајковима. Пише се о егзодусу Срба из Словеније и Хрватске, као и доласку избеглица у Неготин. Пише се о трансформацијама предузећа у холдинге и у деоничарска друштва.

На Дан републике на првој страни стоји следећи текст: *Радним људима и грађанима честитамо 29. новембар*, након чега се пише о ратним страдањима на простору Југославије.

Следећи број *Крајине* излази тек након месец дана, без икаквог објашњења. Прва страна и поред честитке за нову 1992. годину указује на трагична догађања. Објављене су две рекламе и поздрав борцима из вртића *Пчелица*. Председник Скупштине општине Драгољуб Поповић у новогодишњем интервјуу поручује читаоцима да не губе оптимизам и да буду спремни да савладају предстојеће тешкоће, а на последњој страни су новогодишње шале.

Читаоцима се по питању гашења листа, које се десило одмах након новогодишњег броја, нико није обратио. Тако *Крајине* после 100-годишњице излажења поново нема међу читаоцима. Нико за ово гашење никада није одговарао, нити објаснио разлоге и

КРАЈИНА

ЛИСТ ЗА ДРУШТВЕНА И ПОЛИТИЧКА ПИТАЊА ОПШТИНЕ НЕГОТИН

27. ДЕЦЕМБАР 1990. БРОЈ 443. — XX ИЗЛАЗИ СЕДМИЧНО — ЦЕНА 5 ДИН.

Богата жетва радости, награда и смеха

Новогодишња йошера за Деда Мразом у Нејошину

Велики слашкі залојај

Покрет у авантуру нове деценије, наомак краја века, био би бесмислен кад се не би најпре повела деца. Неколико дана пре прелазанја новог и старог спектакла за најмлађе назначио је кретање, уплосљивање у ходину новог, луку будућности. Без обзира на оно што нам је спакловано у новогодични пакет судбине поделити срећу са благословом живота, са драгом нам децом, моменат је који се понавља између два дочека и чини их непролазним. Припреме су кренуле у журбано. Велика потера за Деда Мразом стигла је Неготин. Тражио се човек који станује негде далеко, на замрзнутом полу Земљине лопте, најмилије играчке човека. Случај је решен у Хали спор-

това, наочиглед хиљаду малих сведока, хиљаду живих учесника потере. Сцена се претворила у поље са којег су се убирали плодови смеха, изненађења и радости. Весела жетва је у спотове сбирала најлепши црвене-улазнице, маштовите бајке, карљиво увежбани програмске тачке и шарене маске. Награде су биле накнада за вишенеделни дечији труд, а они који нису освојили неке од значајнијих утешени су слатким залојајем. И добро је тако. Ипак је све то живот, за сваког од нас, међу оним тежким и горким, живот је умесио понеки слатки залојај, залојај наде.

СРЕЋНА НОВА 1991. ГОДИНА

околности под којима је лист *Крајина* престао да излази.¹⁵

Суочена са високим трошковима штампања листа *Крајина*, иако је имала комплетну компјутерску опрему за припрему, НИРО *Крајина* се определила за развој савременог медија – телевизије. Сходно свом опредељењу опрему за компјутерску припрему штампе колектив је продао Неготинској штампарији, а новац добијен од те опреме искоришћен је за набавку технике за нови медиј. Тако је 7. фебруара 1992. године Телевизија *Крајина* почела емитовање сопственог програма преко кабловског дистрибутивног система. У то време, била је то једна од првих локалних телевизија у Србији.¹⁶ Нажалост, након петнаест запажених година рада, заједно са радио-станицом основаном 1981. године, неуспешно је приватизована 2007. године. На пољу информисања у општини Неготин остала је празнина, коју донекле попуњавају дигитални медији.

15 Исто, 103.

16 Н. Плавшић, нав. дело, 197.

На примеру листа *Крајина* видимо да стара штампа представља јединствен и незаменљив извор информација за различите области истраживања. Њен значај је у томе што повезује историјске догађаје, културне токове и свакодневни живот људи, пружајући истраживачима могућност да прошлост сагледају из више углова. Као документ свог времена, она није само сведочанство, већ и кључ за разумевање начина на који су људи мислили, говорили и живели. Очување и проучавање старе штампе доприноси развоју науке, културе и колективног памћења сваког народа.

Локална штампа и уопште, локални медији, представљају темељ слободног, отвореног и информисаног друштва. Они не само да извештавају о догађајима, већ обликују јавно мњење, чувају културни идентитет и подстичу грађанску свест. У времену глобализације и брзих медијских промена, локални медији остају чувари локалне стварности – сведоци живота обичних људи и извор истине која се тиче сваког појединца.

Скраћенице:

ИХП – Индустрија хемијских производа

НИРО – Новинско издавачка радна организација

СИЗ – Самоуправна интересна заједница

СКЈ – Савез комуниста Југославије

СКОЈ – Савез комунистичке омладине Југославије

ССРН – Социјалистички савез радног народа

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

Архива Музеја Крајине:

Дигитализована издања листа *Крајина*

Литература

Кирицојевић, Димитрије. *Штампа у Неготину и Крајини (1890–2005), успони и падови*, Крајинско академско друштво, Историјски архив Неготин, РТВ *Крајина* и Покрет за заштиту Неготина и Крајине, Неготин, 2008.

Плавшић, Никола. *Штампарство и штампа у Неготинској Крајини (1889–1999)*, Неготинска штампарија и Музеј Крајине, Неготин, 1999.

Радосављевић, Сања. *У очима посетилаца – Музеј Крајине кроз историју настанка, сталне поставке и Књигу утисака*, Музеј Крајине, Неготин, 2018.

Сиротовић, Сузана. *Неготинска штампа 1890–1945*, Музеј Крајине, Неготин, 2020.

Станојевић, др Тихомир. *Неготин и Крајина од 1859 до 1940. године*, Историјски архив Крајине, Кључа и Пореча, Неготин, 1980.

SUMMARY

***KRAJINA* – The Evolution of the Name of Negotin Newspapers in the 19th and 20th Centuries**

Ivica N. TRAJKOVIĆ

This paper presents a comprehensive overview of the newspaper *Krajina* as one of the most important periodicals of the Negotin Krajina region and a valuable source for studying the social, political, and cultural history of eastern Serbia from the late 19th to the late 20th century. Starting from the significance of old press as a primary historical source, the paper analyzes the role of local newspapers in shaping public opinion, preserving local identity, and fostering democratic culture in smaller communities.

Special attention is devoted to the development of printing and publishing in Negotin and to a chronological analysis of the publication of *Krajina* across different historical periods, from its first issue in 1890, through the interwar and post-war years, to its final discontinuation in the early 1990s. The paper examines editorial concepts, thematic structure, and the political and social contexts in which the newspaper operated, highlighting its influence on the cultural and public life of Negotin and the wider region.

In conclusion, the paper emphasizes the importance of preserving and studying old local press as an integral part of cultural heritage and collective memory, presenting *Krajina* as a significant testimony to historical processes, social change, and everyday life in the local community.

Keywords: Krajina, Negotin, Museum, historical press, information

Слађана Д. МИЛОШЕВИЋ
Музеј Крајине
sladja.milosevic967@gmail.com

Рад примљен: 12. 2. 2026.

Рад прихваћен: 23. 3. 2026.

Прегледни рад

656.881.1(497.11)“1945/2015”

**НЕГОТИНСКЕ РАЗГЛЕДНИЦЕ У ФОНДУ
СЛИКОВНЕ ГРАЂЕ БИБЛИОТЕКЕ МУЗЕЈА КРАЈИНЕ
ОД 1945. ДО 2015. ГОДИНЕ**

Апстракт: У раду се истражује и прати развој разгледница са мотивима Неготина и њихових издавача у периоду од 1945. до 2015. године. Подаци о разгледницама и њиховим издавачима дати су на основу Фонда сликовне грађе Библиотеке Музеја Крајине. Од 1.209 јединица, уписаних у инвентар сликовне грађе, регистроване су 82 разгледнице Неготина настале у периоду од 1945. до 2015. године. Циљ овог рада је да се представе неготинске разгледнице у периоду од 1945. до 2015. године из Фонда сликовне грађе Библиотеке Музеја Крајине.

Кључне речи: разгледнице, Неготин, Музеј Крајине.

**Функције, развој и технике израде
разгледница у периоду
од 1945. до 2015. године**

Разгледнице више од једног века путују светом и на свој начин део су историје, сведочећи о људима, догађајима, пределима, улицама. Оне имају велики значај као културни, историјски и емотивни медиј. Њихова улога се кретала од преношења порука и сувенира до документовања историјских догађаја и очувања колективног сећања. Разгледнице са пажљиво одабираним моти-

вима и данас представљају изузетну вредну документарну грађу. Оне могу послужити као историјски извор за проучавање прошлости, како због свог ликовног материјала, који сведочи о времену у коме су настале, тако због података које носе на полеђини, који такође могу бити предмет различитих проучавања.

Разгледнице су занимљив пример како један наизглед једноставан медиј може послати део масовне комуникације, пропаганде и културе. Оне су биле брз и доступан начин да се визуелна порука пренесе вели-

ком броју људи. Сlike градова, споменика или идеолошких симбола изазивале су осећај припадности и поноса. Када су аутори фотографија сами становници, разгледнице постају сведочанство о томе како заједница жели да буде виђена. Због ниске цене и једноставности, разгледнице су постале масовно средство комуникације, нарочито у доба пре дигиталних медија.

Користиле су се у пропагандне сврхе. У социјалистичком периоду, често су приказивале индустријске комплексе, нове мостове, фабрике и споменике – симболе напредка и идеологије. Као и други медији, разгледнице су учествовале у обликовању јавне свести, стварајући слику стварности која је одговарала владајућој идеологији. У различитим епохама, од ратних плаката до туристичких разгледница, визуелна комуникација је имала пропагандну улогу – од мобилизације до промоције националног идентитета¹.

Разгледнице у Србији од 1945. до 2015. израђиване су различитим техникама, од класичне офсет штампе² и фотографских репродукција, преко ситотиска³ и колорне

литографије, па све до дигиталне штампе⁴ и инкјет⁵ технологије у каснијем периоду. Највећи прелаз био је од ручно колорисаних и црно-белих фотографија ка масовној индустријској офсет штампи, а затим дигитализацији после 1990. године.

У периоду после Другог светског рата (1945–1960), углавном су црно-беле фотографије репродуковане на картон, при чему су често ручно колорисане. Папир је био скромног квалитета због послератних економских ограничења. У том периоду ли-

не треба да се штампају затворена су шаблоном или емулзијом. Предност ситотиска се огледа у томе што се добијају врло издржљиви отисци који су отпорни на спољашње услове, може се штампати на готово свим материјалима, има могућност специјалних ефеката и боја се наноси у већем слоју него код офсета и дигиталне штампе. Међутим, ситотиск није погодан за велике тираже као офсет и мање је прецизан за fine детаље, тако да се мање користи за штампање разгледница. <https://www.oxfordwebstudio.com/da-li-znate/sta-je-sito-stampa.html>

4 Дигитална штампа је савремена техника штампања која користи дигиталне датотеке (PDF, JPG, TIFF) и директно их преноси на папир или други материјал, без потребе за штампарским плочама као код офсет штампе. Ова техника омогућава брзу и економичну израду мањих тиража разгледница, могућа је персонализација где свака разгледница може имати другачији текст или слику, нема дуге припреме, као и висок квалитет штампе, при чему дигиталне машине дају оштар текст и живе боје. <https://www.oxfordwebstudio.com/da-li-znate/sta-je-digitalna-stampa.html>

5 Инкјет технологије су једна од најраспрострањенијих метода савремене штампе, засноване на принципу наносења микроскопских капљица мастила директно на подлогу. Овај систем је веома флексибилан и користи се од кућних штампача до индустријских машина за комерцијалну производњу. Ове технологије за штампање разгледница најбоље су решење за мање тираже и персонализоване серије, омогућавају висок квалитет фотографија и брзу израду. <https://www.fespa.com/sr/news-media/>

1 Ј. Пераћ, *Разгледнице у Србији 1895–1914*, Београд, 2009, 19–24.

2 Техника штампања на овај начин је врло једноставна. Офсет штампа је техника индиректне штампе у којој се боја са штампарске плоче прво преноси на гумени цилиндар, па тек онда на папир или други материјал. Овај метод је један од најчешће коришћених за штампање разгледница јер омогућава висок квалитет, прецизност и економичност при штампању великих тиража. Користи се више од једног века и даље је стандард у индустрији. <https://www.oxfordwebstudio.com/da-li-znate/sta-je-offset-stampa.html>

3 Ситотиск је техника штампе у којој се боја наноси кроз мрежицу (сито) на подлогу, а места која

тографија и дубока штампа су коришћене за израду уметничких разгледница. У овом периоду обнове земље разгледнице су често приказивале индустријализацију, нове фабрике, мостове и градилишта, служиле су као симбол модернизације и обнове после рата. Уметнички стил био је скроман, са наглашом на документарности.

У периоду од 1960. до 1980. године офсет штампа постаје доминантна јер омогућава масовну производњу и бољу репродукцију боја. Коришћен је и ситотиск за разгледнице са интензивним бојама и специјалним ефектима. Југославија у том периоду постаје туристичка дестинација те се на разгледницама приказују бање, приморје, планине. Дизајн је често имао модернистички карактер, са јасним композицијама и живим бојама.

У транзиционом периоду, од 1980. до 2000. године, колорна фотографија постаје стандард, а разгледнице се штампају директно из фотографских негатива. У последњој деценији 20. века уводи се дигитална припрема за штампу, при чему разгледнице често имају модернији дизајн, комбинацију фотографије и графичких елемената. То је време кризе и распада Југославије када долази до политичких и економских промена, а производња разгледница опада. Појављују се тематске разгледнице са мотивима културних манифестација.

Савремено доба доноси нове изазове. У том периоду, од 2000. до 2015. године, дигитална штампа (инкјет, ласерска) омогућава мале тираже и персонализоване разгледнице. Јављају се фото-разгледнице које

су израђене у фото-студијима на захтев купаца. У овом периоду разгледнице губе на популарности због интернета, друштвених мрежа и SMS порука, али опстају као сувенир и колекционарски предмет, посебно разгледнице из социјалистичког периода, које се данас сматрају културним артефактима.

Разгледнице Неготина од 1945. до 2015. године у Фонду сликовне грађе Библиотеке Музеја Крајине

Инвентарисање и обрада разгледница као дела сликовног фонда ради се у складу са *Правилником о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора, као и вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима*.⁶ Сlikовна грађа се инвентарише у посебан инвентар који носи ознаку МКН/Сг. Библиографски опис ове врсте грађе ради се према међународном стандарду за некњижну грађу ISBD(NBM). За ову врсту грађе израђују се ауторски, предметни и стручни лисни каталог. Разгледнице, фотографије и други штампани сликовни материјал који се чува у Библиотеци Музеју Крајине од ове, 2026. године, заинтересованим лицима за ову врсту грађе, биће доступан у COBISS систему⁷ који омогућава претрагу грађе у каталозима свих библиотека које су део система. Ова врста грађе смештена је у одвојен

⁶ *Службени гласник РС*, број 47 од 29. маја 2013.

⁷ COBISS је заједнички библиотечки информациони систем који повезује библиотеке у региону (Словенија, Србија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Северна Македонија и друге земље).

простор, а класификација се врши по систему Универзалне децималне класификације. Од 1.209 јединица, уписаних у инвентар сликовне грађе, регистроване су 82 разгледнице Неготина у периоду од 1945. до 2015. године.

Аутори и издавачи разгледница могу се разврстати по месту издања. У Неготину је радило, и данас ради, неколико фотографских радњи које су у овом периоду издавале разгледнице са мотивима града. Међу најчешћим помињу се фотографске радње Фото Колор Бараћ и Форма Фотографика. Бројне су установе, организације и удружења из Неготина која су издавала разгледнице: Музеј Крајине, Дом културе, Народна библиотека *Доситеј Новаковић*, Туристички биро Неготин, РО Инех Крајина, Певачко друштво *Хајдук Вељко*, Фото-кино клуб *Хајдук Вељко* и др. Издавачи из Београда: Туристичка штампа, Путник, Дирекција пошта, Политика, Задружна књига, Југотурист. Међу издавачима су и Турист комерц Загреб, Минерва из Суботице, Вести Титово Ужице, Студио Сомбор, Ђердап турист Кладово и др. Аутори мотива на аверсу разгледница, односно фотографи, Драгослав Илић⁸ и Драгослав Бараћ⁹ из Неготина, затим И. Вуковић, Божа Јелкић, М. Мрђанов. Аутори мотива на разгледницама су и

8 Драгослав Илић (1960–) је рођен у Неготину, где ради као професионални фотограф. У Неготину има фотографски студио Форма Фотографика. Аутор је три књиге фотографија: *Надгробни споменици Неготинске Крајине*, *Шаркамен и Моја Крајина*. Има звање мајстора фотографије. Аноним, Предговор, у: Д. Илић, *Моја Крајина : фотографије*, Неготин, 1992.

9 Драгослав Бараћ има фотографску радњу Фото колор Бараћ у Кнез Михаиловој улици у Неготину.

Душан Стефановић¹⁰, Урош Предић¹¹, Анастас Јовановић¹², Лукијан Бибић¹³, Милисав Марковић¹⁴, Павле Чортано-

10 Душан Стефановић (1922–2005) сликар који је у Неготину трајао пола века. Његова преокупација је завичајни пејзаж, због чега је и одређен као сликар завичаја. Стефановић је од стручне критике (Павле Васић и Никола Кусовац) оцењен као драгоцен и значајан сликар овог краја. М. Стефановић, „Сећање на уметника“, у: *Буктиња*, 2009, 29.

11 Урош Предић (1857–1953) оставио је дубок траг у српској култури, а његове слике и данас представљају један од најважнијих докумената реалистичког сликарства. У портретном сликарству је био изузетно цењен. Предић је у техници уље на платну 1913. године насликао портрете своје братанице Марије Предић удате Мокрањац и њеног супруга Стевана Мокрањаца. В. Николић, *Каталог ликовне збирке Музеја Крајине у Неготину*, Неготин, 2023, 41.

Предићев портрет композитора Стевана Мокрањаца је репродукован на разгледницама које су издали Музеј Крајине и Неготинска штампарија.

12 Анастас Јовановић (1817–1899), био је први српски литограф, акварелиста и један од пионира фотографије у Србији. Јовановић је 1851. године израдио талботипију (фотографску литографију) са ликом Хајдук Вељка, коју је Фото-кино клуб „Хајдук Вељко“ репродуковао на разгледницама издатим поводом 175 година од погибии Хајдук Вељка. Важно је нагласити да то није био аутентичан портрет, јер је Вељко погинуо 1813. године бранећи Неготин, а фотографија као техника је настала касније.

13 Лукијан (Борислав) Бибић (1895–1962) је био познат по портретима и иконописним радовима. Портрет Хајдук Вељка који је израдио овај уметник се чува у Ликовној збирци Музеја Крајине. В. Николић, *Јунак од сабље: Хајдук Вељко Петровић као инспирација уметницима у Неготину*, Неготин, 2020, 119–121. Музеј Крајине је 2004. године овај портрет репродуковао на разгледници.

14 Милисав Марковић (1863–1910), самоуки сликар, био је један од најпопуларнијих црквених сликара Краљевине Србије крајем 19. и почетком 20. века. Осликао је велики број иконостаса и зидних слика у црквама широм Тимочке Крајине и Србије. Марковић је показивао интересовање и за друге сликарске теме, а његов портрет Хајдук Вељка је део Ликовне збирке Музеја Крајине. Исто, 115–117. Музеј Крајине је 2004. године овај портрет репродуковао на разгледници.

вић¹⁵ чија су уметничка дела на њима репродукована.

На основу визуелног садржаја аверса, неготинске разгледнице се могу поделити у неколико група:¹⁶

1. Топографске разгледнице – слике јавног простора, улица, тргова, споменика, знаменитих објеката,
2. Портретне разгледнице – с портретима значајних личности, чланова организација, удружења,
3. Разгледнице с репродукцијама уметничких дела,
4. Разгледнице - слике артефаката,
5. Рекламне разгледнице.

1. Топографске разгледнице обухватају поједине делове града, панораме, улице, поједине грађевине, споменике, пејзаже и др. Разгледнице с топографским мотивима чине најбројнију групу разгледница у периоду од 1945. до 2015. године. Осим бројности, карактеристику топографских разгледница

15 Павле Чортановић (1830–1903) спада у ред српских академских сликара позног романтизма. Био је професор у Неготинској гимназији. Радио је црквене слике и иконостасе. У Неготину је обновио и сликао иконе за иконостас у Старој цркви. Сачуване су и његове целивајуће иконе за Цркву Свете Тројице у Неготину, манастир Буково и цркву у Штубику. Радио је литографије и портрете са темама из српске историје. Чортановићев портрет Хајдук Вељка се налази у Ликовној збирци Музеја Крајине. Исто, 113–114. Музеј Крајине је 2004. године овај портрет репродуковао на разгледници.

16 Подела разгледница на основу визуелног садржаја преузета из, Ж. Шкаламера, „Београдске разгледнице 1896–1941. Прилог познавању сликовних извора за историју Београда 20. века”, у: *Годишњак града Београда*, 30, 1983, 121. О подели разгледница у: Ј. Пераћ, нав. дело, 26.

представља и велика садржајна разноврсност. Та чињеница је условила да их даље класификујемо у три целине које дефинишу урбани простор: *јавни простор*, који чине улице, тргови, паркови, пејзажи, затим *јавна здања* и *јавни споменици*.

Јавни простор је традиционално представљао поље у коме се јасно идентификовао и репрезентовао идентитет заједнице, па је и његовом обликовању и декорацији поклањана велика пажња. Неготин је у периоду после Другог светског рата до данас прошао кроз значајне фазе урбаног развоја. Одмах по ослобођењу, нове власти прионуле су на посао да уреду град и доведу га у стање пристојно за живот становништва. Највећа пажња била је посвећена уређењу града, његовим улицама и јавних установа. Од малог варошког центра са традиционалним кућама и чаршијом, постао је град са стамбеним блоковима, јавним установама и модерном инфраструктуром. Урбанистичка и градитељска делатност, нови називи улица и тргова, представљали су одраз политичке, економске, војне, културне моћи тадашње новоформиране комунистичке власти.

Слику развоја и новог изгледа јавног простора Неготина преносе и разгледнице у периоду 1945–2015. Разгледнице су доносиле најживописније делове града, најлепше и најуређеније тргове и улице. На разгледницама Неготина најчешће су репродуковани *Трг Маршала Тита*¹⁷ (кат. бр.

17 Издање Туристички биро – Неготин, Вести – Титово Ужице, Задружна књига – Београда (1960), Студио – Сомбор, Фототехника – Загреб, „Књижевне новине“ – Београд (1970, 1975), Туристички савез –

2, 4–7, 9, 14, 16), данас је то Трг Стевана Мокрањца, у самом центру, испред Цркве Св. Тројице и зграде општине Неготин (кат. бр.18)¹⁸. Затим Трг Моше Пијаде¹⁹ (кат бр. 3),²⁰ касније Трг скојеваца (кат. бр. 4, 10, 11, 13, 16)²¹, а данас Трг Ђорђа Станојевића (кат. бр. 19, 22, 23, 45, 46)²².

Житељи Неготинске Крајине су посебно поносни на производњу вина у овим крајевима.²³ У селима дуж Тимока (Рајац, Рогље-

Неготин (1985), Турист комерц – Загреб (1990).

18 Издање Тутист комерц – Загреб (199–?).

19 Трг Моше Пијаде је саграђен крајем 60-тих година 20. века на тада празном простору који се налазио између Улице краља Милана и старог парка који је био на простору иза касније саграђеног хотела Инех Крајина. На том слободном, до тада неурбанизованом простору је планирано да се изгради нови део града који би представљао лепо уређен урбани простор. Нови трг, на коме су изграђене стамбене зграде са пословним просторима за Народну банку и Пошту, са уређеним парковским простором и постављањем споменика Скојевцима, аутора вајара Рагомира Стојадиновића, гледано са архитектонског, хортикултуралног и споменичког аспекта, заиста је по завршетку свих радова добио изглед лепо уређеног урбаног градског језгра који је променио дотадашњи изглед града. Б. Благојевић, *Неготин и Крајина од 1844. до 1965. године*, Неготин, 2018, 73–74.

20 Издање Туристички биро – Неготин (196–?)

21 Издање Вести – Титово Ужице (1960), Турист-комерц – Загреб и Туристички савез – Неготин (1980, 1985, 1990).

22 Издање Форма Фотографија и Колор фото *Бараћ* из Неготина (1997).

23 Крајинско вино је први пут постало познато широм Европе у другој половини 19. века, нарочито када је филоксера уништила француске винограде, па су француски енолози тражили спас у сортама из Србије. Да је производња вина била једна од најзначајних грана и да су вина из ових крајева била цењена говори и чињеница да је, увођењем нових технологија у виноградарству и винарству, 1921. године у Букову код Неготина основана енолошка станица која је била прва контролна лабораторија за целу Краљевину Југославију. М. Николић и Т.

во, Смедовац) грађени су традиционални објекти за чување и производњу вина – пивнице. Неготинске пивнице су препознате као јединствени архитектонски и културни комплекси винских подрума у Србији, које су 1979. године, од стране Републичког завод за заштиту споменика културе, заштићене као просторна културно-историјска целина од изузетног значаја. Оне су такође чест мотив на разгледницама (кат. бр. 14, 40, 82)²⁴.

У култури 19. и 20. века природа је сматрана једним од основних националних обележја и активним чиниоцем изградње националног идентитета. Специфичности природе препознавале су се као аутентична обележја нације, због чега се инсистирало на чувању аутентичности националног пејсажа.²⁵ Тако се Вратњаске капије, као један од најупечатљивијих природних феномена источне Србије,²⁶ јављају као мотив на разгледницама (кат. бр. 9, 13).²⁷

Јавна здања у којима су биле смештене институције локалне управе, културе, образовања, привредне, индустријске и финансијске установе, цркве и верски објекти, за-

Ивановић, „Српско виноградарство и винарство од краја филоксерне кризе до Другог светског рата“, у: *Вински Летопис Србије*, Београд, 2023, 175.

24 Издање Туристички савез, Форма Фотографија, *Феникс*, сви из Неготина (1985, 2004).

25 Ј. Пераћ, нав. дело, 83.

26 Вратњанске капије представљају три огромна камена моста, природно насталим прерастима у кањону реке Вратне, недалеко од Неготина. Ови мостови су настали урушавањем пећина тунелског типа и представљају ретку геоморфолошку појаву. Од 2014. године Подручје је заштићено као споменик природе. Уредба о проглашењу споменика природе „Прераста у кањону Вратне“, *Службени гласник РС*, 94/2014.

27 Издање *Књижевне новине* – Београд, Туристички савез – Неготин (1975, 1985).

узимали су значајно место у заједници и представљали окосницу њеног функционирања, па је њиховом визуелном обликовању и декорацији поклањана велика пажња. Урбанистички развој града у овом периоду довео је до све значајнијег истицања простора на коме су се налазила јавна здања. Она су заузимања битно место у симболичкој топографији града, тако да представљају бројне мотиве на топографским разгледницама Неготина у периоду 1945-2015.²⁸

У старом центру среске и општинске власти, 1953. године донета је одлука да се сруши зграда у којој су били смештени Окружни и Општински суд и на њено место сагради нову зграду, великих димензија у три нивоа, у којој је по плану требало да буде смештена сва управна и државна администрација и институције: Народни одбор општине, његова тела и одсеци, Срески и општински суд и Секретеријат за народну одбрану.²⁹ Ово јавно здање је чест мотив на разгледницама обзиром да се налази у самом центру Неготина, поред Цркве Свете Тројице, на Тргу Маршала Тита (данас Трг Стевана Мокрањца). Зграда је усељена у децембру 1954. године, и до данашњих дана у њој се налазе судови и СО Неготин са свим управљачким телима (кат. бр. 6, 7, 16, 59 и др.)³⁰. Већ у првим година урбанистичке доградње Неготина на разгледницама се као мотив јавља нова зграда поште саграђена

28 Ј. Пераћ, нав. дело, 58.

29 Б. Благојевић, нав. дело, 79. Анон, „Пета редовна седница Народног одбора среза крајинског“, *Крајина* (Неготин), 1. 6. 1953.

30 Издање Студио – Сомбор (1970), Фототехника – Загреб (1970), Туристкомерц – Загреб (1990), Форма фотографија – Неготин (1997).

1958. године³¹ (кат. бр. 4, 38)³² која се налазила у новом делу града на Тргу Моше Пијаде. Исте године, на поменутом тргу довршене су нове зграде Народне банке³³ (СДК-Служба друштвеног књиговодства), (кат. бр. 3, 4, 10, 13)³⁴ и Дом народног здравља (данас је у тој згради смештена Пошта) (кат. бр. 10, 11, 13, 38 и др.)³⁵. Све већи број туриста, ђачких екскурзија је 80-тих година довео до подизања хотела *Инех Крајина* на Тргу Моше Пијаде. Хотел је био симбол модерне архитектуре тог периода и један од најрепрезентативнијих угоститељских објеката у региону (кат. бр. 11, 13, 14, 16)³⁶.

Велики значај међу јавним здањима имају институције образовања. У складу са значајем образовних институција у животу заједнице, зграде у којима су смештене заузимале су истакнуто место у јавном простору града и до данашњих дана остале најрепрезентативнија јавна здања, која Неготину дају препознатљив идентитет. Зграда ОШ *Вук Караџић* наменски саграђена за сврху образовања 1910. године³⁷ (кат бр. 25, 34)³⁸,

31 Ч. Н, „Гради се нови део Неготина“, *Крајина* (Неготин), 14. 2. 1958.

32 Издање Вести – Титово Ужице (1960), Туристички биро – Неготин (1970).

33 Ч. Н, нав. дело.

34 Издање Турист биро (1960), Туристички савез – Неготин (1985), Вести – Титово Ужице (1960), Туристкомерц – Загреб (1980).

35 Издање Вести – Титово Ужице (1960), Туристкомерц – Загреб (1980), Туристички савез (1985), Туристички биро – Неготин (1970).

36 Издање Туристкомерц – Загреб (1980, 1990), Туристички савез (1985).

37 Т. Станојевић, *Неготин и Крајина од 1859. до 1940. године*, Неготин, 1980, 143.

38 Издање Певачко друштво „Хајдук Вељко“ (1953).

нова зграда Гимназије из 1898. године³⁹ (кат. бр. 24, 25 и др.)⁴⁰ и зграда Учитељске школе из 1914. године⁴¹ (кат. бр. 31)⁴² представљају значајна образовна, културна и историјска здања у центру Неготина и чест су мотив на разгледницама. Указом краља Александра I од 31. маја 1891. године⁴³, основана је школа за винодеље и воћарство у Букову, на коју су Неготинци веома поносни. Ова школа је у самом почетку свога рада стекла углед веома реномиране васпитно-образовне установе који ужива и након 135 година постојања⁴⁴ (кат. бр. 38, 41, 48)⁴⁵.

Осим школских, битну улогу у образовању и очувању културног наслеђа имају и установе културе. Неготин је између два светска рата (1918–1941) пролазио кроз економске, друштвене и културне промене. Град је остао важан локални центар тргови-

не и виноградарства, али је осећао последице Првог светског рата, сиромаштва и политичких нестабилности у Краљевини Југославији. Честе смене власти и утицај централне политике из Београда проузроковале су политичку нестабилност. И у таквим условима људи су настојали да оснаже културни идентитет. Оснивањем музеја *Хајдук Вељко*, данас Музеј Крајине, 16. фебруара 1934. године, ударен је темељ институцијама у култури Неготина. Још пре другог светског рата Музеј је стекао леп глас у Неготину и Крајини као једна од првих културних институција која је имала улогу да сакупља и чува традиције вароши. Музеј је смештен у приватној кући Неготинца Душана Јотића, која је саграђена почетком 20. века и налази се у ужем центру градског језгра. Родна кућа композитора Стевана Стојановића Мокрањца⁴⁶ отворена је за посетиоце 1964. године као меморијални музеј. Налази се у делу старог градског језгра. Мокрањчева родна кућа са спомеником овог великана испред ње чест је мотив на разгледницама Неготина (кат. бр. 13, 46, 51 и др.)⁴⁷. На разгледницама Неготина, појав-

39 Исто, 132.

40 Издање непознатог издавача (1950), Певачко друштво *Хајдук Вељко* (1953).

41 Исто, 144.

42 Издање Певачко друштво *Хајдук Вељко* (1953).

43 М. Николић, „Школа за винодеље и воћарство у Букову код Неготина“, у: *Вински Летопис Србије*, Београд, 2023, 157.

44 Винодељско-ратарска школа је основана на закупљеном земљишту од манастира Буково. Предлог за оснивање дали су крајински виноградарци. Буково није случајно одабрано као локација за школу јер је то био центар крајинског виногорја. Школа је до 1927. године радила као нижа пољопривредна школа, а од 1928. године прераста у средњу пољопривредну школу. Нарочито и надалеко чувена школа Буково била је и остала захваљујући винарији која је њен есенцијални део, и винима међу којима се истиче тамјаника. <https://rajkobosnic.edu.rs>.

45 Издање Турист биро – Неготин (1970), Непознати издавач поводом 100 – годишњице школе, репринт издање разгледнице из 1900. године (1991), Пољопривредна школа Буково поводом 110 година постојања (2001).

46 Стеван Стојановић Мокрањец (1856–1914) био је један од најзначајнијих српских композитора, диригент и музички педагог. Рођен је у Неготину. Сматра се класиком српске музике и најистакнутијом личношћу на прелазу из 19. у 20. век. Заслужан је за увођење српског националног духа у уметничку музику, кроз обраду народних мелодија. Мокрањец је својим радом поставио темеље српске хорске и духовне музике, а његове руковети и данас представљају стуб националне музичке традиције. С. Ђурић-Клајн, „Место Стевана Мокрањца у историји наше музике“, *Баитиник*, 9 (Неготин), 2006, 15–21.

47 Издање Туристички савез (1970), Колор фото *Бараћ* (1997), Музеј Крајине (2015) – Неготин.

вљује се зграда сазидана половином 19. века за неготинског обер кнеза Тодора. У овој грађанској кући, која представља најрепрезентативнији објекат те врсте, тог периода, не само у Неготину него и региону, 1997. године отворен је музеј који је понео име славног јунака Првог српског устанка Вељка Петровића (кат бр. 45, 47, 49, 50)⁴⁸.

Подизање репрезентативних сакралних грађевина, било је и у Неготину један од главних елемената истицања националног достојанства. Значај ових објеката одредио им је изглед и место у јавном простору. У самом центру вароши, на месту где се некада налазило утврђење Баба Финка, 1876. године подигнута је Црква Свете Тројице као монументално здање, чији положај и архитектонски облик дају упечатљив мотив урбане слике, па се практично ниједна панорама града на разгледницама не може замислити без представе цркве (кат. бр. 13, 46, 49, 81, 81 и др.)⁴⁹. Стара неготинска црква Рођења Пресвете Богородице подигнута 1803. године, само годину дана пред почетак Првог српског устанка, је први сакрални објекат у овом крају подигнут од чврстог материјала. Чињеница да је у цркви и гробно место Вељка Петровића, војводе Неготинске нахије и да се налази у ширем делу

48 Издање Форма Фотографија (1997), Студио форма (2000), Музеј Крајине (2015) – Неготин. Занимљив је комплет од 6 разгледница, које је издала Народна библиотека *Доситеј Новаковић* Неготин, поводом обележавања 160 година постојања Неготинског читалишта, 150 година од рођења Стевана Мокрањца, 130 година од освећења храма Ствете Тројице (2006).
49 Издање Туристички савез (1985), Колор фото *Бараћ* (1997), Народна библиотека Неготин (2006), Феникс (2004) – Неготин.

старог градског језгра, она се углавном на разгледницама јавља као засебан мотив (кат. бр.32, 49 и др.)⁵⁰.

Јавни споменици предствљају један од најважнијих масовних медија у обликовању националног памћења, а њихово представљање на разгледницама треба да обезбеди такво дејство у јавности. Споменици се подижу у знак сећања на националне хероје, знамените личности и значајне догађаје из националне историје. На разгледницама Неготина чести мотиви су два споменика подигнута у знак сећања на војсковођу Вељка Петровића. Славна одбрана Неготина и херојска погибија Вељка Петровића 1813. године учиниће да варош суштински уђе у историју нашег народа. Подизање и откривање споменика Вељку Петровићу 1892. године, на месту погибије, спојиће на једном месту три великана, свако у свом домену деловања, која ће Неготину дати културни идентитет и учинити препознатљивим како у Србији тако и ван граница земље. Два Неготинца, композитор Стеван Стојановић Мокрањац, који је Србију увео у доба националне музике и културне самосвести, своју VI руковат посвећену јунаку Првог српског устанка, уз помоћ Првог београдског певачког друштва, премијерно изводи тим поводом и научник Ђорђе Станојевић⁵¹, који је Србију

50 Издање Певачко друштво *Хајдук Вељко* (1953), Народна библиотека (2006) – Неготин.

51 Ђорђе Станојевић (1858–1921) био је један од најзначајнијих српских научника и просветних радника. Рођен је у Неготину, а школовао се у Београду и касније у европским научним центрима. Био је физичар, професор Велике школе, ректор Београдског универзитета, управник Астрономске

увео у доба електричне енергије и модерне науке, тадашњи председник Друштва ће одати почаст трећем великану, Хајдук Вељку Петровићу, који је херојском борбом показао тежњу људи овога краја за ослобођење од Турака. Аутор споменика је вајар Ђорђе Јовановић (кат. бр. 7, 9, 10, 53, 55, 56 и др.)⁵². Други споменик, скулптура Хајдук Вељка на коњу (Кушљи, како се звао Вељков коњ), аутора Небојше Митрића, откривен је 21. септембра 1983. године. Постављен је у самом центру Неготина, на платоу испред Цркве Св. Тројице, на месту где се некада налазило утврђење из ког је Хајдук Вељко бранио Неготин и Крајину (кат. бр. 13, 45, 57-61 и др.)⁵³. У част анонимних јунака, изгинулим српским и француским војницима у ратовима 1912-1918. године, француском генералу Жуину Гамбети⁵⁴ и кра-

и метеоролошке опсерваторије, као и пионир електрификације у Србији. Заслужан је за увођење првог електричног осветљења у Београду и изградњу првих хидроелектрана у Србији. Поред тога, бавио се астрофизиком, механиком, фотографијом у боји и техничким проналасцима. Н. Пантић, „Поводом 150-годишњице рођења професора Ђорђа М. Станојевића“, *Баштиник*, 11 (Неготин), 2008, 301–360.

52 Издање Фототехника – Загреб (1970), Књижевне новине – Београд (1975), Туристкомерц – Загреб (1980), Певачко друштво *Хајдук Вељко* – Неготин (1953), Колор фото *Бараћ* – Неготин (1997), Минерва – Суботица (1980).

53 Туристички савез – Неготин (1985), Форма Фотографија и Колор фото *Бараћ* – Неготин (1997).

54 Дан ослобођења Неготина у Првом светском рату обележава се 21. октобра. Тог дана 1918. године, Неготин и целу Крајину ослободиле су француске и мароканске јединице под командом генерала Жуина Гамбете. Он је на челу коњичке бригаде први ушао у град, чиме је окончана окупација у овом делу источне Србије. Анон., „Освећење и откривање споменика у Неготину“, *Крајинске новости* (Неготин), 19. 10. 1930.

љу Петру I, 12. октобра 1930. године откривен је споменик. Споменик аутора архитекте Боривоја Лазаревића постављен је у централном градском парку. То је место колективног сећања на жртве ратова и симбол пријатељства Србије и Француске. Уметнички радови – медаљони на којима су представљени ликови француског генерала Жуина Гамбете, краља Петра I, француског и српског војника рад су руског уметника Константина Мотовејева. И овај споменик је чест мотива на разгледницама Неготина (кат. бр. 4, 20, 38, 49, 54, 63)⁵⁵.

На разгледницама Неготина приказују се и споменици подигнути у част јавних радника заслужних за развој националне културе и науке, Стевана Стојановића Мокрањца (кат. бр. 13, 46, 77, 82)⁵⁶ и Ђорђа Станојевића (кат. бр. 47)⁵⁷. Јавни споменик Стевану Мокрањцу, постављен и свечано откривен 20. септембра 1980. године у комплексу Мокрањчеве родне куће, настао је на иницијативу наручиоца, Одбора Мокрањчеви дани из Неготина. Постављањем споменика обележено је 125 година од рођења композитора Стевана Мокрањца⁵⁸. Бронзана скулптура Стевана Стојановића

55 Издање Вести – Титиви Ужице (1960), Форма Фотографија – Неготин (1997), Туристички биро – Неготин (196-?, 1970), Народна библиотека Неготин (2006), Студио форма – Неготин (2000).

56 Издање Туристички савез – Неготин (1985), Колор фото *Бараћ* – Неготин (1997), Музеј Крајине – Неготин (2004), Феникс – Неготин (2004).

57 Издање Студио форма – Неготин (2000).

58 В. Стаменковић, „Јавни споменици Стевану Мокрањцу у Неготину“ у: *Мокрањчева кућа у Неготину*, прир. Н. Макуљевић, Неготин, 2015, 79–91.

Мокрањаца је дело вајара Небојше Митрића. Споменик Ђорђу Станојевићу, вајарско дело Дринке Радовановић, такође је настао на иницијативу Одбора за подизање споменика. Налази се у центру града на Тргу Ђорђа Станојевића. Свечано је откривен 1998. године на 140 година од рођења научника⁵⁹.

2. Портретне разгледнице

У збирци Сликавне грађе Музеја Крајине налазе се само две портретне разгледнице које су издате у периоду од 1945. до 2015. године. Обе разгледнице издало је Певачко друштвом *Хајдук Вељко* 1953. године поводом 100-годишњице постојања. На једној разгледници је репродукован пано са портретима чланова Неготинског позоришно-певачког друштва из 1881. године (кат. бр. 65). Друга разгледница (кат. бр. 66) је репродукција фотографије чланова Певачког друштва *Хајдук Вељко* из 1903. године када је обележавало педесет година постојања. Овим разгледницама Друштво је желело да угради у меморију заједнице традицију свога постојања. Наиме, пратећи културни развој Београда, у Неготину је, само годину дана по оснивању Првог београдског певачког друштва, 1853. године формирано Позоришно-певачко друштво. Композитор Стеван Стојановић Мокрањац, стицајем околности, зближио је ова два прва српска певачка друштва и њихово пријатељство и сарадња имаће судбоносни значај за развој хорске уметности у Неготину.

59 М. Ф. „Захвалност пиониру електрификације. У Неготину откривен споменик проф. Ђорђу Станојевићу“ *ЕПС*, новембар 1998.

3. Разгледнице с репродукцијама уметничких дела

Посебну групу разгледница у периоду 1945–2015. чине разгледнице с репродукцијама уметничких дела. Репродукције уметничких дела допринеле су популаризацији уметности. Оригинална уметничка дела, доступна у музејским и приватним колекцијама ограниченом броју посетилаца, путем репродукција постала су приступачна широј публици.⁶⁰ У Музеју Крајине налази се неколико разгледница које спадају у ову групу. То су разгледнице на којима су репродуковани цртежи старог Неготина уметника Душана Стефановића. На овим радовима су осликани објекти којих данас нема. Цртежи се чувају у Ликовној збирци Музеја Крајине а 1979. године су репродуковани на разгледницама (кат. бр. 67, комплет од 10 разгледница)⁶¹. Дом културе *Стеван Мокрањац* у Неготину поводом 100 година Мокрањчеве VI руковети, посвећене Хајдук Вељку, издаје комплет од 6 разгледница на којима су, на ову тему, репродуковани цртежи Душана Стефановића (кат. бр. 71). Оригинали цртежа се чувају у Уметничкој збирци Дома културе *Стеван Мокрањац* у Неготину. Фото-клуб *Хајдук Вељко* из Неготина 1988. године издаје разгледнице с репродукцијама литографисаног портрета Хајдук Вељка Петровића из едиције *Споменици србски* од Анастаса Јовановића из 1882. године. Разгледнице су штампане поводом обележавања 175 година од херојске погибије Вељка Петро-

60 Пераћ, нав. дело, 397.

61 Издање *Инех Крајина, Мокрањчеви дани* – (1979).

вића (кат. бр. 70). Комплет од 5 разгледница с репродукцијама портрета Хајдук Вељка Петровића уметника Милисава Марковића, Лукијана Бибића и Павла Чортановића 2004. године издаје Музеј Крајине (кат. бр. 72). Ова уметничка дела су део Ликовне збирке Музеја Крајине. Разгледнице с репродукцијама дела локалних и српских сликара имале су улогу у популаризацији уметности и културе.

4. Разгледнице – слике артефаката

У Фонду сликовне грађе Музеја Крајине налази се неколико разгледница са мотивима артефаката. Разгледнице са мотивима артефаката могу бити веома занимљиве јер спајају културу, историју и уметност у једном малом формату. Такве разгледнице често служе као сувенири, али и као едукативни материјал – туристи их носе кући као успомену, док музеји и културне институције користе разгледнице да приближе своје колекције широј јавности. У Фонду сликовне грађе Музеја Крајине налази се неколико разгледница са мотивима артефаката. Један од мотива на разгледницама (кат. бр. 75, 76)⁶² је топ из Првог српског устанка, који је део сталне поставке у Музеју Хајдук Вељка. Лични предмети композитора Стевана Ст. Мокрањца (клавир, радни сто), који су изложени у његовој родној кући, меморијалном музеју, такође су мотиви на разгледницама Неготина (кат. бр. 73, 74, 77)⁶³. Разгледнице са мотивима артефаката имају улогу у популаризацији уметности, културе и историје

62 Издање Туристички биро – Неготин (196–?), Путник – Београд (195–?)

63 Издање Минерва – Суботица (198–?), Музеј Крајине – Неготин (2004).

и њиховом приближавању ширем кругу људи.

5. Рекламне разгледнице

Мању групу разгледница Неготина у оквиру издања 1945–2015. чине рекламне разгледнице на којима се појављују друштвена и приватна предузећа. Оне су првенствено намењене рекламирању успешних појединаца, али и приказивању великих привредних институција и треба да преносе поруку о развоју привреде, која као један од елемената идентитета, означава успон и напредак Неготина и његових житеља. У ову групу разгледница спадају разгледнице на којима су представљене зграде Крајина вино⁶⁴ (кат. бр.78)⁶⁵ и Инех хотел Крајина (кат. бр. 79, 80)⁶⁶. Приватно предузеће *Феникс* из Неготина је 2000-их година у близини ХЕ Ђердап II основало рибњак и мрестилиште моруна које се бавило узгојем и очувањем моруна у Дунаву. Са циљем да рекламира мрестилиште и производњу кавијара, издало је разгледнице на којима су, поред културно-историјских знамености Неготина и околине, мотиви ове производње (кат. бр. 81, 82).

64 *Крајина Вино* из Неготина била је једна од најстаријих и најзначајнијих винских кућа у Србији, са традицијом која је трајала готово читав век. Основана крајем 19. века, била је окосница винске индустрије Неготинске Крајине и симбол извозног потенцијала овог региона. У периоду од 1945. до 1990. године ради као велики комбинат, снабдевајући домаће тржиште и извоз. Приватизација и економска криза доводе до пада производње 90-тих година 20. века, али *Крајина Вино* остаје историјски симбол Неготина и Крајине. Данас на месту где су се налазили производни погони *Крајина Вино* подиже се стамбени блок.

65 Издање НИП *Књижевне новине* – Београд (1976).

66 Издање РО Инех Крајина – Неготин (198–?).

Према изгледу аверса, неготинске разгледнице се могу разврстати у три групе: са једним мотивом, са комбинацијом топографског мотива и разних орнамената, графичких или ликовних мотива и са композицијом од више мотива. Све разгледнице са јављају у више облика. Најчешће су појединачне илустроване дописне карте, али и у спојеним савијеним низовима разгледница с различитим мотивима или сложене са натписом на омоту.

Производња разгледница са мотивима Неготина у периоду 1945–2015. имала је јасно дефинисано место у култури и значајну улогу у дефинисању националне припадности. Као популарна визуелна слика, која се производила и дистрибуирала масовно, разгледнице су биле снажно средство деловања у јавности.⁶⁷ Разгледнице су у другој половини 20. века имале улогу, коју су у 21. веку преузели масовни дигитални и електронски медији, у стварању културе заједнице и обликовању јавног мњења.

Каталог разгледница из Фонда сликовне грађе Музеја Крајине (1945–2015)

Топографске разгледнице *Јавни простор*

1. Неготин : Трг Станка Пауновића.
- [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953. – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'*.

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1168

⁶⁷ Пераћ, нав. дело, 432.

2. Неготин. – Неготин : Туристички биро, [1960?]. – Црно-бела ; 11 x 15 cm

Мотив на разгледници: поглед на трг Маршала Тита и зграду општине.

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 688

3. Неготин. – Неготин : Туристички биро, [1960?]. – Црно-бела ; 11 x 15 cm

Мотив на разгледници: Трг Моше Пијаде (данас Трг Ђорђа Станојевића). Види се зграда Службе друштвеног књиговодства (СДК).

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 692

4. [Неготин]. – Titovo Užice : Vesti, [1960?], (Milano : SAR). - У боји ; 11 x 15 cm

На аверсној страни 5 мотива Неготина: башта Снег бара са погледом на трг Маршала Тита, трг Скојеваца, Сепаре и споменик ослободиоцима и генералу Гамбети.

На аверсној страни на белој подлози натпис словима црвене боје : *Поздрав из Неготина.*

Сер. бр. 671

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 686

5. Неготин / снимии М. Мрђанов. – Београд : Задружна књига, [1960?]. – Црно-бела ; 11 x 16 cm

На аверсној страни слика дела Трга Маршала Тита.

Разгледница употребљена 23. 10. 1964. године.

Сер. бр. 1638

сигнатура 711.61 МКН/Сг инв. бр. 112

6. Неготин : Улица маршала Тита / снимии Б. Јелкић. – Сомбор : Студио, [1970?] (Београд: Југотурист). - Бојена у плавом тону ; 10 x 15 cm

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 687

7. **Неготин.** – Загреб : Фототехника, [1970?]. - Црно-бела ; 10 x 15 cm

На аверсној страни 5 мотива: Улица Маршала Тита снимљена са 3 различите стране, нова зграда на тргу Моше Пијаде и споменик Хајдук Вељку на месту погибије.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1129

8. **Неготин : Хајдук Вељков топ : Буково : Вратна.** – Zagreb : Turistkomerc, [1975?]. – У боји ; 10 x 15 cm

На аверсној страни на црвеној подлози словима црне боје натпис *Поздрав из Неготинске Крајине.*

Сер. бр. S-493

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 771

9. **Negotin.** – Beograd : NIP “Književne novine”, [1975?]. – У боји ; 10 x 15 cm

На аверсној страни 5 мотива Неготина и околине: зграда *Крајина вино*, Трг Маршала Тита, манастир Буково, споменик Хајдук Вељку на месту погибије, Вратњанске капије.

Изнад натписа *Неготин* грб Неготина.

Сер. бр. 273/12-16

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 684

10. **Неготин.** – Zagreb : Turistkomerc, [1980?]. – У боји ; 10 x 15 cm

На аверсној страни разгледнице 4 фотографије које приказују различите мотиве Неготина: Трг Скојеваца, споменик Хајдук Вељку на месту погибије, биста Стевана Ст. Мокрањца у градском парку и базен на стадиону. У средини на црвенкастој подлози црним словима стоји текст: *Неготин.*

Разгледница употребљена 15. 5. 1981. године.

Сер. бр. S-1930

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 685

11. **Неготин.** – Zagreb : Turistkomerc, [1980?]. – У боји ; 10 x 14 cm

На разгледници се види Трг скојеваца и хотел Инех. На аверсној страни натпис беле боје *Поздрав из Неготина.*

Сер. бр. S-1367

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1136

12. **Поздрав са Рајачких пивница :** Неготин – Крајина. – Неготин : Неготинска штампарија, [1980?]. - У боји ; 11 x 16 cm

сигнатура 634.8 МКН/Сг инв. бр. 1180

13. **Negotin – Krajina Jugoslavija.** – Negotin : Turistički savez, [1985?], (Beograd: Turistička štampa). – У боји ; 11 x 15 cm

На аверсној страни 5 мотива Неготина: црква Св. Тројице и споменик Хајдук Вељку, Трг скојеваца, Вратњанске капије, Мокрањчева родна кућа и хотел Инех Крајина.

Сер. бр. 4669

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1148

14. **Negotin – Krajina Jugoslavija.** – Negotin : Turistički savez, [1985?], (Beograd: Turistička štampa). – У боји ; 11 x 15 cm

На аверсној страни 5 мотива Неготина: Рајачке пивнице, хотел Инех, споменик Хајдук Вељку у центру града, Трг Маршала Тита и Снег бар.

На аверсној страни текст словима плаве боје: **Negotin – Krajina.**

Сер. бр. 4668

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1147

15. **Negotin – Krajina Jugoslavija.** – Negotin : Turistički savez, [1985?], (Beograd: Turistička štampa). – У боји ; 11 x 15 cm

На аверсној страни 4 мотива Рајачких пивница.

На аверсној страни натпис словима браон боје: *Rajacke pivnice – Negotin Jugoslavija.*

Сер. бр. 4670

сигнатура 634.8 МКН/Сг инв. бр. 1179

16. Negotin. – Zagreb : Turistkomerc, [1990?]. – У боји ; 10 x 15 cm

На аверсној страни разгледнице 4 фотографије на којима се виде различити делови Неготина: Трг Скојеваца (из два угла снимљен), Трг Маршала Тита и хотел Инех. На црвеној позадини жутим словима исписан текст *Negotin*.

Сер. бр. S-9731

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр.1143

17. Negotin. – Zagreb : Turistkomerc, [199?]. – У боји ; 10 x 15 cm

Панорамски снимак трга Скојеваца.

Сер. бр. S-9729

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр.1141

18. Negotin. – Zagreb : Turistkomerc, [1990?]. – У боји ; 10 x 15 cm

Панорамски снимак Трга Стевана Мокрањца и Кнез Михаилове улице у Неготину.

Сер. бр. S-9730

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1142

19. Negotin : Jugoslavija / fotografija i dizajn D.[ragoslav] Ilić. – Negotin : Forma fotografika [1997?]. -U boji ; 11 x 16 cm

На аверсној страни Трг Ђорђа Станојевића.

На аверсној страни натпис: *Negotin*.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1153

20. Park u centru grada : Negotin

Yugoslavia / fotografija i dizajn D.[ragoslav]

Ilić. – Negotin : Forma fotografika [1997?]. – У боји ; 11 x 16 cm

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1157

21. Negotin - Jugoslavia / fotografija i dizajn D.[ragoslav] Ilić. – Negotin : Forma fotografika [1997?]. U boji ; 11 x 16 cm

На аверсној страни чесма у градском парку.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1155

22. Неготин – Крајина. – Negotin : Color foto “Barač”, [1997] (Неготин : Неготинска Штампарија). - У боји ; 10 x 15 cm

На аверсној страни разгледнице: Трг Ђорђа Станојевића са спомеником Скојевићима.

На аверсној страни текст словима црне боје: *Неготин*.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1138

23. Неготин – Крајина. – Negotin : Color foto “Barač”, [1997] (Неготин : Неготинска Штампарија). - У боји ; 10 x 15 cm

На аверсној страни разгледнице: Трг Ђорђа Станојевића.

На аверсној страни текст словима црне боје: *Поздрав из Неготина*.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1139

Кат. бр. 23 Неготин – Крајина: Трг Ђорђа Станојевића Неготин, око 1997.

Издање Колор фото *Barač*

10 x 15 cm

МКН/Сг инв. бр. 1139

Јавна здања

24. [Неготин : Гимназија]. - [Б. м. : б. и., 1950]. – Црно-бела ; 12 x 9 cm

сигнатура 373.5 МКН/Сг инв. бр. 644

25. Неготин : поглед на парк и Осмо-летку. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'.*

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1207

26. Неготин : летња позорница. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'.*

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1162

27. Неготин : Хајдук Вељкова барутана.

- [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'.*

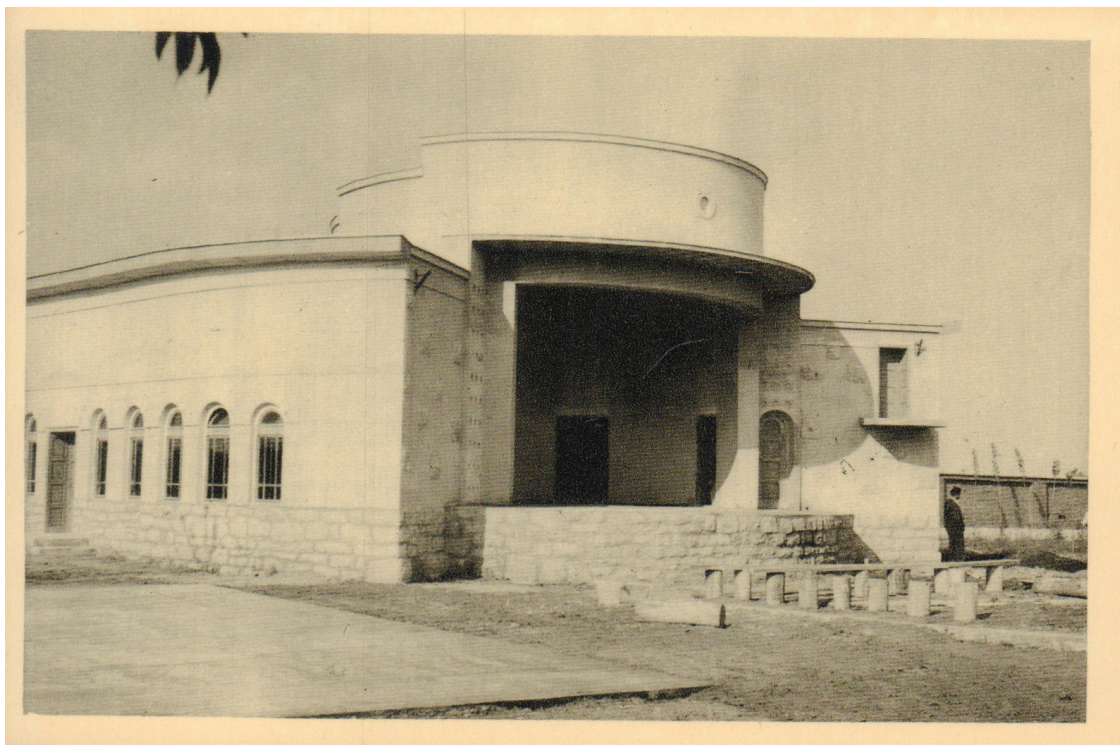
сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 137

28. Неготин : зграда из друге половине 19. века. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'.*

Кат. бр. 26 Неготин : летња позорница
Неготин, 1953.

Издање Певачког друштва Хајдук Вељко
10 x 15 cm
МКН/Сг инв. бр. 1162

На разгледници објекат под називом Тодорчетов конак, кућа са аркадама а од 1997. године Музеј Хајдук Вељка.

сигнатура 728.11 МКН/Сг инв. бр. 1166

29. Неготин : Градска болница. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 61 МКН/Сг инв. бр. 1159

30. Неготин : Дом средњошколаца. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 728.11 МКН/Сг инв. бр. 1161

31. Неготин : Учитељска школа. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 373.6 МКН/Сг инв. бр. 1164

32. Неготин : стара црква : гроб Хајдук Вељка. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 726.54 МКН/Сг инв. бр. 138

33. Неготин : Дом за васпитање младежи. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 728.11 МКН/Сг инв. бр. 1160

34. Неготин : Осмолетка. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 373.4 МКН/Сг инв. бр. 1160

35. Неготин : Гимназија. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 14 x 10 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 373.5 МКН/Сг инв. бр. 1165

36. Неготин : дирекција „НАВИП“-а . - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“], 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 10 x 14 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 728.11 МКН/Сг инв. бр. 1163

37. Неготин : летња позорница. – Неготин : Туристички биро, [196-?]. – Црно-бела ; 11 x 15 cm

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 689

38. Неготин. – Неготин : Туристички биро, [1970?], (Београд: Задружна књига). – Црно-бела ; 10 x 15 cm

На аверсној страни 5 мотива: зграда Дома здравља (сада поште) и сепаре, Пољопривредна школа у Букову, споменик изгинулим у ратовима 1912-1918 у градском парку и манастир Буково.

На аверсној страни натпис словима беле боје: *Посетите Неготин.*

Сер. бр. 22 сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1134

39. Родна кућа Стевана Ст. Стојановића Мокрањца. – Неготин : Инех Узор ;

Мокрањчеви дани, [1980?]. – У боји ; 14 x 10 cm
сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 772

Кат. бр. 38 Неготин : зграда Дома здравља (сада Пошта) и сепаре, Пољопривредна школа у Букову, споменик изгинулим у ратовима 1912-1918 у градском парку и манастир Буково

Неготин , око 1970

Издање Туристичког бироа

10 x 15 cm

МКН/Сг инв. бр. 1134

40. Vinske pivnice. – Negotin : Studio Forma, [1985?]. – У боји ; 12 x 17 cm

На аверсној страни натпис словима беле боје: *Pozdrav iz Negotina Pivnice.*

сигнатура 634.8 МКН/Сг инв. бр. 1178

41. Стара разгледница Букова : Пољопривредна школа Буково – Неготин 1891-1991. г. Крајина - Србија – Југославија : Школа и економија изграђене 1891. г. на

имању манастира Буково, Св. Никола, 13. век : снимљено око 1900. године. - Подвис: [б.и], 1991. – Тонирана браон бојом ; 11 x 16 cm

Разгледница је репринт издање разгледнице из 1900. године издавача Михајла Летића. Штампана поводом 100 година постојања Пољопривредне школе у Букову код Неготина.

сигнатура 373.5 МКН/Сг инв. бр. 504

Кат. бр. 40 *Винске пивнице*
Неготин, око 1985.
Издање Студио Форма
12 x 17 cm
МКН/Сг инв. бр. 1178

42. Manastir Bukovo : Negotin Yugoslavia /
fotografija i dizajn D.[ragoslav] Ilić. – Negotin
: Forma fotografika [1997?]. – U boji ; 11 x
16 cm

сигнатура 726.7 МКН/Сг инв. бр. 1154

**43. Kompleks Rodne kuće Stevana
Mokranjca :** Negotin Yugoslavia /
fotografija i dizajn D.[ragoslav] Ilić. – Negotin : Forma
fotografika [1997?]. – U boji ; 11 x 16 cm

сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 1152

44. Crka Sv. Trojice : Negotin Yugoslavia /
fotografija i dizajn D.[ragoslav] Ilić. – Negotin :
Forma fotografika [1997?]. – U boji ; 11 x 16 cm

сигнатура 726.54 МКН/Сг инв. бр. 1156

45. Negotin - Yugoslavia / fotografija i dizajn
D.[ragoslav] Ilić. – Negotin : Forma fotografika
[1997?]. -U boji ; 11 x 16 cm

На аверсној страни 5 мотива Неготина:
Музеј Хајдук Вељка, Родна кућа Стевана
Мокрањца, споменик Хајдук Вељку у
центру града, Трг Ђорђа Станојевића и
манастир Буково.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1145

46. Неготин – Крајина. – Negotin : Color
foto “Bарац”, [1997](Неготин : Неготинска
Штампариа). - U boji ; 10 x 15 cm

На аверсној страни четири мотива:
Мокрањчева родна кућа са спомеником,
црква Св. Тројице у Неготину, Трг Ђорђа
Станојевића и зграда Банове апотеке.

На аверсној страни текст словима црне
боје: *Поздрав из Неготина.*

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 114

Кат. бр. 45 Неготин : Музеј Хајдук Вељка, Родна кућа Стевана Мокрањца, споменик Хајдук Вељка у центру града, Трг Ђорђа Станојевића и манастир Буково

Неготин, око 1997

Издање Форма фотографика

Фотографије Драгослав Илић

11 x 16 cm

МКН/Сг инв. бр. 1145

47. [Negotin] : Muzej Hajduk Veljka : Spomenik Đorđa Stanojevića. – Negotin : Studio Forma, [2000?]. – У боји ; 12 x 17 cm

На аверсној страни текст словима беле боје: *Pozdrav iz Negotina*.

сигнатура 908 МКН/Сг инв. бр. 1208

48. Пољопривредна школа Буково – Неготин (1891-2001) : Крајина – Србија – Југославија : Школа и економија изграђене 1891. г. На имању манастира Буково, Св. Никола 13. в. / снимии Саша Стојкић. -

[Неготин : Пољопривредна школа Буково], 2001. – У боји ; 10 x 15 cm

На аверсној страни 4 мотива Пољопривредне школе и мотив манастира Буково.

На аверсној страни натпис словима жуте боје: *Пољопривредна школа Буково 1891-2001 Неготин*.

сигнатура 373.5 МКН/Сг инв. бр. 1146

49. 160 година од оснивања Читалишта : Неготин – град јубилеја – 2006 /фотографија

Милорад Дрча ; дизајн Душанка Ботуњац ; ликовно решење Марко Стојановић. – Неготин : Народна библиотека Неготин, 2006, (Ваљево : Видиа). – 1 омот (6 разгледница) : у боји ; 14 x 20 cm

Садржи: Конак кнеза Тодорчета, Родна кућа Стевана Мокрањца, Црква Рождества Пресвете Богородице, Саборна црква Св. Тројице, Споменик ослободиоцима 1912-1918.

На задњој корици омота: *Штампано поводом обележавања 160 година постојања Неготинског читалишта, 150 година од рођења Стевана Мокрањца, 130 година од освећења храма Свете Тројице.*

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1175

50. Музеј Хајдук Вељка / фотографије Станко Костић. – Неготин : Музеј Крајине, [2015]. - У боји ; 16 x 11 cm

На разгледници три мотива: зграда Музеја Хајдук Вељка, оцаклија у поставци и портрет Хајдук Вељка.

На аверсној страни текст словима жуте боје: *Музеј Хајдук Вељка у Неготину.*

сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 1182

51. Мокрањчева кућа / фотографије Станко Костић. – Неготин : Музеј Крајине, [2015]. - У боји ; 11 x 16 cm

На разгледници шест мотива поставке у Родној кући Стевана Мокрањца

На аверсној страни текст словима жуте боје: *Неготин Мокрањчева кућа.*

сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 1183

Јавни споменици

52. Неготин : детаљ са Хајдук Вељковог споменика. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“, 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 14 x 10 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 135

53. Неготин : споменик Хајдук Вељку. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“, 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 14 x 10 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва ‘Хајдук Вељко’.*

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 134

54. Неготин. – Неготин : Туристички биро, [196-?]. – Црно-бела ; 11 x 15 cm

Мотив на разгледници: споменик изгинулим у ратовима 1912-1918. године у градском парку.

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 690

55. Negotin : Spomenik hajduk Veljka / snimio B. Jelkić. -Subotica : Minerva, [око1980]. - У боји; 15 x 11 cm

Сер. бр. NN3

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 1187

56. Negotin : Spomenik Hajduk Veljku Petroviću. – Beograd : Turistička štampa, [198-?]. – У боји ; 15 x 10 cm

Сер. бр. 3269

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 132

57. Centar sa spomenikom Hajduk Veljku : Negotin Yugoslavia / fotografija i dizajn

D.[ragoslav] Ilić. – Negotin : Forma fotografika [1997?]. – У боји ; 11 x 16 cm

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 131

58. Centar sa spomenikom Hajduk Veljku : Negotin Yugoslavia / fotografija i dizajn D.[ragoslav] Ilić. – Negotin : Forma fotografika [1997?]. – У боји ; 11 x 16 cm

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 1158

59. Centar sa spomenikom Hajduk Veljku
: Negotin Yugoslavia / fotografija i dizajn
D.[ragoslav] Plić. – Negotin : Forma fotografika
[1997?]. – U boji ; 11 x 16 cm

На аверсној страни натпис словима беле
боје: *Negotin*.

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 1137

60. Centar sa spomenikom Hajduk Veljku
: Negotin Yugoslavia / fotografija i dizajn
D.[ragoslav] Plić. – Negotin : Forma fotografika
[1997?]. – U boji ; 11 x 16 cm

На аверсној страни натпис словима
зелене боје: *Negotin*.

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 1151

Кат. бр. 59 Центар са спомеником Хајдук Вељку

Неготин, око 1997.

Издање Форма фотографика

11 x 16 cm

МКН/Сг инв. бр. 1137

61. Неготин – Крајина. – Negotin : Color
foto “Barač”, [1997](Неготин : Неготинска
Штампарија). - У боји ; 12 x 16 cm

На аверсној страни три мотива Неготина:
споменик Хајдук Вељка у центру, споменик
Скојевцима, и манастир Буково.

На аверсној страни текст словима црне
боје: *Поздрав из Неготина*.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр.
1133

62. Неготин – Крајина. – Negotin : Color
foto “Barač”, [1997](Неготин : Неготинска
Штампарија). - У боји ; 16 x 12 cm

На аверсној страни два мотива Неготина:
споменик Хајдук Вељку на месту погибије,
Родна кућа Стевана Мокрањца.

На аверсној страни текст словима црне боје: *Поздрав из Неготина.*

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1144

63. [Negotin] : Spomenik palim ratnicima 1912-1918 sa OŠ Vuk Karadžić u pozadini. – Negotin : Studio Forma, [2000?]. – У боји ; 12 x 17 cm

На аверсној страни текст словима беле боје: *Pozdrav iz Negotina.*

сигнатура 725.94 МКН/Сг инв. бр. 1209

64. Вратна : I камена капија. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“, 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 14 x 10 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'.*

сигнатура 55 МКН/Сг инв. бр. 770

Портретне разгледнице

65. Неготин : Певачко друштво из 1881. године. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“, 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 14 x 10 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'.*

сигнатура 784 МКН/Сг инв. бр. 1169

66. Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“ из 1903. године. - [Неготин : Певачко друштво „Хајдук Вељко“, 1953 ([б.м. : б.и.]). – Црно-бела ; 14 x 10 cm

На реверсној страни: *Штампано поводом стогодишњице Певачког друштва 'Хајдук Вељко'.*

Разгледница је репродукција фотографије Сотира Михајловића из 1903. године када је Певачко друштво *Хајдук Вељко* обележавало 50 година постојања.

сигнатура 784 МКН/Сг инв. бр. 136

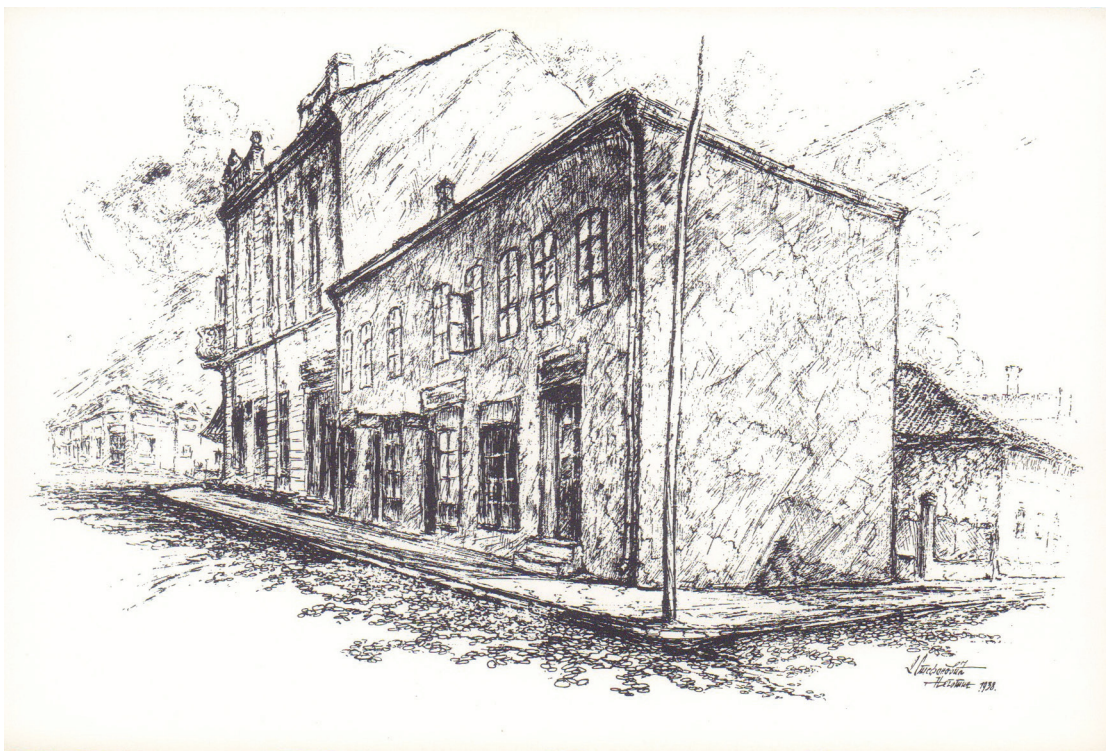

Кат. бр. 65 *Неготин : Певачко друштво из 1881. године* Неготин, 1953.

Издање Певачког друштва *Хајдук Вељко*
14 x 10 cm

МКН/Сг инв. бр. 1169

Разгледнице – репродукције уметничких дела

Кат. бр. 67 *Стари Неготин*

Неготин, 1979.

Издање Инех Крајина ; Мокрањчеви дани

Аутор цртежа Душан Стефановић

10 x 15 cm

МКН/Сг инв. бр. 1171

67. Стари Неготин : збирка слика из инвентара Музеја Крајине – Неготин / Душан Стефановић. – Неготин : Инех Крајина ; Мокрањчеви дани, [1979]. - 1 омот (10 разгледница): црно-бела ; 10 x 15 cm

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1171

68. Vratna / crteži S. Bogdanović. – Negotin : Turističko preduzeće “Krajina – Turist”, [198-?]. – Crno-bela ; 12 x 16 cm

Половина аверсне стране предвиђена за адресу примаоца.

сигнатура 55 МКН/Сг инв. бр. 1127

69. Поздрав из Неготина : Стеван С. Мокрањац. - Неготин : Неготинска штампарија, [1980?]. - У боји ; 16 x 12 cm
сигнатура 929 МКН/Сг инв. бр. 1172

70. Хајдук Вељко Петровић / Анастас Јовановић. – Неготин: Фото-клуб „Хајдук Вељко“, 1988. – 4 повезане разгледнице : црно-бела ; 17 x 13 cm
Тираж 500.

Садржи репродукције: на једној разгледници литографисани портрет Хајдук Вељка Петровића из едиције Споменици

Кат. бр. 70 Хајдук Вељко Петровић : литографисани портрет Хајдук Вељка Петровића из едиције Споменици србски од Анастаса Јовановића из 1852. године

Неготин, 1988.

Издање Фото-клуба Хајдук Вељко

17 x 13 cm

МКН/Сг инв. бр. 1131

србски од Анастаса Јовановића из 1852. године и три разгледнице, талботипије, портрет човека у црногорској ношњи на основу којег је урађен литографисани портрет Хајдук Вељка Петровића 1851. године.

На реверсној страни разгледнице: Разгледница издата поводом 175 година од херојске погибије Хајдук Вељка Петровића (1780-1813).

сигнатура 929 МКН/Сг инв. бр. 1131

71. Руковети : 100 година VI руковети / цртежи Душан Стефановић. – Неготин : Дом културе, [1992](Неготин : Студио Рас). – Комплет (5 разгледница) : црно-бела ; 18 x 12 cm

Мотиви на разгледницама цртежи Душана Стефановића.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1184

72. Музеј Хајдук Вељка / фотограф Драгослав Бараћ. – Неготин : Музеј Крајине, [2004](Неготин: Естетика). - 1 омот (3 разгледнице): у боји ; 13 x 20 cm

Мотиви на разгледницама:

1. Хајдук Вељко, портрет, Милисав Марковић, из фонда Музеја Крајине

2. Хајдук Вељко, портрет, Лукијан Бибић, из фонда Музеја Крајине

3. Хајдук Вељко, портрет, Павле Чортановић, из фонда Музеја Крајине.

сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 1186

Разгледнице – слике артефаката

73. Negotin : Mokranjčev radni sto / snimio B. Jelkić. – Subotica : Minerva [око198?]. – У боји ; 11 x 16 cm

Сер. бр. 0450

сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 1177

74. Negotin : Mokranjčev klavir (kuća S. Mokranjca) / snimio B. Jelkić. -Subotica : Minerva, [око198?]. -U боји ; 11 x 16 cm
Сер. бр. 0449

сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 1181

75. Неготин. – Неготин : Туристички биро, [196?]. – Црно-бела ; 11 x 15 cm

Мотив на разгледници: топ из Првог српског устанка.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 691

76. Неготин : Топ из Првог устанка. – Београд : Путник, [195?]. – Црно-бела ; 10 x 14 cm

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1130

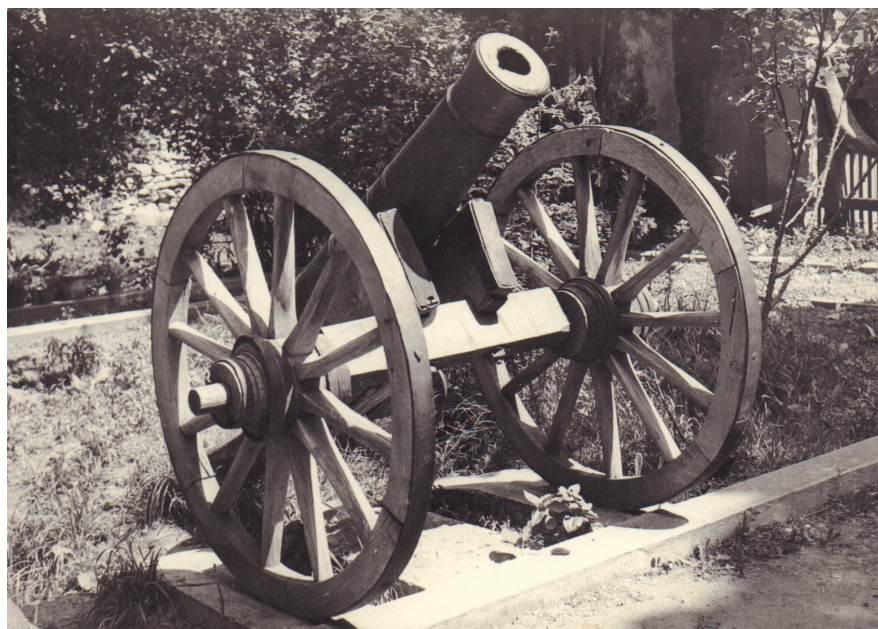
77. Родна кућа Стевана Ст. Мокрањца / фотограф Драгослав Бараћ. – Неготин : Музеј Крајине, [2004](Неготин: Естетика). – 1 омот (5 разгледница): у боји ; 13 x 20 cm

Кат. бр. 75 Неготин : топ из Првог српског устанка
Неготин, око 1960.

Издање Туристичког бироа

11 x 15 cm

МКН/Сг инв. бр. 691

Рекламне разгледнице

78. Negotin / kolor foto D. Knežević. – Београд : NIP “Književne novine”, [1976?]. – У боји ; 10 x 15 cm

Мотив разгледнице зграда *Крајина вино* у Неготину.

Мотиви на разгледницама:

1. Клавир Београдског певачког друштва

2. Мокрањчева радна соба

3. Породична фотографија Мокрањац, супруга Марија и син Момчило

4. Портрет Стевана Мокрањца, Урош Предић, из фонда Музеја Крајине

5. Родна кућа Стевана Мокрањца са његовим спомеником испред ње.

сигнатура 069 МКН/Сг инв. бр. 1185

Разгледница употребљена 8. 10. 1976. године.
Сер. бр. 273/7

сигнатура 634.8 МКН/Сг инв. бр. 683

79. Negotin : Inex Hotel Krajina. – Negotin : RO Inex Krajina, [1980?](Београд: Turistička štampa). – У боји ; 11 x 15 cm

Сер. бр. 4671

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1173

Кат. бр. 78 *Неготин : зграда 'Крајина вино'*
Београд, око 1976.
Издање *Књижевне новине*
Фотографије Д. Кнежевић
10 x 15 cm
МКН/Сг инв. бр. 683

80. Negotin : Hotel *Inex*. – Beograd : Turistička štampa, [1980?]. – U boji ; 11 x 15 cm
Сер. бр. 3271

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1135

81. Negotin. – Negotin : Feniks, [2004?]. – U boji ; 12 x 17 cm

На аверсној страни разгледнице споменик Хајдук Вељка и црква Св. Тројице у центру града са мотивима мрестилишта моруна и производње кавијара фирме Феникс.

На аверсној страни текст словима црне боје: *Pozdrav iz Negotina*.

На реверсној страни на половини разгледнице мотив мрестилишта на Дунаву.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1150

82. Negotin. – Negotin : Feniks, [2004?]. – U boji ; 12 x 17 cm

На аверсној страни разгледнице споменик Хајдук Вељка и црква Св. Тројице у центру града, споменик Стевана Мокрањца, манастир Буково и Рајачке пивнице са мотивима мрестилишта моруна и производње кавијара фирме Феникс.

На аверсној страни текст словима беле боје: *Pozdrav iz Negotina*.

На реверсној страни на половини разгледнице мотив мрестилишта на Дунаву.

сигнатура 949:77.033 МКН/Сг инв. бр. 1149

СКРАЋЕНИЦЕ:

МКН – Музеј Крајине Неготин

МКН/Сг – Музеј Крајине Неготин/Сликовна грађа

[Б.м.] – без места издавања

[б.и.] – без издавача

[б.г.] – без године издавања

У [] заградама су наведени сви придодати подаци, односно они подаци који нису узети са обрађиване једице, односно који нису наведени на самој дописној карти или разгледници.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

<https://www.oxfordwebstudio.com/da-li-znate/sta-je-offset-stampa.html> [приступљено 20. 1. 2026]

<https://www.oxfordwebstudio.com/da-li-znate/sta-je-sito-stampa.html> [приступљено 20. 1. 2026]

<https://www.oxfordwebstudio.com/da-li-znate/sta-je-digitalna-stampa.html> [приступљено 27. 1. 2026.]

<https://www.fespa.com/sr/news-media/> [приступљено 28. 1. 2026]

<https://rajkobosnic.edu.rs/> [приступљено 4. 3. 2026]

Благојевић, Божидар. *Неготин и Крајина од 1844. до 1965. године*, Историјски архив, Неготин, 2018.

Литература

Илић, Драгослав. *Моја Крајина : фотографије*, Фото кино клуб „Хајдук Вељко“, Дом културе и Културно просветна заједница, Неготин, 1992.

Николић, Весна. *Јунак од сабље: Хајдук Вељко Петровић као инспирација уметницима у Неготину*, Музеј Крајине, Неготин, 2020.

Николић, Весна. *Каталог ликовне збирке Музеја Крајине у Неготину*, Музеј Крајине, Неготин, 2023.

Николић, Мирослав. „Школа за винодеље и воћарство у Букову код Неготина“, у: *Вински Летопис Србије*, САНУ, Београд, 2023.

Николић, Мирослав и Ивановић, Томислав. „Српско виноградарство и винарство од краја филоксерне кризе до Другог светског рата“, у: *Вински Летопис Србије*, САНУ, Београд, 2023.

Пераћ, Јелена. *Разгледнице у Србији 1895–1914*, Музеј примење уметности, Београд, 2009.

Стаменковић, Весна. „Јавни споменици Стевану Мокрањцу у Неготину“ у: *Мокрањчева кућа у Неготину*, прир. Н. Макуљевић, Музеј Крајине, Неготин, 2015.

Станојевић, Тихомир. *Неготин и Крајина од првих трагова до 1858. године*, Новинска установа Тимок, Неготин, 1972.

Станојевић, Тихомир. *Неготин и Крајина од 1859. до 1940. године*, Историјски архив Крајине, Кључа и Пореча, Неготин, 1980.

Периодика

Ђурић-Клајн, Стана. „Место Стевана Мокрањца у историји наше музике“, *Баштиник*, 9 (Неготин), 2006, 15–21.

Пантић, Ненад. „Поводом 150-годишњице рођења професора Ђорђа М. Станојевића“, *Баштиник*, 11 (Неготин), 2008, 301–360.

Стефановић, Миодраг. „Сећање на уметника“, *Буктиња*, Крајински књижевни клуб, Народна библиотека *Доситеј Новаковић*, Неготин, 2009, 28–29.

Шкаламера, Жељко. „Београдске разгледнице 1896–1941. Прилог познавању сликовних извора за историју Београда 20. века“, *Годишњак града Београда*, 30, 1983, 113–149.

Штампа

Аноним. „Освећење и откривање споменика у Неготину“, *Крајинске новости* (Неготин), 19. 10. 1930.

Аноним. „Пета редовна седница Народног одбора среза крајинског“, *Крајина* (Неготин), 1. 6. 1953.

Н. Ч. „Гради се нови део Неготина“, *Крајина* (Неготин), 14. 2. 1958.

Ф. М. „Захвалност пиониру електрификације. У Неготину откривен споменик проф. Ђорђу Станојевићу“ *ЕПС*, (Београд), новембар 1998.

SUMMARY

NEGOTIN POSTCARDS IN THE IMAGE COLLECTION FUND OF THE KRAJINA MUSEUM LIBRARY (1945–2015)

Sladana D. MILOŠEVIĆ

This paper examines the development of postcards and their role as a mass medium, as well as their distribution in the period following the Second World War, from 1945 to 2015, based on the photographic collection of the Museum of Krajina Library.

Postcards hold great significance as cultural, historical, and emotional media. Featuring carefully selected motifs, they continue to represent highly valuable documentary material. They can serve as important historical sources for the study of the past, both because of their visual content, which reflects the period in which they were created, and because of the information written on their reverse sides, which may also be the subject of various types of research. They provide an interesting example of how an apparently simple medium can become part of mass communication, propaganda, and culture. Postcards offered a quick and accessible way to convey visual messages to a wide audience. They were also used for propaganda purposes. During the socialist period, they often depicted industrial complexes, newly built bridges, factories, and monuments—symbols of progress and ideology. Like other media, postcards participated in shaping public consciousness by creating an image of reality that corresponded to the ruling ideology.

The most significant segment of postcard production in Negotin consisted of postcards featuring topographical motifs. Images of newly organized public spaces, streets, parks, public buildings, monuments, and natural landmarks conveyed messages of urban development and modernization. Depictions of cultural heritage on topographical postcards aimed to embed these sites in collective memory as important symbols of national identity and belonging.

Portrait postcards depicting notable individuals, members of associations, and representations of local people make up a smaller portion of Negotin's postcard production. The circulation of these images was intended to preserve them in the community's collective memory as examples of virtue and role models to be admired and emulated.

A significant part of Negotin's postcard production also consisted of postcards featuring reproductions of artworks and artifacts. These postcards bring together history, culture, and art, contributing to their wider recognition and popularization.

Postcards used to advertise successful public and private enterprises represent a smaller segment of production in the period from 1945 to 2015. Their primary purpose was to promote successful individuals, as well as to showcase major economic institutions, conveying messages of economic development which, as an important element of identity, symbolized the growth and progress of Negotin and its inhabitants.

The production of postcards featuring motifs of Negotin in the period from 1945 to 2015 occupied a clearly defined place within cultural life and played a significant role in shaping national identity. As popular visual media produced and distributed on a mass scale, postcards served as powerful instruments of public influence. In the second half of the twentieth century, postcards fulfilled a role that, in the twenty-first century, has largely been assumed by digital and electronic mass media in the creation of community culture and the shaping of public opinion.

Keywords: postcards, Negotin, 1945–2015, The Krajina Museum.

Сања В. РАДОСАВЉЕВИЋ
Музеј Крајине
sanjaradosavljevic73@gmail.com

Рад примљен: 9. 1. 2026.
Рад прихваћен: 22. 1. 2026.

069.5(497.11)“2025”
069.1(497.11)“2025”

ПРОГРАМСКЕ АКТИВНОСТИ МУЗЕЈА КРАЈИНЕ ТОКОМ 2025. ГОДИНЕ

Апстракт: *Музеј Крајине и током 2025. године наставља своју мисију као активни чувар и промотер културног наслеђа Неготинске Крајине, организујући различите програмске активности усмерене на едукацију, очување и популаризацију материјалне и нематеријалне баштине. Кроз изложбе, предавања, радионице, музејске представе, стручна вођења и друге видове интерактивне комуникације са публиком, Музеј доприноси ширењу свести о значају културног идентитета и подстиче активну улогу заједнице у његовом очувању. У раду је представљен хронолошки преглед програмских активности које су реализоване током 2025. године, било самостално, било у сарадњи са другим институцијама културе.*

Кључне речи: *програмске активности, Музеј Крајине, културна баштина, наслеђе, изложбе, едукација, музејска комуникација.*

Улога музеја у савременом друштву превазилази традиционалну функцију чувања и излагања културних добара – музеји су данас динамичне установе које омогућавају интерактивно учење, подстичу креативност и развијају критичко мишљење. Музеј Крајине, кроз континуирану организацију културно-образовних програма, остварује ак-

тивну комуникацију са својом публиком, посебно младима, са циљем развијања осећаја припадности и поштовања према културном наслеђу.

Током 2025. године, у Музеју Крајине организован је широк спектар активности, прилагођен различитим интересовањима и узрасним групама. Реализоване су бројне

тематске изложбе које су на иновативан начин представиле културну и историјску баштину, као и едукативне радионице намењене младима и школској популацији. Посебан значај имале су стручне трибине и предавања, која су окупила еминентне стручњаке из области историје, археологије, етнологије и уметности, доприносећи размени знања и ширењу културне свести.

Музеј је наставио сарадњу са образовним установама, удружењима и појединцима, чиме је обезбеђена разноврсност садржаја и приступачност програма широј публици. Као место сусрета традиције и савремености, Музеј Крајине наставља да буде простор инспирације, истраживања и културне размене, са циљем да културна баштина постане не само предмет проучавања, већ и активни део свакодневног живота заједнице. Током 2025. године Музеј Крајине организовао је бројне програмске активности које су дате у хронолошком приказу:

1. Отварање изложбе и промоција публикације *Музејска документација фестивала 'Мокрањчеви дани'*

Први програмски догађај Музеја Крајине у 2025. години одржан је 21. јануара у Позоришном музеју у Зајечару, где је представљена публикација и изложба *Музејска документација фестивала Мокрањчеви дани*, аутора Ивице Трајковића, документаристе саветника. Овај програм, реализован у атмосфери дијалога и стручне дискусије, омогућио је публици у Зајечару увид у значајну истраживачку студију посвећену једном од најзначајнијих музичких фестивала у Србији.

Овај рад представља свеобухватну студију о фестивалу *Мокрањчеви дани*, који већ 57 година чува сећање на великог српског композитора Стевана Стојановића Мокрањца. Трајковић је, као дугогодишњи учесник и хроничар фестивала, детаљно обрадио документацију која се чува у Музеју Крајине, приказујући њен развој од оснивања до данас.

Ова публикација, богато илустрована и поткрепљена историјским изворима, представља вредан допринос проучавању културног идентитета Неготина, хорске музике и значаја *Мокрањчевих дана* у уметничком животу Србије.

2. Отварање изложбе *Ратна слика Србије у Другом светском рату, 1941–1945.*

Изложбом *Ратна слика Србије у Другом светском рату, 1941–1945*, коју су приредили Историјски архив Пожаревац, Војни архив и Војни музеј, у сарадњи са Историјским архивом у Неготину и Музејом Крајине, дат је допринос обележавању осамдесетогодишњице победе над фашизмом у Другом светском рату. Ова изложба, реализована под покровитељством Града Пожаревца, Министарства одбране Републике Србије и Општине Неготин, има за циљ очување сећања на војне операције, страдање и херојске подвиге ослободилаца, као и јачање свести о антифашизму као темељном принципу друштва посвећеног миру и слободи. Аутори изложбе су др Маријана Мраовић, др Јасмина Николић, др Драгана Милорадовић и Наташа Милошевић Дулић. Свечана церемонија отварања одржана је 13. фебруара 2025. године у 13 часова, у гале-

рији Музеја Хајдук Вељка, а изложба је била доступна јавности у Неготину до 1. марта 2025. године. Изложбу је званично отворио председник Скупштине Града Пожаревца, др Срећко Босић.

3. Отварање изложбе *Тимок*, аутора Вељка Михајловића

У галерији Мокрањчеве куће, 13. фебруара, свечано је отворена изложба *Тимок*, аутора Вељка Михајловића, која је била доступна посетиоцима до средине марта. О значају изложбе и уметничком изразу аутора на отварању су говорили сам уметник, директорка Музеја Крајине и виши кустос, историчар уметности Весна Николић.

Изложба *Тимок* представља уметничку интерпретацију реке Тимок, истичући њену природну лепоту, историјски значај и улогу у животу локалне заједнице. Кроз различите технике и визуелне приступе, Вељко Михајловић преноси свој доживљај ове реке, наглашавајући важност очувања природног наслеђа.

Отварање изложбе *Тимок*

4. Обележени слава и дан оснивања Музеја Крајине

У свечаној атмосфери, у присуству Митрополита тимочког Илариона, игумана манастира Буково оца Козме, свештеника Илије и Новака, као и директора Историјског архива Неготин и Дома културе *Стеван Мокрањац*, 16. фебруара, обележен је значајан датум у историји Музеја Крајине – 91 година од оснивања, као и слава установе.

Овом приликом, после свечаног богослужења и традиционалног освећења славског колача, истакнут је значај Музеја Крајине у очувању културне баштине Неготина и ширег тимочког краја. У својој беседи, Митрополит тимочки Иларион је нагласио улогу музеја у неговању историјског наслеђа и очувању идентитета, истичући да су културне институције нераскидиви чувари традиције и духовности једног народа.

Директорка Музеја Крајине подсетила је на дугу и богату историју установе, која је од свог оснивања 1934. године постала централна тачка у проучавању, заштити и промоцији културно-историјског наслеђа овог краја. Посебно је истакла важност сарадње са другим установама културе и образовним институцијама, као и континуиран рад на унапређењу музејских збирки и стручног истраживања.

5. Отварање изложбе *Трагом вина*

У уторак, 4. марта 2025. године, у галерији Музеја Хајдук Вељка отворена је изложба *Трагом вина*, која истражује дубоку историјску везу између Француске и винске регије Неготинске Крајине. Ова изложба је део ширег пројекта Европске уније ЕУ за кул-

турно наслеђе и туризам, који је завршен, а имао је за циљ промоцију источне Србије као атрактивне културне и туристичке дестинације. Пројекат су финансирани ЕУ и Влада Немачке, а спровела га је Немачка организација за међународну сарадњу (GIZ).

Изложба истражује историјску сарадњу која траје већ скоро два века, започету средином 19. века када је филоксера уништила француске винограде, те су француски винари потражили квалитетна вина у Србији, нарочито у Неготинској Крајини. Француски стручњаци су донели нова знања која су допринела развоју виноградарства у овом региону.

На изложби су, путем шест паноа, представљене Рајачке, Рогљевачке и Смедовачке пивнице, које негују вишевековно виноградарско наслеђе, као и предмети из етнолошке збирке коју води етнолог Емила Петровић, музејска саветница Музеја Крајине. На паноима се, такође, налазе разгледнице и фотографије из Збирке сликовне грађе Музеја Крајине, коју води Слађана Милошевић, виши књижничар нашег музеја. Поред наших колегиница, у реализацији изложбе, чији су приређивачи Јована Јовановић и Тања Цупаћ (GIZ), учествовали су: Станислав Сретеновић, Јелица Јовановић, Гордана Станковић, Драгослав Илић, Војислав Гелевски, као и тимови из *Za Media* и *New Moment*-а. Поред ових шест паноа, изложба обухвата и експонате који говоре о развоју винарства и виноградарства на овом подручју, а припадају етнолошкој збирци коју води етнолог Емила Петровић, музејска саветница, као и дело Радислава Трукуље из

ликовне збирке Музеја Крајине, коју води историчарка уметности Весна Николић, виши кустос.

На отварању изложбе говориле су директорка Музеја Крајине Весна Станковић, представница GIZ-а Јована Јовановић и једна од ауторки, етнолог Емила Петровић, музејска саветница Музеја Крајине.

Отварање изложбе *Трагом вина*

6. Креативна радионица *Грожђе у бојама прошлости*

У галерији Музеја Хајдук Вељка, у организацији педагошке службе Музеја Крајине, 3. априла, одржана је креативна радионица под називом *Грожђе у бојама прошлости*. Учесници радионице били су ученици IV-2 ОШ *Бранко Радичевић*, са својом учитељицом Слађаном Динкић, којима је кроз игру и стваралаштво представљено традиционално винарство и виноградарство на овим просторима. Ученици су сазнали како се некада гајила винова лоза и производило вино, а о овој теми им је говорио мастер инжењер пољопривреде за воћарство и виноградарство Иван Радоса-

вљевић, кустос нашег музеја. Након теоријског дела, уследио је креативни део радионице који су водиле музејски педагог Сања Радосављевић и музејски водич Весна Јањић, које су објасниле ученицима како да од пластелина обликују гроздове, корпе, косице и друге предмете везане за виноградарство. Овом активношћу ученици су кроз игру и практичан рад развијали креативност и моторичке вештине, док су уједно усвајали важна сазнања о традицији и култури. Циљеви радионице били су упознавање ученика са традиционалним техникама гајења винове лозе и прављења вина, подстицање креативности и развоја fine моторике кроз рад са пластелином, као и очување културног наслеђа и подстицање интересовања за прошлост. Ученици су са одушевљењем учествовали у радионици и показали велико интересовање за виноградарство, а кроз уметнички израз усвојили су знања о старим занатима и обичајима.

7. Промоција публикације *Каталог дрвених предмета из етнолошке Збирке покућства Музеја рударства и металургије*

У уторак, 8. априла, у Музеју рударства и металургије Бор одржана је промоција публикације *Каталог дрвених предмета из етнолошке Збирке покућства Музеја рударства и металургије*, чији је аутор музејска саветница Сузана Мијић.

Каталог представља резултат дугогодишњег стручног рада на прикупљању, проучавању и документацији дрвених предмета из збирке покућства, која је део богате етнолошке грађе музеја. Ови пред-

мети, као сведочанства традиционалне културе становања и свакодневице становништва источне Србије, представљају драгоцену грађу за проучавање народног живота и занатства.

На промоцији је говорила и Емила Петровић, музејска саветница Музеја Крајине, која је публици приближила значај саме публикације, као и процес истраживања и рада на терену и у музејској документацији.

Догађају су присуствовали представници стручне и културне јавности, као и многобројни посетиоци заинтересовани за очување нематеријалног и материјалног културног наслеђа.

8. Промоција дечије публикације *Волим Хајдук Вељка*

У галерији Музеја Хајдук Вељка, 14. априла, одржана је промоција дечије публикације *Волим Хајдук Вељка*, ауторке Весне Николић, више кустоскиње Музеја Крајине. Публикацију су посебним сензибилитетом и уметничким изразом употпуниле илустрације Исидоре Живковић Дудок, које су оживеле причу о легендарном јунаку. Догађају су присуствовали најмлађи посетиоци – деца из Предшколске установе *Пчелица*, у пратњи својих васпитачица Сузана Јанковић, Јасне Савић и Злате Димитријевић. Галерија је била испуњена дечијим осмесима, знатижељом и искреном радошћу.

Програм је започео уводном речју директорке Музеја, Весне Станковић, након чега су се публици обратиле ауторке текста и илустрација. Кроз разговор са децом, приближиле су им дух јунаштва, историје и љубави према завичају на један топао,

дечији разумљив и емотиван начин. Након програма и пригодног послужења, свако дете је на поклон добило свој примерак књиге – као лепу успомену и подстицај да се историја учи са радошћу, срцем и осећањем припадности.

Музеј Хајдук Вељка наставља да са посебном пажњом развија програме намењене најмлађима, негујући љубав према културном наслеђу и значајним личностима из наше историје.

Промоција публикације *Волим Хајдук Вељка*

9. Ускршња радионица

У сусрет најрадоснијем хришћанском празнику, у галерији Музеја Хајдук Вељка, 16. априла, одржана је *Ускршња радионица*, са малишанима из ПУ *Пчелица*, који су били у пратњи својих васпитачица Јасне Савић и Сузане Јанковић.

Програм је започео топлом добродошлицом кустоса педагога Сање Радосављевић, која је деци на занимљив и прилагођен начин говорила о значају и традицији Ускрса, као једног од најважнијих празника у хришћанској култури. Након тога, започела је креативна чаролија – малишани су бојили

ускршња јаја, уживајући у бојама, машти и дружењу. Радионицу су, поред Сање Радосављевић, водиле и Весна Николић, виши кустос – историчар уметности, као и Весна Јањић, музејски водич. Завршница дружења била је посебно дирљива – малишани су рецитовали ускршње песмице, измавивши осмехе и аплаузе свих присутних.

Овакве активности представљају важан сегмент музејског рада са децом и младима, јер доприносе развоју љубави према култури, традицији и заједничким вредностима. Кроз овакве програме, педагошка делатност Музеја наставља да негује интересовање за културно наслеђе, подстиче активно учешће најмлађих у културним садржајима и развија осећај припадности, навику посећивања музеја, као и рану везу са музејом као простором учења, креативности и откривања.

10. Изложба радова за васкршњу аукцију

У организацији Црквене општине Неготин, у понедељак, 21. априла, у галерији Музеја Хајдук Вељка, свечано је отворена изложба радова за васкршњу аукцију.

11. Отварање изложбе *Музичка школа у Неготину у документима и сећањима*

У четвртак, 24. априла, у препуној галерији Мокрањчеве куће свечано је отворена изложба под називом *Музичка школа у Неготину у документима и сећањима*, аутора Ивице Трајковића, документаристе-саветника Музеја Крајине.

Ова значајна изложба баца светло на богату историју неготинске музичке школе, институције која већ деценијама представља један од стубова културног живота на-

Отварање изложбе *Музичка школа у Неготину у документима и сећањима*

шег града. Публици се најпре обратио аутор изложбе, који је надахнуто говорио о самим почецима школе – где је и у каквим условима рад почео, у којим зградама је била смештена, те како се временом развијала у важну културно-образовну установу.

Посебну драж вечери дала је професорка у пензији, госпођа Бојана Павловић, која је са присутнима поделила своја лична и емотивна сећања на године проведене у школи, на генерације ученика, колеге и незаборавне моменте који чине историју ове институције живом и значајном.

Посебну димензију програму дала је и професорка хармонике Светлана Кравченко, која је говорила о свом дугогодишњем раду у школи, стављајући акценат на значајне колеге и сараднике пореклом из Украјине. У свом излагању истакла је дубоке везе, узајамно поштовање и богатство културне размене које су украјински професори унели у педагошки и уметнички живот школе, остављајући неизбрисив траг у њеном развоју.

На самом крају, публици се обратила и директорка школе, Ксенија Гоцић, истакавши колико је важно неговати културу памћења и поштовања традиције, али и како ова изложба представља подстицај за даљи рад и очување музичке баштине Неготина.

Програм је био употпуњен и музичким наступом – чаробним звуцима виолине и клавира које су извели ученица школе Клеа Ковач у пратњи корепетитора Предрага Грујића, додајући посебну ноту овом културном догађају.

12. Васкршња аукција

У суботу, 26. априла, у Музеју Хајдук Вељка, у организацији Црквене општине Неготин, одржана је хуманитарна аукција васкршњих јаја и слика.

Сав прикупљени новац намењен је за израду мозаика на Храму Свете Тројице.

13. Обележена 126. година од рођења проф. Др Момчила Ст. Мокрањца

У организацији педагошке службе Музеја Крајине, у понедељак 28. априла, у галерији Мокрањчеве куће, обележено је 126 година од рођења проф. др Момчила Ст. Мокрањца, једне од најзначајнијих личности у области српске културе и науке. Тим поводом одржана је промоција едукативне публикације *Упознај токсичност – живи безбедно*, која има за циљ подизање свести грађана о ризицима повезаним са токсичним супстанцама у свакодневном окружењу.

О значају правилног информисања, начинима препознавања токсичних материја и важности превентивног деловања, говорила је проф. др Данијела Ђукић-Ђосић са Фармацеутског факултета Универзитета у

Београду. Њено излагање било је стручно, инспиративно и усмерено на едукацију шире јавности, посебно младих, у области здравља и безбедности.

Публикација *Упознај токсичност – живи безбедно* настала је као одговор на потребу да се грађанима приближе кључне информације о токсикологији у приступачној форми. Кроз примере из праксе и стручне савете, публикација доприноси изградњи здрављих животних навика и већој безбедности у свакодневном животу.

Овим догађајем Музеј Крајине наставља своју мисију да, кроз интердисциплинарне програме и сарадњу са стручњацима, доприноси културном и образовном развоју локалне заједнице.

Промоција публикације
Упознај токсичност – живи безбедно

14. Изложба *Уметност на дар* – Нада Којић

У уторак, 13. маја, у топлој и свечаној атмосфери галерије Музеја Хајдук Вељка отворена је изложба *Уметност на дар* – Нада Којић, посвећена уметничком стваралаштву академске сликарке и овогодишње добитнице Мајске награде, Наде Којић.

Ауторка изложбе и пратећег каталога је историчарка уметности Весна Николић, виша кустоскиња Музеја Крајине, која је публици представила уметнички опус сликарке кроз хронолошки приказ њеног рада, истичући континуитет и зрелост стваралачких концепција у периоду дужем од шест деценија.

Након уводне речи директорке Музеја, Весне Станковић, бројни посетиоци уживали су у стручном, али и емотивном тумачењу изложбе од стране њене ауторке, а посебан тренутак вечери било је обраћање Драгане Катић – некадашње ученице Наде Којић, данас професорке у Неготинској гимназији. Њене речи, испуњене поштовањем и искреном захвалношћу, оставиле су снажан утисак на све присутне.

На крају програма, присутнима се обратила и сама уметница, која је са дубоком емоцијом говорила о љубави према свом завичају и разлозима због којих је музеју поклонила чак 128 својих дела – дар који трајно обогаћује ликовни фонд наше установе и културно благо Неготина.

Уметност је, како и сам наслов сугерише, дар – али и позив на разумевање, трајно памћење и лепоту.

Изложба *Уметност на дар*

15. Креативна радионица *Цртање дарова уметности*

У четвртак, 15. маја, у галерији Музеја Хајдук Вељка одржана је креативна радионица под називом *Цртање дарова уметности*, организована као пратећи програм актуелне изложбе *Уметност на дар – Нада Којић*, ауторке Весне Николић. Радионицу је осмислила и реализовала Педагошка служба Музеја Крајине, а успешно су је водиле Сања Радосављевић, кустос педагог, Весна Николић, виши кустос – историчар уметности, и Весна Јањић, музејски водич. Учесници радионице били су малишани Предшколске установе *Пчелица*, у пратњи својих васпитачица Јасне Савић и Сузана Јанковић. Инспирисани идејом да је уметност дар који можемо делити, малишани су кроз цртање истраживали свет маште, учећи истовремено основе ликовног изражавања, као и важност емоција у стваралачком процесу. Радионица је подстакла децу да доживе уметност као нешто што се дели – са другарима, породицом, заједницом. Кроз заједнички рад, развијала се сарадња, уважавање туђих идеја и самопоуздање. На самом крају, деца су са поносом изложила своје радове – шарене, маштовите и пуне емоција, као сведочанство лепоте тренутка који су заједно створили.

16. *Дечији дан у музеју – Мајске свечаности настављене уз осмехе најмлађих*

У оквиру Мајских свечаности, 16. маја, у нашем музеју одржан је догађај под називом *Дечији дан у музеју*, који је окупио велики број ученика нижих разреда основних школа. Посету су организовали наставни-

ци и учитељи, пружајући деци прилику да кроз игру, разговор и непосредно упознавање са музејским поставкама развијају љубав према култури и историји. Музеј су посетили ученици I, II, III и IV разреда, као и ђаци из подручних одељења ОШ *Вера Радосављевић*, у пратњи својих учитељица: Тање Павловић, Оливере Стаменковић, Мирославе Радић, Гордане Миладиновић, Славице Петровић, Јелене Караманчић, Драгице Пампуловић и Зорице Стоимировић. Употпуњујући дечију радост и интересовање, музеј су тог дана посетили и ученици VI разреда ОШ *Бранко Радичевић*, у пратњи наставника Љубише Благојевића и Весне Првуловић. Кроз интерактивне садржаје, приче из прошлости и дружење, ученици су на забаван и едукативан начин провели време у музеју. Уз стручно вођење, Гордана Јањића, археолога музејског саветника, Емиле Петровић, етнологичке музејске саветнице, Сање Радосављевић, кустоса педагога, Ивана Радосављевића, кустоса сарадника за просторно очување музејског комплекса, Слађане Милошевић, више књижничарке и Весне Јањић, музејског водича, деца су учила о историји, уметности и обичајима, а многи су први пут закорачили у музејски простор, што је додатно обогатило њихово искуство. Радост и знатижеља на њиховим лицима најбољи су показатељ да овакви догађаји имају велики значај у васпитно-образовном процесу и неговању културне свести најмлађих.

17. **Музичке радионице у родној кући Стевана Мокрањца у оквиру 12. Вокалног етно-фестивала младих – ВЕФ 2025.**

У суботу, 31. маја, у Родној кући Стевана Мокрањца одржане су музичке радионице у оквиру 12. Вокалног етно-фестивала младих – ВЕФ 2025. Програм је трајао од 12.00 до 15.00 часова и окупио је младе љубитеље традиционалне музике из различитих крајева.

Поред активног учешћа у радионицама, посетиоци су имали прилику да обиђу Родну кућу Стевана Мокрањца – једног од најзначајнијих српских композитора. Његов рад на сакупљању, обради и очувању народне и духовне музике представља темељ српске музичке баштине. Обилазак куће додатно је употпунио доживљај, повезујући младе учеснике фестивала са културним наслеђем које Музеј Крајине чува.

Инспирисани амбијентом, радионицама и делом Стевана Мокрањца, учесници су наставили дружење у дворишту куће, које се тог дана претворило у живу оазу етно-звуча, песме и креативности. Атмосфера је била испуњена младалачком енергијом, љубављу према традицији и поштовањем према великом уметнику чије дело и данас живи.

Музеј Крајине са поносом наставља да буде део оваквих иницијатива, негујући културно наслеђе и подстичући младе да га препознају, истражују и стварају у духу очувања традиције.

18. Отворена изложба *Чувари културног наслеђа* у Дому културе у Чубри

У Дому културе у Чубри, 10. јуна, свечано је отворена друга по реду етно-изложба под називом *Чувари културног наслеђа*, која је окупила велики број мештана и гостију из околине. Изложба је изазвала

велико интересовање јавности, потврдивши важност очувања нематеријалне културне баштине нашег краја. Иницијатор и аутор поставке је Мирјана Васић, некадашња новинарка и дугогодишња службеница Градске управе у Смедереву, која се и након одласка у пензију посветила неговању традиције и локалне историје. Изложбу је званично отворила етнолог-антрополог Емила Петровић, музејски саветник Музеја Крајине, која је истакла значај оваквих догађаја у оживљавању сећања и културног идентитета.

Поставку чине аутентични предмети који дочаравају свакодневицу и обичаје народа из Чубре и околних села: народне ношње, ручно ткање, везови, алати, посуђе, као и старе фотографије и документа. Сваки изложени предмет сведочи о умећу, вредностима и начину живота који не смеју бити заборављени. Изложба *Чувари културног наслеђа* представља значајан корак у очувању и промоцији народне традиције и идентитета нашег краја. Музеј Крајине са задовољством подржава овакве иницијативе и радује се будућој сарадњи и новим пројектима који афирмишу културну баштину источне Србије.

19. Књижевни портрет Саше Скалушевића Скале

У петак, 20. јуна, на летњој сцени Музеја Хајдук Вељка, одржано је књижевно вече посвећено раду и стваралаштву Саше Скалушевића Скале – писца чији су рукописи препознатљиви по топлини, хумору и дубокој људскости. У пријатној летњој атмосфери, пред бројном публиком, представљен

је досадашњи опус аутора који је до сада објавио шест књига поезије, прича и кратких прозних записа. Његов језик, надахнут свакодневицом и судбином *обичног човека*, оставио је снажан утисак на све присутне. О стваралаштву Саше Скалушевића говорили су Предраг Милојевић и Марко Костић, осврнувши се на специфичан ауторов стил, топлину његових прича и посебан дар да у једноставном препозна дубоко. Сам аутор је читао одломке из својих књига, делећи са публиком анегдоте, успомене и мисли које стоје иза његових текстова. Вече је протекло у живој интеракцији, смеху, понекад тишини која се јавља када се препозна истина, и великом аплаузу на крају. Књижевно вече на летњој сцени музеја потврдило је још једном важност простора где се реч и смисао срећу с публиком – искрено, присно и трајно.

20. **Изложба *Иди кући – Дуће ла каса***

У галерији Музеја Хајдук Вељка, 1. јула, свечано је отворена изложба *Иди кући – Дуће ла каса*, ауторке Сузане Мијић, музејске саветнице Музеја рударства и металургије Бор. Изложба је својеврстан водич кроз Етнолошку збирку покућства и културу становања источне Србије, са фокусом на билингвално и мултиетничко становништво Бора и околине у периоду од друге половине 19. до првих деценија 20. века.

Изложени предмети од дрвета, прикупљени поклонима и откупима, сведоче не само о изгледу ентеријера, већ и о начину живота, привређивању, укусу и историјском контексту заједница које су их користиле. Посебно су истакнуте разлике између градског и сеоског покућства, као и утицај фра-

нцуског колонијалног стила у доба развоја Борског рудника.

Изложба је била отворена до 25. јула.

21. **Изложба *Наслеђе и природа***

У среду, 17. јула, у 14 часова, Музеј Крајине гостовао је у Јавној библиотеци *Бољевац* са изложбом *Наслеђе и природа*, ауторке Емиле Петровић, етнолошкиње и музејске саветнице Музеја Крајине. Посетиоце и госте је најпре поздравила директорка библиотеке, Зорица Масловарић, пожелевши им добродошлицу и изразивши задовољство због гостовања ове изложбе. Након тога, присутнима се обратила и директорка Музеја Крајине, Весна Станковић, која се захвалила Јавној библиотеци *Бољевац* на позиву и истакла значај повезивања културних установа, нагласивши да очекује да је ово гостовање почетак још једне успешне међуинституционалне сарадње. Ауторка изложбе, Емила Петровић, публици је приближила концепт изложбе која кроз етнолошке карактеристике приказује однос човека и природе, као и важност очувања традиционалног наслеђа у савременом контексту. Ова изложба представља леп пример сарадње установа културе и заједничке посвећености очувању и промоцији локалног културног наслеђа.

22. **У оквиру манифестације *Неготинско лето*, Туристичка организација општине Неготин и Музеј Крајине, 20. јула, реализовали су програм: *Водимо вас на археолошки локалитет Врело – Шаркамен***

Овим програмом организатори су настојали да учесницима приближе вредност археолошког блага које се налази у нашој

близини и да кроз непосредно искуство допринесу развијању свести о значају његовог очувања и разумевања. Гордан Јањић, археолог музејски саветник, присутнима је на занимљив и стручан начин представио локалитет, говорећи о његовој историји, значају и перспективама будућих истраживања. Врело – Шаркамен је један од најзначајнијих археолошких налаза у Србији из доба касне антике. Сматра се да је на овом месту почетком 4. века подигнут царски комплекс императора Максимина Даје, који обухвата палату, маузолеј и утврђење. Управо овде је откривен јединствен златни накит из тог периода, што локалитету даје изузетну научну и културну вредност. Наш домар Бојан Милутиновић још једном се показао као добар домаћин.

23. Промоција публикације и отварање изложбе Женске школе у Неготину у 19. и првој половини 20. века

У пријатном амбијенту галерије Музеја Хајдук Вељка, 30. јула одржана је свечана промоција публикације *Женске школе у Неготину у 19. и првој половини 20. века* и отворена пратећа изложба истог назива, посвећена значајној, али често запостављеној теми – историји женског образовања у Неготину.

Ауторка публикације, Сања Радосављевић, кустос-педагог Музеја Крајине, представила је прво систематизовано истраживање о образовним установама намењеним девојчицама и девојкама у нашем граду. Рад обухвата преглед наставних програма, улогу наставника, као и друштвене околности које су пратиле развој женског школства.

Посебан акценат дат је школама као што су Раденичка школа, Девојачка школа, Приватна средња школа за женску децу и Женска стручна школа, кроз које се огледа борба за право на образовање и еманципацију.

На промоцији је, поред ауторке, говорила и Весна Станковић, директорка Музеја Крајине и музејска едукаторка, нагласивши значај теме и вредност прикупљене грађе.

Промоција публикације и отварање изложбе *Женске школе у Неготину у 19. и првој половини 20. века*

Изложба која прати публикацију употпуњује причу визуелно – путем архивских докумената, фотографија, сведочанстава, као и оригиналних предмета из школске свакодневице. Посетиоци имају прилику да кроз хронолошки приказ прате развој женског образовања у Неготину, почев од прве основне женске школе основане 1851. године, па све до укидања Женске стручне школе 1958. године.

Посебну захвалност за реализацију изложбе дугујемо Историјском архиву Неготин

на уступљеној грађи, као и директору ОШ Вук Караџић на позајмљеним експонатима.

Изложба је била отворена до 20. септембра.

24. Трибина Чучук Стана и друге хероине из наше историје и традиције као сведочанство и инспирација

У среду, 6. августа 2025. године, са почетком у 20 часова, на летњој позорници Музеја Хајдук Вељка у Неготину, у оквиру манифестације *Неготинско лето*, одржана је трибина под насловом *Чучук Стана и друге хероине из наше историје и традиције као сведочанство и инспирација*, у организацији Музеја Крајине.

Овај догађај окупио је стручњаке из области историје, музеологије, књижевности и педагогије, са циљем да се оживи култура сећања на жене које су својим делима, храброшћу и моралним вредностима оставиле неизбрисив траг у националној историји и култури.

Ненад Војиновић, архивски саветник и директор Историјског архива у Неготину је представио лик и значај легендарне Чучук Стане – једне од најпознатијих хероина српске историје. Његово излагање није било представљање ове изузетне жене само као сапутнице Хајдук Вељка, већ и као симбола женске храбрости, оданости и слободарског духа.

Јелица Илић, музејска саветница Народног музеја у Зајечару, говорила је о хероинама Другог светског рата, женама које су, у периоду страдања и борбе, показале изузетну храброст, истрајност и пожртвованост, активно учествујући у народнослобо-

дилачкој борби и градећи темеље слободе коју данас уживамо.

Из угла књижевности, Радојка Плавшић, професорка српског језика и књижевности, анализирала је улоге женских ликова у српској народној књижевности. У свом излагању подсетила нас је на ликове које представљају архетипове женске снаге, верности, мајчинске љубави и моралне чврстине који су вековима инспирисали и васпитавали генерације.

Весна Станковић, педагошки саветник и директор Музеја Крајине, говорила је о животу и делу две изузетне жене српске историје – Надежде Петровић и Милунке Савић. Њихова хуманост, несебичност и пожртвованост, како на фронту, тако и у културном животу Србије, представљају трајне вредности које заслужују поштовање и памћење.

Трибина Чучук Стана и друге хероине из наше историје и традиције као сведочанство и инспирација

Циљ трибине био је да се јавности укаже на значај који су жене имале у историји и културном наслеђу нашег народа, као и да

се истакне важност очувања културе сећања на хероине чији животи и дела мог у послужити као трајни узор и надахнуће у савременом друштву.

25. Дан погибије Хајдук Вељка

Код споменика на месту погибије легендарног јунака, у организацији Музеја Крајине, у присуству представника локалне самоуправе и бројних удружења, обележен је дан погибије Хајдук Вељка. Парастос су служили свештеници Архијерејског намесништва неготинског, а репрезентативне делегације су положили цвеће на споменик. Након парастоса, о значају данашњег датума говорили су Марјан Керчуљ, архијерејски намесник неготински и Весна Станковић, директорка Музеја Крајине.

Обраћајући се присутнима, директорка Музеја Крајине је истакла: *Дати живот за другог човека је највећи чин љубави који човек може учинити. То су учинили Хајдук Вељко и његови саборци у Првом српском устанку, то су учинили и сви наши јунаци од Косовског боја, преко устанака, балканских ратова, Првог и Другог светског рата до савремених дана. Веома је важно наше колективно памћење на очувању сећања на јунаке бојних поља попут Хајдук Вељка који су сопствени живот уградили у данашњу слободу и савремени национални идентитет који почива на слободарским тежњама. Хајдук Вељкова одбрана Неготина од Турака као вишевековног непријатеља јесте део основе на коме почива српски национални идентитет, а сама личност Хајдук Вељка је оличење храбрости, јунаштва и пожртвованости. Музеј Крајине чува историјско*

сећање на овог крајинског јунака кроз Музеј Хајдук Вељка и многобројне публикације и изложбе, а приче о њему живе и 212 година после његове херојске погибије инспиришући уметнике.

Полагање венаца испред споменика на месту погибије Хајдук Вељка, 2025.

26. Стручно вођење кроз Музеј Хајдук Вељка

Обележавање дана погибије Хајдук Вељка завршено је на најлепши могући начин. Поред наших суграђана заинтересованих за стручно вођење, Музеј Хајдук Вељка, у организацији Центра за нематеријално културно наслеђе *Корени* из Зајечара, посетила су деца из Канаде, пореклом са наших простора. Наши гости, који су у посети овом делу Србије, поред Музеја Хајдук Вељка, обишли су Мокрањчеву кућу и манастир Буково.

Центар за нематеријално културно наслеђе *Корени* је у периоду од 10. до 12. августа био домаћин члановима Academy of Serbian Folk Dancing Association (Академија за српске народне игре) из Торонта. Ова организација

већ 20 година успешно промовише и негује духовност и традиционалну културу Србије међу припадницима српске заједнице на подручју Онтарија у Канади. Окупља око 450 чланова различитих узраста, који презентујући културну традицију Србије у овој мултикултуралној средини, доприносе подизању угледа наше земље у свету. Академија за своје чланове, сваке године током летњег периода организује студијска путовања у Србију са идејом да кроз упознавање природних драгоцености, културног и духовног наслеђа уз непосредни контакт са домаћинима, оствари дубљу повезаност наших сународника из Канаде са матицом.

Захваљујући стручном вођењу Ивице Трајковића, документаристе–саветника, и Ивана Радосављевића, кустоса Музеја Крајине, посетиоци су имали прилику да боље упознају објекте и богатство збирки Музеја Крајине.

27. Промоција *Цветника женских имена* ауторке Љубице Жикић

На летњој сцени Музеја Хајдук Вељка у среду, 13. августа 2025. године, промовисан је *Цветник женских имена* ауторке Љубице Жикић, још један од програма Музеја Крајине у оквиру *Неготинског лета 2025.*

Након поздравне речи Весне Станковић, директорке Музеја Крајине, присутнима се обратила етнолог Емила Петровић, музејска саветница Музеја Крајине, која је истакла значај ове публикације за очување нематеријалне културне баштине и у улози модератора, осветљавала етнолошку страну публикације кроз дијалог са ауторком.

Љубица Жикић, ауторка публикације и дугогодишња професорка српског језика и књижевности у Крагујевачкој гимназији, надахнуто је говорила о истраживачком раду који је допринео да ова књига прикаже повезаност женских имена са народном традицијом, биљкама, песништвом и музиком, повезујући лингвистику, етнологију, књижевност и антропологију. На занимљив начин који је привлачио пажњу, приказала је кроз примере на историјско и симболичко значење имена, која се преплићу са народним обичајима, песмама и митолошким мотивима, обогаћујући културну баштину са циљем да се нека од најлепших женских имена из наше традиције, попут имена: Невена, Ружица, Смиљка, Дренка, Ковиљка, Босиљка, сачувају од заборава јер су део нашег нематеријалног блага.

28. Обележен Дан формирања Крајинског партизанског одреда

У организацији неготинског СУБНОР-а, 16. августа, у парку код бисте народних хероја, обележен је Дан формирања Крајинског партизанског одреда. Свечаности је присуствовао велики број званица и сарадника, а програм је употпуњен културно-уметничким садржајем. У име Музеја Крајине свечаности је присуствовао и Ивица Трајковић, документариста–саветник Музеја.

Обележавање овог датума представља подсетник на историјску улогу Крајинског партизанског одреда и његов допринос у борби за слободу, као и прилику да се ода почаст херојима који су дали живот за идеале слободе и правде.

29. Промоција збирке прича *Витезови Вилиног царства* ауторке Данијеле Николић

На летњој сцени Музеја Хајдук Вељка у суботу, 23. августа, одржана је промоција збирке прича *Витезови Вилиног царства* ауторке Данијеле Николић. Након поздравне речи Весне Станковић, директорке Музеја Крајине, присутнима се обратила и Сузана Сиротовић, директорка Народне библиотеке *Доситеј Новаковић*. О књизи су говорили ауторка Данијела Николић, рецензенткиња Оливера Михајловић и професор енглеског језика Бојан Мариновић, који је уједно и аутор превода прича на енглески језик. Програм је водила новинарка Сузана Михајловић Јовановић. Свој допринос промоцији дали су и полазници школе *Малац генијалац*, чији су цртежи послужили као илустрације у књизи.

30. Излет на археолошки локалитет Мора Вагеи у оквиру манифестације *Неготинско Лето 2025*.

У оквиру овогодишње манифестације *Неготинско лето 2025*, Туристичка организација општине Неготин и Музеј Крајине у недељу, 24. августа, организовали су излет на археолошки локалитет Мора Вагеи код Михајловца. Посетиоци су били у прилици да се упознају са овим значајним локалитетом кроз стручно вођење археолога Гордана Јањића, музејског саветника Музеја Крајине.

Овим програмом организатори су настојали да учесницима приближе вредност археолошког блага које се налази у нашој близини и да кроз непосредно искуство допринесу развијању свести о значају његовог

очувања и разумевања. Археолошко налазиште Мора Вагеи је одлуком Владе Републике Србије добило статус непокретног културног добра од изузетног значаја. У питању је Римско војно утврђење на Дунаву које се налази на прелиминарној листи светске баштине. *Утврђено је да је на овом локалитету живот текао од неолита, практично и да је прво утврђење античко саграђено у првом веку, касније је порушено, па је онда обновљено крајем трећег и почетком четвртог века и, напосок, задња обнова је урађена у шестом веку у време Јустинијана*, истиче Гордан Јањић.

Излет на археолошки локалитет Мора Вагеи код Михајловца

31. Промоција монографије *Врело – Шаркамен код Неготина тетрархијска резиденција Максимиана Даје*

У уторак, 9. септембра, на летњој сцени Музеја Хајдук Вељка, одржана је промоција другог, допуњеног издања монографије *Врело – Шаркамен код Неготина, тетрархијска резиденција Максимиана Даје*, чији су аутори МА Гордан Јањић, др Софија Петковић и др Игор Бјелић.

У уводном обраћању, директорка Музеја Крајине, Весна Станковић, истакла је да је Музеј Крајине приредио штампање овог значајног издања и организовао његову промоцију управо у 2025. години, која је проглашена Годином археологије и у којој се обележава важан јубилеј – 160 година од првих археолошких ископавања у Србији. С тим у вези, нагласила је значај информисања јавности о вредности и значају овако изузетног археолошког локалитета као што је Врело – Шаркамен, као и о важности његовог даљег истраживања, конзервације и презентације.

Промоција монографије *Врело – Шаркамен код Неготина, тетрархијска резиденција Максимина Даје*

Након тога, публици су се обратили аутори издања: МА Гордан Јањић, археолог-саветник Музеја Крајине, др Софија Петковић, научни саветник Археолошког института у Београду и руководилац пројекта археолошких истраживања царске палате Врело – Шаркамен, као и др Игор Бјелић, научни сарадник истог института. Они су надахнуто говорили о дугогодишњим истраживањима на локалитету Шаркамен, износећи своје утиске, запажања, бројна изненађења и мистерије које још увек чекају на научно расветљавање.

Модератор програма била је др Марија Јовић, научни сарадник Археолошког института у Београду.

32. Изложба *Мокрањцу на дар* у оквиру 59. Мокрањчевих дана

Четвртог фестивалског дана, 16. септембра, у галерији Мокрањчеве куће отворена је изложба *Мокрањцу на дар*, чији су аутори Сања Радосављевић, кустос-педагог, Ивица Трајковић, документариста-саветник, и Весна Станковић, музејски едукатор и директорка Музеја Крајине.

Изложба представља вишеслојну интерпретацију културне и друштвене праксе даривања, сагледану кроз призму живота и рада Стевана Стојановића Мокрањца, једне од најзначајнијих личности српске музичке историје. Централна тема изложбе су дарови које је Мокрањац добијао током свог професионалног и приватног живота, који се третирају не само као материјални предмети, већ и као симболи културне меморије, личне афективности и институционалног признања.

Изложбу чине следећи значајни артефакти: сточић са инкрустацијом од седефа, који је, према породичном предању, био дар султана Абдула Хамида II; диригентска палица из Берлина, чија отмена израда и посвета указују на њен свечани и репрезентативни карактер; лира са сребрним жицама – симбол музике у њеном изворном значењу, као хармоније, заједништва и поштовања; кула-светиља као визуелну метафору композиторовог опуса; траке с венаца – документовано сведочанство значајних догађаја, гес-

Отварање изложбе *Мокрањцу на дар*

това захвалности и визуелне поетике признања; ваза у стилу сецесије – сведочанство уметничког укуса епохе и односа који су се градили око Мокрањца; икона Светог Николе из породичног култа; портрети Стевана и Мице Мокрањац, рад једног од најзначајнијих српских сликара реализма, Уроша Предића; као и свадбени албум са честиткама – сведочанство грађанског слоја, његове писмености, навика и осећајности. Сви ови артефакти комбинују лични, јавни и естетски идентитет, при чему сваки предмет садржи вишеструке регистре значења – биографски, друштвени, културни и уметнички.

Концептуално, изложба афирмише улогу музеја као простора не само физичког очувања, већ и интерпретативне репрезентације културног наслеђа. У процесу музеализације, приватни дар прелази у јавну сферу, трансформишући се у историјски документ, сведочанство културног контекста и носиоца вредносног система једног доба. Управо

тај прелаз, из личног у колективно, из емотивног у институционално, представља темељну окосницу изложбе *Мокрањцу на дар*.

33. *Наслеђе – Музика за душу*, концерт вокалне групе *Constantine* из Ниша

У дворишту родне куће Стевана Мокрањца, у оквиру 59. Мокрањчевих дана, 16. септембра, публика је имала прилику да ужива у изузетном концерту вокалне групе *Constantine* из Ниша, који је публику водио на емотивно путовање кроз духовно и музичко наслеђе нашег народа. Њихова интерпретација, вокална прецизност и сценско присуство одушевили су публику и још једном потврдили да наслеђе није само сећање, већ жива инспирација за нове генерације уметника.

34. *Научна трибина у оквиру 59. Мокрањчевих дана*

У амбијенту Мокрањчеве куће, 18. септембра одржана је веома занимљива и подстицајна научна трибина у оквиру 59. фестивала *Мокрањчеви дани*. Музиколог др Александра Паладин одржала је предавање на тему: *Медијски лик Стевана Стојановића Мокрањца*. Излагање је обухватило анализу начина на који је личност и дело Стевана Мокрањца приказивано у различитим медијским форматима – од најранијих новинских извештаја до савремених интерпретација у дигиталним медијима. Посебна пажња посвећена је улози медија у формирању јавне слике о Мокрањцу као културној и националној икони, али и у ширем контексту представљања музичке баштине. Трибина је отворила значајна питања о културној политици, идентитету

и наслеђу, и подсетила све присутне на важност критичког и научног сагледавања ликова из наше културне историје.

35. Промоција монографије *Фонд за културна давања 2008–2024: мотор музичког живота Србије у Мокрањчевој кући*

У четвртак, 19. септембра, у амбијенту Мокрањчеве куће, у оквиру 59. Мокрањчевих дана, одржана је промоција монографије *Фонд за културна давања 2008–2024: мотор музичког живота Србије*, аутора др Стефана Цветковића, у издању СОКОЈ-а – Организације музичких аутора Србије.

Монографија на стручан, али и приступачан начин представља деловање Фонда за културна давања током претходних 16 година, са посебним освртом на пројекте који су обогатили музичку сцену Србије – од концерата и фестивала до издања компакт-дискова, књига и нотних публикација.

Ово издање представља важан допринос разумевању системске подршке музичкој уметности и значаја који има за младе ствараоце, институције и целокупну културну заједницу.

36. Изложба *Срма, свила и кадифа*

У препуној галерији Музеја Хајдук Вељка, 24. септембра свечано је отворена изложба под називом *Свила, срма и кадифа*, чији је аутор Милан Николић, студент етнологије и антропологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

Присутне је најпре поздравила директорка Музеја Крајине, Весна Станковић, након чега се обратила етнолог Емила Петровић, музејска саветница Музеја Крајине.

Она је истакла да изложба представља значајан допринос очувању и промоцији нематеријалне културне баштине Неготинске Крајине, са посебним освртом на традиционално одевање влашке заједнице.

О концепту и реализацији поставке говорио је и сам аутор, Милан Николић, који већ више година предано сакупља и проучава етнографску грађу Влаха из овог поднебља. Његовим истраживачким радом формирана је богата етнографска збирка, која данас броји више од хиљаду артефаката. У свом излагању, Николић је публици приближио процес настанка изложбе, указујући на важност очувања традиционалног одевања као саставног дела културног идентитета.

Изложба *Свила, срма и кадифа* представља раскош и естетику женских свечаних хаљетака занатске терзијске израде, као и историјске утицаје који су обликовали традиционални костим влашког становништва Неготинске Крајине. Посетиоци су имали прилику да виде изузетно очуване примерке либада, јелека и памуклија, али и да се упознају са њиховом наменом, симболиком и улогом у ширем културолошком и друштвеном контексту.

Изложба *Срма, свила и кадифа*

37. Вече археологије у Музеју Крајине

У четвртак, 9. октобра, у централној згради Музеја Крајине одржано је *Вече археологије*, посвећено новим сазнањима о римском наслеђу у нашем крају. У оквиру програма одржано је стручно предавање *Римски лимес у Ђердапу: нова открића и савремени приступи истраживању*, које су одржали др Владимир П. Петровић, научни саветник Балканолошког института САНУ и МА Гордан Јањић, музејски саветник Музеја Крајине.

Публика је имала прилику да чује најновије резултате археолошких истраживања римског лимеса у Ђердапу, као и да сазна више о савременим методама које се примењују у изучавању и заштити овог значајног културног наслеђа.

Том приликом представљена је и публикација др Петровића *Les voies et agglomérations romaines au cœur des Balkans. Le cas de la Serbie (Римски путеви и насеља у срцу Балкана. Случај Србије)*, која доноси нове увиде у мрежу римских путева и урбаних центара на простору данашње Србије.

Стручно предавање *Римски лимес у Ђердапу: нова открића и савремени приступи истраживању*

38. Дар из дечије маште – креативна радионица у оквиру Дечије недеље

Поводом Дечије недеље, која се ове године обележава под слоганом *Имам право да се играм, да се смејем, маштам, стварам – и у бољи свет претварам!*, у петак 10. октобра у галерији Мокрањчеве куће, у организацији педагошке службе, одржана је креативна радионица *Дар из дечије маште*.

Радионицу је водила кустос педагог Музеја Крајине Сања Радосављевић, уз помоћ васпитачице Јасне Савић, која је са својом групом из ПУ *Пчелица* учествовала у програму, као и Душице Николић из Музеја Крајине.

Малишани су најпре уживали у причи о изложби *Мокрањцу на дар*, коју им је представила Сања Радосављевић. Сазнали су какве је све поклоне велики композитор Стеван Мокрањац добијао за живота, од пријатеља, поштовалаца и сарадника, а затим су, вођени маштом, размишљали о томе шта би они пожелели да дарују нашем најпознатијем композитору. Своје идеје преточили су у шарене цртеже и тако створили јединствене *поклоне из маште*, који су постали део изложбе. На тај начин деца су кроз игру и креативно изражавање упознала значај нашег најпознатијег композитора и допринела изложби својим јединственим *поклоном*.

Радионица је протекла у веселој атмосфери игре, маште и стваралаштва, баш у духу поруке овогодишње Дечије недеље.

39. Пешачењем кроз историју и природу – реализована акција до Шаркамена и Врела

У недељу, 19. октобра, Планинарско друштво *Дели Јован* успешно је реализовало акцију под називом *Живите здраво и упознајте природне лепоте Неготинске Крајине*.

У оквиру редовних активности и промоције планинарења као здравог начина живота, Друштво је у сарадњи са школском омладином из општине Неготин организовало планинарски поход до села Шаркамен и археолошког налазишта Врело, где су им домаћини били археолог МА Гордан Јањић и Бојан Милутиновић, технички радник Музеја Крајине.

Овом акцијом потврђено је да се љубав према природи и културној баштини може успешно повезати са здравим стиливима живота и активним боравком на отвореном.

40. Промоција другог броја часописа *Светионик* – Годишњак Музеја Крајине

У пријатној и свечаној атмосфери галерије Музеја Хајдук Вељка, 29. октобра, одржана је промоција новог броја *Годишњака Музеја Крајине – Светионик*. Ово издање, које већ другу годину заредом окупља научне, стручне и музејске раднике из различитих области, представља значајан допринос очувању и проучавању културног наслеђа Неготинске и шире Тимочке крајине.

На промоцији су говорили главна и одговорна уредница и директорка Музеја Крајине, Весна Станковић, једна од уредница Сања Радосављевић, кустос педагог музеја, затим, један од рецензента историчар др Радомир Ј. Поповић, научни саветник

Историјског института у Београду, као и један од аутора, археолог Сениша Лекић, кустос Археолошког музеја Ђердапа у Кладову.

Сусрет је протекао у духу размене идеја, инспиративних разговора и заједничке посвећености музејском раду и науци. Публика је имала прилику да чује занимљиве осврте на теме обрађене у новом броју, као и да из прве руке сазна више о процесу настанка часописа.

Присутни су уживали у садржајном и топлим програму који је, као и увек, потврдио да је *Светионик* право светло у музејском и културном животу Неготинске Крајине.

Промоција другог броја научног часописа *Светионик* – Годишњак Музеја Крајине

41. Промоција другог броја часописа *Светионик* – Годишњак Музеја Крајине и отварање изложбе *Мокрањцу на дар у Кладову*

У предивном амбијенту Виле *Ружа* у Кладову, у организацији Библиотеке *Центар за културу* Кладово одржана је промоција другог броја научног часописа *Све-*

тионик – Годишњак Музеја Крајине и свечано је отворена изложбе *Мокрањцу на дар*.

О Годишњаку говорили су директорка Музеја Крајине и главна и одговорна уредница Весна Станковић, једна од уредница Сања Радосављевић, кустос педагог Музеја Крајине и један од аутора Синиша Лекић, кустос археолог Археолошког музеја Ђердапа. О изложби посвећеној великом композитору Стевану Стојановићу Мокрањцу говориле су Весна Станковић и Сања Радосављевић, док је програм водила директорка Библиотеке Жаклина Николић.

Програм су својим музичким наступом улепшали ученици Музичке школе *Константин Бабић*, стварајући посебну атмосферу вечери.

Промоција *Светионика* у Кладову

Догађај је протекао у изузетно лепом расположењу, у прелепом простору и уз љубазне домаћине, што је овој вечери дало посебан, свечан и инспиративан тон.

42. Промоција књиге *Пад западне доминације* аутора пуковника Сретена Егерића и др Владимира Пребирачевића у галерији Мокрањчеве куће

Галерија Мокрањчеве родне куће била је испуњена до последњег места у петак, 7. новембра 2025. године, на промоцији књиге *Пад западне доминације* аутора пуковника Сретена Егерића и др Владимира Пребирачевића из Српско-руског центра *Мајак*. Модератор програма био је Игор Бабић, председник СУБНОР-а Неготин. Издавач књиге је Српско-руски центар *Мајак*, а промоцију је, уз подршку Музеја Крајине, организовало Општинско удружење СУБНОР-а Неготин.

У динамичној и садржајној двосатној промоцији, која је привукла пажњу бројне публике, аутори су, представљајући своје дело, пружили стручан и аналитички осврт на савремена друштвено-политичка дешавања, повезујући историјске процесе описане у књизи са актуелним глобалним тенденцијама и могућим пројекцијама будућности. Промоцији су присуствовали и представници СУБНОР-а, Удружења ветерана Војне полиције Србије, Организације резервних војних старешина Србије, као и представници локалне самоуправе из Неготина и Бора, културних институција и бројни заинтересовани суграђани.

Пре промоције, гости и учесници програма посетили су Музеј Крајине, где их је кроз сталну поставку, са посебним освртом на изложбу *Битка на Легету*, водио музејски саветник Ивица Трајковић. Посетиоци су показали изузетно интересовање за исто-

ријску збирку и теме које сведоче о богатој прошлости Крајине.

43. Фестивал Божићног колача – *Чесница 2025.*

У галерији Музеја Хајдук Вељка, 3. децембра, одржан је Фестивал божићног колача *Чесница 2025.* У сарадњи са Удружењем грађана *Канцеларија за културну дипломатију* и бројним локалним удружењима, Музеј је посетиоцима понудио садржајан и разноврстан програм који афирмише традицију и нематеријално културно наслеђе Неготинске Крајине.

Програм фестивала обухватио је стручно излагање, изложбену поставку, гастрономску презентацију и музички наступ. Музејска саветница – етнолог Емила Петровић одржала је предавање *Божићни хлебови у Неготинској Крајини*, које је публици приближило обредну и симболичку улогу божићних хлебова. Изложба обредних хлебова, колача и чесница, коју су припремила локална женска и девојачка удружења, пружила је ретку прилику да се на једном месту сагледа богатство старих обичаја и умећа. Дегустација традиционалних божићних колача додатно је оживела дух празника, наглашавајући важност очувања гастрономског наслеђа.

Музички део програма обележила је Снежана Челојевић из Удружења *Гергина*, која је изворном интерпретацијом влашке песме унела аутентичну емоцију и употпунила свечану атмосферу. Фестивал је употпуњен и изложбом *Срма, свила и кадифа* аутора Милана Николића, која је својом декоративношћу дала посебан визуелни печат догађају.

У фестивалу су учествовала бројна локална удружења која су својим ангажовањем и креативношћу дала посебан допринос овом догађају. Међу њима су: Удружење старих заната *Мустре*, Секција жена пензионерки Неготин, Коло српских сестара Неготин и *Девојачко коло*, као и Удружење пивница *Јовановић* из Рогљева и Удружење за очување обичаја, културе, традиције, језика и идентитета Влаха *Гергина*. Захваљујући заједничком ангажовању, *Чесница 2025.* успешно је промовисала значај традиције и очувања културног идентитета Крајине.

Чесница 2025.

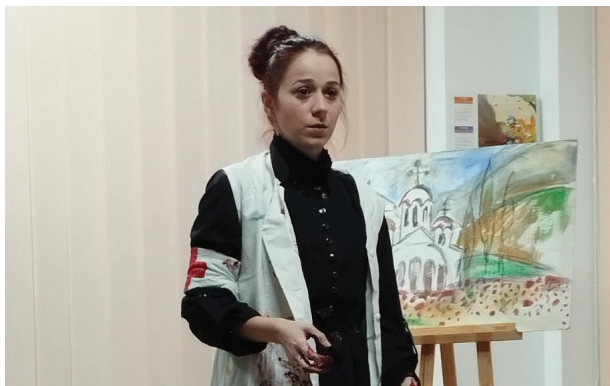
44. Ауторско вођење кроз изложбу *Срма, свила и кадифа*

У четвртак, 4. децембра, у галерији Музеја Хајдук Вељка одржано је ауторско вођење поводом затварања изложбе *Срма, свила и кадифа*. Након уводног обраћања директорке Музеја Крајине, Весне Станковић, која је истакла значај очувања и промоције културне баштине Неготинске Крајине, присутнима се обратио и аутор изложбе, Милан Николић. Током вођења, Николић је публици приближио процес настанка изложбе, представио карактеристике изложених предмета и објаснио симболику свечаних же-

нских хаљетака, попут либада и јелека. Посебан нагласак ставио је на значај срмовеза и златовеза, као и на традицију терзијског заната у Неготинској Крајини, чији се трагови јасно огледају у богатству и лепоти представљених експоната.

45. Музеј Крајине у гостима

Јавна библиотека *Бољевац* је 6. децембра организовала манифестацију *Ноћ библиотеке*, која је ове године посвећена српској великанки Надежди Петровић. У оквиру програма, Музеј Крајине гостовао је са музејским театром – монодрамом *Надежда Петровић – живот као љубав на делу*, чија је ауторка Весна Станковић, директорка Музеја Крајине. На Дечијем одељењу Јавне библиотеке *Бољевац* ову инспиративну причу о животу и стваралаштву знамените уметнице извела је глумица Марија Никитовић, која је публици дочарала снагу, посвећеност и хуманистички дух Надежде Петровић.

Музејски театар

Надежда Петровић – живот као љубав на делу

46. Пројекција играно-документарног филма *Крст са Косова* и предавање *Страдање српског народа у 20. веку*

У галерији Музеја Хајдук Вељка, 10. децембра, одржана је пројекција играно-доку-

ментарног филма *Крст са Косова* и предавање на тему *Страдање српског народа у 20. веку*. Програм је реализован у сарадњи Музеја Крајине и Музеја жртава геноцида.

Након уводних обраћања директорке Музеја Крајине, Весне Станковић, и в. д. директора Музеја жртава геноцида, Бојана Арбутине, приказан је филм *Крст са Косова*, посвећен трагичном страдању српског народа на простору Косова и Метохије током Другог светског рата. Филм је режирао Ивица Видановић, сценарио потписује Божидар Кнежевић, а стручни консултанци били су историчари Ненад Антонијевић и Никола Милошевски из Музеја жртава геноцида.

По завршетку пројекције, предавање *Страдање српског народа у 20. веку* одржао је Бојан Арбутина, који је присутнима приближио историјске околности, размере страдања и значај очувања културе сећања.

У програму су учествовали ученици Неготинске гимназије, као и ученици Основне школе *Бранко Радичевић* из Неготина и Основне школе *Павле Илић Вељко* из Прахова. Више од стотину ученика имало је прилику да кроз овај програм развија свест о културном и историјском идентитету и значају очувања националног памћења.

Закључак

Преглед програмских активности Музеја Крајине реализованих током 2025. године указује на континуирано и систематично деловање музеја у правцу очувања, тумачења и презентације културног наслеђа Неготинске Крајине. Кроз разноврсне форме рада: изло-

ложбе, предавања, едукативне програме и сарадњу са другим установама културе и образовања, Музеј је потврдио своју улогу као значајна културна и образовна институција у локалној заједници.

Реализовани програми сведоче о савременом приступу музејској делатности, којој подразумева активну комуникацију са публиком и прилагођавање различитим узрастним и интересним групама. Посебан сегмент представљају активности усмерене

ка деци и младима, које имају дугорочан значај за развој свести о културном и историјском наслеђу и формирање одговорног односа према његовом очувању.

Сагледане у целини, програмске активности Музеја Крајине током 2025. године представљају пример добре праксе у области музејске комуникације и културне политике на локалном нивоу, указујући на могуће правце даљег развоја музеја као динамичне и отворене институције културе.

SUMMARY

PROGRAM ACTIVITIES OF THE KRAJINA MUSEUM DURING 2025

Sanja V. RADOSAVLJEVIĆ

A review of the program activities of the Krajina Museum carried out during 2025 indicates continuous and systematic efforts by the museum aimed at the preservation, interpretation, and presentation of the cultural heritage of the Negotin Krajina region. Through a variety of activities – including exhibitions, lectures, educational programs, and cooperation with other cultural and educational institutions – the Museum has reaffirmed its role as an important cultural and educational institution within the local community.

The implemented programs reflect a contemporary approach to museum practice, characterized by active communication with the public and adaptation to different age groups and interests. A particularly important segment consists of activities aimed at children and young people, which have long-term significance for raising awareness of cultural and historical heritage and for fostering a responsible attitude toward its preservation.

Viewed as a whole, the program activities of the Krajina Museum in 2025 represent an example of good practice in the field of museum communication and local cultural policy, pointing to potential directions for the further development of the museum as a dynamic and open cultural institution.

Keywords: program activities, Museum of Krajina, cultural heritage, legacy, exhibitions, presentations, promotions.

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ И ПРЕДАЈУ РАДОВА ЗА СВЕТИОНИК – ГОДИШЊАК МУЗЕЈА КРАЈИНЕ

Радови који се предају Уредништву *Годишњака Музеја Крајине* морају бити опремљени на стандардан начин. Сваки текст треба да садржи: име аутора, назив установе аутора (афилијација), наслов, сажетак (апстракт), кључне речи, основни текст, изворе и литературу, разрешење скраћеница, резиме, графичке прилоге, листу илустрација (легенде), контакт податке.

Име аутора

Аутор или аутори рада треба да наведу своје пуно име и презиме, (на пример: **Велимир ПОПОВИЋ** / фонт 12, **bold**).

Функција, академско или стручно звање аутора се **не наводе**.

Назив установе аутора (афилијација)

Аутор или аутори треба да наведу пун (званични) назив и седиште установе у којој је аутор запослен или назив установе у којој су обавили истраживање чије резултате објављују. Сложени називи установа наводе се у целини (на пример: *Универзитет у Београду, Филозофски факултет – Одељење за историју, Београд* / фонт 12, *italic*). Име аутора и назив установе наводе се у горњем левом углу.

Уколико аутор или аутори својим радом нису везани за институцију или организацију, уместо афилијације требало би да наведу место боравка (на пример: Београд / фонт 12, normal).

Наслов рада

Наслов треба прецизно да упути на садржај рада, укључујући речи прикладне за индексирање и претраживање. Уколико такве речи недостају, потребно је да се наслову придода поднаслов. Главни наслов писати великим словима (фонт 12, normal capitala, **bold**), а када је поднаслов у питању, користити велико слово на почетку и према правописним правилима (фонт 12, normal, **bold**).

Сажетак (апстракт)

Сажетак (апстракт) је кратак информативан приказ садржаја рада, на језику основног текста, у обиму од 100 до 250 речи. Треба да пружи податке о циљу истраживања, примењеној методологији, резултатима истраживања и закључцима. Пожељно је да апстракт садржи термине који се често користе за индексирање и претраживање чланака.

Кључне речи

Кључне речи треба да буду учестали термини или фразе, одабране тако да упућују на садржај рада и омогућавају лако индексирање и претраживање. Треба их додељивати у складу са неким најшире прихваћеним међународним извором (попис, речник или тезаурус; на пример: листа кључних речи Web of Science). Број кључних речи не треба да буде већи од 10.

Основни текст

Основни текст са литературом, резимеом и илустрацијама не би требало да прелази обим од два ауторска табака, односно 32 странице А4 формата (за текстуални део 1.800 карактера

по страници). Текст се предаје у doc. или docx. формату Microsoft Office Word програмског пакета 97 или новијег, фонт је Times New Roman, величина слова 12, проред 1,5. Величина слова за напомене 10.

Основни текст не треба да садржи илустрације, јер се оне предају као посебни фајлови. У основном тексту аутори одредницом, нпр: (сл. 5), треба да укажу на који од графичких прилога реферирају у појединим деловима рада, а стране речи назначе *italic* типом слова.

Резиме

Резиме се предаје као посебан део рада, у посебном фолдеру.

Треба да садржи: име, средње слово и презиме аутора (normal capitala, фонт 12), наслов рада (normal capitala, фонт 12, **bold**), поднаслов "резиме" (normal capitala, фонт 12), текст резимеа обима до 1 стране и кључне речи (не више од 10), који ће бити преведени на енглески језик.

Језик рада

Текст са резимеом предаје се на српском језику у ћириличној верзији писма (са подршком Serbian-Cyrilic).

Предаја радова

Аутори су у обавези да своје радове доставе у електронској форми на мејл Музеја Крајине konakng@gmail.com

Контакт подаци аутора

Контакт подаци аутора предају се као посебан део рада, у посебном фолдеру.

Треба да садрже следеће податке: име, средње слово и презиме аутора, годину рођења аутора (због каталогизације радова у Народној библиотеци Србије), адресу, бр. телефона, e-mail адресу.

Сваки достављени рад, уколико је писан и опремљен у складу са наведеним упутствима, биће прослеђен рецензентима, који задржавају право да од аутора траже да текстуалне и илустративне прилоге неодговарајућег квалитета замене одговарајућим.

За додатна објашњења можете се обратити на адресу: Музеј Хајдук Вељка, Станка Пауновића 17, 19300 Неготин, тел. 019/544-949, e-mail: konakng@gmail.com.

Комплетно упутство можете преузети путем следећег линка:

<https://muzejkrajinе.org.rs/wp-content/uploads/2024/09/Godisnjak-Muzeja-Krajine-uputstvo.pdf>

Рецензенти:

Др Радомир Поповић, научни саветник, Историјски институт Београд; др Ивана Женарју Рајовић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић; др Драган Киурски, виши музејски педагог, Народни музеј Кикинда; др Дејан Крстић, научни сарадник, музејски саветник, Народни музеј Зајечар и др Дејан Газивода, истраживач саветник и виши конзерватор, ЈУ Центар за конзервацију и археологију Црне Горе.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93/94 (497.11)

СВЕТИОНИК : годишњак Музеја
Крајине / главни и одговорни уредник
Весна Станковић. - 2024, бр. 1 (феб.)- .
- Неготин : Музеј Крајине, 2024-
(Неготин : Првенац). - 26 cm

Годишње.

ISSN 3009-4690 = Светионик (Неготин)

COBISS.SR-ID 134863881

www.muzejkrajine.org.rs